

ИБРАЙЫМ ЮСУПОВ

**ӨМИР, САҒАН
АШЫҚПАН...**

Сайланды шығармалары

**Нөкис,
«Қарақалпақстан»
1999**

Өзбекстан ҳам Қарақалпақстан халық шайыры И.Юсуповтың бул китабына ярым әсирлик дәретиўшилиқ мийнетиниң ең сайландылары енгизилди.

Китаптан шайырдың «Актрисаның ығбалы» поэмасы да орын алды.

Бүгинги дәўир менен тең қәдем атып киятырған шайырдың ширели қосықларының талғампаз поэзия ышқыпазларының дийдинен шығатуғынлығына сөз жоқ.

МИННЕТДАРШЫЛЫҚ

Ўа, шайырлық! Сенсиз сахра шөлдеймен,
Булағыңнан ишкен сайын шөллеймен.
Хәр сапары түсип кетсе ушқының,
Тамызықтай жанып болмай сөнбеймен.

Жарасығы менен берген 70 жас - Алла тааланың «жарлықарман» деген бендесине инам еткен теңи тайы жоқ сыйлары. Оны минасып инсаний мазмунға бөлеп жасай алмағанымызға ақыбетте өкинермиз бәлким.

Көп заманласларым сыяқлы, мен де өз өмириме, «жаста мийнет бер, картайранда дәўлет бер» деген дурыс тилек қабыл болғандай, шүкирлик етемен.

Туўылған сәнемиз рәсмий айланыстағы хужжетте 1929-жылдың 5-майы деп жүритиледи. Киндик қанымыз тамған ата мәқан Шымбайдың Азат аўылы.

Рахметлик әкемиз Юсуп ахун биз туўылған жыллары бай-улама сыпатында мал-мүлки қатланып тартып алынып, өзи қамақта қазаланған. Еки ул, төрт қыз бенен қалған Ханбийби елти-анамыздың сондағы қорлықлы турмысы ядыма түскенде еле жан-жүрегим сызлайды. Жигит ағам Мәден Юсупов урыстың басында осколка менен келип,

өлди. Жайы жәннетте болғай бул мийнетли бенделердин.

Өмирбаян анкетамда мына хызметлер жазылған: колхоз табельшиги (1942-44), Нөкистегі пединститут студенти (1945-49), сол институттың әдебиат муғаллими (1949-61), «Өмиўдәрья» журналының редакторы (1961-62), илимий хызметкер (1962-65), Қарақалпақстан жазыўшылары аўқамының баслығы (1965-80), «Совет Қарақалпақстаны» газетасының бас редакторы (1980-88), парахатшылық комитетиниң баслығы (1988-94). 1994-жылдан ҳәзирге дейин Қарақалпақстан «Руўхый мәденият ҳәм ағартыў» жәмийетлик орайының баслығы.

Өзбекстан ҳәм Қарақалпақстан Республикаларының Жоқарғы Кеңеслерине депутат та болдық, бир неше орден, атақ ҳәм сыйлық та алдық. Бул хызметлер әлбетте күш-жигерди де, ўақытты да алды, соның менен бирге, шайырдың заман ҳәм халық турмысы менен бирге қайнап писиўине, азаматлық сезим жуўапкершилигине жәрдемлести де.

Шығармаларымның, kitapларымның дизимин айтып, ўақтыңызды алмайман. Мәзи айтарым, шайырлықта үш нәрсеге садық болдым: қосық арқалы халық жүрегине жол изледим, заманласларымның кеўил-күйин, қайғы-қуўанышын, арзыў-әрманларын, умтылыў тилеклерин, бийик адамгершилик пазыйлетлерин жырлаўға тырыстым. Қосықтың, Шығыс ҳәм Батыс классикалық жолларын тынбай үйрендим. Наўайы, Мақтымқулы, Бердақ, Абай, Тоқай тийкар салған түркий қосық «академия» сын таўап еттим.

Әдебиат босағасын атларда бизлерге ағалық қылған Н.Дәўқараев, Ж.Аймурзаев, Қ.Айымбетов, Ж.Орынбаев, Ө.Шамуратов, И.Сағитов, А.Есемуратов сыяқлы устазларымыздың руўхы шад болғай деймен.

Бирге мерекелес болған, мениң шайырлық өмириме жанкүйерлик қылған досларымнан Б.Исмаилов, М.Нурмухамедов, С.Ахметов, Ч.Абдиров, Д.Насыров, А.Худайбергенов, Т.Сейтжановты бүгин жетпистиң

ызғырық желли асырымында турып, емиренип еске аламан. Ал хәзир өзим менен бирге өмир сүрип атырған, сәўбетлес дос-яранларға аузақ өмир, аманлық тилеймен.

Шайырлықтың үлкен мәжилислерине кириўимде пири кәмиллеримиз болған нураный тулғалар Ғафур Ғулам, Айбек, Миртемир, Камил Яшен, Сабит Муханов, Берди Кербабәев, Сулайман Рустам, Қайсын Қулиевтың өз улындай еркелетип, бизге қылған дуўалары мустажаб болса итимал. Шараф Рашидовтың аталық ғамхорлығын, Зульфия апаның аналық мийрибанлығын умытпайман. Жүйрик қәлем ийелери болған Константин Симонов, Михаил Луконин, Максим Танк, Римма Казакова бизге ўақтында көп қайырқомлық иследи.

Хәзирги заманымыздың көркем сөз шеберлери Шыңғыс Айтматов, Расул Гамзатов, Мустай Карим, Олжас Сулейменов, Суйинбай Ералиев, Абдулла Арипов, Еркин Ыахидовлар бизди бәрха өзлериниң туўысқанлық баўырына тартады.

Шығармаларымызды өз ана тиллерине ықлас хәм шеберлик пенен аўдарған шайыр досларымызға, әдебиятшы алым хәм баспа хызметиндеги бирадарларымызға шын кеўилден миннетдарман.

Шайырлық мениң руўхый өмирим, машақатлы мийнетим, мақтанышым. Бүгинлиги журт қатарлы жаңа заманға - ғәрезсизлик заманына ерисип, оған хызмет қылыў неси́п еткенине куўанаман.

Сөзимниң бәнтбасарында Журтбасымыздың жақында маған жоллаған илхәмбағыш хатынан үзинди келтиремен: **«Миллий тикланиш» газетасында басылған қосығыңыздың хәр бир қатарында мәўиж урып турған шын жүрекшилик хәм үлкен сый хұрмет сезиминен оғада тәсирлендим...** Шын кеўилден жазған қосық қатарларыңыз ушын миннетдаршылық билдирип, сизге саўлық - аманлық, өмириңизге хәм ижадыңызға берекет тилеймен.

Хұрмет пенен,

Ўзбекистан Республикасы Президенти И.Каримов.

Қўрметли Президентимиздин бул хаты мениң өмиримди жасартып, шайырлығыма жаңа йош-илҳам бередиди.

Ибрайым Юсупов

Ўзбекистан ҳам Қарақалпақстан халық шайыры.

ХАЛЫҚ ЖҮРЕГИНИҢ ТЕРЕҢ ТАМЫРЛАРЫ

Қарақалпақтың өткендеги жүрегин дәрт жайлаған шайырларына кулақ салсаңыз, олардан әрманлы пәряд еситесиз. Булар халық ушын ҳақыйқат ақтарып көтерилген пәрядлар еди. Жийен жыраў, Күнхожа, Әжинияз, Бердақ дәрбадар болған, тозғып кеткен, басынан қаншадан - қанша пәлекетлерди, қанлы апатларды кеширген халықтың қайғы-зарын қосыққа салып жырлады.

Қарақалпақтың биригип халық болыуында, қорқынышлы тарийхый сынақлардан аман шығыуында, өз бирлигин сақлап қалыуында, терең, миллий белгилериниң қәлиплесиуинде ҳам қарар табыуында усы халық ишинен он сегизинши - он тоғызыншы әсирлерде жетисип шыққан шайырлардың тутқан орны оғада үлкен болды.

Өткендеги қарақалпақ шайырлары өзлериниң халыққа, әсиресе қарапайым мийнеткеш халыққа жақынлықлары, шын мәнидеги халықшыллығы менен ажыралып турады. Олар әпиуайы ҳам оғада тәсиршең шығармаларында халықтың қәдир-қымбатын бийикке көтеретуғын, беглик инабатын оятатуғын, гүресшеңликке ҳам жасауға талпындыратуғын идеяларды күшли руўхланыў менен жырлады.

Әжинияз, Күнхожа ҳам Бердақ оғада мәрт ҳам дәўкелбет шайырлар. Олардың мәртликлери ҳам ҳақыйқатгөйлиги айтқан, жазған ҳәр бир сөзлеринде далада жағылған гүлхан отларының жалын қызыуындай жүзинди шарпып турады. Сол мәртлик халықтан оның шайырларына ҳам шайырлардан халықтың өзине өткен, қарақалпақтың халық болып сакланып қалыуына наятий зор хызмет қылған.

Мине, усы қарақалпақ, шайырларының шынлықшыл, халықшыл дәстүрлери қарақалпақ әдебиятының хәzirги шайырлық дүньясында да өзиниң даңқлы сүрдеүйин жоғалтпай киятырыпты. Бул әжайып дәстүрлер отызыншы хәм қырқыншы жылларда Аяпберген Муўсаев, Аббаз Дабылов, Садық Нурымбетов, Жолмырза Аймурзаев сыяқлы жарқын тулғалардың шайырлық ижадында қаншелли айқын көринген болса, әдебиятқа оларға илесип избе-из кирип келген Тилеўберген Жумамуратовтың, Байнияз Қайыпназаровтың, Тажетдийин Сейтжановтың хәм басқалардың шығармаларында өз көринисин тапты.

Елиўинши жыллардан тартып қарақалпақ шайырлық дүньясы өзиниң жаңарыў, излениў шеңберин кенейте баслады. Поэзия өзиниң раўажлануы жолында жаңа баскышқа көтерилди. Мине, усы жаңа әдебий хәрекет талантлы шайыр Ибрайым Юсуповтың аты хәм дөретиўшилиги менен тығыз байланыслы.

Ибрайым Юсупов - жаңа заман кисиси, қарақалпақ халқының жаңа бир жәмийетлик көтерилиў дәўириндеги шайыр, көркем сөз шебери, алым зиялысы. Ол этираптағы халықлар әдебиятын хәм мәдениятын, дүнья әдебиятын хәм әсиресе оның дурдана үлгилерин терең биледи, оларды сүйип үйренген, зейин менен аңлаўға умтылған, жүрек сезимине синдирген. Бул үйрениў хәм излениўдиң ҳеш бири изсиз, бийкарға кетпегенин көрип қайыл каласаң киси. Олар суўсырап шөллеп атырған қунарлы жерге жаўған абылайсаң нөсер жамғырдай әжайып гүлшешеклерди хәм нәлшелерди жайнатып жүзеге келтирди. Былайша айтқанда, усы билимданлық оның шайырлық дүньясында өзиниң берекетли тәсиринде қәдембе - қәдем сәўлеленип турады. Хәм Ибрайым Юсупов өз поэзиясында интеллектуаль камалат тапқан шайыр сыпатында көзге түседи.

Ибрайым Юсупов Бердақ шайыр туўылғаннан соң жүз жылдан кейин дүньяға келди. Бердақ өзиниң атақлы бир қосығында:

Жигит болсаң арысландай туўылған,
Удайына хызмет еткіл халық ушын, -

деп айтқаны бар емес пе? Ибрайым Юсупов усы дана сөзлерди әдейи өзине қарата айтылған, уллы шайырдың өзинен кейін дүньяға келетуғын ақлық-шаўлығына қалдырған ўәсияты деп билди. Соның ушын да бул сөзлер оның шайыр қалбиндеги ийгиликли инсанлық туйғыларды күшейтип, оның қосықларына сулыўлық хәм ақыл-зәкаўат нурын берди. Ибрайым Юсупов бул жағынан алғанда саўлатлы шайыр болып табылады. Ҳаслында оның шайырлығы үлкен устазлар руўхының булағынан суўсынлаған леззетли шайырлық.

Ибрайым Юсупов өз қосықларын қырқыншы жыллардың ақырына таман жәриялай баслады. Оның аты тез танылды. Қосықлары тез тилге илинди. Шайырдың «Бахыт лирикасы», «Күншығыс жолаўшысына», «Жети асырым» сыяқлы китаплары қарақалпақ әдебиятына үлкен талант ийеси, қалби нәзик бир шайыр кирип келгенинен дерек берди.

Және Бердаққа мүрәжаат етип көремиз:

Мәрт жигитти егер сүйсе елаты,
Күннен күнге артар оның қуўаты.

Сол айтқандай, Ибрайым Юсупов елдің мухаббатын хәр кәдеминде, хәр қосығы шыққанда сезип турды. Бул оған зор илхам бағышлады, қәлемин өткірлестирди. Соның ушын шайырдың «Дала әрманлары», «Заман ағымы», «Кеўил кеўилден суў ишер» сыяқлы қосық китаплары, «Актрисаның ығбалы», «Тумарис» сыяқлы қатар поэмалары, «Ғарғы туттағы гүз», «Сейдан ғаррының геўиши» усаған гүрриң хәм көркем очерклери, «Қырық қыз», «Өмирбек лаққы» усаған драма хәм комедиялық шығармалары қарақалпақ әдебиятының раўажланыўына үлкен үлес болып қосылды.

Көрнекли карақалпақ шайырын этираптағы еллер жақсы билиседи. Оның көпшилик шығармалары түрли бууындағы талантлы өзбек шайырлары тәрeпинен аударылып, өзбек оқыушылары шайырдың «Олтин қирғoқ». «Чўл турғайи», «Сахро орзувлари», сыяқлы китапларын өз шайырындай сүйип оқысады.

Оның орыс тилинде шыққан «Песня горного ручья», «Меридианы сердца», «Розы и полынь», «Глаза ящерицы», «Избранное» сыяқлы китаплары шайыр ҳаўазын узақ - узақларға таратты. Оның қырғызша, түркменше қосық китаплары шығып, узақтағы шет еллер де оны оқысады.

Ибрайым Юсупов ез халқының зәбәрдес шайыры болғалы берли поэзия бостанына қаншадан - қанша сарғаймас, солмас дарақлар көгертип атыр. Бердақтың қосықлары жақсылыққа шөллеген өмир дарағы еди. Ибрайым Юсуповтың поэзия дарағын жаңа заманлар самалы шайқап, инсан қалбин, ой - әрманларын жаңаша жырлаушы, жахан цивилизациясы булақларынан суў ишип, өз туўған топырағына терең тамыр урған, йошлы хәм заўықлы қосық. Қудды бабаларының қосықлары киби Ибрайым Юсуповтың шайырлық дарағы пүткил өзекли тамырлары менен карақалпақ топырағына терең сүңгип барады:

Бир жағым суў, бир жағым шөл болмаса,
Жәннет қурып берсең де мен бармайман.
Гүл хәм жуўсан ийиси аңқып турмаса,
Ол жерде мен карақалпақ болмайман.

Ибрайым Юсупов қосықларының руўхый тамырлары туўған жерге қаншелли терең кеткенлиги хәм бул тамырлар не менен азықланып атырғаны усы бир күтә тауып айтылған сөзлерден көринип турыпты. Бул қосықтың хәр бир сөзинен, хәр бир образынан, ырғағынан карақалпақтың қалби көринип турыпты. Хәр бир қосық оқытуғын карақалпақ бул сөзлерди өз жүрегиниң арзыулары

сыпатында қабыл етеди, алғыслайды.

Әл хаўада сайра, достым, пырпырлап,
Саз бенен сәўбетсиз дәўран болды ма.
Сен көкте, мен жерде буншелли шырлап,
Сүймегенде оннан Ўатан болды ма? -

деп жазады шайыр «Пошша торғайға» деген қосығында. Шайыр Ўатанды усылай заўықланып жырлап пайыз қылыўды жүрегине түйген. Усындай кең көкиректен шыққан ийгиликли тилеклер арқалы оның қосықлары Ўатанға, халыққа деген мухаббат пенен суўғарылады. Ўатанның исшең алға умтылғыш руўхы оның шығармаларын өзгеше бир тәризде мазмунлы етип турады.

Ибрайым Юсуповтың қосықлары, соның менен бирге, мәзи қарақалпақ дәстүрлері айналысында шекленип қалмағанын айтқан едик. Деген менен, және соны итибарлап айтыўымыз لازым, оның поэзиясы жүдә күшли және тәсиршең миллий рух, миллий колорит кәсип еткен шайырлық дүнья. Ол қарақалпақ халқының миллий өзгешеликлері менен белгилерін, оның руўхын, дүньяға көз-қарастағы өзине тән жақларын сондай терең хәм гөззал қылып сүўретлейди, нәтийжеде бул суўретлеўлер тар, шекленген шеңберден шығып, улыўма адамгершилик хәдийселериниң ажыралмас бир бөлеги киби аңланады. Сол мәниде оның шайырлық дүньясын қарақалпақтың жаханға, жаханның қарақалпаққа қаратылған тынық айнасы деў мүмкин. Ырасында да бул сөзде асырып айтылған нәрсе жоқ.

Ибрайым Юсупов нағыз дослық жыршысы. Дослық, қардашлық, бирадарлық идеялары оның шайырлық дүньясында мисли бир тилла тарлы саз: бул сазды шерткенде оның қосығы өзгеше бир заманагөй заўықлы хаўаз береді. Бул хәўижли саз хаўазында ол халықтың келешек ығбалын, әўладлардың бахыт-саадатын көрип, илхамланып жырлайды. Оның «Өзбекстан», «Ўатан»,

«Хорезмге», «Шыбығы сынса шынардың...», «Қырғызларға», «Бул ақшам жулдызлар сондай ири еди», «Саарема», «Мен Абайды ядға билген халықпан», «Тоқайға», «Мақтымқулының жолына», «Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында» сыяқлы терең азаматлық, сезим менен суўғарылған қосықлары - нағыз дослық қасидалары - мақтанш қосықлары болып табылады. Шайыр бир халықты улығлай қойса, шын жүректен шыққан сулыў сөзлер менен улығлайды. Хақыйқат, жанлы суўретлемелерде сол халықтың жүрегін суўретлеп көрсетеди. Ол қырғыз дияры хаққында қосық жазса, бул қосықтан бурқасынлаған таў булақларынан «жылқылары суўға қоса жулдыз ишип, қой падалары таў бултындай ақтарылып» бийиктеги жасыл жайлаўлардан ерип киятырғанын көресен. Ол «Днепр бойындағы емен» деген қысқа қосығында қардаш Украинаның тарийхый хәм боранлы, жанлы образын сүўретлегенде өзиңизди сол бийик дәрья бойында көкирек керип турған әсирлик дарақ жанында көресиз. Сол тайнапыр емен астында саз-сәўбет қурылып, Мәртлик хәм Даңқ мәўритинде кеўлине түйген шайыр. Ол сөздің әхмийетин және қадир-қымбатын жақсы биледи хәм оны бәлент қояды. Оның хәзир «сөйлей-сөйлей шешен болған» пайты. Ол дәўир идеяларының жыршысы, халқының сүйикли көркем өнерли перзенти. Оның дүнья әдебияты, орыс, өзбек әдебияты дурданаларын қарақалпақшаға аўдарыўда көрсеткен улуғ хызметлериниң өзи де бир үлкен шайырдың даңқлы мийнетине татыйды.

Халық жүрегиниң терең тамырлары шайыр Ибрайым Юсуповтың жалынлы қосық қатарларына тутасып жатыр. Бул, демек - бахытлы қосық!

Иброҳим Ғафуров.
Өзбекстан Республикасы Мемлекетлик
сыйлығының лауреаты.
Ташкент.

ЖАҢА ҚОСЫҚЛАРДАН

ЖАҢА ӘСИРГЕ

Лекин қорықпа! Инсанлардың кеўлинде
Сөнген жоқ жақсылық пенен диянат.

Ф. Шиллер.

Сәлем, Жаңа әсир! Адамсан сәйяд¹
Бийтаныс есикти қорқып қаққандай,
Босаған алдында бул инсаният
Гүдик, үмит пенен саған баққандай.

Мәңги жасамаққа аңсары аўып,
«Жаңа клеткалар» торлаған адам;
«Азон түнлиги» ниң жыртығын таўып,
Мың жыл алдындағын болжаған адам,-

Сениң кимлигинди болжай алмастан,
Босағанда турып басы қатады.
Бир аўан кимседей ақылдан сасқан,
Қырқ мың қыял менен ойға батады.

Сен неткен әсирсең? Қылўаң бар қандай?
Көк жийегің кәўип-қәтерлер думаны.
Абыржы муз бенен баратырғандай,
Руўхымызды қыйнар Гамлет туманы.

Ақыл, илим екеўи тил табысып,
Жахан лал қалғандай сырларды ашар.
Бирақта пейиллер, мәплер дағысып,
Дүнья-берекетсиз бир үйге усар.

---

¹ Сәйяд – аңшы.

Адамзат бул үйде бир жасап туруп,
 Бири-бирин сүйип, жийренип атар.
 Шайтан хәзир компьютерге отырып,
 Адамлардан сумлык үйренип атар.

Жахан базарында не сатпас хәзир?
 Сатылады қанлы қырғын қуралы.
 Бизнес ышқысында өртенген дәуир
 Доллардың жолына дузақ қурады.

Бул дәуирдің иплас термини де көп:
 «Мафия» хәм «коррупция», -және не?
 «Наркотик», «маньяк», «спид» -бийәдеп,
 Айта берсең, толып атыр еле де.

«Өзим болсам» деген әййемги иллет
 Инсан кеўлин изей суўдай жайлаған.
 Нәпси, ишқирнелик тикени гүллеп,
 Балалардай курал менен ойнаған.

Жатырқап ел-елди, адам-адамды,
 Бажханаға толып жол дәрбентлери,
 «Өтиў дәуири» деген қатал заманды
 Биз өтип атырмыз бираздан бери.

Сен буған не дейсең, ўа Жаңа әсир?
 Келешекке не таярлап атырсаң?
 Сендеги мириўбет, ақыл хәм тәсил
 Қандай халўа? Қай таңлайға татырсаң?

Гөне әсирдің жақсы-жаман мийрасын
 Сен әлбетте қабыл етип аларсаң.
 Адамзаттың пейли бузық дүньясын
 Дүзеймен деп көп хәрекет қыларсаң.

Лекин, биз жасаған әсирге ерип,

Хеш еликлей көрме буған өмирде:
Инсанды «ақ», «қызыл», «арий» ға бөлип,
Тежирийбелер қойма халық тәғдирине.

Көргенбиз, ойсызлық кеткенде асып,
Дәрьялар терис ағар, теңизлер кебер.
Биймәни жауызлық урысларды ашып,
Адамзат өз-өзин қырыўға шебер.

Лекин инсаниятта бир зор Үмит бар,
Дүнья жақсылыққа таянып атыр.
Өз-өзин жаңадан танып халықлар,
Ғәрезсизлик ушын оянып атыр.

Жауызлық, менменлик, жаманлық күши
Хәзир хеш кимге де басларын иймес.
Лекин қайсы елде Халық деген киси
Тыныш хәм пәраўан жасаўды сүймес?

Кел сен, Жаңа әсир! Орнат әдалат,
Үмит Жәйхуниндей тасып толғайсаң.
Ақыл қурылтайын шақырып адамзат,
Тең-тайы жоқ алтын әсир болғайсаң.

Бизден ақыллы хәм бахытлы әўлад-
Келип жаңа әсирдиң гөззал баллары,
Қойнында табысып мийрим, мухаббат,
Тутассын дослықтың «Жипек жоллары».

Январь, 1999-жыл.

ТҮРК УЛУСЫНА

(«Қырық қыз» дәстанына арналған халық аралық,
конференцияда оқылған қосық)

Түрк улусы, қан қатысly қардашым,
Атыңды байлайын жүрек төрiме.
Сизлер ушын құрбан болсын бул басым.
Хош келипсиз, қарақалпақ елине.

Ата журты Түркстанға минәсип,
Дийдарымыз бир-биреўге жарасып,
Ғәрезсизлик шарапаты жол ашып,
Хош келипсиз, туўысқанлар елине.

Жәхәнге жайылған дақы-саўлаты,
Тоны көк хәм Билге қахан зуряды.
Оруз, қыпшақ, қырғыздың мәрт әўлады,
Хош келипсиз, қарақалпақ елине.

Қорқут ата қобызынан саз тыңлаң,
Жыраўлардан ески дәстан сөз тыңлаң,
Бул бир еден халықтың жүрегин аңлаң,
Келиң алтын мийрас дәстан елине.

Хорезмшахларға қала болған жер,
Беруний бабамыз бала болған жер,
Бердақ, Әжиниязға ана болған жер,
Хош келипсиз, сол даналар елине.

Наўайы ғаззелин, Фузулий сөзин,
Мақтымқулды оқып ашылған көзим.
Абай, Токтағулды сүйемен өзим,
Айтсам, келтиремен гүлин-гүлине.

Түрк ғардашым, даңқы кеткен дүньяға,

Беглик инабатың журттан зыяда,
Юнус Хәмирең мегзер бүлбилгөяға,
Хош келдиңиз, бүлбиллердиң елине.

Бизиң қызлар Гүлайымның урпағы,
Сулыўлықта жулдызлардың шолпаны.
Жигитлери ғошшақ елдиң султаны,
Хош келипсиз, миймандослар елине.

Қонақ-султан болсын, мен кул болайын,
Қатнасықтың алды болғай илайым,
Жаны пида Ашық Аяз-Ибрайым,
Горуғлыдай миниң Ғыйрат белине,
Хош келипсиз қарақалпақ елине,
«Қырық қыз» лардың ат ойнатқан жерине....
12-сентябрь 1997-жыл.

ПРЕЗИДЕНТ

Заман күшли зилзиладан² силкинип,
Турғунлық қорғаны иштен қыйрады.
Даўыл хұкиминде теңиз жулқынып,
Толқынларды тоғыз баллға айдады.

Қыйратпақшы болды соқтырып жарға,
Толқын қақшып ушан корабльлерди.
Тәўекел деп, келди штурвалларға³
Азатлықтың ер жүрекли ерлери.

Сонда бириншилер қатарында сиз
Тәўекел кәмарын белге буўғансыз.
Ата-баба әрұағына сыйынып,
Тәкаббир қудиретке қарсы барғансыз.

---

² Зилзила – жер силкиниў.

³ Штурвал – кораблди басқарыў орны.

Империя - жети баслы әйдарха,
Дем шегип турса да айбынбай барып,
Теңсиз мәртлик иследиңиз сиз сонда.
Қәпестеги Хумай⁴ қусты қутқарып.

Хумай - дәўлет қусы жазып қанатын,
Ушты, ел үстине саясын салды.
Сахыбқыран руўхы ат ойнатып,
Өзбек өз тәғдирин қолына алды.

Үмит күтип уллы келешегинен,
Халық қуўанды, жаңлап шадлық намасы.
Шығыс аспанының көк жийегинен
Бас көтерди мустақиллік қуяшы...

Есимизде, парламент минберинен сиз
Айттыңыз: «Тоқтатың бизди мақтаўды.
«Қойың өз халыма мени» дедиңиз. -
«Маған халық тәғдири жүклеген таўды
Жеткермегим лазым мәнзилине мен.
Үрдис кылмаң бир-биреўди мақтаўды.
Сизлерден диз шөгип өтинемен мен,
Аўызбирлик, татыўлықты сақлаўды.»

Бул еди инсаний пазылет сөзи,
Халық кеўлинде тасты сизге мухаббат.
Хәр зат өз атына ийедур өзи,
Мақсет - мақтаў емес, - хақлық әдалат.

Тәғдир тикенекли соқпақларынан
Жаслай жалаңаяқ айдап қар-музға,
Қандырып зәкаўат⁵ булақларынан,

---

⁴ Хумай (Хумо) - әпсанаўий бахыт қусы. Ол кимге яки қайсы елге саясын салса, бахытлы болады деген рәўият бар. Өзбекстан хәм Қарақалпақстан Республикаларының герблерине оның сүўрети салынған. Қарақалпақлар оны Дәўлет қусы деп атасады.

Тәңирим сизди берген ығбалымызға.

Сумлық жайлаған бул делбе дүньяда
Сиз тыңнан туўры жол салып келесиз.
Ел кәрўанын өткели жоқ дәрьядан
Аўдырмай өткерип алып келесиз.

Қыйынлықлар еле изде қалады,
Мийнет сүйгиш халық гүлленер Ўатанды.
Дүнья «бир көрсем» деп ашық болады,
Өзбекстан атлы жәннетмәканды.

Бизди тән алмақта еллер қайдағы,
Бүгин жаңа әсир босағасында.
Сиз көтерген Ғәрезсизлик байрағы
Желбирер БМШ астанасында.

Мықлы ийиниңизде алып келесиз,
Халық тәғдири жүгин. Ел сизден ырза.
Уллы абырай қазанасыз еле сиз,
Қуда куўат берсин, Президент мырза!

Жаңа әўлад сыйлап, алғайлар ядға,
Тәңирим бәрха нурлы нәзерин салғай.
Сизден-бизден сол ертеңги әўладқа
Азат хәм де абат бир Ўатан қалғай.

Журтбасымызсыз халықтың тилегиндеги,
Узақ жас буйырсын өмириңизге.
Қарақалпақтың аппақ журегиндеги
Алғыс хәм сәлемин жоллайман сизге!
Февраль, 1999-жыл.

---

⁵ Зәкәўат-ақыл-парасат.

КИМ БАР, БИЗИҢ ЖАҚТЫҢ ХАЯЛЛАРЫНДАЙ...

Хаял гөззаллығы - илаһий тилсим,
 Бинияд болған жақтың инаятынан.
 Инсан қалбин мұдам жақтыртып тұрсын,
 Дөп тәңірім бир сөнбес нұр қуйған оған.

Адам жаралғалы қосықлар, сазлар
 Оны тәріплеуден жалыққан емес.
 Хәзирети Наұайы, Әжиниязлар
 Қәлем тарта-тарта тауысқан емес.

Жәхәнгир шахлар да, отыралмай тахта,
 Алдында диз шөгіп, қазнасын шашқан.
 Бул бир илаһий нұр жарқ еткен ұақта,
 Хәтте пайғамбарлар көзі қамасқан...

Шайдасындай бүлбил мұхаббатының,
 Хәр гүлдің өз көрки, абзаллығы бар.
 Хәр елде, хәр халықта хаял затының
 Өзинше көрк-шырай, гөззаллығы бар.

Дәстанларда тәрийпи бар бәринің,
 Ким жаздырар оның сырлы өрмегин?
 Бірақ бизің жақтың хаялларының
 Сулыұлығын мен хеш жерде көрмедім.

Бейиш хұрлери ме тұрған қарсында,
 Ишпей-жемей дийдарына тоярсаң.
 Тумарис пе, Шасәнем бе, Баршын ба,
 Ким екенин билмей хайран боларсаң.

Олардың жадырап күлгенин көрсем,
 Мен өзимди йошлы шайыр сеземен.
 Қайғы-қапалықта жүргенин көрсем,
 Мүсәпирлик шөллерінде геземен.

Дәртин гизнеп, жас келиндей төркинсип,
 Қыпсаламай сыр тарихын естеги,
 Ғәрезсизлик минберинен еркинсип,
 Айтайық-та дәбдиўлерди иштеги:

«Хаял еркек пенен тең хұқықлы» деп,
 Талай қышқырғанбыз, талай жазғанбыз.
 Жетпис жыл мақтаўын жетирип сөйлеп,
 Қыста тоң қопартып, қазыў қазғанбыз.

«Буныңдай еркинлик сизге қайда» деп,
 Атызда сарғайтып саратанларда,
 «Темир қатын көк корабль айдар» деп,
 Мингизгенбиз муздай комбайнларға.

«Қызыл әйдарханың» түсип дәстине,
 Мий шайылып, жүрек суўлағаншелли,
 Самолеттен зәхәр шашты үстине,
 Көкирек сүтиңизди уўлағаншелли.

Үйиңде қараўсыз қалып бесигиң,
 Сол уўланған «ақ алтын» ды тердиңиз.
 Қыста сүйрик саўсақларың тесилип,
 «План ушын» корек жулып жүрдиңиз.

Түкирип суў ишкен дәрьяларына,
 Қудайсыз адамзат хәлдинен асты,
 Төзбей адамлардың жаўызлығына,
 Өз жағысын таслап теңизлер қашты.

Мине ақыбети: бул байғұс топырақ,
 Айықпас дәртлердиң болды уясы.
 Дүнья бас шайқасар бизлерге қарап,
 Неткен хұждансызлық анемиясы.

Мен айтпайман бул ғәлетий апатлар
 «Бәри-бәдар кетти, қалды – деп - кейин».
 Базар жолындағы көп машақатлар
 Бой жаздырмас еле биразға дейин.

Лекин жақсылыққа бет алды заман,
 Үмитлимиз соңы жақсы болар деп.
 Еркінлік ҳаўасын жутқан бул инсан
 Бәрин еле орны - орнына қояр деп.

Берекет дарыған ырысқы-несибе,
 Гүлlep кеўиллерде шадлық, муҳаббат,
 Тербелип ығбалдың алтын бесиги,
 Ошақ басы аман, ел болғай абат.

Тамшы жас қонбағай кирпичиңизге,
 Биймезгил ҳеш үйде сөнбегей шырақ.
 Бийбипатпа пийриң яр болғай сизге,
 Эзийз анаханлар, байрам мүбәрәк!
 Март, 1997-жыл.

АРАЛҒА

Тәңирим берди сени бул адамзатқа,
 Ырыс қазаны болып қайнап тұрсын деп.
 Бенделерим шағлап, жетип муратқа,
 Бул алтын жағыста дәўран сүрсин деп.

Қәдирине жетпедик, әзийзим Арал,
 Гүрсинген ҳаўазың тур қулағымда.
 «Үмитиң-жолдасың» деген де сөз бар,
 Толқырсаң заманың келген шағында...
 1998-жыл.

САҲРА БҮЛБИЛИНЕ

Заман дәртин дәстан етип тилинде,
Халқыңның ар-намыс, хұжданы болдың.
Аяқтағы қарақалпақ елинде
Шайырлық мүлкінің султаны болдың.

Сен сахра бүлбили едиң сайраған,
Бағ тапбаған жерде шеңгелге қонған.
Жапакеш ел ушын жан пидә қылған.
Дәртлі кеуиллердің дәрманы болдың.

Елим деп, журтым деп усы елаттан
Бир шайыр туұылса, - сени жаратқан.
Халықтың сөйлер тили болып киятқан,
Дилұарлықта алғыр тарланы болдың.

Хәр сөзинде даналығың таныттың,
Мәртлиги бар Алагөздей алыптың.
Кеули ақ, қалпағы қара халықтың
Қосыққа айланған әрманы болдың.

Уллы Наўайыдан саўат ашқаның,
Даңқлы Физиұлыдан дүрлер шашқаның,
Устаз Мақтымкулдың изин басқаның,
Улығлардан үлги алғаны болдың.

Дүньяға даңқ жайған Өзбекстанда,
Мустақиллик шешек атқан бостанда,
Бабалар руўхы оянған таңда,
Ел ардақлап еске алғаны болдың.

Айтқан сөзлериңди алтынға қаппа,
Туұысқанлар айтар: «Әссалам, Бердақ!»
Мерекеңди Президент қутлықлап,
Жаңа әуладлардың илхамы болдың.

Декабрь, 1998-жыл.

СҮМЕЛЕК ҚАЙНАТҚАН ЖЕҢГЕЙГЕ

Аман бол, сүмелек қайнатқан жеңге!
(Маған - жеңге болсаң, жаслар «шеше» дер).
Нәўбәхәр оянған айдын кешелер
Шүкирлик етерсең ғәниймет демге,
Аман бол, сүмелек қайнатқан жеңге.

Сүмелек қайнатпас мәзи сән ушын,
Үйрет келинлерге буның мәнисин.
Ата-баба дәстүрлерин танысын,
Ким үйретер оны өзіңнен өңге?
Аман бол, сүмелек қайнатқан жеңге.

Байрам сүмелеги дәстүрден қалмас,
Дәстүр сыйламай ел жөнлесе алмас.
Еркін базардағы шет елден келген
Шийринликлер оған теңлесе алмас.

Абийхаят суўын ишкен бул байрам,
Заманнан-заманға көшкен бул байрам.
«Хәр күнимиз Наўрыз болғай» деп тилеп,
Пайғамбар нәзери түскен бул байрам.

Наўрыз-журттың шадлық салтанаты бул,
Бүгин-ғәрезсизлик шарапаты бул.
Мийрим-шәпәәттің инсан қәлбине
Иләхий нур қуйған кәраматы бул.

Халық шағлап мустақил Өзбекстанда,
Дүнья тыныш, еллер абадан болсын.
Шадлық сазы жаңлап хәр атқан таңда,
Хәр шаңарақта толы дәстүрқан болсын.

Быйыл Жәйхун дәрәя мәўжирип тасып,
Егинге кенелгей Ыатан жерлери.
Қуғанғай табысы тәрези басып,
Қарақалпақ хәм Хорезм еллери.

Шағлаң, бирадарлар, ортаңыз толсын,
Жетиспек ғаниймет бул шадлы күнге.
Наўрыз байрамыңыз мүбәрәк болсын,
Аман бол, сүмелек қайнатқан жеңге.

ОРНЫҢ БӘРХА ТӨРДЕ БОЛДЫ, АҚСАҚАЛ

(Мәтеке ақсақал Жуманазаровтың естелигине)

Таллы жағыс тамғалының жеринде
Бул жақты жаханға келдің ақсақал.
Ат көтерип қарақалпақтың елинде,
Бир киси ким болса, болдың, ақсақал.

Улы едің қара табан дийқанның,
Аўыр мийнет нанын жеген адамның.
Алдыңа ат тартқан жаңа заманның
Аянбай хызметин қылдың ақсақал.

Халқың менен өстиң қаның қатысып,
Кегейлини қаздың қоста жатысып.
Бирге жарма ишип қасық атысып,
Тақан шайысқансаң елге, ақсақал.

Қатебин жазбаған нардай күшли едің,
Харып-шаршап ат белинен түспедің.
Ел ушын ентелеп жумыс иледің,
Халқыңның кеўлинен шықтың, ақсақал.

Хақ кеўил, ел сүйген адам екениң,
Ақыл-зейини алық инсан екениң,

Йолдаш ата, Осман, Шараф экениң
Нурлы нәзерине түстиң, ақсақал.

Туўры сөзден жалтармадың жасқанып,
Халқың менен астың турмыс асқарын.
Он сегиз жыл парламентти басқарып,
Заң-закун басында турдың, ақсақал.

Төбенди көргенде журтлар қуўанды,
Шөллегенлер булағыңнан суў алды.
Хәзиллессең, қапа кеўил жубанды,
Отырыспаның гүли болдың ақсақал.

Жийреншедей жүйрик, шийрин тил болса,
Ата-баба дәстүр қылған жол болса,
Бул әтирапта қанша улыс ел болса,
Бәри хұрметиңде болды, ақсақал.

Жоқары орынға халық сайлады,
Бирге мийнет етип, бирге тойлады.
Ташкент, Мәскеў бәри сизди сыйлады,
Орның бәрха төрде болды, ақсақал.

Ғәрезсизлик орнап бүгин Ўатанда,
Уллы хұрмет қылып уллы инсанға,
Халық сыйлаған қалый болмас қашан да,
Руўхың шад болғай мудам, ақсақал.

БУ ДҮНЬЯ

1

Адам уғлы, өз кеўлинди шад әйле,
Ашылсаң, ашыла берер бу дүнья.
Өткенлердиң ўәсиятын яд әйле,

Жыйнасаң шашыла берер бу дүнья.

Хадал мийнет етип, тапса дүньяны,
Бийгәрезлик ғош жигиттиң әрманы.
Хийле қылсаң, алдайман деп сен аны,
Сумлығын асыра берер бу дүнья.

Журттан артық жасайман деп егер сен,
Тәсил қылсаң, өзиң азап шегерсең.
Түлкиниң изинен тазы жиберсең,
Туттырмай, қашыра берер бу дүнья.

Алтын деп жыйғаның темир тат болып,
Ақырында опық жерсең мат болып.
Сен куўсаң, ол наймыт перизат болып,
Жүзлерин жасыра берер бу дүнья.

Бул дүньяның берген ашшы сабағын
Хәр көргенде шүкирлик қыл, тоба қыл.
Ашық Аяз, ашық жүрсин қабағың,
Қапылсаң қапыла берер бу дүнья.

2

Бул дүнья «бес күнлик», «ялғаншы» демек
Бурынғылар айтқан сөзинде барды.
«Асығады бизден қалғанша» демек,
Бийопалық күлер жүзинде барды.

Тәңирим бул дүньяны жоқтан бар етти,
Бендем шалқысын деп, лалазар етти.
Лекин ғапыл бенде асқынлап кетти,
Көбинде инсап жоқ базында барды.

Дүнья деп, адамзат бир-бирин қырған,
Шайтан ғұлғуласы хақ жолдан урған.

Бул жерде жазық жоқ дүньяда турған,
Хәр бәле адамның өзінде барды.

Бул дүнья ялғаншы емес шынында,
«Нәпсинди тый» деп айтқан ғой бурында.
Бир қысым топыраққа толған соңында,
Аш көзлик адамның көзінде барды.

Ашық Аяз, ҳақ жолынан жүрмесе,
Бул дүньяның гөззаллығын көрмесе,
Бул сөзге ўақтында мәни бермесе,
Уллы пушайманлар изинде барды.
Декабрь, 1996-жыл.

ТАЛЛАР ЖАПЫРАҚ ТӨКТИ, УРЫҚЛАР ҚУЎРАП...

Таллар жапырақ төкти, урықлар қуўрап,
Тек те атқулақлар жаўдырасады.
Азан-ғазан ала қарғалар шуўлап,
Аспан қумаитланып, сыйқы қашады.

Қуўрақ қамыс ызыңлайды намаға,
Ертең - бир күн суўық түсиўи мүмкин.
Көптен жылымаған мүсәпирханама
Сен жылыў әкелген күн еди бул күн.

Оннан берли бәхәр бес ирет көклеп,
Бес ирет кублаға қайтты тырналар.
Дүзде бес мәртебе жантақлар сөклеп.
Нарт шыбықлар тал болдық деп ырғалар.

Мухаббат хәм ошақ бийғәрезлигин
Қорғаўда сен мәртлик көрсете алдың.
Еркин қыз ўағынды сағынып бүгин,
Муңлы бир ноқатқа тигилип қалдың.

Кой, өйтип талдырма қарар көзинди,
 Қайғы жараспайды, шабазым, саған.
 Толған айдай дөңгеленген жүзинди
 Өйтип төмен салма не болса соған.

Билемиз ағайин деген кисини,
 Базда жанын саған суўырып берер.
 Қәпелимде сәл нәрсеге исинип,
 Ғыйбат «бес бийдай» ын куўырып берер...

Қатын деген еркектің тас қайрағы,
 Ол қайраса, қазан пышақ, қыл қаўар.
 Аңгөдек ер гийне таўып қайдағы,
 Телпегин терис кийип, ийт болып қабар.

«Ағайин азар да, безери болмас»,
 Оның бары жақсы не деген менен.
 Қарға «ғақ» дегеннен қыс түсе қоймас,
 Ат жүрисин бузбас ийт үрген менен...

Қара, қаныңдай кең бул ата мекан!
 Ата-бабамыздың алтын мийрасы.
 Қаншама әўладлар миннетдар оған,
 Хәммеге де жеткен ырысқы мийуасы.

Бул елге, бул журтка сениң ықласың
 Ағын суўдай таза хәм де раўан.
 Қушақ ашар қанша қурбы-қурдасың,
 Хәм йошлы қосықлар жаздырар маған.

Жатқан бир кең дүнья бул ата мекан,
 Тек мәзи тарылған адам пейили.
 Кеўли тар бендеге тардур бул жахан,
 Дүнья кең пейилге - наўрыз сейили.

Тәңирим үркітпегей бул дәўлет қусын,

Бир қысым топырақ бар тойымсыз көзге.
 Кеўлинди тарылтпа, қосшым, ол ушын,
 Кеңлик жарасады сиз бенен бизге.

Таллар жапырақ төкти, урықлар қуўрап,
 Тек те атқулақлар жаўдырасады...
 Ағайин гийнеси - ийт тартқан туўлақ,
 Ертең умытып, және қушақ ашады...

Январь, 1999-жыл.

АШЫҚ АЯЗДЫҢ ҚОСЫҚЛАРЫНАН

БОЛМАС

Жерге хызмет қылмай полат пазналар,
 Жүзлери жарқырап ашылған болмас.
 Елге хызмет қылмай ғошшақ жигитлер,
 Ерлик сыннан өтип, ысылған болмас.

Жақсыларға хызмет қылсаң жасыңда,
 Қартайғанда жаслар жүрер қасыңда.
 Гүрлеп жанған отты ошақ басында
 Киси қолы менен ысырған болмас.

Қәстерле өзиннің қаслы затыңды,
 Жоқары тут беглик инабатыңды.
 Жаслар тутып байламаса атыңды,
 Оларды ғыбатлап қысынған болмас.

Ашық Аяз айтар, тәңирим берселер,
 Жақсылар шад болып дәўран сүрселер.
 Әўел-ақыр пейли бузық кимселер
 Хажға барған менен мусылман болмас.

ШЫРАЙҒА ЕНЕР

Жақсы хаялларға жас миңген сайын,
Гүзде ашылған гүлдей шырайға енер.
Майысқан мәжнүн тал жыл өткен сайын,
Салланысып сархаұызға сән берер.

Изде қалған қыз дәўранның қызығы,
Ақ жүзине түскен әжим сызығы.
Жаста жайтаңлаған көздің сүзиги
Хош әдеп, мулайым хәм илхам берер.

Отырыслары ханның қонағы яңлы,
Сырлы сулыұлықтың булағы яңлы.
Көп жыллық Мұхаббат шарабы яңлы,
Сөйлегени сөз мүлкине жан берер.

Ақыл, парасатлы шын дилбар десе,
Кәйўанылық кимге жарасар десе,
«Қызларға бергисиз жаўан бар» десе,
Ашық Аяз сол нақылға тән берер.

СҮЙМЕГЕНГЕ СӘЛЕМ ЖОҚДУР...

Ашықлықтың өз жолы бар,
Сүймегенге сәлем жоқдур.
Сулыұлықта сениң менен
Бәс байласар сәнем жоқдур.

Ашық бақбас өз халына,
Қанат питер қыялына.
Машақатсыз висалыңа⁶
Жетсем деген дәмем жоқдур.

Келмели-кетпели дәўран,

---

⁶ Висал – ашықлықта тил табысыў, ушырасыў.

Бизден өтип, сизде қалған.
 Мен ғәрип дәртиңнен жанған,
 Бийдәртлерге бәлең жоқдур.

Бүлбил аңсар гүл жамалын,
 Сыртым пүтин, иште жалын.
 Ашық Аяздың ахұалын
 Хатқа салар қәлем жоқдур.

АШЫҚЛАРДЫҢ КЕҰЛИ ДӘРТЛИ

Ашықлардың кеұли дәртли,
 Көрген күнлерин айтсаң.
 Бийдәртлердің бизиң менен
 Ойнап-күлгенин айтсаң.

Бийрәхим жаратып сени,
 Зары-гирян етип мени,
 Сулыұлық деген бәлени
 Сизге бергенин айтсаң.

Илмесултан хәр мазағың,
 Бизге қылған дарғазабың,
 Ашықлықтың бар азабын
 Бизге бергенин айтсаң.

Ашық Аяз тақат етпей,
 Ышқы дәрғайына жетпей,
 Дәртиңнен өртенип кетпей,
 Аман жүргенин айтсаң.

ЖАНАН ЕНЕР ТҮСЛЕРИНЕ

Бәлент таўлар қалғып кетсе,
 Думан енер түслерине.
 Бүлбил куслар көз илгитсе,

Бостан енер түслерине.

Салланысқан сәнемлердің,
Елге сән бергенин көрдим.
Таза пәрий жигитлердің,
Жанан енер түслерине.

Аңшы пейлин аңда көрдим,
Жан себил шикалда көрдим.
Пайда куўған саўдагердің
Шырўан енер түслерине.

Айралықтың дәртин жаздым,
Ышқында сарғайдым - аздым.
Бийшара Ашық Аяздың
Илхам енер түслерине...

«ЕРКИН БАЗАР»

Ергенексиз бул дүньяның,
Хәзир еркин базары көп.
Жер-жаханнан дүнья-малдың
Келип турған гүзары көп.

Хәр ким оған барын салған.
Хәтте намыс-арын салған.
Биреў сәтли саўда қылған,
Биреўлерге хазары көп.

Хасыл гәўҳар, зери де бар.
Аптектә жоқ дәри де бар.
Пулың болса бәри де бар,
Пулсыз көзиң қызары көп.

Хәр ким пайдасын гөзлеген,
Ырас-ялғаннан сөзлеген.

Бирақ онда мен излеген
Мухаббаттың базары жоқ.

Сондай базар болғанында,
Сен базарлап барғаныңда,
Шасәнемдей баяғыда...
«Мен Ғәрипти сатып ал» деп,
Жығыларем аяныңа...

1997-жыл.

ҰА, ДЕНСАҰЛЫҚ, ДЕНСАҰЛЫҚ

Ұа, денсаулық, денсаулық,
Сен бир жүрген қол жаулық.
Базарың түсип кеткенде,
Бахаң пияз бир баулық.

Қәстелик басқа түскенде,
Қәдириңди билермен.
Мысқалыңа мың сомнан
Төле десе, төлермен.

Қәстелик бастан кеткен соң,
Үстиңнен және күлермен.
Майына минген көликтей,
От-жемсиз қыйнап минермен,
Азабыңды берермен.

Ұа, денсаулық, денсаулық,
Усайсаң ағар булаққа.
Сол булақтың басынан
Әкетер жыллар узаққа.
Дуктурлардың айтқанын
Илмедим онша қулаққа.
Айландырғаным сен болдың

Бара ғойсам қонаққа.
Кисинин кеўлин жықпадым,
Жықтым сени бирақ та...
«Ақыллыман» деп жүргенлер
Қызығып қарар суқланып,
Дени саў жүрген дораққа.

Ўа денсаўлық, өзиңде
Қылық жоқ қудай сүйгендей.
Шаңғалақ шақтың тис пенен,
Тоң қопарған сүймендей.
Сен шеккен сигаретлердің
Дүтинен тандыр сөнгендей.
Сен жутқан никотинлерден
Бир үйир жылқы өлгендей.

Қыйнайман сен Мысырдың
Басы байлы қулындай.
Жумсайман сени жолымнам
Таўып алған пулымдай.

Адамлар сени бузады,
Шыпакер байғұс емлейди.
Алдынан аққан дәрьяның
Қәдирин киси билмейди.

Минип жүрген атың да,
Күтим талап етеди.
Денсаўлық та, қатындай,
Қарамасаң кетеди.

1992-жыл.

ӘСКЕРБАЙ АЛПЫС ЖАСЫНДА (хәзил)

Хәй сақый, қуй қәне бир кәса шарап,
Қуры хошеметти сүймес Әскербай.
Жұртлар бул дүньяның жүзине қарап,
Күйсе күйе берсин, күймес Әскербай.

Бул бенделер бири-бирин қыйнасып,
Жүре берсин гә айтысып, сыйласып.
Ялғаншыны сирисинен бир басып,
Жыртық ботинкидей кийер Әскербай.

Шахаман елинде енеден туўып,
Қоық қоян болса, ийт болып қуўып.
Ғам-қайғыны бир қос шаршыға түйип,
Ертеде дәрьяға атқан Әскербай.

Дәрўиш дейин десем, қылқа тоны жоқ,
Мәжнүн дейин десең, Ләйли яры жоқ.
Шайырлар бар қосығының дәми жоқ,
Олардай биймәни емес Әскербай.

Бир аққан суў қайтып ақпас салмадан,
Жасаў-бендесинен, өмир-алладан.
Қарақалпақта Омар Ҳайям болмаған,
Ең болмаса, болсын мейли Әскербай.

Хей сақый, қуй және бир кәса шарап,
Ертең таптырмайды бүгинги қонақ.
Не қыламыз жасы қанша деп сорап,
Сол шалқыўы менен өтсин Әскербай.

1997-жыл.

«БАХЫТ ЛИРИКАСЫ» кітабынан

1955

УЛЛЫ ҚЫТАЙ МАҚАЛЫ

Дүньяның барлық халқы аяқ қосып
Бір ўақта жерди тепсе, жер силкинер.
Дүньяның барлық халқы урт толтырып
Үплесе, даўыл турып, күн гүркирер.

1950-жыл

ДИПЛОМ АЛҒАН ДОСТЫМА

(Досжан Насыровка)

Уядан ушқан жас сунқар,
Қанатты кеңнен жайыпсаң.
Турмысты өзің ет гүлзар,
Бахыт келмес ғайыптан.

Шайқалған гүлдей жас өмир,-
Жазғы мәўсим, гүлстан.
Жулдыздай билим көгине
Шық жарқырап Шығыстан.

Қутлы болсын дипломың,
Билимдарлық белгиң ол.
Кең, бахтияр үлкениң
Хүрметине садық бол.

Билим берген Ытанға
Исимиз болсын ылайық.
Салынып атқан сарайға,
Кел, биз де гербиш қалайық!

1949-жыл.

КАВКАЗ

«Ұятанымның сулыұ қосығындай көріп,
сүйемен Кавказ»
М.Лермонтов.

Кавказ, сәлем, жасыл таўлардың себи,
Сәлем жер қундызы, гүлге безенген!
Ұятан ышқы менен сүйемен сени,
Таў жырларын сүйген жүрегім менен.
Балалық жылларымда мен сени көрдим,
Бетлерінде Пушкин жазған кітаптың.
Лермонтов қәлемінен тоқылған жырдың
Хәр бир катарында сен шешек аттың.
Сонда тербеп ақыл-хуұшымды алған
Шайырлық музасындай сендегі шырай.
Шайыр қосығына илесіп, саған –
Балалық қыялларым ушқанды талай...

* * *

Азанда дәрьяны өрлеп екеұмиз –
Шықтық шың басына сени көргели.
Баслап алып жүрди альпинист бир қыз,
Ой, сонда көркіңе бәнт еттің мени:
Қыятас астынан уңгип жол салып,
Шабар сайды қуұып бурқыған суұлар.
Жылтыр қой тасларды қушаққа алып,
Жасыл жағалардан ентигип зуұлар.
Хәм қулар тик жардан төменге хәрлап
Зауықлы өр тасқынның сарқырамасы.
Алып қашты сонда ойымды урлап
Ол жерден басланған таўлар халқасы.

* * *

Тауға өрмелеген айланба жолда
 Барар жүйрик «газик» тоғайға кирип.
 Жасыл өңирде хәм отлақ жылғада
 Ызғыған «альпинист қойлар» жүр өрип.
 Тоғай артындағы шыңды айланып,
 Мине бунда шықты сол «газик» зуўлап.
 Шофер достан соңғы почтаны алып
 Қалды шопан жигит кеўилли, қуўнақ...
 Қызыл черепицалы ақ жайды нұсқап
 Альпинист жолдасым тил қатты маған:
 «Бунда миллион қойлы совхоз түр жасап,
 Даңқлы шопанлар бар таўды жайлаған.
 Олар - мал өсириў исине маман,
 Олар - хәм альпинист, шың хұкимдары.
 Бунда сай жоқ, олар сокпақ салмаған
 Хәм олар баспаған таў жоталары.
 Бизлер де олардың силтеўи менен
 Музлы қыснақлардан өтип адаспай,
 Төсин булт аймалап, бүрkit бекинген
 Шыңлар шоққысына мингенбиз талай», -
 Дегенде жолдасым нұсқаған туста
 Көринди Эльбурс - қос өркеш, думан.
 Қарлы шың, Кавказдың гөззаллық даңқын
 Баянлап турғандай туйылды маған.

* * *

Сарқырама жанында иркилип қарап,
 Сөзин даўам етти альпинист тағы.
 Бизің қарсымызда турды булдырап
 Таў баўырында қызған қурылыс ошағы.
 Тынышлық мийнеттен хәўиж алған жумыс,
 Дәў машиналар жүр тасларды гүреп.
 Бәлки, бунда бүгин басланған қурылыс
 Ертеңги бир ГЭС тен бергендей дәрек.

Қуғандым Кавказдың жаңа өмирине,
 Қуған альпинист қыз, сендағы қуған!
 Буннан да Эльбурс көринер, әне,
 Қызық ертеке сөйлеп турғандай маған.

Гүл төселген шалғын алапты бойлап,
 Қайтып жеттик мине қала қасына.
 Алма арашларын аралап жайлап,
 Жасыл төбелердің миндик басына.
 Жасыл қала жатқан етекте - бунда
 Нарзан булақтары мөлдір суы шашар.
 Қулпырған көриниси таулар таңында
 Уйқыдан оянған арыудай мысал.
 Қыялым қала үстінде тыныс алғандай,
 Сүйсине көз салып турғанда оған,
 Бахытлы өмір даңқын баян кылғандай
 Буннанда Эльбурс көринді маған...
 Кавказ!

Мақтан,

Қуған, бөленип сәнге,
 Қадирдан тау ели, туғысқан үлкем!
 Өмірің бахтияр, шад, абадан хәм де
 Баурайыңда өскен гүлиндей көркем.
 Сени бир гезлери буып кыйнаған
 Хәзир жоқ сол тилсиз, жабайы күдирет.
 Қойныңды абадан еллер жайлаған,
 Мәңги бауыр басқан дослық хәм хұрмет.
 Сениң шексиз хәм-де гөззаллығыңа
 Шыңларың қасында турдым сүйсинип.
 Бүркіт пәрұазындай йош келип сонда,
 Сездим Эльбурстай бахтымды бийик.
 Хош бол көрискенше, жасыл тау ели!
 Сен де хош альпинист, қара көзлі қыз!
 Қаратау бауырында жүргенде сени
 Хәм Кавказды мақтап жүрермен сөзсиз.

1952-жыл.

ЛЕРМОНТОВ ТУРҒАН УЙДЕ

Болдың ба Машук тауында?
Етеги қандай гүл жайнар.
Хәм оның жасыл бауырында
Кишкене ғана бир жай бар.

Есигин ашып енгенде,
Ишинен жасыл бақшаның,
Шалқыған сулыұ сезимге
Бөлendi мениң жас жаным.

Айнасы ашық өзи жоқ
Қосығы жатыр питпеген.
Илиұли қалған пистолет
Оклаұлы шығар кек пенен?

Биргезде бунда бир киши
Узақта аңсап өз елин, -
Кавказдың уллы жыршысы
Өткерген жаслық өмирин.

Бул жайда тапқан кәмалын
Жауынгер сазы гурестин.
Шайырға шаққан муң зарын
Қаракөз қызы черкестин...

Жауызлық пенен ол сонда
Жападан-жалғыз алысқан.
Патшаның қолы оны да..
Нышанаға алды алыстан.

Гүресип өлди өлерде,
Өлмеди жыры, бирақта,
Қалса да өзи бул жерде,

Даўысы жаңлар узақта...

Айнала сулыў гүл еккен
Машукта оның үйи бар.
Ол үйге хәр бир жүректен
Мухаббат нуры куйылар.
1952-жыл. Пятигорск.

«КҮНШЫҒЫС ЖОЛАҰШЫСЫНА» китабынан

1959

ҚАРА ТАЛ

Суў бойында шайқатылған жаным қара тал,
Маған бальзам, сен тымықта шақырған самал;

Маған туўысқан хәр шыбығың хәм бүртиклерің,
Сениң астың - киндигимнен қан тамған жерим.

Анам саған байлап мениң әткөншегимди,
Тербеткенде ырғалғансаң ҳайялап сен де.

Сениң үнің, турсаң гуўлеп алдында тамның,
Жаныма үнлес ҳәйиўиндей әзиз анамның.

Кешки иңирде жуғырласқан шоқ шымшықларың
Берген маған шоқ минезин, шоқ қылықларың.

Самал турса, сен бир тегис ырғалып ойшаң,
Салдамлырақ ой ойлаўды үйреттиң маған...

Сонда ылай суў бойында, сениң саянда
Туўған жерге туңғыш сезим менде оянған.

Гә шежиресин баслайтуғын ғаррыдай үнсиз,
Гә романтик жас қыялдай шуўлап тынымсыз, -

Кулағымнан кетпес еле туўысқан талым,
«Шайыр бол» деп маған талай сыбырлағаның.

Билим қуўып мен қалаға сапар шеккенде,
Хақ жол тилеп, анам менен узаттың сен де.

Шадлық, дослық урқан атар ғыр айлананда,
Туўған аўылым қурғынласып өсер, саянда.

Гүллене бер, таллы жағыс, пахталы далам,
Мен - сениң бир нарт шыбығың, мен - сениң балаң!

1955-жыл.

КҮНШЫҒЫС ЖОЛАҰШЫСЫНА

Өңиринде шайқалған жас қара тал,
Өміўдәрья суўларынан нәр алып, -
Қубласында шөккен нардай Қара таў,
Арқасында ақ сазанлы Аралы ...
Өз елиңнің бул мүйешин аралап,
Жүрегінде мәңги сақлап кетиўге, -
Күншығысқа сапар шеккен азамат,
Асық достым бизиң жаққа жетиўге!

Бизде сөз бар: мийман - ырыс, берекет,
Қонақ күтиў - зийнети хәр адамның.
Егер үйге бес күн мийман келмесе,
Шайы қонбас мениң байғус анамның.
Тандыр жапқан жеңгейлерден бар мирәт,

Руқсат жоқ аўыз тиймей өтиўге.
Күншығысқа сапар шеккен азамат,
Асық достым бизиң жакқа жетиўге.

Бунда дослық салтына жан сүйинер,
Жатырқамай араласаң егер сен.
Хәр шәхәрли, хәр дийқанның үйинен
Өз үйиңниң жыллы лебин сезерсең.
Бунда өскен пахтаның хәр талшығы
Шын дослықтың беккем алтын жибиндей.
Жайлаўларға курдай қаплап мал шығып,
Кең далалар дөнер сурдың түгиндей.
Оқыранар қайшы кулақ қаназат,
Желдей жүйиткип сени алып кетиўге.
Миңгиң келсе ушқыр тулпар, азамат,
Асығагөр бизиң жакқа жетиўге ...

Бунда өмир қаўынындай Шаббаздың
Толып тасар тил үйиргиш ширеге.
Бунда Пушкин, Наўайы хәм Аббаздың
Қосықларын хәмме ядтан биледи.
Мейли Киев, тундра я Арарат ...
Уллы журттың турсаң да қай шетинде,
Бул жер сени өгейсимес, көрмес жат,
Асық достым усы жерге жетиўге.

Нөкис, 1956-жыл.

ШӨГИРМЕ

*(Халық шайыры Аббаз Дабыловқа оның алпыс жыллық
тойында шөгәрме кийгизилгенде)*

Турмысымыз таза болғансоң енди,
Кийимлер де көшкен жаңаша түрге...
Айтсам сен туўралы еситкенимди,

Бабалардың бас кийими шөгірме.

Бир атың телпекдур, бир атың қураш,
Заманыңда кийим болғаның ырас.
Түрлі баслар менен сен болып сырлас,
Талай асыұларды астың шөгірме.

Өўел пайда болдың кимнің басында,
Арал теңиз, Едил-Жайық қасында?
Он әсирлик орыс жылнамасында
Қуұандым атыңды оқып, шөгірме.

Бабам пана излеп Россиядан,
Петербургқа жол тартқанда қыядан,
Хұрмет көріп Мәскеў, Макариядан,
Көп жерлерди аралаған шөгірме.

Хәмел ушын Айдос арын сатқанда,
Бегис, Мыржық қаны саған қатқан ба?
Ерназарды жаў арқадан атқанда
Сен қанға боялып жаттың шөгірме.

Әреби, шийразы байларда болды,
Сени кийип олар тойларда болды.
Мурны аспанда, кеўли айларда болды,
Дәўири шым-шытырық болған шөгірме.

Күнің бар ма жазда күйе түспеген?
Өрде турсаң ығыңнан жел еспеген,
Өгтің талай телпек дирилдеспеден,
Басыңа көп ғаўға түскен шөгірме.

Алдыңнан қарасам артың аўықтай,
Қапталдан қарасам түрің ғаўықтай,
Қыста сәўирлеген түйетаўықтай
Самал қақса хәңкийесең шөгірме.

Қара үйге кирсе ким сени кийип,
Келдің ергенекке сен зорға сыйып,
Пүтин тери зая болмасын дийип,
Бабам байғұс үйе салған шөгірме ...

Еркин қанат қақты азатлық қусы.
Кетти өмиримиздің қахәрли қысы,
Хәр заманның өз кийим, өз модасы,
«Жаңа турмыс өссин» дедің шөгірме.

Гедейлик қысмети көп түсип басқа.
Қолым тиймеди деп хеш қолаң шашқа,
Телпек киймедим деп бир шалқып жаста,
Аббаз шайыр әрман еткен шөгірме.

1969-жыл, январь.

ҚОБЫЗ

Қурбанбай жырауға

Жаңла қобыз, әсирлердің гүясы,
Қарақалпақ сазларының сағасы.
Қайтқан ғаздай ғаңқылдаған үниңе
Шадлық куйған жаңа заман дүньясы.

Кемсеңлетип ғаррылардың ийегин,
«Посқан елди» толғап өткен Жийениң.
Әсирлердің аұыр шерин арқалап,
Туқылы ашып, жаұыр болған тийегің.

«Келте зибан» гүрмеуіңе келмеди,
«Уллы зибан» бахыт таппай шөлледі.
«Жортыұлыда» елдің жоғын жоқлаған

Батырлардың ат туяғын серледим;

«Шербейитиң» шерли жандай ах урып,
«Көз айдының» қууанышқа шақырып,
Халық ғазеби толып тасса, сендағы,
«Айға шаптың» арысландай ақырып.

Сен дийқанның қулағынан шаң қақтың,
Шопан менен Қызыл құмда қой бақтың.
Сен баянлап келдің әрман-тилегин
Хан ермеги болған қарақалпақтың.

Саздан тулпар, тийегіңнен ер еттің,
Қыялыңнан қас батырлар дөреттің.
Халық бахыты деп атландырып оларды,
Саркоп пенен Байсын елин излеттің.

Күн астында Саркоп, Байсын көп еди,
Бәрінде де байлар ғана тоқ еди.
Мийнеткеш халық бахыты ушын «боз торғай-
Қой үстине аўнаған» ел жоқ еди.

Мәңги бахыт орнап туўған елинде,
Таза лапыз алды сениң үнің де.
Шадлық жырын толғап Қыяс, Қурбанбай,
Жаңа турмыс сахнасында көринди.

Халықтың алтын ғазийнесин қолға алып,
Ғарры жыраў қыя шөлде толғанып,
Алып шығып әсирлердің шаңынан,
Жаңа әўладқа мийрас етти қуўанып.

Жаңла қобыз, сол тапсырған мийрасың –
Халық өмириниң шежиреси, айнасы,
Бүгін бизге жәрдемлесер жалықбай
Гүллентиўде жаңа турмыс дүньясын.

Нөкис, 1956-жыл.

Ескертиўлер: «*Келте зибан*», «*Уллы зибан*», «*Жортыўлы*», «*Шербейит*», «*Көз айдын*», «*Айга шап*» - қобыз намалары.
И.Ю.

ӨЗБЕК САЗЫ

Жүрек тарынан исленген әсбап тар ма деймен,
Саздың ең нәфис ағласы өзбекте бар ма деймен.

Тахиянды шеккеге қойып, шертесең тарды, гөззал,
Шерт, бирақ мениң жаныма бунша дәрт салма деймен.

Сүйрик саўсакта қыяғың хәр тийгенде шарханаға,
Тар емес, жүрек-жанымды тырнап турар ма деймен.

Дәртиңе дәрман таппай, қашсам деп, қашалмайман,
Алты жуп сырлы дузағың мудар таяр ма деймен.

Бул дузақтан шығарлық жол сорадым Наўайыдан,
«Мен хәм күйгенмен, - деди, - ядыма салма деймен».

Айттым таң самалына, «алып қаш» деп тардың сесин,
Бир шалқытты да қашты, ол да қорқарма деймен.

Титретпей қақ тарыңды, жаным «Тәнаўвар» гөззал,
Буншелли титиретип мени, жазығым бар ма деймен.

Ашықлық ағуўшында өртеме Аязийди,
Хей, сен сазенде гөззал, мийримиң бар ма деймен?!

1958-жыл.

КЕГЕЙЛИ

Кеўлим көтеринки киргендей бағқа,
Толқынласып, ғаллас урған Кегейли.
Айдынында шоршыған ақ шабаққа
Мен қызығып қарап турман, Кегейли.

Жағаң желкилдейди қамыс, урықтан,
Балалық гезимди ойлап турыппан...
Суўында шашылған уўылдырықтан
Өршиген бир шабағыңман Кегейли.

Жазда қайырында ойнап қырғалақ.
Қыста музларында тептик сырғанақ,
Кекили гүзелген, мойны ырғанақ
Қара бала ядында ма, Кегейли?

Бәлки шығып кеткенменди есиңнен,
Өйткени бир мен бе өршиген сеннен?
«Балалық ўақтында өтер хәр кимнен,
Бәри есте қала бермес» Кегейли.

Ышқының бәхәри жетип маған да,
Жигитлик хәсери гезгенде қанда,
Балалығым ойнап қалды жағаңда,
Өмир өз жолынан ақты, Кегейли.

Биз көп шабақ едик өршиген бирге,
Үйретип анамыз, жүздирген өрге.
Хызметке жарадық туўылған елге,
Өмирдің мақсети солдур, Кегейли.

Бәлент ырашыңа мен миндим тағы,
Қандай ысық туўған жердің қушағы!
Мунарланған терек, мийўалы бағы,
Бахытлы аўылымның сәни Кегейли.

Күншығарың Тағжап, батысың Аршан,
 Ақ алтын мәканы қай жерге барсаң.
 Жүз жап, мың салмадан қағлап ағарсаң,
 Сонда да тартылмас суың, Кегейли.

Сендей нәўпир болып ақпаса шайыр,
 Халықтың кеўлине жол таппаса шайыр,
 Шайырман деп ширенгеннен не қайыр?
 Хәзир соны ойлап турман, Кегейли...

1956-жыл.

ҚУРЫҚ

Көл бойында, Еркін өзек таманда,
 Жас жылқыман қурық таслар ғунанға.
 Тақымында қара торы арғымақ,
 Жигит хәмирин булжытпай жүр табанда.

Сайгүликти бөліп қуып үйирден,
 Өкшелетип, зебересин үйирген.
 Гейде көлдің барысындай ақырып,
 Гейде илгир лашын қусап шүйілген.

Ғунан бийе жүйрик екен жаныұар,
 Қыз қылықлы жилұасы бар, сәни бар,
 Ағып барар ол қуйрықлы жұлдыздай,
 Жылқы көркі усындайда танылар.

Буктен ушқан қырғаұылдай дүрлейди,
 Кең жайлауда керип туяқ сермейди.
 Ал қызғаншақ айғыр үйир басында
 Жылқыманды жат көзбенен серлейди.

Жылқыманда тәсил деген көп еди,

Гейде тартып, гейде дизгин төгеди.
Шабандозға туў сыртынан суқланып,
Қараўыллап қыз турыпты төбеде.

Аңлар жигит, уйтқып барар қуйындай,
Ышқы хәўири лаўлап жанар бойында.
Салқын самал баса алмас желигин,
«Сүймейди ол» деген жат сөз ойында.

Жас байталға хәзир қурық таслайды
Хәм туўлатып, шоқлығынан услайды.
Бирақ арқан тутқан мықлы қоллары
Қыз аддында қалтырана баслайды.

Мухаббат ол арқан емес атпаға,
Байтал емес қурық таслап тутпаға,
Қыздың жаны жақсы көрер мәртликти,
Әдетленбе сыр алдырып бұқпаға!

Сен сезесең оның қарап турғанын,
Ал сезбейсең тап хәзирги ығбалын:
Сезбейсең сен «сүйиклим» деп сыбырлап,
Ерлигиңе иштей ырза болғанын...

Хей, жылқыман, беккем усла қурықты,
Жас байталға берме, достым, ырықты!
Туў сыртында ерлигиңе елжиреп,
Күни ертеңги ярың қарап турыпты...

1958-жыл, Нөкис.

МУХАЛЛЕС

Қыстың күни қар гүллер, ярым, сен жүрген жерде,
Жупар ийис шашар желлер, ярым, сен жүрген жерде,
Бостанға дөнер шөллер, ярым, сен жүрген жерде,
Өзгеше сайрар бүлбиллер, ярым, сен жүрген жерде,

Қәдемиңе қайыл жер, ярым, сен жүрген жерде.

Арғымақ жәўланында Әмиў бурқып ағады,
Таң самалын жалынтып сен барасаң жағада,
Жар астындағы жайын көріп сени набада,
Жаңа болған жигиттей өрден ыққа шабады,
Саған ашық хәммелер, ярым, сен жүрген жерде,

Қәдем бассаң қаймығып, қар ерир суў болғалы,
Бәхәр намасын шалып, гүрлеп сайға толғалы,
Жап бойын қаплап сүйрик, шығар теректің палы,
Көл үстінде басланып қуслардың фестивалы.
Таўда сунқар қус түлер, ярым, сен жүрген жерде.

«Көрсен тәрийпин айт» деп түнлер жалынар таңға,
«Гүл жүзине қонба» деп таңғы шық кейир шаңға,
Ийнеликлер үймелеп, атшөклер шақырғанда,
Атлас кәмзол гүбелек жоңышқалықта байрамда,
Гүйилдер пал хәррелер, ярым, сен жүрген жерде.

Сеңсең постынын шешип, жер алар кең тынысын,
Бәхәр баслайды бағда гүл қәдемли жүрисин,
Пахтакеш жәўлан урып қолға алар егисин,
Егис - халық иси, демек, сениң хәм мениң исим,
Пахтаңды ақ алтын дер, ярым, сен жүрген жерде.

Бәхәр әййямы сенсең, қумар көзим, кел бери,
Гүл ғуншаны оятсын жеңил хош қәдемлерің,
Сен десем сергип жаным, қалмас кеуілдің шери,
Ерик гүллерин шашып қарақалпақ жерлери,
Шадлық бәхәри күлер, ярым, сен жүрген жерде.

1950-жыл.

ҚОЙ, ДАНҚПАРАЗ БОЛЫҰДАН УЯЛ...

Хәй, жас ойшыл, нәсиятым саған:

Болагөрме өйтип даңқпараз.
 Болса егер адам даңқпараз,
 Жерде жақсы ат қалмас оннан...
 Бирақ та сен шайыр болдың да,
 Өзиңе аўыр шоқмарды алдың.
 Журттан мақтаў дәме қылдың да,
 Изинде көп күлкіге қалдың.
 «Өкел маған гүлинди, халқым,
 Мен шайырман» демекшисең сен.
 Наўайының сөзи емес, даңқын
 Мәжнүн болып излемекшисең.

Қой, даңқпараз болыўдан уял,
 Неге керек қанатсыз қыял!
 Оннан қайта бәхәр келгенде
 Жол бойына көгерт бир түп нәл.
 Жыллар өтер, гүжим ержетер,
 Сая берер шаршағанларға.
 Талай әўлад астынан өтер.
 Силтеў болар адасқанларға.
 Тәжирийбели жолаўшы турып,
 Бунда ойға батар гей күни.
 «Рахмет буны еккенге» деп журт,
 Узақ жыллар яд етер сени...
 Хей, жас ойшыл, сен маған қара!
 Соннан абзал даңқ бар ма сирә?
 Қой, даңқпараз болыўдан уял,
 Кимге дәркар қанатсыз қыял!

1957-жыл, Нөкис.

МОНТЕР БАЛА СЫМ ТАРТЫП КЕЛДИ

Кеше жаңа жайлаўға бизиң,
 Монтер бала сым тартып келди.
 Москваның таныс ҳаўазын,
 Тартқан сымы бизге әкелди.

Қайтқан ғаздай дизилди қатар,
 Телеграфтың бағаналары.
 Қууанысты шопанлар, ғаррылар
 Хәм жайлаудың жас балалары.
 Жас монтерды арқадан қағып,
 Фермамыздың баслығы күлди.
 Гүлжәмийла жеңгей қууанып,
 Бир кастрюль сүт алып келди,
 «Уста қәйним, әкелдим саған сүт,
 Мә, ишип ал мауқыңды басып.
 Өттең, сол бир қыз күним болғанда,
 Болар едим мен саған ашық! ...
 Бир доғалақ сымға отырды да,
 Күлди жигит жадырап күндей.
 «Рахмет саған, сауыншы жеңге,
 Болса екен аў қызлар да сендей.
 Сен айтасаң, қыз күним болғанда,
 Болар едим дейсең сен ашық.
 Ал мениң сүйген қызым кийиктей,
 Мени көрсе кетеди қашып.
 Гейде күлер мениң үстимнен,
 Сөзге сараң, гейде дым туйық.
 «Мұхаббат деген не өзи?» - деп меннен
 Қасақана сорар тымпыйып.
 Жүрегим соғар сымдағы тоқтай,
 Өтсем күнде үйиниң тусынан.
 Ойласам қулап түсе жазлайман,
 Столбаның ушабасынан.
 Мени көрсе сол почтальон қыздың
 Мысқыл шашып күлимлер көзи.
 Айтшы жеңге, ол да неге сендей
 «Сүйемен» деп айтбауы неси?...
 «Беў, анғөдек, тил билмес қәйним,
 Түсинбейсең, сен еле жассаң:
 Қызлар деген өртенип кетсе де,
 «Сүйемен» деп айтпайды хаслан...

«Ах, солай ма, демек, ол да мени
 Жүр екен ғой ишинен сүйіп!»
 «Солай қәйним, абайлап иш, аўзың –
 Ыссы сүтке қалмасын күйіп» ...
 «Түсинбеппен аў оған мен гешше»
 Деп жас жигит жадырап күлди...
 Сөйтип бизиң жайлаўға кеше,
 Монтер бала сым тартып келди.
1954-жыл. Нөкис.

* * *

Шынтлап сүйген кеўил хаслан айнымас,
 Сен өзинди бостан-босқа қыйнадың:
 Бизден көре ажарлырақ хәм де жас,
 Яр тапсам деп, жат пикирди ойладың.

Сатқын тилиң «сүйемен» деп уялмай,
 Сыбырлады, сөйтип, бир жат кулаққа.
 Сонда туңғыш мухаббатын қыялмай,
 Хадал кеўлиң менсиреди бирақта.

Маған соңғы хатты жазып, албырап,
 Қорқақ колың почтаға әкеп таслады.
 Менсиреген хадал кеўлиң, ал бирақ,
 Мендей көріп сүйе алмады басқаны.

Жигитке де жеңіл емес айралық,
 Ышқы азабы мәлим бастан кешкенге.
 Талай түним өтті уйқысыз қыйналып,
 Сени хаслан қыя алмадым хеш кимге.

Жаслық өмир саған мениң жанымды,
 Сырлы алтын жиби менен ышқының –
 Тиккенлиги сонда ғана танылды,
 Үзе алмадым умтылсам да күш қылып.

Етегиңе ерген шөптей қалтырап,
 Кеулим саған ерди, рахим етпедиң.
 Бар сулыұлық нурың менен жарқырап,
 Мәккар күлкің көз алдымнан кетпеди.

Ышқы, - бөдене емес, үриккен ұақтыңда
 Безетуғын уя салған жеринен.
 Көп оқыдым ышқы, айралық хаққында,
 Сениң дәртиң өтті бірақ бәринен.

Уйқы орнына сен жайластың көзиме,
 Айыплауға тилим, бірақ, баспады.
 Не шара бар, ушқалақ қыз өзине
 Хәмир етсе «сүйесең» деп басқаны?

Жүрдик сөйтип, ал не болды кейнинде:
 Мине, алдыма келип турсаң айланып.
 Қалай екен шынтлап сүйген кеуілге,
 Қалай, қошшым, аңсат па екен айралық?

Мен өш алар едим хәзир, егерде
 Сендей көріп сүйе алсам өзгени.
 Лекин адам өз бахтына тебер ме,
 Өз бахтымды жек көриуге төзбедим.

Таза жүрек таза тәлим себеди,
 Мухаббатты алдай алмас сайлы жас.
 Сүйсек, усылай шын сүйейик, себеби, -
 Шынтлап сүйген кеуіл хаслан айнымас.
1955-жыл.

ӘНАР ГҮЛЛЕДИ

Кел сүйиклим, бағ сейлине барайық.
 Бахыттың бағында әнар гүлледи,

Басқа жемислердің мийұасы байып,
Гүл төккен ұағында анар гүлледі.

Сәрүй болсаң, бұлбил қонажақ саған,
Мәлел бермес, бағманымыз жақсы адам.
Еркин гүл үзейик бағы-бақшадан,
Толысқан шағында анар гүлледі.

Ерик гүллегенде келмедің ярым,
Алма гүлин берсем, алмадың ярым,
Басқа ағаштың гүли қалмады, ярым,
Қырмызы тон кийип анар гүлледі.

Тоншыға таптырмас анар послағы,
Жаслық дәұранымыз ашықлық бағы,
Жаз өтсе, гүз бар деп силтеме тағы,
Жаздың жарасығы анар гүлледі.

1958-жыл, Төрткүл.

СУЛЫҰ ЕКЕН АЛМА АТАНЫҢ ҚЫЗЛАРЫ...

(хәзил)

Алтын жапырақ, ақ балтырлы кайыңлар,
Шарпыды ма қоңыр гүздің ызғары?
Бул сөзимди шаұлап көкке жайыңлар:
Сұлыұ екен Алма атаның қызлары.

Алма көз, бота көз, қой көз, қара көз,
Гей бир қыздың бет жүзинің бәри көз.
Мыйық тартып айтса жалғыз аұыз сөз,
Еригендей Алатаұдың музлары.

Жолдан пош, жигитлер, сизлик жоқ исим!
Көше толы қыздың туттым бирисин,
«Әпиұ ет қарындас, қызлар шалғышын

Қайда сатар?» десем, сынын бузбады.

Қулақ аспай силтеуіне, сөзине,
Мен урланып қарай бердим жүзине,
Өлле ушырасыуға шыққан гези ме,
Оны күткен қай көшениң бозлағы?

Иске салдым қарақалпақша тилимди,
Гейде билинбесе, гейде билинди.
Онлап тымсал бир сабаққа илинди,
Көзим көк шалғышта, кеулим қыздады.

«Айт қарындас көк шалғыштың дүканын,
Тез барып алайын, төзбей тұр жаным,
Усындай бир шалғыш еди әрманым...
Айып көрме жан ағаңның қызғанын.

Гүлин Көкше таудан терген бе деймен,
Дала қызғалдағын берген бе деймен,
Жибин Баян сулыу өрген бе деймен,
Абай емес пе екен нағыс сызғаны?

Көгис гүли Буұрабайдың көлиндей,
Сарғыш жийек тыңда пискен егиндей,
Желбиреуі Қурманғазы күйиндей,
Кеулимде көп ышқы дәртин қозғады...»

Күлди қыз: «Ағай сиз ақынсыз, билсем,
Жамбылдан оңға тарт... Дүкен бар әсем...
Несип болып шәли тапсаң жеңешем
Бир куғанар» деди, енди созбадым.

Қулама сай шыққандай кең жазыққа,
Бир аңқау пил үңілгендей қазыққа,
Кеулим алып қашты яр жүрген жаққа,
Көзимди ашсам, кетип қалған қыздағы.

Тек айнала зәўлим жайлар орап тур,
Тек қайыңлар жапырағын борап тур,
Бир топ адам «миниңиз» деп сорап тур,
Троллейбустың дизгин сымы дызлады...

Қазақ қызы, баўырым демей не дейин,
Сенде мол қазақша сулыўлық, зейин,
«Жеңгем» деген пал аўзыңнан сүйейин,
Ярды еске салдың, кеўлим азбады.

Мениң ярым Әмиўдин ақ маралы,
Ядға түсти оның айдай жамалы,
Қайда жүрсем оған тартып қыялым,
Шақырғандай мени сағыныш гүзары.

Азамат қайыңлар, гүўам боларсыз,
Шайырдың жаны пәк, тек тили арсыз,
Яр сүйген кеўлимде сиз де турарсыз,
Алма-атаның алма жүзли қызлары.

Ноябрь, 1958-жыл. Алма-Ата.

АҚТАС РОМАНТИКАСЫ

Хостаға жазда, жаным, келсең еди,
Аралап куртоғайды жүрсең еди.
Қытықлап ақ балтырды қос бурымың,
Ақтастың аясына минсең еди.
Ақтас, бул, - тәбияттың бир балконы.
Алдынан ашылады Кавказ оның.
Қарсында уйлығысып қарлы таўлар,
Таласып созар еди-аў саған қолын.
Пальмалар пешананды желпип әсте,
Тәриплеп кубылжыған қуслар сести,
Бананлар жапырағын жаўып саған,
Магнолия гүлин төгип дәсте-дәсте;

Сымбатлы сэрүй таллар қатар дүзеп,
 Шиповник бояў сүртип өзін безеп,
 Әсирлик тиссалар да тас төбеңнен
 Таңланып қарар еді гезек-гезек.
 Бултлар көріп сени усы жерде,
 Шабысып шомылғанда қара терге,
 Қызғанып ийирилген аппақ думан,
 Жүзине тутар еді жуқа перде.
 Ал сонда пәтли құрдым жемтик аўлап,
 Айқасып аш толқынлар, тынбай шаўлап,
 Ыңыранып ырғыр еді гранитке,
 Ақтастан алыў ушын сени жаўлап ...
 Рафаэль өзі салған суўретине
 Ашық болып қалғаны есінде ме?
 Гүрилдеп қол шапатлар еді сондай,
 Тәбият сендей сулыў перзентине.

Хоста, 1955-жыл.

МАГНОЛИЯ

Қара теңиз жағасында жайқалып,
 Май жапырақлы магнолия өседі.
 Көрген сайын жас кеўлиме ой салып,
 Ышқы сезими менде арта түседі.

Терең тамырын жуўып шалқар океан,
 Тур бәлентте сулыўлыққа таласып.
 Жаз таңында қалың жапырақларынан
 Шық тамшысын емер түслик қуяшы.

Бирин ашып, бири ғұмшасын салып,
 Қысы-жазы шашар аппақ гүллерин.
 Пал хәрреси балаўызға қадалып,
 Ийисин алып қашар мәўсим желлери.

Сол сияқлы жүрегімде мениң де
 Қысы-жазы гүлlep жатар мұхаббат.
 Бурқыраған магнолия гүліндей
 Сап ышқымды, сәуер ярым, қабыл ет.
1955-жыл, Хоста.

АРАШАН

Таўлы еллер қандай сулыў жерге бай!
 Көркин көрип көзiң тоймас қарасаң.
 Соның бири: жасыл қыснақ, терең сай,
 Гүл төселген қырғыз жери - Арашан.

Арашан, Арашан!
 Естен кетпес сенде көрген тамашам!

Таңларында думаныңды сүйгеним,
 Кешлерiнде суў жағалап жүргеним.
 Көрдiм сенде көзге тосын таўларды,
 Жатырқаған бир де жанды көрмедiм.
 Қарап тұрсам тас астында қайнаған
 Ыссы суўлы, мөлдiр көзлi булаққа,
 Яр жамалы түр көрсетiп айнадан,
 Сыңқылдаған сестi келдi қулаққа,
 Гүллер мысал кесе тутқандай маған,
 Балаўызын толтырып пал шарапқа,
 Сонда шайыр жүрегiнде мұхаббет
 Кенарынан толып тасты сан ирет.

Гүзеттегi жылқышыдай қунтыйып,
 Ақ қалпағын баса кийген шыңларың,
 Талай сапар егегiнде ынтығып,
 Жас бүркиттiң шаңқылдысын тыңладым.
 "Қолларыңды тийгизейiн жулдызға,

Өрмеле" деп сонда маған ымладың.
Шың басына кеттим шығып, Арашан,
Көринбедің булт үстинен қарасам.

Едирейип маялышлы жасқада
Тур кийиктің бир шай батыр ылағы.
Ақ думаны ийирилген аспадан
Сарқырама шуұлап төмен кулады.
Ал төменде ГЭС гүрилдеп тынымсыз,
Жаңа өмирди жырлап халлас урады.
Сонда шайыр жүрегінде йош артып,
Қырғыз жерин тәрип етер қумартып.

Арашан, Арашан,
Естен кетпес сенде көрген тамашам!
1954-жыл, Арашан.

«ОЙЛАР» кітабынан **1960**

ТАСҚЫН БОЛЫП АҒЫП ӨТ

Заманың бар шалқып дәуран сүрмеге,
Суұман десең, тасқын болып ағып өт.
Желмен десең, дүбелей бол дүрлеген,
Шоқпан десең, жүреклерди жағып өт.

Гүлмен десең, ахыұ-зар ет көзлерди,
Тилмен десең, дүр қылып шаш сөзлерди,
Әуладларың атыңды айтқан гезлерде
Танығандай тәуір белги тағып өт.

Шабар болсаң, арғымақтай арқыра,
Ушар болсаң, сунқардай уш шарқ ура,
Жигериңди жумсап жаслай халқыңа,

Елдің мәпин көз нурындай бағып өт.

Ұақыт қымбат, исырап етпе тегинге,
Қыйынлықтан қыйпалақлап шегинбе.
Гүркиреген еркін жаслық көгинде
Таулар аса шақмақ болып шағып өт.

Жаслық өмирің жазылмаған бир дәстан,
Жаз жақсылап, бир сөзин де бурмастан.
Мына сөзди яддан шығарма қаслан:
Жаслық саған бериледи бир рет.

1958-жыл.

ТУҢҒЫШ МУХАББАТ ҚОСЫҚЛАРЫ

1

Ким мени «сүйе алмас» деп қылар насақ?
Сүйемен хәтте бағда шымшығынды.
Өйнегіңнің алдында дүмшеге усап
Шомпыйған сениң қара пышығынды.

Үйіңнің алдындағы үш терек те,
Бәри де жүрегімнен емес жырақ.
Өкпелеп жүрегөрме, жаным, текте,
Ийтинди жек көремен сениң бирақ.

Мухаббат ийттен қорқса, мухаббат пе!
Сөйтсе де, күйдим сол бир Қутлыаяқтан:
Жеттим аў десем еплеп есик бетке,
Әўпилдеп ала кетер кең балақтан.

2

Сен мийримсиз болып өстиң жасыңнан,

Мен турыппан қарақшыдай асынған.
Жас «урыға» олжа тилеп, мысқыллап,
Милиционер өтип кетти қасымнан.

3

Үйіңнің алдында үш түп қара тал,
Гүзде салма ишине жапырақ боратар.
Дәрұзаң алдында турман аңқайып,
Мысал топты күткен аңқау вратарь.

4

Азияның әсте өзгергіш хаўа райындай
Сол сабырлы минезің дым жаныма тийди.
Мен келемен бурқасынлап әтшөк ғайындай,
Сен асықпай кітап оқып жатасаң үйде.
1949-жыл.

ӘМИҰҒЕ

О, Әмиұим, сен хасыл суўсаң!
Егер мениң адамларға деген
Майда-шүйде өкпе-гийнем болса,
Аяғыңа ығызып кет сен!

Ығызып кет шөптей қалқытып,
Мен де сендей шалқып ағайын,
Сәл нәрсени кеўилге кек тутып,
Сәл нәрсеге табаламайын.

1959-жыл.

САҒЫНЫҰ

Сәхәр ўақта минсем Машук таўына,
Күлди күншығыстан таңның жұлдызы.

Гүмис булақлардың шоқ қайнауы да
Сени еске салды, Әмиўдің қызы.

Таўдан ақ бултларды айдаса самал,
Былғап турғандайсаң маған орамал.
Суў ишиўге келген бир арыў марал
Саған мегзеп қалды, Әмиўдің қызы.

Асқар таў Эльбрус аспанға тийген,
Сымбатлы ақ төсин көкше булт сүйген.
Бәхәр байрамында ақ көйлек кийген
Турқынды яд еттим, Әмиўдің қызы.

Самал сылдырлатса жапырағын талдың,
Сени келди ме деп талай алдандым.
Кеклик дүрлеп ушса астынан жардың,
Жамалың елеслер, Әмиўдің қызы.

Көрсем сыңқ-сыңқ күлген суўларын сайдың,
Тыңлап шопан шерткен сестин сырнайдың,
Сонда бир сен болып шадлығым, қайғым,
Турдың көз алдымда, Әмиўдің қызы.

Нарзан булақлары қандай азада,
Сениң кеўлиң яңлы тынық хәм таза.
Таўлар оянады, кеўлим биймаза,
Иңқарым өзиңсең, Әмиўдің қызы.

Сағынышларың бийлеп бар тақатымды,
Тас үстінде турдым оқып хатыңды.
Жазсам жас еменге ойып атыңды,
Таўлар ядлап алды, Әмиўдің қызы.

Бештаў мунарланып турар қасымда,
Көкше булт желбирер ушабасында.
Хәр ким яр ышқында күйсе жасында,

Мендей болып күйсин, Әмиўдин қызы.

1953-жыл. Пятигорск.

ЕРКИН ӨЗЕК

(тымсал)

Көп ўақ қайыл етип қарақалпақты,
 Дәслеп ол суў қусап дурыс жолдан ақты.
 Журт айтысты «Еркин-тәўир өзек» деп,
 «Мине, бул өзекке келди гезек» деп.
 Суўында сүўенлер көп құрды ойын,
 Сыңсыған тоғайлар қаплады бойын.
 Бирақ алысырақта ерекше өскен
 Қыйсық тораңғыллар кеңести әстен
 Хәм суўдың ағысын бақлай баслады,
 Өзекти өлгенше мақтай баслады:
 - «Пай-пай, отағасы, сиз бир пәтли суў,
 Қайда сиздей болып мәўжирип ағыў!
 Айтсақ, «мақтадың» деп, бәлки кейирсиз,
 Сиз бар ғой, дым ғана кишипейилсиз...»
 «Ақпағаныңызда бул жерден, аға,
 Қыйын болар еди Әмиўдәрьяға»,
 «Ўазй, егер ақпағанда Еркинжан бизиң,
 Кеўип қалар еди-аў Арал теңизиң!»
 «Енди не деп едиң? Кебиўи сөзсиз!
 Бирақ сиз хәдден тыс кишипейилсиз.
 Сиз, ақыры, бул жердиң тирегисиз ғой,
 Дәўраның келгенде тасалама бой.
 Айдос бий айтпаған ба: «хәмел тийгенде
 Болмасын бетиңе қараўшы бенде!»
 Ал, сениң жағаңда гей бир қамыслар
 Өзлерин хәдден тыс қақайтып услар.
 Сәл-пәл самал болса, козғалаң таўып,
 Сизге қарсы сөйлер, бойыңа шаўып.
 Мына бизлерди ал, ийилип алдыңа,

Тәжим етпей турған күнимиз болды ма?
 Ийилемиз, бірақ турмаймыз тегін:
 Сіз жөнінде қамыслардың өсегін
 Самал алып келсе бизге егерде,
 Жалпылдап гүңлейміз тап усы жерде.
 Қамыс ше? Ийилмес, сыныўға таяр,
 Сәл-пәл бос уласаң қолыңды қыяр...
 Пай-пай, отағасы-ай, гүңлеп өтпейсиз,
 Неге сиз соларды жапырып кетпейсиз!»
 Буны еситип Еркін ғоддаслап кетти,
 Тасып, дөгерегин көл-дәрәя етти,
 Күлки болды, сөйтип ғаз бенен қуўға.
 Қыйсық тораңғыллар мантиқты суўға.
 Суўда көп турған соң қуўрай баслады,
 Бірақ және пайын туўрай баслады
 Яғный иске салды билген өнерин:
 «Мине, дым әтиаяж болды бул жериң.
 Енди бир де қамыс келип бетиңе,
 Өз пикирин айтып көрсинши, қәне!
 Аўа, отағасы, гүңилдеп басып,
 Тасып алыў керек, усылай тасып.
 Ақыры, сениң атың Еркін емес пе,
 Қәйтип ағар болсаң еркиң емес пе?
 Өне, енди ақсаң тынып жай-жайўат,
 Бойыңа және де қосылар қуўат,..»
 Деген сөз өзекке қатты унады,
 Ол енди тартылып, кем-кем тынады.
 Гүңлеп бурынғыдай шықпады сести,
 Өжет толқынлар да ериншеклести.
 Суўы тынды, ербийип ырашы-жары,
 Түбинде көринди қурбақалары.
 Жасыл бақатосқын торлады үстин,
 Сайызлап, тынысы тарыла түсти.
 Гейде «ағаман» деп, омыраўлар ол,
 Бірақ, ултандағы уйма бермес жол.
 «Неге қол созбайсыз, жаныңыз бар ма!»

Деп ол жекиринер тораңғылларға.
 Бирақ, олар кем-кем алысласады,
 Тек те өзли-өзи сыбырласады.
 Сөйтип, Еркін байғус кепти де кетти,
 Қыйсық тораңғыллар басына жетти...

Бул тымсалға керек болар ма мораль?
 Марапат дегениң пайдасыз самал.
 Ким қасына жағымпаз жыйнаса егер,
 Еркіндей ултанын тез уйық тебер.
 1959-жыл.

«ЖЕТИ АСЫРЫМ» кітабынан

1962

ОРДЕНЛИ ХАЛҚЫМА

Шам едиң хәстеси сынған,
 Дуўтар едиң дәстеси сынған.
 Бүгин тарың алтын сымнан.
 Халқым қайтадан туўылған
Аббаз

Қара таўдың жырасындай
 Кеўлинде көп жара еди.
 Басындағы қурашындай
 Ығбалың шым қара еди.

Ғарғыс болды ханнан сыйың,
 Түтип жеди болыс, бийиң.
 Жыртық үзик қара үйиң
 Желсиз күни панаң еди.

Едилден суў ишпек деген,

Түркстаннан поспак деген,
Арқаланып көшпек деген
Үйреншикли ылаң еди.

Өмиў бойы егис жериң,
Жаўмағанда маңлай териң,
Мисли қатып қалған шерим,
Қуўраған қуў далаң еди.

Жаўдыраған жаслығыңда
Көп шөлледің таслы қумда.
Арал теңиз ашлығыңда
Асыраўшы анаң еди.

Өрбимей үрим путағың,
Бердақ болды тил хәм жағың.
Аманлықта алтын тағың
Жайдақ ешек, палаң еди.

«Азатлық» деп ахыў-зарың,
Қайнап кекли намыс-арың,
Ала көзли Ерназарың
Сен деп өлген балаң еди.

Қылғындырып қыл буғаўы,
Бир майламай ығбал аўы,
Әжинияздың «Боз атаўы»
Ең бир шадлы намаң еди.

Өзбек, түркмен хәм қазағым,
Бирге шегип хан азабын,
Жақынлатқан жол узағын,
Ханаласың ханың еди...

* * *

Қайрылып кет, ескен самал,
 Сениң маған керегің бар!
 Шад өмірден шадлы нама
 Шертсем деген тилегім бар.

Үстирт бетте туұылдың ба,
 Кийик пенен жуұырдың ба,
 Аралымда жуұындың ба,
 Тазалықтан дәрегің бар?

Жумсақ жекен, өткір ысқа,
 Сүйкендің бе нар қамысқа?
 Туұып өссең бул жағыста,
 Шалқып дәўран сүрерің бар.

Бедеўдей қурықтан қашқан,
 Омыраўдан көбик шашқан,
 Әмиўдәрья толып тасқан,
 Мол ғәзийне телегім бар.

Төрт түлігім қаппап өрген,
 Ойпатым бай қасыл жерге.
 Ақ мамығы көзге сүрме
 Пахта деген бир егін бар.

Қанша байлық, қанша алтын,
 Жер, суў хәм есапсыз малдың
 Ийесісең өзің, халқым,
 Бай несийбе - хорегің бар.

Қус қанаты күйген шөлди
 Атлап полат жоллар келди.
 Қыя майданлардан енди
 Әмір гүлін термегім бар.

Дослыққа берік сениң жаның,

Хақ мийнет деп тебер қаның.
Тағам толы дастұрқаның
Толған майлы шөрегің бар.

Еккен пахтаң ел дәулеті,
Мың-мың жүрек мухаббети.
Мийнет десе талұас етип,
Түлеп ушқан түлегің бар.

Саў бол, халқым! Сен дегенде,
Бир күш пайда болар менде.
Саған қыянет еткенге
Сыбаныұлы билегім бар.

Ибрайым дер: жаным қурбан,
Дослық десе халлас урған,
Сениң ушын соғып турған
Геўдемде бир жүрегім бар.

1960-жыл

ЭКСПРОМТЛАР

1

Әй, ұақыт, қартайғанымда мақтаншақ қыла көрме,
Мәўжирип аққан турмыстан артта қалдыра көрме,
Тек өзіме өзимди мақтатып, мазақ етип,
Жаслардың аддында сонда сырым алдыра көрме.

Әй, ұақыт, бол-бол жебеўшим, жол ортада мен талықсам.
Демесин әлле ким маған: «тұх, сен артта қалыпсаң»
Қүдиретли қолың менен қамшыла сонда ябымды.
(Артта қал...демек, сенде бир қайырға шыққан балықсаң).

2

Бул теңиздің бойында ким турмаған,
 Бул толқынлар қайсы аяққа урмаған.
 Ай соқпағы ақ көйлектей шубалып,
 Пушкиннің де талай түнин урлаған.

Мен де турман. «Ойың не?» деп сора бир,
 Теңиз айтар «сүңгип маржан ала бил».
 О, мен хәзир компас болсам, сүйиклим,
 Саған барар еди-аў барлық корабль!

Май 1960-жыл, Гурзуф.

РОМАНС

(«Ха, суйгеним Айпара»... деген қосықтѣщ намасына)

Есинде ме, жасыңда
 Үйимиздің қасында
 Қос талшыбық көгерттік
 Салманың жағасында?

Жыл артынан жыл өтті,
 Билим қуып мен кеттим.
 Тал шыбықтай таўланып,
 Сен аўылда ержеттің.

Жыл өткизип арадан,
 Аўылға мен бараман,
 Қос терекке сүйенип,
 Сени еске аламан.

Есима түсер мениң
 Суў бойына келгениң,
 «Ай не ушын жалғыз?»-деп,
 Сырлы саўал бергениң...

Айа, жаным, ай жалғыз,
Сени алған қай жалғыз?
Сол балалық күнлерди
Сен де ядыңа ал, қыз.

Хәрре ушар, пал қалар,
Қуслар кетер, тал қалар.
«Қара көзли қоңысың,
Қайда?» деп, тал ырғалар.

Қайдан билсин қара тал,
Бойында алыс дәрьяның,
Қос терегин бир сулыұ
Сағынып хәзир турғанын...

1960-жыл, Украина.

УКРАИНА, ЖҮРЕГИМДЕСЕН

Әдиұли анамдай аймалап сени,
Мен тәңир сәлемин берейин десем,-
Бирден төрт көпирге⁷ шақырдың мени,
Украина, жүрегимдесең.

Күннің зер кирпичли перзентлериндей,
Айғабағарларың ырғалар хәсем.
Сулыұ жер көрмедим сениң жериңдей,
Украина, жүрегимдесең.

Кобзарь қосығы жаслай жаныма инақ,
Сенде досларым бар шайыр хәм шешен.
Узақта жасайман. Өмиримше бирақ,
Украина, жүрегимдесең.

1960-жыл, Киев.

---

⁷ Киевтің тусында Днепрде қатарына төрт көпир бар (И.Ю.).

ДНЕПР БОЙЫНДАҒЫ ЕМЕН

Арғы жағы асау дәрәя,
Берги жағы кең гүзар жол –
Көк шатырдай тиккен жарға,
Дөң басында турыпты ол.

Турыпты ол - жасыл айғақ,
Мың жасаған мықты емен.
Игорь бунда атын байлап,
Түнепти деп еситтим мен.

Жат үлкеге узатқанда,
Ярославна келген дейди,
Жүрек хәуири қыздың сонда
Жас еменге сиңген дейди.

Найзағайын шатырлатып,
Қанлы урыслар өтті буннан.
Жаулар өртеп, шауып, атып,
Көп азаптар берді оған.

Бирақ та, ол туған жерге
Сүнгитип берик тамырларын,
Төзді барлық бәлелерге,
Жеңді хәм де өз душпанын.

Енди, мине, жайнап тағы,
Жайқалып тұр емен жаным,
Уллы дәрәя бойындағы
Кең даланың ветераны.

Енди оның саясында
Күлки, қосық жаңлар тынбай;
Мәртлик хәм даңқ келип бунда,

Сайран салып атырғандай.

КРЕЩАТИК КАШТАНЛАРЫ

Гүллери бар шоғырласқан,
Мисли Кремль шамлары, -
Көргенинде зейин ашқан
Крещатик каштанлары.

Көрмеген едим Киевти,
Өл ҳаўаға ол тийипти.
Жаслық липасын кийипти
Крещатик каштанлары.

Усы жерде қанлы саўаш
Болған десең хеш инанбас,
Бәри сулыў, бәри де жас
Крещатик каштанлары.

Алдымда кең көше жатыр,
Өжайып амфитеатр.
Қатарласқан қалың шатыр –
Крещатик каштанлары.

Саянда сайранлап әсте,
Келдим сизге күнде кеште.
Сиз бәлентте, жоллар пәсте,
Крещатик каштанлары.

Шадлы дәўран буннан бирдей
Толып ағар Днепрдей.
Қулпырған қызық өмирдей
Крещатик каштанлары.

Скамьяңа барсам жақын,
Еситтим ашықлар «ахын».

Саў бол туўысқан дәрғахым,
Крещатик каштанлары.

Жапырағың жайнап сондай,
Урысқа нәлет айтқандай.
Украинаның жаслығындай
Крещатик каштанлары.

Мәканымсаң шын баўырман,
Саянда сайранлап турман,
Жаным қурбан, жаным қурбан,
Крещатик каштанлары.

АББАЗ ШАЙЫРҒА УКРАИНАДАН ХАТ

Украинаның жолы әжеп жол екен,
Қанша көп жүрсең де жүрмедим дерсең.
Иззет, хұрмет, дос-яранға толы екен,
Сирә бийтаныс жан көрмедим дерсең.

Бул жолда парқ емес көп пенен азың,
Ески досларыңдай қуарсаң бәзим.
Бул шадлы заманда, әзийз устазым,
Жүз дәўран сүрсең де, сүрмедим дерсең.

Алдымда көп екен көрмеген сыйым,
Гүл берип қарсы алды қаншама жыйын,
Бул заманда шайыр болмақтан қыйын
Жұмыс бар ма десем, «билмедим» дерсең.

Шайыр десе ескен самал тынғандай,
Кең залларды кернеп адам толғандай.
Сонда «шайырман» дегенің жалғандай,
«Көп екен халқыма бермегим» дерсең.

Шайыр деген өз халқының елшиси,

Шад өмирден мол берилген еншиси.
Бола алмасаң ҳасыл сөздің кәншиси,
«Бийкар бул мәжилиске кирмегим» дерсең.

Уллы Киев, уллы елдің орайы,
Лыққа толды мәдениет сарайы.
Қуғаныштан толқып, демим тарайып,
Турғанымды айтсам, «көрмедим» дерсең.

Сондай ўақта сен түсерсең есима,
Сөзиме сөз, күш қосылар күшиме.
«Сөйле иним, албырайсаң несине?»
Лазым сөз маржанын термегиң» дерсең.

Сонда халқым келгендей-ақ жаныма,
Қызыў енер тамырдағы қаныма,
Сол гезде шайырлық океанына
Қайықлы барып - ақ өрледим дерсең.

Сен бир тарлан түлеп ушқан таўдағы,
Биз палапан қонақлаған жардағы.
Қарақалпақтың сен бүгинги Бердағы,
Қәйтип «сөз маржанын термедим» дерсең!

Днепр бойынан атланып кеште,
Биз барамыз жүйрик экспрессте.
Сениң бүлбилгөя ҳаўазың есте,
Қалайша «яд етип жүрмедин» дерсең?

Сен отырсаң қара талдың астында,
Мақбал тыслы еки көпшик дәстинде,
Қол былғасам «қара айғырдың» үстинде,
«Көзим гиреў тартып көрмедим» дерсең.

«Шайыр кеўли қартайыўды билмейди,
Ол бир ағаш, қысы-жазы гүллейди»,

Деп ғарры Державин айтыпты дейди,
Десем, «бала, бул қай ермегин?» дерсең.

Шалқы, шайыр, шалқыйтуғын гез келди,
Кеүйілге йош, тилге шийрин сөз келди.
Жигирманда елиң жайнап өзгерди,
«Жаста бүйтип, дәўран сүрмедим» дерсең.

Мине, поездымыз Харьковке жетти,
Халық жапырылып бизге хұрмет көрсетти.
Бурынғы заманда бундай иззетти
Бәлки «түсимде де көрмедим» дерсең.

Ўатанымыз шадлы өмирдің бағы,
Онда гүллер поэзия дарағы.
Бурқып ақсын ҳасыл сөздің булағы,
«Шалқысын шайырлық өрнегим» дерсең.

«ДАЛА ӘРМАНЛАРЫ» кітабынан

1966

ТАЛЛЫ ЖАҒЫСТАҒЫ ЕСКЕ ТҮСИРИҮЛЕР

Ю. Мәденге

Кегейли бойында қалған нартларым,
Сиз қандай өскенсиз, нәрұан болғансыз!
Даўыл менен бас байласып мудамы,
Гүресте бел бермес палұан болғансыз.

Урыс жыллары таллар қараўсыз қалды,
Таллар түе бағлар қараўсыз қалды.
Сөкитлерди шаўып көпирге салды,
Сонда түбірден сиз пайда болғансыз.

Анам гейде жоқлап үлкен баласын,

Жағаласа ақшам суўдың жағасын.
Сизлер түсингендей оның наласын,
Суўға ушыңызды малып турғансыз.

Әкесин сағынған балалардайын,
Солқылдап турдыңыз көрсем хәр дайым.
«Кел, биз бенен бирге сырлас, Ибрайым!»
Деп түсимде шақырғандай болғансыз.

Ала көйлеңкели нартлардың асты,
Самал китабымды жулқылап ашты,
Биреў келип сонда көзимди басты,
«Ким екенин бил» деп сылдырлағансыз.

О, сиз, жаслығымның сырласы, таллар!
Ах, сол жағымлы қол, жүзикли қоллар!
Бир жыл басып турса көзимди олар,
Қабақ шытпас едим, досларым, хәрғиз.

Көзимнен қолларын жаздыра берип,
Сыңқ-сыңқ етип күлди алдыма келип.
Оның ықлас пенен күлгенин көріп,
Ойлар едиң қыз екен деп әрмансыз.

Бирақ ат басындай еди әрманы,
Ушып кеткен еди алғыр тарланы...
Залым урыс, дым көп болды-аў курбаны,
Көшә-көш әйледі жолсыз, кәрўансыз.

Алмамекен дедим уўылжып пискен,
Бойынан ышқының сәўири ескен,
Билектей қос бурым бөксеге түскен,
Бир қоса жупқасын басқа шалған қыз.

Кирпиги қайысқан тебендей еди,
Кумай көзлер мени жегендей еди.

«Ағаңнан хат жок па» дегендей еди,
Айралық дәртіне иштен жанған қыз.

Суудан бир мешинди қармап илгени,
Мойныма салмақшы болып келгени,
«Қашан жигит боласаң?» деп күлгени,
Есимде сыр бермей сабыр қылған қыз.

Жигит болыұын биз болдық-аў, бірақ,-
Талай азаматлар, қолында жарак
Ўатан ерки ушын қушты топырақ,
Қанша ҳаяллар тул, ярсыз қалған қыз!

Кеўилде кек лапұла жанды шаладай,
Ойын, күлки жетим қалған баладай,
Қосықлар қулаққа урған танадай,
Баўыры пүтин бир де жан қалмағанбыз.

Бирақ куралдан да мықлы хәм өзге,
Уллы бирлик, ғайрат-күш болды бизде.
Сол ғайрат жеткерди жеңисимизге,
Кекли жаўдан кегимизди алғанбыз...

Ўа, туўысқан таллар, дала батыры,
Ўа, сиз, жаслығымның жасыл шатыры!
Сарғайған саратан бармас батылы.
Сизге кәр ете алмас, айтсам жалғансыз.

Күннің әптабынан қашқан самаллар
Саяда түсленип тынығар, ойнар.
Жаўшымшық, мәдделер хәм куркултайлар
Сенсиз хәлден тайып, қалар дәрмансыз.

Ығбал айдынында шаршамай жүзген
Бир әўлад руўхы сезилер сизден.
Жаслық сазын тыңлап гүўилдиңизден,

Мине, саяңызда отырман жалғыз.

Жүзигин жоғалтқан қыздай үңилип,
Өттим астыңыздан ойларға шүмип,
Кешегі нарт нәрұан болғанын көріп,
Дедім: «бунша тез ержетіп қалғанбыз!»

Ыраш өсип, жаплар жаңа саға алып,
Баяғы ат қулақ өскен жағалық,
Айдардай желкилдер ысқа қоғалық,
Қолларды қанатып талай орғанбыз.

Баяғы кебирлик пахта жер болған,
Ақ жайлар көбейіп сыбайлас қонған.
Машиналар жүйиткип барар тас жолда,
Бир жағы жүзим бағ, бир жағы палыз.

Өне, сол палыздан бетлеп бермаған,
Бир бала қыйқыұлап киятыр маған.
- «Қостан қаұын жесин» деп атыр апам!
Апаңды таныдым, иним, гүмансыз.

Кирпиги қайысқан тебендей еди,
Қумай көзлер мени жегендей еди...
Улы емес, өзи келгендей еди,
Баяғы мойныма мешин салған қыз.

Баяғыдай маған телмиріп қарап,
Қыйнамас ол енди ағамды сорап,
Урысқа нәлет айтар ишинен, бирақ,
Дәслепки ярынан айра болған қыз...

Хош болың, талларым! Қосқа барайын,
Мардыйып отырып қаұын жарайын.
Оннансоң сазымды қолға алайын,
«Таллы жағысым» деп, сайрап әрмансыз...

1969-жыл, Шымбай.

СЕКСЕҮИЛ

Үнсиз көкке қолларын созып әстен,
Ким булар ел шетінде ербеңдескен?
Хеш ким емес, бул мәзи сексеуиллер,
Шет - шебирсиз даланы қаплап өскен.

Бойында қызғыны бар тас көмирдей,
Шаң басып қуаң тартқан жас көринбей.
Өз даласын жаулардан қорғап тұрған
Өйіемги массагеттің ләшкериндей.

Айқасар отлы әптап, жәбир менен,
Жығылса иси болмас қабир менен.
Жаумамай өткен бултларға өшегисип,
Түйедей төзе билер сабыр менен.

Боранлар келип оны жулқылаған,
Қорықпас ол бірақ хеш бир ғұлғуладан.
Артезиан излеген барлаушыдай,
Узын тамыры шөл төсин бурғылаған.

Қақшыйып қыйынлыққа төс керіулі,
Билмейди қула дүзде сескениуді.
Салмағы мысалы пил сүйегиндей,
Сүйемен шөл перзенти сексеуилді.

Туқымы жер таңламай өніп кетер,
Жасында көк шыршадай дөніп кетер.
Жанса да тегін жанбай, адамзатқа –
Бойдағы бар қызыұын беріп кетер.

1963-жыл

АЛТЫН ДӘРЬЯЛЫҚ САМАЛЫНА

Алтын дәрьялықтың пәтли самалы,
Сен шалқып, йошланып ескенде мудам,
Түрли тиллердеги түрли наманы,
Қанатыңда алып келесең маған.

Сенде сарқырауы күшли ағыслардың,
Сеннен жуўсан ийси танаўға урар.
Сенде наў қарағай нар қамыслардың
Миллион сыбызғылық сылдырлысы бар.

Булттай қараманлар, шоқ торанғыллар
Бийиктен сәлемин жоллайды саған.
Суў бойында нама шығарған таллар
Саған өз нотасын үйретер мудам.

Мени асықтырар жалқаў тырнаның
Мезгил курантындай «тыр-тыр» лаўлары.
Хәз берер бийдәўлет шағалалардың
Шын кеўилден күлип шақақлаўлары.

Асаў толқынлардың «тыңларын сүрген»
Пароходлар даўысы, шақырыўлары:
Сенде бар жоқары вольтли тоқ жүрген
ГРЭС сымларының дыңылдаўлары.

Бәрин-бәрин ядлап үйренгенсең сен,
Алтын дәрьялықтың пәтли самалы!
Бирақ, айтып бер сен, маған әкел сен
Жаңа адамлар айтқан жаңа наманы!

Әкел, жаңа күштің йош булақларын
Бурқылдатып ашқан жаңа заманның
Жаңа қосықларын, жаңа сазларын,

Жүрек соғыўларын, талпыныўларын!

Бул қосық еситилер қарақалпақтың
Таллы жағыстағы хош ҳаўазынан;
Даңқлы пахтакеши күншығыс жақтың,
Туўысқан өзбектиң сулыў сазынан.

Бул нама Қызылқум жайлаўларынан
«Ет, сүт молшылығы!» деп сүрен салар.
Малдың изин ироглифтей оқыған.
Баўырым қазақлардың ән-күйинде бар.

Бул қосықты айтқан рус даўысы,
Туўысқан мотив болып сиңген қаныма,
Жаңа дәўир, жаңа наманың күши
Лапыз берген түркмен айдымларына.

Бул намадан жаңа жигер, йош алған,
Баҳадыр балықшы - Арал бойлары.
Еситилген шалы атызларынан
Бизиң кореецлердиң «торадийлары».

Усы нама қайсы жерде айтылса,
Сол жер жасарады, абат болады.
Бул қосықты айтып халық хұжим қылса,
Үстирттен нефть шығып, газ атылады.

Бул-жаңа заманның жаңа намасы,
Йош ҳәм жигер толы әжайып нама,
Дөретиўши мийнеттиң сақый қуяшы,
Төк сен нурларыңды далаларыма!

Ўа, алтын дәрьялық, туўған меканым!
Заман корабльлери асығар саған.
Қайсы тилде қосық айтсаң да, жаным,
Бәри түсиникли, қәдирдан маған.

Шадлық, йош хәм ышқы, наз бенен толып,
 Ессин ләззет бағыш самалың сениң.
 Бахыт, абаданлық жолдасың болып,
 Жайнасын келешек заманың сениң.

1962-жыл, Нөкис.

ЎАТАН

Сен әўеле шайқатылдың тал шақасында,
 Мен өрмелеп барып сордым палынды сениң.
 Қабығыңнан сырнай соғып шерткен ўағымда
 Сада сестиң баянлады жанымды мениң.
 «Мен сениң бир жас шыбығың, жасаў жоқ сенсиз»
 Деп безилдеп суў бойында жуўырды сырнай.
 «Дурыс» деди даўысы менен жиңишке хәм минсиз
 Перзентине уя тоқып тұрған куркултай.
 «Қудай ма я куркултай ма, ким шебер екен?
 Жаркылық-ай»!-деди анам уяға келип.
 Сонда анамның мийрим толы нурлы жүзинен
 Туңғыш ирет танығанман мен сени көрип.
 Оннан кейин шық малынған таңда алдымда
 Жоңышқалықта сен сап-сары гүл болып питтиң.
 Үзип алып, түп жағынан аўзыма салдым да,
 «Қой болма да қошқар бол!» деп гүбирлеп кеттим.
 Ал сен сонда қозы болып шаптың томпаңлап,
 Әллеқайда бөденелер «пыт-пытлап» жатты.
 Сен әжжедей мектеп болып турдың сығалап,
 Шақырды жез қоныраўын шыңғырлап қатты.
 Сен Кегейли болып ақтың алдымда бирдей,
 Ашылған ақ пахталарда мен сени көрдим.
 Сырлы эрман айдаўында шаршаўды билмей,
 Тал түслерде қырғый аңлып далада жүрдим.
 Көрдим сени қумай көзли қоңысы қыздың
 Жүзиндеги жанға ысық күлдиргишинде.

(Мақтанышы еди ол қыз аўылымыздың.
 Сағынаман оны еле көрсем түсимде),
 Гейде дәртли қосық болып сен арқаш жақтан
 Падашы хәм пада менен өристен қайттың.
 Қаўын қоста, түтинликтің басында ақшам
 Сен қорықшы ғарры болып ертеклер айттың.
 Мен қайсындай суўретлерде көрмедим сени!
 Гүзги аспанда уштың дизилип жыл қусы болып.
 Сен қырғаўыл болып талай шақырдың мени
 Хәм қышқырдың кебирликте жылқышы болып.
 Түн ишинде жарты пахса үстинен қарап,
 Бақлар едим көл бойында жанған отларды.
 Көпти көрген гүзар жоллар тум-тусқа тарап.
 Ўәде етти қызык-қызык саяхатларды...

Мен қайсындай сүүретлерде сени көрсем де,
 Исен, Ўатан, уллылығың шыққан жоқ естен!
 Киндик қаным тамған жерди қанша сүйсем де,
 Оны сеннен бөлип алып сүйген емеспен.
 Жулдызларға ракеталар кәрўанын тартып,
 Мәгәр қайсы планетаға салар болсам из,
 Сағынарман сен арқалы Жерди қумартып,
 «Мен сениң бир шыбығыңман, жасаў жоқ сенсиз».

1963-жыл, Июль. Нөкис.

ӨЗБЕКСТАН

Сәйир етип мен сәхәр ўақта,
 Кирдим бир әжайып бағқа.
 Жапырақ жамылып аўлақта,
 Бүлбиллерге сыр сырластым,
 Самал менен сыбырластым.

Бүлбил айтар: - усы бостан
 Мени тартты озал бастан.

Сол ушын да бир тынбастан
Сайрай-сайрай есим кетер,
Хәәес артар оннан бетер.

Самал айтар: -мен сахрадан
Уйытқып шаўып келсем мудар,
Бул бостан наз етип маған,
Жуўасытып алар жаным,
Сәўир болар боранларым.

Гүл жүзинде шық малынар,
Алма ағаштың зары бар:
«Үз мийўамды!» - деп жалынар,
«Сынып кетпей турып белим,
Мийўамды үз - дейди - мениң».

Шәртек қайыстырған жүзим
Ширеге мәс етип өзін,
Қөрелилер қара көзін
Сүзгенде, әл қызыл әнәр
Ышқы отында күйип-жанар.

Суў бойында мәжнүн талы
Сархаўызға шашын малып,
Бир шийрин ойларға талып,
Ләйли түскендей есине,
Телмирер ай сәўлесине.

Наўайының урпақлары,
Қолларында тилла тары,
Қызғын мүшаиралары,
Жаңа ғаззел, жаңа муқам,
Бул мәжлиске кирдим мен хәм...

Сонындай әжайып бостан,
Тәрийп етсем таўсалмаспан.

Перзентим деп қушақ ашқан,
Өзге емес, өз жанымсаң,
Гөззал Өзбекстанымсаң!

Гүрлеп жатар Ташкентимиз,
Шығыста зор дәрбентимиз,
Дүньяға белли кәнтимиз,
Күнбатыстан, Күншығыстан
Жолаушылар көп ығысқан ...

Жаксы исдур жәхән гезбек,
Көзиң менен көрип, сезбек,
Мийман ушын туўған өзбек,
Қонак күтиў - бул хәм өнер,
Гүлдей ашылар кеўиллер.

Кел, бирадар, сапар шеккен!
Жол билмес деп тағне етпең.
Журтын сүйген бир өзбектен
Кем сүйсем мен бул үлкени,
Қарақалпақ декең мени!

Келха мийман, таўлар жаққа!
Түсейик кийик соқпаққа.
Мисли қырманланған пахта
Шыңлар ашып ақ сийнесин,
Алар күннің ақыл есин.

Өтсең Китаб, Алтын көлден,
Андижан я Мырзашөлден,
«Пахта байрамына» келген
Мисли «Бәхәр» ансамбли
Қулпырар ақ алтын гүли.

Алтын топырақ Ферғанадан,
Қайтып шықпас барған адам.

Хәр түп пахта, хәр ханадан,
Өнер елдің несибеси,
Пахтакештиң кәсип, иси.

Азат адам бахты усында,
Бегабадтың шахтасында,
Ақшам ГЭС-лер жақтысында,
Бурып дәрьялар ийримин,
Фархад табар өз Шийринин.

Билгир химик булкәрадан,
Шыршықтың даңқы тараған.
Газ бурқылдап Бухарадан,
Кернеп гәўмис трубаларды,
Оралға отын апарды.

Гирес-гирес кәрўан, көшлер,
Шым-шытырық рельслер,
Вагон вагонларды тислер,
Узақ жоллар болып қысқа,
ТУ - лар ушар тумлы-тусқа.

Ташкент таңы нурға толар,
Азат мийнет таңы булар.
Ағар тасқын колонналар,
Ташсельмаштың сменасы
Келер батыл қәдем басып.

Сүңгип қалың жапыраққа,
Жаслар барар ТашГУ жаққа,
Билим гүллеген бул бағда
Иске асып турған бәри -
Улуғбектиң әрманлары.

Уллы шәхәр ортасында,
Жас гүжимлер арасында,

Фонтан атылып қасында
Озық өнер сахнасы тур,
Мисли ашылған қызыл гүл.

Саз қумартып келсең излеп,
Фрак кийген сәтең өзбек.
Йошып, оркестрди гөзлеп,
Шыбығын бир силтеп енди,
Гүңирентер Бетховенди ...

Дослық, бахыт, ерик қуяшы
Туар мәңги нурын шашып,
Иши күйген дуз жаласын!
Өмиримиз бар бағы-бостан,
Саў бол, анам Өзбекстан!

1964-жыл, сентябрь.

МЕНИҢ ЖИГИТ ЫАҚТЫМ, СЕНИҢ ҚЫЗ ЫАҚТЫҢ

Б-ға

ТАШГУ десем, дәрхал түседі еске,
Мениң жигит ыақтым, сениң қыз ыақтың ...
Туўра самолеттен түстим-де кеште,
Жатақ жайыңыздың есигин қақтым.

Нөкисте екениңде сен мени күнде,
Хәтте саат сайын сағынар едиң.
Бул сапары көрип мени Ташкентте,
Салқын мыйық тартып «сенбисең» дедиң.

Гүлшанда ашылған бир таза гүлдей,
Шырайыңа шырай қосқан екенсең.
Қуўанышымды қәйтип айтарды билмей,
Жутынып, телмирип қарай бердим мен ...

Кеттик қолтықласып көшени бойлап,
 Үнсиз киятырмыз. Еснеп қоясаң.
 «Жаным, айтшы, киятырсаң не ойлап?
 Ертең ушырасамыз қай жерде, қашан?».

Зер көйлек қоз шашып жанар үстінде.
 Сен айттың: «әпиұ ет, мазам жоқ...» дедиң.
 Хәм мәрмер текшеден сырғып түстиң-де,
 Кеттиң ... Мен сен ушын бийгәна едим.

Соңғы «Қазбегимди» тутатып алып,
 Узақ тентиредим Әнхәр бойына.
 Мәжнун тал шақасын суұларға малып,
 Сениң шашларыңды салар ойыма...

ТАШГУ десем, мудам түседі еске.
 Мениң жигит ұақтым сениң қыз ұақтың...
 Саған енди қайтып мәлел бермеске
 Бел байлап, жанымды отларға жақтым.

«Кел» деп шақырады ашық айналар,
 Бағлар «кел, жигитим қайғырма» десер.
 Жүрегимди тырнап жылар «Тәнаұвар»,
 Жапырақларды тинтип самаллар есер.

Мен хәр барған сайын енди Ташкентке,
 Саған көринбеўге тырысар едим.
 Бир күни тосаттан мени көрдің-де,
 «Ырас-ақ сенбисең, сенбисең?» дедиң.

Әйне сәхәр ұақта ашылған гүлдей,
 Қыз болып пәтиңе минген екенсең.
 Хинд қолына түскен асыранды пилдей,
 Үнсиз жетегіңе ере бердим мен.

Таўыстай таранған Ташкент қызлары
 Дослық иззетлерин көрсетти маған.
 Ески досларымдай күлисип бәри,
 Жайды алдыма студентлик дастурхан ...

ТАШГУ - билим бағы, жаслар дослығы,
 Қанша кеуиллерге нур берер жақтың!
 ТАШГУ - мың-мың қыз-жигитлер жаслығы,
 Мениң жигит ұақтым, сениң қыз ұақтың...
 1962-жыл.

ҚЫРҒАҰЫЛ

Киятыр едим шар бузып,
 Үстинен таза қардың мен.
 Түскендей қолдан ғарбызым,
 Аңырайып қалдым мен.

О, сулыұлық! О, дала!
 Сүүретшисең-аў әжайып!
 Қарай бердим қадала,
 Жутынып, мойным узайып.

Бир шоқ урық астында,
 Ғыжлап жанып шоқ жатыр.
 Умыт қалған далада
 Акварельдей боп жатыр...

Иреңнің ағла, тынығы,
 Барынша көркке толғандай.
 Айқулақтың сынығы
 Аспаннан түсип қалғандай.

Ғыжымы мойын тығылып,
 Бас жатыр жан саўғалап,
 Сатқын куйрық кубылып,

Сыртта жатыр «мында» лап.

Ийкемсіз жас мүшеси
Тар кийімге сыймаған
Сулыұ қыздың денеси
Сыяқланды ол маған.

Ашығындай аймалап,
Баұырыңа бассаң дә!
Деп турғанда сығалап,
Ушты дүрлеп аспанға.

Үркіп кетті басымнан
Даланың жуұас ойлары.
Жүрегім туұлап жалма-жан,
Жуұырғызбай қоймады.

Атлы, жаяұ анталап,
Арсылдап ийтлер шабысты.
Аңшының көзі қанталап,
Мылтығына жабысты.

«Тарс» етті мылтық бірден тек,
Құлады сарқып қырғаұыл.
Адамлар бүкті тепкилеп,
Болып кетті «урға-ур»...

Өлімге оның жалынбай,
Көрдим алысып атқанын.
Бир жапырақ жалындай
Урынып, лаұлап жатқанын.

Ойладым сонда: жалынлап
Жасай билде, сүйе бил.
Өлерінде де лапылдап,
Жалын болып сөне бил!

1963-жыл. Декабрь

САДЫҚ ШАЙЫРҒА

Жүрген - дәрья дейди, отырған - бойра,
Жүрдек аяқларды жоллар хәм сүйген.
Ғаррылар ойласа не түспес ойға
Дийўал қысып кетер шықпасаң үйден.

Жатқанға не айтар төсек хәм дастық?
Мезгилсиз қартаймақ - өмирге қаслық,
Бахытлы ғаррылық - екінши жаслық,
Мисли кеш түскенде атқан таң деймен.

Бүлбил кус баласын алып жанына,
Сайраўды үйретер палапанына ...
Қалмайын деп жас әўладтың шаңына,
Күни-түни қәлем тартарсаң деймен.

Мен хайранман баз бир шайыр досларға,
Шаршадым дер шықпай атып асқарға.
Сол иштен қартайып туўған жасларға
Жасарыўдың жолын айтарсаң деймен.

Көз әйнекти сүймес нураний көзиң,
Кеўилге заўық берер көп айтқан сөзиң,
Пахтадан - Шамурат, қосықтан - өзиң
Ел кәрўанын мықлап артарсаң деймен.

Алпыстан асқансоң азыў кетилсе,
Қапталынан жеткиншеклер жетилсе,
Заман даңқы ушын талап етилсе,
Космосқа хәм барып қайтарсаң деймен.

Ел жапқан елтири бойға шақ дейди,
Халық сүйгеннің несибеси нақ дейди.
Қартлар Сизге қусап жасарсақ дейди,
Ал мен сиздей болып қартайсам деймен.

1963-жыл, август.

АРМЕНИЯ

Арасынан асқар таулардың
Бир Ұасыл тас тауып алдым.
Тәждің гәуһар тасы ма?
Гүлжүзиктің қасы ма?
Шатырлап жасын түскенде,
Майдалап оны кескен бе?
Сынықтары қай жақта?
Жатыр ма екен узақта?
Дойнақ яки қылыштың,
Изи ме қанлы урыстың,
Бул не шыжбай тастағы?
Ямаса әуел бастағы
Жазыуы ма әрменнің?
Маштоц яки әлле ким
Бир гезде жазып қалдырған?
Абовянның кеулинің
Жарасы ма бул турған?
Мийримсиз ўақыт, сум заман
Тырнағын тасқа батырған.
Севандай мөлдир, туңғыйық
Тастың тынық жүзине
Қарай бердим сүзиле.
Көп шыжбайдың астынан
Бир хат көринди маған:
«Армен, демек, бул - адам,
Жоғалмас адам хеш қашан!...»
Жанға жақын, туўысқан,

Жаңа заманға қуысқан,
 Ая, бул тас жоғалмас.
 Армен - сулыұ, армен - жас,
 Гүллене берер Аястан,
 Ал мен болсам бул тасты
 Шийриннің сулыұ көзиндей,
 Тумаянның сөзиндей
 Жүректе мәңги сақлайман,
 Хеш дүньяға сатпайман!
 1963-жыл, Ереван.

ХОСЕ МАРТИГЕ

Ядға түссе алыс Куба еллери,
 Бәрха сен туұралы ойға таламан.
 «Солмайсыз, даланың қоңыраұ гүллери»
 Деген сөзлеринди еске аламан.

Сонда көз өңиме келер бир сүүрет:
 Аш өлең, қырғый көз, кабағы қатқан,
 Бир киси жаралы геўдесин сүйреп,
 Қаны шөпти бояп жылжып киятқан.

Оқлар шүйкилдесер, жаў басып келер,
 Теңсиз урыс барар Ыатан жеринде.
 Ырман, кек тыйығы кеўилди тилер,
 «Куба!» деген бир сөз келер еринге.

Сол сөзден жанланып өлим пайтында,
 Күлер, тарқағандай кеўлинің шері.
 Қанлы гүлди қармап сыбырлар сонда:
 «Солмайсыз, даланың қоңыраұ гүллери!»

Испан оқларының астында анаң
 Сени туұды қырғын саўаш күнлери.
 «Ыатан ерки» деген еки сөз мудар

Қәйипли соқпақлардан айдады сени.

Сен сол еки сөздің шынлығы ушын
Бир жарқ етип жанар жылдырым болдың.
Өлдің Дос-Риоста сен оққа ушып,
Бар отыңды таўға сиңдирип өлдің.

Сол таўдан адамлар отлық тас алып,
Газеп өртин жақты өз атаўына.
Ериксиз материкке ерк апарып,
Жаңа әўладың соққы берди жаўына...

Оны хеш қандай күш сөндире алмас,
Изге қайтпас азат Куба еллери.
Хосе Марти айтқан сөз қалый болмас:
«Солмайсыз, даланың қоңыраў гүллери!»
1963-жыл, 10-ноябрь.

ӨМИРБЕК ЛАҚҚЫ

(Шымбай әпсаналары)

Бир геллеге қонып мыңлардың бахты,
Пақыр-пуқаралар қыйналған ўақты,
Ашшы күлки менен журтын жубатып,
Шымбай жақта өткен Өмирбек лаққы.

Онда үй болмаған, ылашық болған,
Бирақ қайда барса жол ашық болған.
«Өмирбек келипти» десе бир үйге,
Шийдің жыртығына таласық болған.

Ол қазыўға барса қашар уўайым,
Жеңиллесер Кегейлиниң ылайы.
Ол ораққа шықса, күнликши халқы
Шадлы күлкилерге батар удайы.

Оны көрсе байдың жүзи кубарар,
 Молла, ийшанның сәлелери шубалар,
 Муртын таўлап жуўап урса Өмирбек,
 Мен-мен деген қыз-келинлер тубалар.

Оның өзи - қуўаныштың белгиси,
 Сөйтип атқа шыққан екен бул киси.
 Тотыққан пазнаны иске салғандай,
 Ғам кеўилди жарқыратқан күлкиси.

Кел жигитлер, гәпти онша созбайын,
 Бир қазанға күйдирейин сөз майын.
 Хәм сол майға салған гүриш пискенше,
 Бес-алты аўыз орсақы сөз қозғайын.

Пайдакүнем Өмирбек

Дем ишинде жигитлик дем-дем екен,
 Жигит болды, сөйтип бизиң Өмекең.
 Қолтығында қайқылықтың қанаты,
 Үйге тийер пайдасы сәл кем екен.

Сонда оған ата-анасы сөйледі:
 «Сен, жүўермек, қайқылықты қой - деди
 Пайда қуўар басқалардың баллары.
 Ал сен мәзи собырайған бой деди.

Сен жүріпсең зекиўан боп жән-жақта,
 Сендей баллар күнде барып саллаққа.
 Ишек-қарын алып саўда қылса да.
 Ата-ананың аўзына ас салмақта.

Деп анасы ызалы тил қатады,
 Бул сөз оның шымбайына батады.
 Таң азаннан турып алып Өмирбек,

Базар бетке қарай адым атады.

Аралап жүрсин бе ол базарыңды!
Сатып алды бир қап ишек-қарынды.
Пайдасына сатпақ болып еп пенен,
Гә мақтады, гә «алың» деп жалынды.

- Ал, алайық неден бала, қарының?
- Қаптан... - деди, қазып сөздің қарымын.
- Қарыныңды неге бересен? - десе,
- Пулға, деди, берер жери бәринің ...

- Қарының таза ма?- деп сорағанға
Деди: Басың бас па яки шалғам ба?
Бунша ақмақ болғаның не, яшуллы.
Қарын бола ма ол таза болғанда?...

Ишек-қарын қалды сөйтип, «пайдаға»
Кеш болғанда қаптың аўзын байлады.
Жас саўдагер мол пайдаға қуўанып,
Мине, үйге арқаланып айдады.

«Бүгін өзім таныттым-аў талайға.
Епсиз емес екенмен - деп - қалайда", -
Ай-хай, бизің пайдакүнем жас жигит,
Келер батып белшесинен ылайға.

Аяғы тайып кетип еси жарымның,
Ыңқ етти ишине терең қарымның.
«Өлэ пайданың астында, Өмирбек!"
Депти астында жатып бир қап қарынның...

1962-жыл.

Өмирбек хәм Ережеп тентек

Лаққыны бир сынамақшы болды да.
 Өмирбекти шақырды бий алдына.
 - Мә теңге! Базарға барып кел! - деди.
 Бир «ұақ-ұақ», бир «ұай-ұай» алып кел! - деди.
 Бийдің сөзин ким тәрк еткен бундайда!
 «Қуп әжеп» деп шапты Өмек Шымбайға.
 Көп қызларды қуұырдаққа тойдырып,
 Қайтты атын дизгин ушы қуйдырып,
 Жолдан хәрре, шаян ушлап алды ол,
 Хәм қоржынның бир басына салды ол,
 Гүржилеули бос қоржынды көтерип,
 «Аманатың мине» деди жөтеліп.
 - Қане, қане көрейик-деп бий сонда,
 Қуұанып тез қолын урды қоржынға.
 Ұақ-ұақ, қолым... Бул нең, маңлайы қара?
 Мынауың хәрре ғой, хәй занғар! - деди.
 - Қолыңызды суғыңқыраң бий жора.
 Тейирегинде „ұай-ұайы" да бар-деди...

*(Ережеп тентек қыпшақтың бийи, Өмирбектің
 заманласы. И.Ю.)*

1962-Жыл.

«ЗАМАН АҒЫМЫ» кітабынан

1968

ТУҰҒАН ЖЕР

Шымбайға

Сәлем саған, туғған жерім!
 Көрсем шаңлағыңды сениң,
 Балалығым тутар мениң,
 Еркелеткен ел-жайымсаң,
 Лаұазымлы Шымбайымсаң.

Артқан сайын ығбал-бахтың,
 Хош болады мениң ұақтым.
 Тарийхында қарақалпақтың
 Белли елсең өзиң сениң,
 Көпти көрген көзиң сениң.

Көп тақыўа ғаррылардан
 Сөз тыңладым жаслай мудар
 Ески, жаңа китаптардан
 Көп оқыдым тарийхынды
 Хәм яд еттим тәрийпинди.

Тарығып жер, суў хәм наннан,
 Қысым көрип патша ханнан,
 Ата журты Түркстаннан
 Бабам байғус қашқан дейди,
 Саған қоныс басқан дейди.

Шықсам жолларыңа сениң,
 Соннан берги дәўирлерің,
 Елес берип бирим-бирим,
 Жазылмаған романдай,
 Қыялымды тербер сондай.

Айна бетли асфальт үсти
 Мени саған алып ушты,
 Тазғарадан көзге түсти
 Минарланған бәлент морың,
 Өттим хәм «Өтениң сорын».

Таллар тик аяқтан басып,
 Жол бойында қатарласып,
 «Шайырым!» деп жабырласып,
 Қалар ырғалып изимде,
 Кеўлим толар хош сезимге.

Қайдан бул сезимнің хаслы?
 Қуғаннан көзім жаслы.
 Кеулімде бир бәхәр паслы
 Жайғандай гүл жапырағың,
 Сәлем, туған топырағым!

Аймалаған Сен аямсаң,
 Таллы жағыссы саямсаң.
 Мен қус болсам, сен уямсаң,
 Аўзымдағы мәргиямсаң,
 Анам, Шымбайымсаң мениң
 Ким сағынбас туған жерин!

* * *

Киндик қаным тамған жерим,
 Аманбысаң аўыл-елим!
 Әстен айда, шофер иним,
 Асфальтыңнан бур оң жаққа,
 Жетпей турып Жармыш жапқа.

Әне усы кең гүзар жол
 Ата журтқа апарар ол.
 Мен тил болсам, сен қулақ бол,
 Туған жердин гәпи узын,
 (Түсинерсең еле өзиң).

Тағжап аўылы - таллы жағыс!
 Алтын бесигимсең нағыз.
 Кеулімде көп ғайры нағыс
 Суўретің бар орнап қалған,
 Умытсам, туғаным жалған.

Ой-шуқырың, атыз, салмаң,
 Көлиң, қумың хәм суўалмаң,

Бәри-бәри таныс маған
Есапшының шот тасындай.
Санайман мен от басында.

Мынаў жийделиктің сырты,
Пәленше ағаның журты.
Анаў Шымбай аэропорты,
Хәр самолет ушқан ўақта
Жас қыялым қанат қаққан.

Гүлте жоңышқа өскен өңир
Бүклик еди туйе сиңир,
Қас қарайып түссе иңир,
Бир сағал төрт даўыс пенен,
«Концерт» берер еди-аў бәлем.

Сүйлинлер көп бул өңирде.
Атың үркер дүрлегенде,
«Қырғаўылдың хәр пәринде
Әзирейлиниң бир түги бар»
Деп дурыс айтар ғаррылар.

Гөне ырашлар - жер тыртығы,
Пахта еккен бәрин жығып,
Жол өз сүрдеўинен шығып,
Жаңа гүзар менен жүрер,
Жер жаңарса, жол гөнерер.

Бийик көпир, қыйсық салма,
От алғанман бунда малға.
Келемен деп анаў талға,
Бир жийен қыз алдап кеткен.
Нелер өтпей, нелер өткен...

Балалығым, балалығым! –
Дүзден терген қарамығым,

Көп жыллардың аралығын
Атлап, сен түсесен еске,
Усап кеше көрген түске.

Жыл артынан жыллар жүзип,
Ойыныңды кетер бузып.
Балалық бир алтын жүзик,
Түсип қалған соң қолынан,
Хәр ким излер өз жолынан...

Үлеп шәббелерди жебир,
Топ ойнадым болып себил.
Бесжап, Тағжап, Аршан кебир,
Жууа тердим Әлишептен,
Таттым собық, сүтилмектен.

Газетке орап зағарамды,
Асынып семиз боқшамды.
Жолларда суұырып шаңды,
Мен қалаға қатнағанман,
Оқыў десе жатпағанман.

Сол өткен балалық шақты,
Еске алсам ўакты-ўакты,
Алдымнан Кегейли ақты,
Умытып гейде сабақты,
Қара батпақ қайырында,
Ойнай-ойнай қырғалақты,
Соннан түрим қара болған.
(Хәммелер де бала болған).

Не бол десең тайын болдым.
Билим қуўып сайыл болдым.
Қызларың Зухра балғанда,
Мен ышқында Тайыр болдым.
Сеннен шыққан шайыр болдым...

Хәр кимниң бир кәсип-иси,
Бир нәрседен несибеси...

Несибең мың жортсадағы.
Көп жерге дуз тартсадағы,
Даңқ-мәртебең артсадағы, -
Туўған жер ушын баласаң,
Оған бас ийип барасаң.

1961-1966-жыл

БЕРДАҚҚА

Сен қосықсаң жыртық үйде туўылған,
Аш халықтың әрманына жуўылған.
Туўылыўдан ығбал излеп халқыңа,
Жалаң аяқ қарды басып жуўырған.

Ийниң тийсе пүтинирек кийимге,
Шешип жаптың оны бөтен ийинге.
Қосық жазар хошым жоқ деп йош аңлып,
Отырмадың май кекирип үйиңде.

Залымлардың көзине сен жин болдың,
Қарлыққанға шаңқылдаған үн болдың.
Қақаман қыс халықтың әпшин қуўырса,
Сен оларға кемпир қуяш күн болдың.

Боз ордада айшы-әширет қурмадың,
Дәнсиз жерде торғай болып шырладың.
Қарлығаштай аўзың менен суў тасып,
Прометейдей тәңириден от урладың.

Байрон болып даңқың түспес жәхәнға,
Оның менен кемип қалмас бақаң да.
Кеўиллердің гүли болып жасарсаң,

Өзиң өткен, биз туўылған мәканда.

Ел дәртине дәрман болған гиясаң.
Халық әрманы туўған поэзиясаң,
«Атақ емес, сөз куўагөр, балам» деп,
Көз алдымда турасаң да қоясаң.

1965-жыл.

* * *

Алды илим дәрежесин, атағын,
Бурқытып докторлық айлық алып тур.
Енди оның жазған ҳәр бир китабын
Пул төлеп оқытыў ғана қалып тур...

* * *

Тәғдир көп кешигип жаратқан сени,
Сөйлегенде тилиң төсиңе түсер.
Адамзаттың ҳаслы маймыл екени
Сени көрген сайын есиме түсер.

* * *

«Поэзия! Ол не? Алтын ба, дур ме?
Болмайма олсыз да өмир сүрмеге?» -
Дер биреўлер. Дурыс ғой. Жасаўға болады.
Мәселен, ҳайўанлар ше? Жасамай жүрме?...

«КЕҰИЛ КЕҰИЛДЕН СУҰ ИШЕР» кітабынан

1971

ХАЛЫҚ СӨЗЛЕРІ

Халқым дана десем болар,
Нақыл еткен биле-биле:
Сөйлей-сөйлей шешен болар,
Көсем болар көре-көре.

Нақыл көптің мүлкі болар,
Адам сумы түлкі болар,
Ийт жулдызға күлкі болар,
Айға қарап үре - үре.

Қорыққанларға қос көринер,
Жолдаслық жолда билинер.
Жүргенде жормал илинер,
Көп көрерсең жүре-жүре.

Бәдхасылға хәмел жетсе,
Пуқарасын талар ийтше.
Қумырысқаға қанат питсе,
Хәлек питер келе-келе.

Халқым қалпы айтсын қалай?
Заманларды көрген талай.
Биреу өткен жылай-жылай,
Биреу дәуран сүре - сүре.

Шайырлық етсе наданлар,
Бөлеге қалар адамлар.
Ақмақ айтар, ақыл тыңлар,

Зейин менен иле - иле.

Менменликке басты шатпаң,
Шымшық өз тасына батпан,
Ешек озсам дейди аттан,
Желмаядай желе - желе.

Күшигеннен бүрkit болмас,
Теңиз суўын сырқып болмас,
Жартыўлы жүн қырқып болмас,
Ала қойды бөле - бөле.

Адамның бир парасы бар:
Оқымай-ақ санасы бар.
От жаққыштан дана шығар,
Сөзге кулақ түре - түре.

Қызлар белин қынасады,
Мәрт майданда сынасады,
Қыймылдаған қыр асады,
Еңбек еткен еме-еме.

Кирпиктен кеўилге жара
Түссе, оған бар не шара?
Бийтәртип өскен қыз бала
Бөле табар күле -күле.

Астарлап айтар маманлар,
Буның мәнисин ким аңлар
Атадан алтаў туўғанлар
Жетеў болар өле - өле? ...

Қалаўын тапсаң қар жанар,
Жүйсиз урсаң балта сынар,
Жигит жаслай дилўар болар,
Мәжилиске кире - кире.

Дүнья куўған байыр, өтер,
 Ел қыдырған сайыл өтер.
 Из қалдырып шайыр өтер,
 Сөз маржанын тере - тере.

1970-жыл.

АНА ТИЛИМЕ

Жыраў сени бэйги атындай баплаган,
 Шешенлер даўда шыңлап сени таплаган.
 Алпамыслар уран етип урыста,
 Бердақ сени курал етип саплаган.

Байтерексең өскен гөне тамырдан,
 Дилўарлығың қыл суўырған қамырдан.
 Қарақалпақтың кеўил қусы сайраса,
 Сөз қыйсыны ғәзийнеңнен табылған.

Гүлпаршынлар баўыры оттай қамынып
 Қызлар сыңсып муңын айтқан шағынып,
 Сен арқалы ханды жумсап қатынлар,
 Әжинияз сайраған елин сағынып.

Нақылларың, шағып көрсем, маңыздан.
 Жуўабыйсаң зейин суўын ағызған.
 Атам саған азаматлық жан берип,
 Анам саған мийрим сүтин тамызған.

Ырасғөйсең дурысын айтқан аңқылдап,
 Сахрайысаң қатты даўыс шаңқылдақ.
 Жалған сөйлеп жағыныўды билмейсең,
 Сыбырласаң ғазлар үркер ғаңқылдап.

Мен теңеймен сени жеген наныма,

Уўыз бенен руўхың сиңген қаныма.
Ес билгели тил жатырқап көрмедим,
Бирақ сен дым жақынсаң-аў жаныма!

Сазға қоссам, ҳаўалаған аласар.
Илме султан сулыўлығың жарасар.
Қандай жақсы ағайинниң көплиги!
«Жақынбыз» деп саған көп тил таласар.

Ана тилим, сен - басқадан айырмам,
Сен турғанда мен де әдеўир шайырман.
Сонша қатал сүргинлерде жоғалмай,
Бул күнлерге жеткениңе қайылман.

20-сентябрь, 1970-ж.

КЕШКИ ИҢИРДЕ УРЫҚЛЫҚТАН...

Кешки иңирде урықлықтан
Бир топ торғай ушты кетти...
Сениң қыз болған шағларың
Ядларыма түсти кетти...

Қайда барсаң, жүрдим бирдей
Қошантайдай ерип саған.
Еркелеттиң өз иниңдей,
Аўзыңдағыны берип маған.

Умытпайман сол шағыңды:
Кийиминди дурысладың.
Әдираспан моншағыңды
Сиңлиң тақса урыспадың.

Жеңгеңе қолдасып күнде,
Сен дигирман тартар едиң.
Ақбоз атлы әлле кимди

Қосық етип айтар едиң.

Айтта, тойда, әткөншекте
Жигитлер сүйкенсе саған,
Ашыұланбай, күлип тек те,
Қарап қояр едиң маған.

Бир күни сен қаўын қоста
Болдың да шашыңды тарап,
Қара көзің толып жасқа,
Үйбетиңе турдың қарап.

Дедиң маған күлип муңлы:
«Көзиме шөп түсти мениң ...
Бала жаным сезип турды
Хеш қандай шөп түспегенин.

Басып жумсақ көкирегіңе,
Сүйдің, мақтап бойларымды.
«Жаксы жигит бол» деп және
Сыйпай бердің айдарымды.

Жийделик артынан тағы
Ат киснеди, сен асықтың,
«Мени умытпа» дедиң дағы,
Қалтама бир алма тықтың.

Умыт қалды сынық айнаң,
Мен «кетпе» деп жылап турдым.
«Керек емес берген алмаң»
Деп изиңнен ылақтырдым.

Ат киснеген урықлықта,
Бир топ торғай ушып кетти...
Қашып кеткен сол ақшамың
Бүгин ядға түсип кетти.

САЛЛАНА - ДОЛАНА БАРАР БИР ЖӘНАН ...

Кең далада кеўли дәрьядай тасып,
Бир жигит баратыр таң сәхәр шағы.
Шекпени желбигей, көкиреги ашық,
Жанбасқа шырпылдар қосбаў шашағы.

Өзин Бердақ сезер, өзін хан сезер,
Созса хәзир қолы жеткендей айға.
Кеўли кең даланы шарқ урып гезер,
Ысқырар сайраған пошша торғайға.

Қурашын желкеге сүрип бир ўакта,
Нәзерлеп ол қарсы алдына қарады.
Аңлай-аңлай серлеп көрсе, узақта
Саллана-долана бир қыз барады.

Жигит көрди анық анадай жерден:
Қумырысқа суўретли нәзик бел екен.
Қынама бәшпенти тамамы зерден,
Қыз екен әндамлы «келсең-кел» деген.

Қызыл көйлек лаўлап барар буралып,
Ким көрген буныңдай сулыўды бурын!
Назлы аяқлардан «жүр» деп соранып,
Өкшени қамшылап барар қос бурым.

Жем көрген қырғыйдай жигит жутынып,
Аш нәзерин тикти суғы өткенше.
Жүрегі шәўкилдеп, көзлери тынып,
Асықты сол қызды қуўып жеткенше.

Мине, жақын келди, еситти хәтте
Сыртылдысын жез мыйықлы геўиштин.
Жигит қурыжланып минди де пәтке,

Және асып түсти бир қырдың үстин.

Жигит сәл иркилип шешти шекпенин,
Сол заматта көзден қыз болды ғайып.
«Қыз ба я пери ме қуўғаным мениң?
Я әжеп! деп жигит турды аңқайып.

Жоллар қалды шетте, шекпен де қалды,
Қураш қалды бир төбениң басында.
Етигин таслап, жеңилтекленип алды,
Ессиз қосбаў қалды шат арасында.

Қыз барар сылаңлап қызыл түлкидей,
Жигит тазы болып түсти кейнине.
Әдира қалды барлық шадлы күлкілер,
Топасланып питти ақыл-зейни де.

Жигит жыйнап бойға ақырғы күшин,
Жуўырды кес-кеслеп қыздың алдынан.
«Ах, қаныңдай сулыў, не деген пишин»
Деп ол туў сыртынан сукланды оған.

«Токта, хәй, қошшым!» деп хаплығып барып,
Тутты билегинен саҳыбжамалды.
Хам байғус жигиттиң жүзи қуўарып,
Ләбин тислеп, үнсиз силейди қалды:

Таң азаннан кешке дейин қуўғаны
Қотыр хәм шылпық көз бир хаял екен.
Жигит кеўлин кернеп дәрт-пушайманы,
«Ялғаншы дүнья-ай» деп, жылаған екен ...

АНА

Сел буршақтан қорғап өз палапанын,
Бекилик қус өлипти шықпай уядан...

Мен сениң шадлығың, демиң, дэўраның,
Иске асқан әрманыңман, анажан.

Жаралғансаң мени жаратыў ушын,
Дүньяға тиришилиқ таратыў ушын.
Мен деп уйқы көрмей таң атыў ушын
Дүньяға келгенсең өзиң, анажан.

Ақ сүтинди қарыстырып қаныңа,
Хәўлетип көтердиң алақаныңа
Ақшам ақ бесикти қойып жаныңа,
Түн уйқыңды төрт бөлгенсең анажан.

Баз биреўлер «әлпешлермен, анам» дер,
«Жая десең жал берейин саған» дер,
Бул мәзи бийкар гәп аңласаң егер,
Қарызыңды өтеп болмас, анажан.

Мен кетсем өмирдиң қуўып қызығың,
Сен жатарсаң жойтылғандай жүзигиң.
Кирпигиң ушында ойнап узақ түн,
Уйқыңды урлаўшы мендур, анажан.

Дүзде жүрсем ойлап қатын, баламды,
Базарлықтан умытарман анамды.
Басқалар кеширмес мениң гүнамды,
Тек сен кеширерсең бәрин, анажан.

Сен мийўалы дарак, мендур жемисиң,
Бойларымды көрсең питер кемисиң.
Хәрбир алған ғанийбетли дем ушын,
Мәңги миннетдарман саған, анажан.

1962-жыл

НӘРЕСТЕ

Нәресте, ол - адамның ең үлкени,
Ким болсаң да сен баласаң кешеги.
Шешең бул турсында туўмаған сени,
Ғаррылар да бала болған деседи.

Нәресте өмирдің жүреги, деми,
Еле булт көрмеген ол бир алтын таң.
Нәресте - адамның туңғыш қәдеми,
Соңғы қәдемиң де апарар оған.

Уллы келешек ушын иске, гүреске
Тили шықпаса да ол үйретеди.
Ол ийе пәкликке, құдиретли күшке,
Қуралсыз дүньяға хұким етеди.

Талпынған жас нәрестеге қарасам,
Өмирге мен қыздай ашық боламан.
Усы адамлардың бәри ырас-ақ
«Бала болған ба?» деп саўал қояман.

Жоқ, жоқ, бәри емес! Тек те жақсылар, -
Хақ кеўил адамлар бала болғанды.
Ал ишкирне жаўызлар ше? Жак, олар
«Бала болдық» деген сөзи жалғанды.

Егер олар журттай бала болғанда,
Жүрмей ме Сонгмиде⁸ балалар өлмей.
Мың-мың бала ботинкалары сонда
Освенцимде жатбас еди-аў кийилмей ...

8-февраль, 1970-жыл.

---

⁸ Сонгми - америкалы империалистлер қыйратқан Вьетнамлы аўыл. И. Ю.

НЕРВАЛАР

Ёа, нервалар, байғус нервалар,
 Жүреклердің аяғысыз тары!
 Рәхәтленип сизди урғылар
 Адамлардың жез тырнақлары,
 Бар тәшиуишин биймаза адамның
 Үстиңизге алғансыз сизлер.
 Аўыр блокларын заманның
 Кран болып көтересизлер,
 Умтылыўлар, бәлентке ушыўлар.
 Қатал гүрес қарсылықлары,
 Излениўлер, айтыс, ашыўлар
 Сизге салмақ таслайды бәри.
 Бәри-бәри полат серпинли
 Пружинадай шыйратар сени.
 Қысқа өмирге жәбирдур булар,
 Ёа, нервалар, жапакеш нервалар!

Ашшы тиллер, аларған көзлер,
 Кезерген ерин, сазарған жүзлер.
 Иштен шалыў, сырттан сайыўлар,
 Гедейлениў яки байыўлар,
 Кисилик жарыстырыў, күнлеўлер -
 Бәри қурт боп алманы геўлер.
 Бәри сизге даўагер булар,
 Ёа, нервалар, даўкес нервалар!
 Ең бир сезгир локациядан
 Қыбыр еткен сести услайсыз.
 Бәлент частотада сиз мурам
 Сезимталлық пенен ислейсиз.
 Әлле қайда сыналған атом,
 Әлле қайда түскен бомбалар;
 Баласы өлген вьетнамлы қатын,
 Кескилесиў алыс Конгода ...

Пентагонлар, боннлар дүньясы
 Бәри-бәри мийди бурғылар.
 Бул заманның Эол арфасы.
 Ыа, нервалар, шыққыш нервалар!
 Дүнья деген кең үйди талап,
 Тарылтыўшы тар пейиллер бар.
 Үйиңизден безбеймиз бирақ,
 Маўасасыз саўашлар барар.
 Маўжыраған тәбият қойнында
 Сизге ҳәз жоқ ҳәзирги гезде.
 Жүрек соғар өмир ышқында,
 Уллы мақсет жүкленген бизге.

Мәрт жүреклер - өмир моторлары,
 Инфарктқа «жоғал» дер булар.
 Әсиримиздің аяўсыз тары,
 Хармаңызлар, полат нервалар!

Июль, 1968-жыл.

ЎӘСИЯТ

Баҳрамға

Жулдызды жулып бер десен,
 Өрмелейин таўларға,
 Маржан терип бер десен,
 Сүңгийин терең суўларға.
 Қартайған түје гезимде
 Көшегиме ерейин.
 Ойыншық десен, өзимди
 Ойыншық қылып берейин.
 Шалбар кийсең тар балақ,
 Тартып шешиндирейин,
 Қосық десен, арбалап

Қосық жазып берейин.
 Ат керек деген жерінде,
 Миңгизейин арқама.
 Қыңырлық қылсаң, бәрін де
 Көтерейин бәрхама.
 Тек ғана жалғыз тилегім:
 Бол адамның адамы.
 Адамшылық жүрегің
 Таза болсын мұдамы.
 «Азамат екен бир» десин.
 «Адамнан ийт туўғанын
 Көрдик» десип жүрмесин.

ПОШША ТОРҒАЙДЫҢ ӨЛИМИ

(Элегия)

Жол бойында бир түп жуўсан түбинде,
 Жатыр, әне, жайып жансыз қанатын.
 Жаңа ғана кең даланың көгинде
 Сайрап тұрған еди-аў ләззетке батып.

Шаңға шомылып, аўнап алып асықпай,
 Бираз ўақ жер тыңлап жатар еди ол.
 Бир ўақлары ылақтырған асықтай,
 Әл хайуаға өзін атар еди ол.

Көз астында қубылар қыр дөгерек,
 Кең даланың көркіне көз қамасып.
 Диң аспанға өз жүрегін шегелеп,
 Шыр-пыр болып баслар еди намасын.

Туўған жерге хәм өмірге бийиктен
 Хәр ўақ ышқы етер еди жаңадан.
 Хәтте үркеклигин умытып кийик те,
 Сыйқырланып тұрғандай бул намадан.

Сыңқылдысын қойып мөлдір булақ та,
 Селеу шөплер жасыл шашын жайғандай.
 Пүткил әлем айланып бир қулаққа,
 Текте торғай дауысын тыңлап тұрғандай.

Йошланғанда өзін усылай умытып,
 Еси кетип көкте сайрай берди ол.
 Бир уақта сел буршақ оқларға тутып,
 Бәленттен қулдырап түсип өлди ол.

Қызғалдақ қан жылап, жууғанлар аңқып,
 Қосықшы азасы гүрсинтти шөлди.
 Өлди ол. Бирақ та қосықтың даңқын
 Қол жетпес бийикке шығарып өлди.

1968-жыл.

НАҰАЙЫҒА

(Шайырдың 500 жыллық мерекесінде оқылған қосық)

Сен әрмансаң шөлге питкен бақ болып,
 Саялы, мийуалы бир дарақ болып.
 Заманлар дауылы шайқаған сайын,
 Жамалың кулпырған зербарақ болып.
 Жети ықлым гүзарында бир гүмбез,
 Дәуірлер апатынан жырақ болып, -
 Ол турар. Өтер өзімшил патшалар,
 Дүньяға жақсы-жаман қонақ болып.
 Турдың жақтыртып гөззаллық әлемин,
 Қараңғыда жанған шамшырақ болып,
 Әуладлар кеули ашықдур дийдарыңа,
 Жаны жолыңызға жапырақ болып.
 Сахра гүллерин шашайын үстиңе,
 Науайыны сүйген қарақапак болып.

Ибрайым дер, уллы руўхың алдында,
Бас ийейин шәкиртиң Бердақ болып.

19-сентябрь. 1968-жыл, Ташкент.

ЖИГИТТИҢ СОНЫҢДАЙ БИР ДОСТЫ БОЛСЫН...

Өзи болған, хәй өзмәмбет жигитлер!
Сүриңлер дәўранды, ортаңыз толсын.
Хәзир кулақ сүймес пәнди-үгитлер.
Сонда да айтайын: досларың болсын.

Дослық гүлшәнине мегзес бул заман,
Кеўил кеўиллерден суў ишер мудам.
Өзиң дүзиў болсаң, көпдур дос-яран,
Досларың ишинде бир достың болсын.

Саған хәмдам болсын өзи жасынан,
Студентлик ўақтың зағарасынан.
«Жанымды берейин» демесин саған.
Берсе айтбай берер бир достың болсын.

Сыншыл дүнья қосып талай басларды,
Есап-шот қаққызып сынар досларды,
Айтқызар хәр түрли жаңылтпашларды,
Сонда жаңылмастай бир достың болсын.

Суў бойында бир қос ҳаўалы терек,
Тамыры қосылған, шақасы бөлек,
Атларын суўғарсын жүректен жүрек,
Еки торала ғаз талпынар болсын.

Дүнья жолда жатқан түлкіге усар,
Күншиллик жибине билдирмей тусар.
Бир қыз болып еккиңизге көз қысар,
Сондайда зейини қыл қаўып турсын.

Хожалық машқала түскенде басқа,
 Хәрким шырматылып бир қолаң шашқа,
 «Доспыз» деген мәртлер кетер тум-тусқа,
 Сондайда сыр бермес бир достың болсын.

Ақыл-парасатлы, ғошшақ азамат,
 Болсын өзиңнен де бир қәдем зыят.
 Ол хәм сеннен алсын йош пенен қуўат,
 Асқар таў айбатың - бир достың болсын.

Сен деп қалсын журт көргенде төбесин,
 Тартсын салдаўласып ақыл кемесин,
 Сен не айтсаң бәрін «мақул» демесин,
 Адассаң абайлап алдыңды шолсын.

Қайнап кетсең, тартып қойсын отыңды,
 Шаршап қалсаң мешеўлесин атыңды,
 Ақыл ойы асқатықтай тойымлы,
 Жигиттиң жөн билер бир досты болсын.

Жүк артылып, кәрўан жүрип кеткенде,
 Орныңа жас әўлад келип жеткенде,
 «Сондай дослар болыпты - деп - өткенде»
 Ийни келген жерде айтысып жүрсин.

Февраль, 1969 ж. Нөкис.

БАЛА ЕМИЗИП ОТЫРҒАН ҲАЯЛҒА

... Ал сен болсаң аппақ мәмменди
 Ақ бөпеңнің аўзына салдың-да,
 Бир романға үңилип енди,
 Отырыпсаң мениң алдымда.

Мойыл қара кос бурым шашың

Ақ ыйықтан төмен қулаған.
 Үнсиз ышқы симфониясын
 Сол бурымлар шерткендей маған.

Ақ көксінди аймалар әсте.
 Перзентіңнің былқылдақ қолы,
 Көзін жумып емер нәресте,
 Сүтиң ийер бир булақ болып.

Дилбарым деп қушайын десем,
 Айбынаман аналығыңнан.
 Периште боп ушайын десең,
 Жерде жетим қалардай адам.

Ақ булытты алтын тақ етип,
 Бала емизип отырған көкте
 Бийби Мәрьям сен болып кетип,
 Алдында бас ийемен текте.

Барлық еркек атаұлы сонда
 «Кеш гүнамды, болса-деп-қандай»,
 Сулыұлырың пәклигің алдында
 Аяғыңа жығылып атқандай.

Басын қойып аппақ сийнеге,
 Перзент емер. О, қандай көркем!
 Рафаэльге, да Винчиге де
 Усы көринис даңқ алып берген.

Июль 1986-жыл, Москва.

ҚЫЗЫҢ ГӨЗЗАЛ БОЛСЫН, ШАЙЫРА БОЛСЫН

(Өзбекстан халық шайыры Зулфия Исраиловаға)

Аппақ тақ хәмилели болғанда күнге,
 Ең жақты жулдызлар ығбал бәхәрінде,

Сыбырласып айтқан былай деп түнде:
Бүгін сәхәр шағы шадлыққа толсын,
Ай жарлықап, темиршинің үйінде
Қыз туыылып, аты Зулфия болсын...

Азат, хош қылықлы қыз болсын өзи,
Пәренже көрмесін ай киби жүзи,
Түссін көп жолларға мүбәрек изи,
Таң жұлдызы яңлы әлемди шолсын.
Мың түменнен қайтсын хәр аұыз сөзи,
Азат қыздың аты Зулфия болсын.

Айтқан: көзлерінде жұлдыз болсын деп,
Кеўлінде гөззаллық гүлlep турсын деп,
Гүрессін, қыйлансын, бәрін жеңсін деп,
Өзбек қызы бүлбил бир гөя болсын
Жети ықлым оған кулақ түрсін деп,
Исми ким дегенде - Зулфия болсын.

Бир қәлем тартқанда - гул ғұмшаласын,
Жуп қәлем, - жылғада суўлар хағласын.
Үш қәлемде бүлбил шегип наласын,
Ышқы пәрьядыңда пәрўана болсын.
Қосықлар оятып бәхәр қуяшын,
Хәммениң тилинде Зулфия болсын.

Айтқан: қыз ығбалы болсын зияда,
Оны билсин Париж хәм Қахирада,
Ҳинд елинде түссін мушаираға,
Хәр басқан кәдеми гүл - гия болсын,
Хаўазасы түссін пүткил дүньяға,
Қайда барса, бизиң Зулфия болсын.

Жақсы адамның исми - кеўилдің нақшы,
Нийетлеп ат қойсаң хәммеси жақсы.
Айтың, ким қызының атын қоймақшы?

Бахыт ақшамында бир зия болсын,
Болсаң перзентиннің даңқын жаймақшы,
Сорайман, қыз аты Зулфия болсын.

Ул болса өзин бил ат қойыў жайын:
Мейли Ғафур, Хәмид, мейли Ибрайым.
Бирақ сизге бир нәсият қылайын:
Қызыңыз өнерпаз, шайыра болсын,
Гөззаллық тымсалы болсын илайым,
Аты хәм, өзи хәм Зулфия болсын.

1958-жыл.

* * *

Скульптор болганда мен,
Қара таўға шығар едим,
Аяз қаланың мәрмеринен
Сүүретинди соғар едим.

Көп әўладты, көп заманды
Дийдарыңа сағындырып.
Қояр едим сур жыланды
Аяғыңа табындырып.

КЕҰИЛ КЕҰИЛДЕН СУҰ ИШЕР

Кийиклер суў ишер сайдан,
Ғаз-үйрек көлден суў ишер.
Ал, адамның кеўли қайдан?
Кеўил кеўилден суў ишер.

Көрдим ақ қуў ойынларын,
Үйкелесип мойынларын ...
Сағынғандай ашық яры,
Кеўил кеўилден суў ишер.

Атлар гүлдир-гүлдир киснеп,
 Шарқ урар үйирин излеп.
 Қой маңырап, бота бозлап,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

Дәрьялар теңизге ашық,
 Асығар мәўжирип тасып,
 Жоллар жолларға уласып,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

Дослық, иззет - уллы дәўлет,
 Жан азығы - жақсы сәўбет,
 Шөлге - бәхәр, гүлге нәўбет,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

Аспанға, сер салып бақсаң,
 Жулдызлар сөйлесер ақшам.
 Өзиң булақ болып ақсаң,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

Жүрек шәўкилдеп турсын дә!
 Дүньяның қайсы буршында.
 Жасап тұрсақ та, дурысында-
 Кеуил кеуилден суу ишер,

Алыстағы асқар таўлар,
 Бири-бирин көрмек болар.
 Сол ушын да бийик олар,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

Серле, хәй инсан баласы,
 Жамандур кеуил аласы,
 Адам адамның қуяшы,
 Кеуил кеуилден суу ишер.

1968-жыл.

ҚАЗАҚДӘРЬЯ

Хәр түп терек, хәр үй бунда
Суўға бакқан, Қазақдәрья,
Қарақалпақтың тарийхында
Атқа шыққан Қазақдәрья.

Торала ғаз тобын излеп.
Көллерди шарқ урып гезбек.
Суў бойында мекан дүзбек
Мийрас болған Қазақдәрья.

Аркаланып көп әрманда,
Ата-баба аш болғанда,
Жаўрап өзегі талғанда,
Жалғаў болған Қазақдәрья.

Қарны қалқып, жылым майлап,
Ырыс қазаны болып қайнап,
Ел шақырып балық ойнап,
Базар еткен Қазақдәрья.

Саға алып Ақдәрьядан,
Харлап талай гөне арнадан,
Атыңды еситкен адам
Саған көшкен, Қазақдәрья.

Белжекени, Майшы тумсық,
Ақ каласы, Ақ там қумшық,
Ғаз ғаңкылдап, ақ куў сыңсып,
Көп шалқыған Қазақдәрья.

Белгисиндей намыс-ардың
Орны тур қанлы қамалдың.

Батыр бабам Ерназардың
Қаны тамған Қазақдәрья.

Халықтың арын арлап өткен,
Көз көргенин жырлап өткен,
Ақ қалада Бердақ өткен,
Теберик жер Қазақдәрья.

Күнлик етип болып сайыл,
Ержан атау, Узын қайыр,
Пишен орып Омар шайыр,
Талап еткен Қазақдәрья.

Көшең - дәрья, суу арнасы,
Ғаз қатар үй айналасы,
Аралдың Венециясы,
Қызықлы ел Қазақдәрья.

Көл жағалап салған аұын,
Нар қамысын шайқап даұыл,
Гүрлеп атқан гүрең аұыл,
Атақлы ел Қазақдәрья.

Базда қайтып, базда тасса;
Суу тартылып, теңиз кашса,
Жаңа арнадан саға ашса,
Шалқыр және Қазақдәрья.

ТОҚАЙҒА

Бәхәр келди. Келди демек поэзияның нәўбети,
Шық достым қәбириңнен, қызсын, шайырлық сәўбети.

Қуяш қызсын ышқы етип татардың Тоқайына,
Кетейик Қазан арты я Қырлай тоғайына!

Билгенмен ол жерди мен де онда туўылмасам да,
Жез тырнақлар түсима енип жүрген анда-санда.

Онда еле ертеке сөйлеп қайыңлар гүйлдесер,
Жапырақ өзгеше сылдырлап, самал өзгеше есер.

Онда еле күшли жаңлап хош ҳаўазың тур сениң,
Аз шертилген, ерте үзилген муңлы сазың тур сениң.

Гөззал татар музасының мəkанына бул ўақта
Сазың ышқында жаңадан әўладлар ағылмақта.

Жүйрик қалем ийелери таўап етип сөзинди,
Көзине сүрме етер басқан балалық изинди.

Және де онда күдиретли лираңа болып хәўес,
«Шертсем» деп, тырмасып атқан виршеплет⁹ хәм аз емес.

Ал сен ше? Көп раҳмет Тоқай болғаның ушын,
Кара нан жеп, шайырлықты ақлай алғаның ушын.

Туўған ел, ана тилиңниң әрманларын жырладың,
Бес қосық жаза салып, көкирегиңе он урмадың.

Түркий зибан шияриятын¹⁰ жаңартып алға айдадың,
Қосықтың қос материгин тутастырып жалғадың.

Байрон, Лермонтов Шығысқа танылып лапыз бенен,
Пушкинди сөйлестирдің Саадий, Ҳафыз бенен.

Қазан үстинде қуяш нур шашып тур, түргелиң,
Мен хәм әкелдим саған алыс даланың бир гүлин.

Сандуўғашлар сайраған бул бәхәр шағларында,

---

⁹ Втршеплет – еплемей шайыр.

¹⁰ Шиярийат - көркем әдебият, шайырлық өнер мәнисинде.

Жүр қәне, сайран етейик ол Қырлай жақларында.

Байшешеклер балаұызға толтырып пал келтирсин,
Жаман шайырларды шүрәле¹¹ қытықлап өлтирсин.

Нәлет айтып сен жасаған заманның жәбирине,
Егер сен тирилер болсаң, мен жатайын қәбириңе.

Апрель, 1968-жыл.

АББАЗ БЕНЕН ХОШЛАСЫҰ

Дүньядан бир кеткен адам
Қайта айланып келмес болар.
Жақсы болып өткен адам,
Тирилерге теңлес болар.

Айтқан сөзиң ириликте
Нақыл болып жүрилипти.
Адамды адам тириликте
Онша жақсы билмес болар.

Ерк қуяшы нурын шашты,
Қуұсырылған жағыңды ашты,
Китабына халық таласты,
Мәңгиликке мөрлес болар.

Сөзиң сүйсинтер елди көп,
Кеттің орныңды белгилеп.
Ким айтты сизди өлди деп?
Жақсы шайыр өлмес болар.

1970-жыл. Январь

---

¹¹ Шүрәле – жезтырнақ. Тоқайдың поэмасындағы образ.

БҮЛБИЛ ТОЙЫНА

(СССР халық, артисткасы А. Шамуратоваға)

Сәхәр турып шықсам Әмиў бойына,
Гүллер ғұмшаланып күлди, Айымхан.
Өнер сахнасының шадлы тойында,
Хаўазың сүйсинтти елди Айымхан.

Қайғыдан қамыққан жаўдыр көз едиң,
Қоңыратлы қарапайым қыз едиң.
Өрман аспанында бир жұлдыз едиң,
Таң шуғласы менен туўдың Айымхан.

Өнер гилтин шалып илгир зейниңе,
Ғайбарланып, хеш айланбай кейниңе,
Орайпекти қағып таслап ийниңе,
Силкинип сахнаға шықтың Айымхан.

Көп күстаны қылып, сени көре алмай,
«Артист» деп бийпәмлер күлискен талай.
Қалды сол өсеклер гүўлеп самалдай,
Мәртебе таўына миндиң Айымхан.

Сазенделер сазлап қасыңда сазын,
Дүньяға таралды азат хаўазың,
Қуслар талўас етсе илмеги лазым,
Өнердиң өрмегин илдиң Айымхан.

Сен сайраған ўақта шадлы наманы,
Гүлдей жайнап жаңа турмыс жамалы,
Есип кеўиллерде сәўир самалы,
Қыс тоқсанлар жазға дөнди, Айымхан.

Сестиң жаңлағанда хәўижге минип,
Тасларға тил питер ғөяға келип,

Кең сарайлы заллар силтидей тынып,
Жүреклер шәўкилдеп соғар, Айымхан.

Сенсиз қызбас той-тамаша сейиллер,
Жолыңа паяндоz рәңбәрең гүллер,
Алдыңда албырап ғошшақ бүлбиллер,
Келип шаңараққа қонар, Айымхан.

Бир айтсаң, «және» деп журт етип талап,
«Ҳай, саў бол жеңгелеп» яки «апалап»,
Үриккен кептердейин дүрлеп шапалақ,
Сахнадан жибермес сени, Айымхан.

Көрген ўақта туўған айдай жүзинди,
Халқым тыңлағанда хош ҳаўазыңды,
Театрлар тарта алмай назыңды,
Сахналар сықырлап турар, Айымхан.

Даўысың жайлап өзбек, түркмен журтларын,
Қыймылдаттың көп жигиттиң муртларын.
Қарақалпақтың көкиректеги қуртларын
Наўқандай өргизер сестиң, Айымхан,

Шықсаң жаўлығыңды сен қыя салып.
Журттың шапалақтан қоллары талып.
Қайта бастан гөне дәрти қозғалып,
Ғаррылар жаслығын еслер. Айымхан.

Халық баҳалап хызметинди үлгили,
Өңирине тақты ҳүрмет белгини.
Әмиў бойларының шәйда бүлбили,
Той мүбәрек болсын, жеңге Айымхан!

1988-ж. Декабрь.

ТЫНБАЙ ЖАМҒЫР ЖАҰАР ПЯРНУ ЖОЛЫНДА

Х. Турымбетовқа

Тынбай жамғыр жауар Пярну жолында,
Тоғай көк плащын қымтар гүрсинип.
Түнерер арқаның кеуілсиз күни.
Тынбай жамғыр жауар Пярну жолында.

Қәнекей, Мамыйдың кең майданында
Хәзир бир ат шапсаң, тозғытып шаңды.
Өттең, телеграмма титирер қолымда
Ақ кептердің сынған қанаты яңлы.

Тәўбе! Ким ойлаған алдынан жорып,
Сени бунша ерте өледі ғой деп.
Мен де аңламаппан: бүгін сен өлип,
Алыста көзге жас келеді ғой деп.

Бийтаныс жол. Барар машина зуулап,
Көз жумып отырман. Тек сен ойымда.
Кеўлим сүүретінди сызар сулыулап,
Күн сиркиреп жауар Пярну жолында...

Тәбият өнерге бай, қолынан келеді,
Адамның, шайырдың түрлери аз ба!
Минезиң бир қыйын қолжазба еди,
Журт қыйналар еди оқыўға базда.

«Ол енди жоқ» деген бир уғым жанға
Ат жаўырына батқан ердей батады.
Толқынсақлар минип-түсип атқанда,
Жағада мыңқ етпей жар тас жатады.

Сен сондай нар едиң. Едиң бийхазар,
Тең едиң үлкеннен-балаға шекем.
Ал енди ашшы тил, бийпул аўызлар,
Сенсиз кимди мүнжип ҳэз табар екен!

Өзимизди санаймыз илгир зейинге,
Ким басты көтерсе соны бассынып.
Уйқасқа кире алмай жүрген фейиллер¹²
Енди кетер деймен сенсиз асқынып.

Қосығыңа бир жыллы сөз айтса жайлы,
Өзинди сөксе де сен қайыл едиң.
Өйткени, шынында сен шайыр едиң,
Соқпағың бар еди өзиңе пайлы.

Енди қосық оқыр ўақыт қызғанбай,
Регламент сүймеўши базыбир шеберлер.
Сениң ер геўденди көтере алмай,
Енди сықырламас ағаш минберлер.

Журтқа не жетпейди? Дүньяда зал кең,
Хәр ким отырар билет алған орнында.
Бирақ орның бос тур. Жоқсаң енди сен...
Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында.

Таллин, июнь 1968-ж.

МАҚТЫМҚУЛЫНЫҢ ЖОЛЫНА

Әл ғасыл малына базар таба алмай,
Сегбир тартқан кәрўанбысаң, несең сен?
Көкиректе шер болып сыртқа шыға алмай,
Жылап кеткен әрманбысаң, несең сен?

---

¹² «Уйқасқа кире адмай жүрген фейиллер» - Хожамурат қосықта фейил сөзлерди уйқасқа онша жолатпайтуғын еди. И. Ю.

Селлер қутырмаса Әтиректе сайдан,
«Қут қашты» деп, геркез қашар ол жайдан,
Шабылмаған қылыш, мәртке зар майдан,
Сүрилмеген дәуранбысаң, несең сен?

Яшмақ тислеп, гүляқалар тағынып,
Ақ жүзине қара жаўлық жамылып,
Айралықтан баўыры оттай қамынып,
Зарлап кеткен жананбысаң, несең сен?

Зергерсиз зермисең, бағмансыз бостан,
Қәлемсиз көкирекке питилген дәстан,
Шөлде Ғәриб Шасәнемге табысқан
Гөззал көшки - әйўанбысаң, несең сен?

Устасы дүньяға бир келген ғалы,
Сатып ала билмес дүньяның малы
Сәти түсип оңнан турмай самалы.
Атылмаған қырманбысаң, несең сен?

Жети ықлым гилтин зейинге салып,
Гүл жапырағын қазан аязы қарып,
Жәхиллик дәртине дәрман ақтарып,
Тапбай кеткен данамбысаң, несең сен?

Шадлы дәуран келип, гүллеп диярың
Зер - зергерин тапты, кәрўан- базарын,
Жаңа әўладларға толып гүзарың,
Шешек атқан бостанбысаң, несең сен?

Ибрайым дер: шын шайырлық жолысаң,
Адам кеўлинің сен солмас гүлисең,
Қосықтың қудайы Мақтымқулысаң,
Халқың менен қайта туўған шешенсең.

1968-жыл.

ХОШ КЕЛДИҢ ТҮРКМЕНИМ, САПА КЕЛИПСЕҢ!

Шәйда бүлбил қонып таза гүллерге,
Ығбал мийўаларын молдан терипсең.
Кеўлиң ылғал етип, бизиң еллерге
Хош келдиң түркменим. сапа келипсең!

Сапар әнжамында сәрўи раўаның,
Гөрүғлыдай гүрлеп сүрген дәўраның.
Қурбаның болайын әзийз мийманым,
Хош келдиң қардашым, сапа келипсең.

Дос сәлеми шийрин зибан - тиллерден,
Нар, маялар шырпынысқан шөллерден,
Қара қумлы, мурғы-зарлы көллерден,
Хош келдиң түркменим, сапа келипсең.

Өтирек, Гүрген, Бәхри Ҳазар жақлардан.
Мурғап мәнзилинен, феруз бағлардан,
Боз думанлы Балхан, Көпет дағлардан
Хош келдиң әзийзим, сапа келипсең.

Жүгирик жәйранларды артыңа салып,
Райхан гүллердиң жупарын алып,
Туўысқан дийдарын аңсап қуўанып,
Хош келдиң түркменим, сапа келипсең.

Ханлар бизди жаўластырып та көрди,
Алдап, түрли жолға бурып та көрди,
Бирақ буза алмады дос кеўиллерди,
Өзелден қардашым, сапа келипсең.

Ата-баба бир жайлаўда мал бақты,
Муўса, Сүйеў бир дуўтардан тар қақты.
Кесте тиксек бирге бүктик бармақты,

Намалас нағысым, сапа келипсең.

Ибрайым дер, аржақ хәм бержақ болып,
Бир муқамға дуўтар хәм ғыжжақ болып,
Сен Сейидий болсаң, мен Бердақ болып,
Шадлы саз шалыўға сапа келипсең!

1967-жыл.

ҚЫРҒЫЗЛАРҒА

Еки суңқар еки таўға қонғанда,
Бир-бирине шаңқылдасып табысар.
Торала ғаз айдын көлге қонғанда,
Қанат қағып, ғаңқылдасып табысар.

Дослар бир-бирине мийман болғанда,
Дәрьялар усайды тасып толғанға.
Хәр ким туўысқанлық жолдан барғанда,
Биздей күн астында күлип табысар.

Еки дәрья бир теңизге аққандай,
Еки бала бир құрсақта жатқандай.
Ала таўдың аспанында күн күлип,
Қара таўда Шолпан туўып атқандай.

Еки таўда бир от бизди күйдирген,
Азатлық деп ат қуйрығын түйдирген,
Ата-анамыз ажырата алмай балларын,
Бир қалпақты еки бояп кийдирген.

Еки Шыңғыс жаўлап алды елимди,
Биреўин мен жек көремеи өлгенше.
Екиншисин, - ашып жүрек төримди,
Сағынаман, асығаман көргенше.

Дослық күшли, бир-бирине берилсе,
 Дийдарыңа қарайман да тоймайман,
 Ала таудан ақ қалпағың көринсе,
 Қара таудан қара қалпақ былғайман.

1969-жыл.

ЭПИГРАММАЛАР

Қарақалпаққа

Атың бар төрт бууыннан,
    айтарда тилге аўыр,
 Өзиң кирттай-ақ халықсаң,
    дәстүриң пилге аўыр...

Бир дәмдебели илимпазға

Егерде мен патша болсам,
    жазалы құлға
 Китабыңды оқытар едим
    сатып алғызып пулға :

Таяқтағы жазыў

Жаман жолдастан таяқ жақсыдур.
    1969-жыл.

БИРИНШИ МУҒАЛЛИМҒЕ

Т.Төлеген ағаға.

Ғаррылық мийзанының қыраўы шалған
 Шашыңызға қарап ойға таламан.
 Үш түп ақ сөкиттің астында қалған

Кишкене ақ жайға кирип бараман.

Жез қоңыраў таңғы уйқыны қашырып
Сыйып отыраман еплеп партаға.
Шаўқым сүрен хәпзаматта басылып
Сиз пайда боласыз және ортада.

Шақырсаңыз алтын балық тил қатып,
«Т» дан тай шапқылап, «Ғ» дан ғаз ушты.
Хәрип зорлық пенен қағазға жатып,
Кеўилге әжайып бир сәўле түсти.

Не айтсаңыз бизсе сол болды закон,
Нурлы дийдарыңыз кеўил тоғы еди.
Бести беске қоссаң пайда болды он,
Сизиң билмейтуғыныңыз жоқ еди!

Шыбығыңыз ушында карталар сөйлеп,
Дәрьялар теңизге аға баслады.
Маймыллар адамға айланып түргеп,
Пил мамонт қуўып, от жаға баслады.

Ал биз өзиң жаққан оттың шаласы,
Жанамыз, Өзиңиз адам еттиңиз.
Ата баласы емес, Ыатан баласы
Болыў әлипбесин сиз үйреттиңиз.

Бүгин көрип сизиң ақ шашыңызды
«Биз де келипбиз аў биразға» дедим.
Қанша үлкейсем де, көргенде Сизди,
Досқаға шыққандай албырар едим.

Биреў дана болар, биреў журт сорар,
Жулдызға жол тартар, ал биразлары.
Сиз ушын баяғы балалар олар,
Бас кийимин алар алдында бәри.

Биз таяр! Келешек бизди шақырды,
 Үйге тапсырманы сорап алың сиз.
 Биз ушын сиз еле журттан ақыллы,
 Еле Әплатуннен бетер алымсыз.

1969-ж.

«ЙОШ» китабынан

1977

ПОШША ТОРҒАЙҒА

1

Сайра әлхаўада, пошша торғайым,
 Саз бенен сәўбетсиз дәўран болар ма.
 Шалқортама жатып мен бир тыңлайын,
 Сөйтсем қулағымның қуршы қанар ма.
 Даўысыңды бала гезде қаршадай
 Кеўлиме мен жазып алып кеткенмен.
 Соннан берли сайрап турсаң шаршамай,
 Бүгин концертиңе келип жеткенмен.
 Май топыраққа аўнап дур-дур силкинсең,
 Сен көкке шығасаң қайта йошланып.
 Туўған жер ышқысы бул йош, мен билсем,
 Бул сезимге мениң кеўлим де қанық.

2

Урық арасында, суў жағасында
 Талай көрдим мен усқынсыз уяңды.
 Елестирмес едим қус деп жасымда,
 Сүйип тынласам да бийпул намаңды.

Бул сәнсиз жағалық, орпаң топырақ,
 Билдим, екеўмизди, аңласам, жаным,
 «Бири жерде, бири ҳаўада шырлап,
 Бизди тәрийп етсин» деп жаратқаның.
 Енди пәмлеп жүрмен, төбемде шырлап,
 Неге сени бунша сайрайды десем,
 Жалғыз келте налыш намаң менен-ақ
 Кеўлиме көп сезим қуйған екенсең.

3

Хасла өкинбеймен, балалық изим
 Асфальт жол астында қалғанлығына.
 Тозып ески шаңлақ жайымыз бизиң,
 Орны пахта атыз болғанлығына.
 Хәтте мына ҳағлап турған Кегейли
 Бир мәхәл арнасын жаңадан алар.
 Мен жүрген сокпақлар қалмасын мейли,
 Қалмасын мен ылақ бакқан далалар.
 Мейли олар қалсын ядымда мениң.
 Йошлы халық мийнети жасартсын жерди.
 Заман шадлығына бөленсин елим,
 Уллы өзгерислер дәўраны келди.
 Қосықлар өзгерсин муңсыз ҳеш қандай,
 Гөне көринислерди көз көрмей қалсын.
 Туўған жерге деген инсан ышқындай
 Сениң даўысың ғана өзгермей қалсын.

4

Сайра сен, үрпек бас пошша торғайым.
 Ай-хәй, туўған жердиң ҳаўасы қандай!
 Бир шалқама жатып сени тыңлайын,
 Қайтадан жасарып бала болғандай.
 Мен қаншелли гөззал еллер көрмедим,
 Жер жәннети болған таўлардан өттим.

Қанындай бағларда шағлап жүрмедім,
 Қанша бүлбиллерди тыңлап хәз еттим.
 Мен хәммесин сүйдим, қызықты көзим,
 Сөйтип жүрип сағындым бул шадлақты.
 Көкирегимде сайрап шақырдың өзин,
 Сайрауың көп әндийшелер аңлатты,
 Сен айттың: «кел, мениң балалық достым,
 Ең жақсы намамды сайрап берейин».
 Сениң сол қодирең сахрайы сестің
 Тебирентер ең соңғы демиме дейин.

5

Кегейлиниң бойы - дарқан далалық,
 Не деген кең сарай - концерт залы бул.
 Хәмме билетинди мен сатып алып,
 Тыңлайман, сайрай бер сен болып кумбыл.
 Мен де, сен де еркин, өрисимиз кең,
 Мынаў жер, анаў суў, бәхәр қуяшы...
 Бир топырақта туўып өсирген екен
 Адамның ўатаны, қустың уясы.
 Сайра, достым, әлхаўада пырпырлап,
 Саз бенен сәўбетсиз дәўран болды ма.
 Сен көкте, мен жерде буншелли шырлап,
 Сүймегенде, оннан ўатан болды ма!

1-март, 1976-жыл.

ӘМИҰ ЖАҒАСЫНДА ЖАЙНАП ТУРАРСАҢ
(Тақыятас гидроузелиниң ашылыў салтанатында оқылған қосық)

Уллы қурылыс-абаданлық тарнаўы,
 Ырыс қазанындай қайнап турарсаң.
 Биз дөреткен дәўран болып нурланып,
 Әмиў жағасында жайнап турарсаң.

Аяғың тирелип айдын көллерге,
 Атағың жайылып елден-еллерге,
 Абихаят суұын берип шөллерге,
 Бахыт булағындай хағлап турарсаң.

Мәртлер қуйған сени дөрпенбес тастан,
 Турарсаң көп дәуір өтиріп бастан.
 Суұ хаққында сен бир әжайып дәстан,
 Дәуиримиздің даңқын жырлап турарсаң.

Серлесен Хорезм шахлардың ўактын,
 Суұ қыт болса, таслап қаштылар тахтын.
 Тарийхын тыңласаң қарақалпақтың
 Суұ бойында «суұ» деп шырлап турарсаң.

Суұ - бул уллы тарийх, тамыры арыда,
 Суұ болған халықтың ахыу - зары да.
 Хәттеки Бердақтың қосықлары да
 Еле суұ сорайды, тыңлап қарасаң...

Минерсен Жәйхунди жалынан қармап,
 Жигирма үш тоғыртқадан сен ҳарлап,
 Қырқыўға айдалған қойдай топарлап,
 Асаў толқынларды айдап турарсаң.

Өриң Түйемойын шалқарлы хәўиз,
 Тыным табар дегиш деген жалмаўыз.
 Қарақалпақ хәм Хорезм, Ташаўыз,
 Өспек етпей кеўлин шағлап турарсаң.

Пахта кәни болар шөлге суұ барып,
 Жантақлы далада бағлар ырғалып.
 Алтын кирпич ақ салылар салланып,
 Гүлте жоқышқа болып нурлап турарсаң.

Өриң Төрткүл, ығың Қоңырат болып,
 Сен суў берген жерлер шын абад болып,
 Гүлабы, гүрбеги, торнабат болып,
 Ширең тил үйиринип, торлап турарсаң.

Пәсиңнен Әмиўим ағар сарқурып,
 Үстиннен поездлар өтер хайқырып,
 Нөкисти абадан кәнтли жай қылып,
 Қутлы кәрўанларды жоллап турарсаң.

Москва хәм Ташкент, Ленинграды,
 Бир жерде хәммениң мақсет-мурады,
 Үш мың уста - қырқ миллеттиң әўлады,
 Бәрин - бир семьяға жайлап турарсаң.

Тақиятас - нур қаласы қойының,
 Мәканысаң дослық, мийнет тойының,
 Шамшырағы Әмиудәрья бойының
 Уллы ислерге бел байлап турарсаң...

Ғарқәллезий суўға арналар толып,
 Сахраларда бағы-бостан қулпырып,
 Заманға бир гөззал ескерткиш болып,
 Әмиў жағасында жайнап турарсаң.
 1973-жыл.

РАБОЧИЙ ИНСАН

(Шарико-подшипник заводында)

Қолымдағы үш түп қәлемпир гүлди
 Станок үстине қойып қасыңа,
 Қарап турсам, сениң ислегениңди,
 Не ойлар келмеди дейсең басыма:

Жер бетинде бизлер туўылып, өсип,

Куўанамыз, қайғырамыз, сүйеміз,
 Қурамыз, егеміз, айтысқа түсіп,
 Жұлдызға жол излеп, қыял сүреміз.

Базда ақыл-ойың алысты шарлап,
 Илим әйнегинен үңілсең егер,
 Қыямет космослық тезликте зырлап,
 Астымызда тынбай айланады жер.

Сен дүзеткен уллы подшипниклердің
 Үстінде айланып турма деймен ол!...
 Тиреги, ийеси өмірдің, жердің,
 Рабочий инсан, мәңги, аман бол!

1976-жыл.

ҚАРАҚАЛПАҚТЫ КӨП МАҚТАМА КӨЗИМШЕ

«Бир халық көрдим, жүрегі
 Көринер қабырғасынан»
(Михаил Луконин.)

Қарақалпақты көп мақтама көзімше,
 Қармаққа тез қабатуғын балықпан.
 Хәр кимнің бар әззи жери өзінше,
 Шортанымдай аңқылдақлау халықпан.

Бул кисини көзге мақтаудан көре,
 Пайдалырақ минин тауып сөккениң.
 «Қарақалпақ жақсы халық» дегенге
 Бадам шешип берип кеткен шекпенін.

Жалғыз атын сойып берип қонаққа,
 Жаяу қалып бул халық талай тарыққан,
 Соны айтып мақтайғойсаң бирақта,
 Оннан да зорын көрсететін халықпан ...

Беглиги көп йошып кетсе бул халық,
Дэстанларды қойдай дизип матаған.
Хәмме халықты қарақалпақтан шығарып,
Өз тарийхын баслар Адам атадан ...

Мийнет десе жең түринген палұандай,
Арбаға таў тийе десе тийеген.
Дослық десе жулдыз таўып алғандай.
Халқымның ак көкирегин сүйемен.

Жек көрсе ол, «жек көремен сени» - деп,
Саған барып айтпағанша тынбайды.
Бир пул тапса, «бай деп санаң мени» деп,
Есип жумсап куртпағанша тынбайды.

Сумлық қылса сыр алдырар баладай,
Кеўилшеклик минезине күйемен.
Ал енди оның кең жазийра даладай
Азаматлық кең пейилин сүйемен.

Тайын мақтап, атын минсең - сынамас,
Мен бул халықтың минезине қанықпан.
Кеўлим мениң Жәйхун менен сағалас,
Хәр нәрсеге йошатуғын халықпан.

Жақсы сөзге жан семирер деген бар,
Хошаметке хәр ким хәўес өзінше.
Сондадағы өтинемен, адамлар:
Қарақалпақты көп мақтамаң көзимше ...

1974-жыл, январь.

МЕНИҢ ҮЙИМ

Шөл хәм бостан мәңги өшлескен жерде,
Гүл хәм жуўсан қоңсы өскен өңирде
Адам жатырқамас үйим бар мениң.

Хәмме жерди көриў кисиге мәр ме!
 «Жердиң түби ғой» деп қыйналып жүрме,
 Шақырып мазанды алмайын сениң.
 Бирақ адам менен адам дусласар,
 Ат баспайман деген жерин үш басар,
 Нағайбыл дуз тартып келсең булманға.
 Есигимди қағып, тартынып турма,
 Дүзиў нийет пенен еркин келе бер,
 Кел, қонағым, есик қақпай кире бер!
 Үйге шақырыўсыз қонақ келгени.
 Бул хәм азаматлық абырайың сениң!
 Шақырмай келгени -
 Зейни илгени
 «Адам-адам ушын мийман» екенин...
 Мениң де өзіндей исим көп мүшкіл.
 Бир баста көп жумыс ирили - майдалы.
 Лекин, қонақ күтиў--жумыс емес бул,
 Бул мен ушын көркем өнер байрамы.
 Қәстерлеймиз қонақтық қай-қайсысын,
 Наўқан курттай илле-пиллеге орап.
 Жайлысын да көрдик,
 Көрдик жайсызын,
 Қонақтың жаманын көрмедик бирақ.
 Шақырыўсыз қонақ-
 Биймиллет қонақ,
 Кел, төрле, бирадар,
 Азамат инсан!
 Бир сулыў дүньяға болғайсақ инақ,
 Кеўил есигимди ашайын саған...

Бизиң халықтың кеўлин қайсы бир гезде
 Ҳеш қандай ҳүкимдар,
 Ҳеш бир патша, хан -
 «Миймандослық» деген дуўалы сөздей,
 Билләхый, ҳеш жаўлап ала алмаған...
 Хош мийманым,

Келмекте бол бул үйге,
 Кешеги қонағым -
 Бүгинги достым.
 Дос арттырыў-ең бир уллы ғазийне,
 Рахмет, ырысыма сен ырыс қостың.

Саў жүрсек, табарсаң бизди ҳәрдайым
 Усы шөл ҳәм бостан аралығынан,
 Саған унай ма деп сорап неғлайын,
 Суўым да, қырым да өзиме дәрман.

Бир жағым суў, бир жағым шөл болмаса,
 Бейиш қурып берсең де мен бармайман,
 Гүл ҳәм жуўсан ийси аңқып турмаса,
 Ол жерде мен қарақалпақ болмайман.
 6-март 1972-жыл.

«БЕС ҚОНАҚ»

Келсин мейли, ерте қонақ, кеш қонақ,
 Қарақалпақтан қапа болмас ҳеш қонақ.
 Келсин мейли алтаў болып, он болып,
 Тек келмесе болғаны сол «бес қонақ»...

ТАШКЕНТЛИ ШАЙЫР ДОСЛАРЫМА

Жанларыңыз жақын, кеўлимиз ырза,
 Көздің қарашырын гирбиң шалмағай.
 Ташкентке табаны тийсе Жолмырза,
 Таптырмас гүл ишине түскен алмадай.

Өзим билген «точкаларын» мен ҳә деп,
 Зыр жуўырып жүрип аралап шықтым.
 «Бизиң отағасы бармады ма?» деп,
 Талай телефоннан сорағлап шықтым.

Бираў айтты: «Айбек пенен азанда
Союздан қайдадур кеттилер» деди,
Биреў айтты: Жаңа Миртемир дамла
Екеўи жасырынып өттилер» деди.

Яшен Москва ма, бир жаққа кеткен,
Жоқлаўын асырып енди ағамның,
Кетип баратырсам, шайхана беттен
Күлкисин еситтим Ғафур Ғуламның.

Жойтқан жоғымды да сол жерден таптым,
Пайт екен шай суўып, әския қызған,
Сизге бас қосқан сол балалық ўақтым,
Еске түссе еле делебем қозған.

Соннан берли сизиң алтын даўраңыз
Маған қушақ ашар жатырқамастан,
Дослық хәм шайырлық гүллери нағыз
Кеўил бостанымда жупар ийис шашқан.

Жазғы кеште Анҳар бойында әсте
Сизлер менен сәйир етсем мен хәр ўақыт,
Мейли Ташкент болсын, мейли Нөкисте
Сиз бенен көрисиў мен ушын бахыт.

Досларым, сизлерсиз кеўлим хош болмас,
Бәримиз бир бағдың бүлбиллеримиз.
Сизден бөлек илҳам маған йош болмас,
Нандай пүтин ығбалымыз, жеримиз.

Дәўиримиздиң бәлент минберлеринен
Сиз йошланып қосық оқып турғанда,
Зор лапызлы өзбек қосығы менен
Бәрха мақтанаман қуўанып сонда.

Зульфия оқыса өз қосықларын,

Пүткіл руўхым менен оны тыңлайман.
 Хәмде азат шығыс ҳаялларының
 Гөззаллығын, нәзиклигин аңлайман.

Уллы Наўайыдан тартып, бүгинги -
 Кишкене Абдулланың қосығына дейин -
 Өзбек шъерияты бир дүнья болып,
 Руўхымда гүллеп жасайды мениң.

Тилеймен шарапқа липлеўин тағы
 Сиз сақыйлық еткен жәмшийди жамның.
 Қулағымнан кетпес хәм де баяғы
 Өжайып күлкиси Ғафур Ғуламның....

1975

ГЕСИРТКЕНИҢ КӨЗЛЕРИ

Заман жуп ай берген далама мениң, -
 Жуп нурлы көзинен жүк машинаның.
 Көрдим мен көзлерин бир гесирткениң
 Тунжырап сол нурға шағылысқанын.

Айсыз түнде жол бойында нәбада,
 Бул көзлерге көзиң түскени барма?
 Бир периўза қаслы жүзик далада
 Түсип қалған яңлы шағылысар фарға.

Жасымда бул көзлер ақшам жанғанда,
 Оннан бир суўық, жат сәўле сезгенмен.
 Соң бир от басында дүзде қонғанда,
 Шөл тилсимин көрдим усы көзден мен...

Илим үңилмеген сол бийик жақтан,
 Жерге бир жуп жулдыз муңлы баққандай.
 Ийнениң көзиндей еки саңлақтан

Терең сырлы көк нур қайнап атқандай.

Терең сырлы көк нур...

О, сақый далам!

От басында геологлар сол гезлери

Сени мақтағанда, көринген маған

Тек сол гесирткениң сырлы көзлери.

Енди көр! Биз қонған шатыр жоқ бунда.

Газ қаласы дүзге хұжимин баслар.

Шөлден өлген сексеуілдер орнында

Желпир көшелерди жас қарағашлар.

Шексиз шөл теңизи маяк жаққандай,

Компрессор турар нурланып мудам.

Жулдыз жерге түсип түнеп атқайдай.

Жулдызға қонаққа кеткендей адам.

Дөнбекшир жақтыда уйықлап көрмеген

Катал шөл тәңириси - жабайы дала:

«Кимлер булар айбыныұды билмеген,

Сахраға бағ егип, орнатқан қала?!»

Дүзди дүсирлетип поездлар барар.

Жас қала шырағын жаққан гезлери,

Космослық көгилдир от пенен жанар

Гесирткениң периұзалы көзлери...

1976-жыл.

АЙТ СЕН ӘЖИНІЯЗДЫҢ ҚОСЫҚЛАРЫНАН!

Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!

Жыласын яр ышқы баұырын кескенлер.

Еңиресин елинен айра түскенлер,

Айт сен Әжинияздың қосықтарынан!

Сазын самал ядлап, сөзин ел билген
 Бир шайыр дүньяға келди де кетти.
 Тал артынан туўған айға телмирген
 Бир дилбар түсима енди де кетти.
 Қосық дәрәя-дәрәя нур болып ақсын,
 Ышқысыз жанларға ышқы отын жақсын.
 Қыз жигитке жилўа-наз бенен бақсын,
 Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

Айт сен «Бозатаўды» намаға салып,
 Елжиремегеннің баўыры тас болсын.
 Қарақалпақтың гөне дәрти қозғалып,
 Шадлы дәўранына бүгин мәс болсын.
 Шайыр гезген шөлде бостанлар байып,
 Зарлы заман болды көзлерден ғайып,
 Бир илхам перисин көрдим әжайып,
 Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

Мен оны тыңласам, қалмай тақатым,
 Кеўлимде бир ғошшақ бүлбил сайраған.
 Мен оны тыңласам, туўған елатым
 Жер жәннети болып көринер маған.
 Жулдызларды жерге үңилтпек болсаң.
 Жаман шайырларды түңилтпек болсаң,
 Егер мен өлгенде тирилтпек болсаң,
 Айт сен Әжинияздың қосықларынан!

1971-ж, февраль.

ХАЛҚАБАДТАН ҚАНША АДАМ КЕЛМЕДИ

Олар даңқлы Жеңис күнин көрмеді,
 Уллы Москва хәм кирттай Халқабад,
 Бир елден жигирма миллион азамат
 Жан берди Ыатанды жаўға бермеді,

Айтып берер едим хәзир атма ат,
Халқабаттан қанша адам келмеди,

Қайтқан-қайтпағаны хәммеси батыр,
Хәр бири Рустемдей дәстанға татыр.
Беларусь тоғайында, Днепр бойында,
Қай жерде мәңгилик уйқыда жатыр?
Олар жығылса да алға өрледі,
Жанын берді, елин жаўға бермеди.
Кегейлиден қанша азамат кетип,
Халқабаттан қанша жигит келмеди.

Кимге перзент, кимге сүйген ярмекен?
Қурбан бермеген үй табылармекен?
Алыстағы урыстың азабын тартпай,
Баўыры пүтин қалған адам бармекен?
Қанлы урыстың аўыр зардабы өтип,
Үй бар ма сынбаған ығбал шөлмеги?
Төрткүлдан қанша ма жигитлер кетип,
Халқабаттан қанша адам келмеди.

Уйықлаңлар! Батырлық жұлдызларыңыз
Ұтан жүрегінде, төсінде сақлар.
Сиз бахтын қорғаған әўладларыңыз
Дүнья тұрғаншелли есінде сақлар,
Қарақалпақтан қанша жигитлер кетип,
Халқабатқа қанша мәртлер келмейді.
Олардың руўхын ел таўап етип,
Булар мәңги уйықлар, бирақ өлмейді.

Май 1975-жыл.

БИР ГЕЗЛЕРИ БЕРДАҚ ЖҮРГЕН ЖЕРЛЕРДЕ

Бир гезлери Бердақ жүрген жерлерде
Гүўлеп бир жабайы самаллар есер.
Хәзир жыл қуслары сийрек келисер,

Шағала шарқылдап күлген жерлерде.

Теңиз таслап қашқан гөне жағысын,
Гүйілдемес нар қамыслар қағысып,
Дәрьяның шаршаулы келер ағысы,
Бурын халлас урып келген жерлерге.

Арқасы Ақ қала, кубласы Зайыр.
Ақсарлы кең дала бурынғы қайыр,
Бахыт ізлеп байғұс халқына шайыр,
Дуұтарын арқалап жүрген жерлерде.

Мен хәр дайым өтсем усы кәрадан,
Ойлайман: не заман кешти арадан.
Енди еркин нәпес алар хәр адам,
Бурын еллер посып, бүлген жерлерде.

Мейли, теңиз ески жағыстан қашар,
Дәрья бирде қайтса, биринде тасар,
Ең баслысы: халқым бахытлы жасар,
Ел жылап, шағала күлген жерлерде.

Жайлау гүлlep, жаңа каналлар барып,
Көк егис ырғалып, көл суұландырып,
Айдынында торалағаз қондырып,
Төрт түлик мал қаппап өрген жерлерде.

Ақшам жағаласам Қазақдәрьяны,
Тыңлап ақ отаудан шыққан намань,
Деди: «бул - Бердақгың жаңа дәурань»,
«Кимдики» деп сауал берген жерлерде.

Кел, дәулетли қонақ, хызметим қалыс,
«Ең кеми жүз болсын көз көрген таныс»
«Усылай айтып кеткен Бердақ бабамыз» -
Дер балықшы мийман көрген жерлерде.

Китап текшесине түскенде көзім,
 Хәр үйден қуғанып шығаман өзім,
 Халық алтынға қаппап Бердақтың сөзін,
 Қосық етип айтар жүрген жерлерде.

Ертип алып балықшының баласын,
 Мен жағалап кеттім теңіз жағасын,
 Теңіз ядлап алып шайыр намасын
 Айтып турма дедім көрген жерлерде.

Теңіз бүгін қайтса, ертеңге тасар.
 Инсан бахытын көріп шадлығым асар,
 Шайыр әрман еткен әуладлар жасар,
 Бир гезлери Бердақ жүрген жерлерде.
 Июль 1976-жыл.

АҒАРТЫҰДЫҢ ЖЫЛ ҚУСЛАРЫНА

*(Көрнекли педагог Жүмек Орынбаевтың алпыс жастағы
 мерекесине)*

Сизлерди көргенде елдің жаслары
 Кеўлинде бир уллы дәрәя жағалар.
 Ағартыұдың туңғыш қарлығашлары.
 Жыл қусындай көзге ысық, ағалар!

Хұрмет - жасүлкенге, жоллар-жасларға.
 Алдында ағасы болсын басларға.
 Алпыстың қырауы түсіп шашларға,
 Уллы тойға аман жеткен ағалар.

Жаслар аттан түсіп қолыңнан алар,
 Журт жапырылып сыйлап, көрсе қуғанар,
 Дарақта түп биреу, шақа мың болар,
 Көп жеткіншек жетилдирген ағалар...

Көбиңиз балалықтан мәхрүм болғансыз,
 Қаршадайдан қайқы таяқ алғансыз.
 Кимиңиз мал бағып, орақ орғансыз,
 Өзелден ылайы пискен ағалар.

Бахытлы балалық болмай, сақ сынып,
 Жаслай көріп бәрін - жаман-жақсының.
 Услап ошағынан қуұырдақшының,
 Интернатқа берген сизди, ағалар.

Жаңа мектеп беріп жаңа тәрбиат,
 Хүкімет асыраған атаңнан зият
 Аўдарыспақ таңы, гөззал хұррият
 Теперишлеп шынықтырған ағалар.

Кими Сейфулғабийт, кимиси Қасым,
 Жаңашыл урпақтың жәм етип басын,
 Қағып-соғып мәденият арбасын,
 Таза жолға салып берген ағалар.

Ескиликтің қара, түңлигин туўрап,
 Жаңа әлип дүзип, хатты сулыўлап,
 «Қаллаш, латынлас!» деп ашшы қыйқыўлап,
 Таң азаннан сүренлеген ағалар.

Бириң Қаллы, Нәжим, бириңиз Асан,
 Әдебиат жыйнап халықтың аўзынан,
 Избасар қутылып қара қойлардан,
 Кемликтің кәмалын көрген ағалар.

Әбдираман журтты аўзына қаратып,
 Сахна соғып, таңның нурын таратып,
 Жолмырзалар журтқа сөзин жаратып,
 Жаңалықты дәстан еткен ағалар.

Бири Орынбаев, бири Досумов,
 Жаңалықтың майданында йош урып,
 Биразлары Шайдаковқа қосылып,
 Жамайлық шайқасқа түскен ағалар.

Қалжан, Қурбангүллер, Жумагүл апа,
 Қызларға бас болып шығып сахнаға,
 - «Оян, қызлар» десе Генжебай аға,
 Уйықлағанды оятқансыз, ағалар.

Жамайлық араны ашып жик болып,
 Шақасы мың шайқалмастай түп болып,
 Ким муғаллим, кими нәхән «үп» болып,
 Заманында журт сораған ағалар.

Ғаррылыққа жеңилдирмей қасарып,
 Қуұаныштан қара көзге жас алып,
 Халқың менен қайта туұып жасарып,
 Төрде жайнап отырсызлар, ағалар.

Қанша жаңа әўлад қатарға турса,
 Қартаяр ма адам тең адым урса!
 Жүмек аға шәкиртлерин шақырса.
 Жарты республика оған «аға» лар.

Биз ушын кең сүрдеў салған жолыңыз,
 Даңқ, атақ аямас сизден елиңиз.
 Алдымызда ұзақ аман болыңыз,
 Жыл қусындай қанат қаққан ағалар!

1967-жыл.

ТУҰЫСҚАНЛЫҚ

Тарийхларға гүәли сөз,
Хәр бир дәртке дауәли сөз,
Кийели сөз, дуәли сөз,
«Туұысқанлық, туұысқанлық!»

Ар-намыс, хұжданы шерик,
Малы менен жаны шерик,
Тамырында қаны шерик.
Ханалас сөз «туұысқанлық».

Бир ошакқа от жақтырған,
Бир жайлауда мал бақтырған,
Той, лазымға ат шаптырған
Ғарға тамыр туұысқанлық.

Бир тандырға нан жаптырған,
Мүтәж затынды таптырған,
Биймезгил есик қақтырған
Туұысқанлық, туұысқанлық.

Уллы рус баұырманым,
Алған истиң аұырманын.
Асқар таұым, мениң жаным
Айбатлы сөз туұысқанлық.

Жаңа әулады Бердақлардың
Тарас даңқын ардақлар дым.
Бахтын қарақалпақлардың
Бәлент еткен туұысқанлық.

Өзбекти өз ағам еткен,
Уллы бахыт инам еткен,
Бир қазанда ас демлеткен,
Баұыр басқан туұысқанлық.

Суўымды сағалас еткен.
Елимди аралас еткен,
Түркменге намалас еткен
Ғардашы көп туўысқанлық.

Қазақларға тай сойғызған,
Қырғызларға қой сойғызған,
Үй тиктирип, бас қойғызған
Дәстүри бир туўысқанлық.

Заман жаңадан күш берген,
Жайлаўға кең өрис берген,
Алып өткен жеңислерден
Қүдиретли күш туўысқанлық.

Асылғанда жаў жағадан,
Шақырғанда ана - Ыатан,
Туўылғандай бир анадан,
Жаўға шапқан туўысқанлық.

Жер қозғалып, болса апат,
Шәхәрлерди қылса опат,
Жаңа Ташкент болып абат,
Қала салған туўысқанлық.

Дәрьяны дәрьяға қосқан,
Космостың түңлигин ашқан,
Бир семья аўқамласқан,
Мәңги жаса, туўысқанлық!

1972-жыл.

ӘМИҰДИ АТЛАҒАН ЖОЛЛАРЫҢ СЕНИҢ

*(21-декабрь 1974-жыл Нөкіске биринши поезд келгендеги
митингде оқылған қосық)*

Бахтының булағы бурқып сағадан,
Күн-күннен узайған қолларың сениң.
Нөкісима қут дарытар жаңадан
Әмиұди атлаған жолларың сениң.

Уллы ырыс бар усы жолдың өзінде,
Туұры сарраслық бар басқан изінде,
«Жүриң, апарайын мәнзилиңізге»,
Деп шақырып турар жолларың сениң.

Көп заманлар кешти жолы тар болып,
Көпири пүтин арба жолға зар болып,
Енди не тилесең бәри бар болып,
Дүньяға тутасты жолларың сениң.

Ел бийкарға ертек ядлаған емес,
Ата-баба босқа датлаған емес,
Дәрьяны ҳеш дүлдил атлаған емес,
Дәрьяны атлаған жолларың сениң.

Даңқлы Өзбекстан - алтын дәўраным,
Ташкенттен жоллап түр қутлы кәрўанын,
Шағла қарақалпақ, питип әрманың,
Мудам қурғынласар ҳалларың сениң.

«Бейнеў - Қоңыратқа» шықсаң жағалап,
Азаў қазақ ағайинди аралап,
Арқадан, қубладан танабын орап
Мәскеўден төтелер жолларың сениң.

Бул жол – бизиң әрманымыз әсирлик,

Кәрұан келсе, жүгимиз көп тасырлық.
Тақыятас тарнаұынан асырылып,
Жәйхунды атлаған жолларың сениң.

Бул жол халықтың күткен дәркарлық жолы,
Заманыңның уллы ғамхорлық жолы,
Абаданлық шадлы дәўранға толы,
Шын дослықтың жолы - жолларың сениң.

Бул жолды салғанның қолы гүл болсын,
Халқым, ырыс - несибең және мол болсын.
Бул темир жол емес, алтын жол болсын,
Қутлы болсын жаңа жолларың сениң!

Декбрь 1974-жыл.

ШАЯН

*- Доктор, менің балаларымды өлтириўге ҳаялыма
көмеклесиўиңди сорайман.
(Геббельстиң соңғы өтиниши)*

Пәнжесинде азалы кейиптиң
Отырды ол салбырап басы.
Жер титиреткен үшінши Рейхтиң
Батты әне қанлы қуяшы.
Ким ойлаған: тәғдир дегиши
Оның астын геўлеп аларын,
Кең дүньядан бир бункер иши
Бүгин оған тарлық қыларын!
Қайда сол бир даңқ - атақ, сыйлар,
Ийттей ерген изиңе сениң.
«Дүньяға тек жалғыз арийлар
Тутқа болсын» деген исеним?

О, ол усы исеним менен
Қанша йошлы, қанша күшли еди.

Ақшам кетпей кабинетинен,
 Уйқыдан да безип иследи.
 Ол иследи, көп әрман етип
 Тарийх ағысын терис бурыўды.
 Москвадан фюрерди сөйлетип,
 Қапталында өзи турыўды.
 Москвадан фюрерди сөйлетип,
 Соңынан бул өжет қаланы
 Тегислетип, жер-жексен етип,
 Егип таслаў еди қыялы.

Фюрер қайда? Өзин өлтирген.
 Енди сениң гезегиң келди,
 Және бункер үстинде бирден
 Рус зеңбереги жөтелди...
 Свастика! Инсанға қарсы
 Жаўызлықтың қара қурты ол.
 Қәне енди қутылып қалшы,
 Тар бункерден тысқа таўып жол.
 «Бала-мениң жүрегим-жаным»
 Дегенди ол көп айтар еди.
 Алты перзент көрген атаны
 Кимлер «жаўыз» деп айтар еди.
 Балаларын сүйсе ҳәр киси,
 «Усындай-ақ болар әлбетте».
 Дачасында бир овчаркасы
 Өлгенде ол жылаған ҳәтте.
 Базда урыстан, концлагерден
 Әкелинген фильмди көрип,
 Әжел көрингендей қәбирден,
 Қорқар еди болса да «берик»,
 Өлген анасының мәммесин
 Қармап жылар еди нәресте.
 Балаларды шуўлатып, хәммесин
 Пешке тыққанлары бар есте.
 Қоллары сол нәрестелердиң

Жағасынан алып атқандай.
 Тум-тусынан бетон бункердің
 Май құйып, от жағып атқандай.
 Жаұызлықтан йошланған усы
 Гөртышқандай кирттай жүрегін,
 Адамзаттың уллы ғарғысы
 Алқымына әкеп тиреди.

Еситер едик бала гезлерде,
 Сондай шаян болады десип:
 Өзине қәуіп туұылған жерде
 Өз баласын шағады десип.
 Сол айтқандай, шаянлық етти де,
 Адамзатқа қарай алмады.
 Өз балларын зәхәрлетти де,
 Өзиниң де басын жалмады...
 Адам инсанлықтан кеткенде,
 Инсан оған бермес қол ушын,
 Жаұызлықты кәсип еткенге
 Бул тарийхый сабақ ол ушын.
 Ноябрь 1975-жыл.

ШАЙЫР

(М. Ю. Лермонтовқа)

Халық өз жүрегинен тамшы қан алып,
 Ытан топырағына қарып сап хұждан,
 Өлмес руұхы менен үрлеп дем салып,
 Уллы нийет пенен жан берер оған.
 Шийрин зибан берип туұған анасы,
 Мухаббат бесигин оның тербетер.
 Асқар таў, ағар суў, тоғай, даласы
 Бәри оны танып тәрбия етер.

Ол, сөйтип, даўылдан тынышлық излеп,

Бир ақшамда жалғыз жолға түседі.
 Кеўлинде қарлы шың аспанды гөзлеп,
 Жұлдыз жұлдыз бенен сәўбетлеседі.
 Орфейдің сыйқырлы сазын жаңлатып,
 Ол жақсы сезімге интимақ етер.
 Дүньяның кең, гөззаллығын аңлатып,
 Тар пейилли инсанларға үйретер.
 Пәлектің гәрдиши, заманның иси
 Жүрек тарын шертип турады бирдей.
 Ерк хәм де өмирге деген ышқысы
 Тийген жерин өртер Демон ләбиндей.
 Қасқақбас ким оған гөзлеп оқ атса,
 Мәңги күлер өзін атқан жаўына,
 Инсанияттың арына ким қол қатса,
 Дуэльге шақырар ол Машук таўына.
 Октябрь 1974-жыл, Кисловодск.

ӘЖИНІЯЗДЫҢ МОНОЛОГИ

Бир кишкене елдің шайыры болсам да,
 Мен уллы ислердің парқын билгенмен.
 Тикенекли тар сокпақтан барсам да,
 Талай үлкен жолдан жүріп көргенмен.
 Көргенмен кең гүзар жоллар бойында
 Еллерди баскалар барып көрмеген.
 Хүрмет көріп, мен олардың тойында,
 Айтысқа түскенмен дилўарлар менен.
 Халықтың халыққа деген кеўил ханасы
 Дослық мийманына толыдур бәрха.
 «Бул дүньяның көрки адам баласы»
 Деген сөз мәнисин билгенмен сонда.

Дүнья әўўел бир сум перийзат болып,
 Ышқы кийиклерин көп қуўалатты.
 Соңыра үмит көшким гүл опат қылып,
 Шексиз ғам-қайғының селине атты.

Жүздим жанталасып сел қушағында,
 Сел емес, әрманлар умманы еди.
 Заманым - инсанның хижран дағында
 Гүлдей шөлиркеген заманы еди.
 Илми - мағрифеттен хақыйқат гөзлеп,
 Мен сонда «Гүмбези даўўар» көргенмен,
 Ахли данышлардан тәлимат излеп,
 Талай уллы мәжилислерге киргенмен.
 Лекин хеш мәжилис, хеш данышпанның
 Заман тәдбийрине ақылы жетпеди.
 Көкке жетип налышлары адамның,
 Жулдызлар жасқанып, айдан шетледі.
 Дүнья дәслепп маған көп ўәде еткен
 Әреби ат минип, дәўран сүрмекти.
 Соңыра үмит гүлим орып бир шеттен,
 Орнына өкиниш қалўенин екте.
 Ел серпилип көшип Ыатан үстинен,
 Сунқар кус оралды аяқ баўына.
 Бүлбил үркип қырлы дүпең сестинен,
 Зағ қонды кеўлимнің Бозатаўына,
 Ах, қырқ өрим шашлар, қос-қос бурымлар,
 Мойныма оралса беререм жанды!
 Өттең алма мойын, ақ билек қоллар
 Сол шаш пенен артқа қайырып байланды.
 Наркес кирпич кумар көздің қарасы
 Қыз өңирин жас пенен жуўғанын көрдим.
 «Бұл дүньяның көрки адам баласы»
 Соншелли қорыў - зар болғанын көрдим.

Дүнья! Айтшы, менде не қаслығың бар?
 Жуўхаланып қайда баслаған едиң?
 Пейлинди Наўайы, Мактымқулылар
 Айтқанда хеш кулақ аспаған едим.
 Маған Ыатан бердің айра түссин деп,
 Жәнан бердің хижран жапасы менен.
 Заман бердің қайғы суўын ишсин деп,

Бермедің хеш заўқы - сапасы менен.
 Маған зибан бердің журттан зыяда,
 Қахнус киби гә тирилип, өлсин деп.
 Саз бердің де, келтирмедің гөяға,
 Көкирек бердің зерде толып жүрсин деп.

Инсан қайғы - дәртин, дүнья, егерде
 Жылыныўға сондай пайызлы билсең,-
 Тек бир заман ғана мен турған жерде,
 Бул отқа жақынлап ысынып көр сен.
 Мейли, маған артқан дәхмет жүгринди,
 Не шара, кеўлимде көтерип өтермен,
 Бирақ, бийўапалық, нәмәртлигинди
 Мен хәм әўладларға айтып кетермен.
 Мен сөнермен, сөнбес үмит қуяшы,
 Бир күн дәўран келер инсаниятқа.
 «Бул дүньяның көрки адам баласы»
 Деп дәртли Зийўарды алысар ядқа.
 Июнь 1975-жыл.

БИЛИМ БУЛАҒЫ

*(Нөкис мәмлекетлик университетиниң ашылыў
 салтанатында оқылған қосық. 31-август, 1976-жыл)*

Бүгин, дослар, қарақалпақ елинде
 Журт айта жүргендей байрам болажақ.
 Бир әжайып булақ шығып жеримде,
 Суўын ишпегенге әрман болажақ.

Әмиўдиң суўлары жан берсе жерге,
 Бул булақ рухый қан берер елге.
 Халқым, қутлы болсын бул алтын ирге,
 Билим менен сүрер дәўран болажақ.

Заман талиматы шамшырақ жағып,

Космослық билимнің булағы ағып,
Адам ай өңирине значок тағып,
Алыс жұлдызларға мийман болажақ.

Жүреклер шәўкилдеп шадлыққа толып,
Заман алға кетти, ел абад болып.
Беруний бабамның руўхы шад болып,
Илим дарақлары нәрұан болажақ.

Машақатлы билим соқпағын басып,
Келер жаңа әўлад дәрьядай тасып.
Бул булақтан ишкен дийқан баласы,
Халқының дәртине дәрман болажақ.

Нур орнап пахтаның ханаларында,
Ақ салы майысқан далаларымда,
Жаңарған Жәйхунның жағаларында
Бул булақтан бәлент қырман болажақ.

Билимли ел тулпар шығып мыңлардан,
Алтын жуўып алар қызыл кумлардан.
Еллик, Жамбас қала яңлы тыңларда
Жуўсанлы далалар гүлшан болажақ.

Пахта шанағында ақ алтын уйып,
Бағлар мол жемистен шақасын ийип,
Сибирьдің суўлары Аралға қуйып,
Үстурт сахралары бостан болажақ.

Бул булақтан ишкен жаслар кунт пенен,
Менделеев соққан сырлы гилт пенен
Шөллер ғәзийнесин ашып күтпеген,
Уллы Ұатанына инам қылажақ.

Хәр аўылдан даңқлы илимпаз шығып,
Жаңа Бердақ пенен Әжинияз шығып,

Жаңа Қаныш, жаңа Қарынияз шығып,
Хәр үйде бир хәким Лукман болажақ.

Сәлем, жаңа әулад одиссейлери,
Даламның болажақ Галилейлери!
Илим дүньясының пидәкерлери
Тәбият сырына хәмдам болажақ.

Сырлы хикметлердің уллы мектеби,
Сәлем, Королевлар келешектеги!
Қарақалпақтың жаңа Улығбеклери
Жулдыз сәўбетине әнжам болажақ.

Бул булақтан ишиў несип еткенлер,
Билим шыңларына қолы жеткенлер,
Биздей ертеректе оқып кеткенлер,
Бүгин көзи қызып, ҳайран болажақ...

Өрлеп жаңа дәўран шыңына қарай,
Заманымыз қосар шырайға шырай.
Биз тасын қалаған бул мәрмер сарай,
Жаңа жұлдызларға аспан болажақ.

Қара қалпағымды алып қолыма,
Бас ийемен уллы илим жолына.
Жаңа турмыс орнап Әмиў бойына,
Заман бир әжайып заман болажақ.

Август 1976-жыл.

ХОРЕЗМГЕ

Халқыңды мен ханалас туўысқаным деп сүйемен,
Жеринди мен баўырлас мәканым деп сүйемен.
Хорезмнің топырағын қайда жүрсем сағынып,
Киндигимнің қаны тамған ўатаным деп сүйемен.

Сен әйемгі гөззаллықсаң, шахлар саған таласқан,
 Бабаларым бул Хийўаның тасын бирге қаласқан.
 Ыақыт пенен өшегисип өң бермеген бояўың,
 Гүңгирлеген гүмбезлерің, минарларың әласпан.

Сен алымсаң журттан бурын жети ықлым жаратқан,
 Күнбатысқа алгебраның сырлы есабын санатқан.
 Дүнья илими аспанында ай туўғандай жарқ етип,
 Мың жыл бурын Берунийдей бабам шыққан Қыяттан.

Шырша тасқа гүл питирген Хийўа наққаш шебери,
 Әўез Отар әрман еткен жерлерге гүл көгерип.
 Мақтымқулының жас музасы қыз болып бойжеткен жер,
 Әжинияздың изи түскен көшелерің теберик.

Тамырымызда туўысқанлық қанымыз бар қатысқан,
 Ата-баба бир нан тапса, бирге бөлип татысқан.
 Халқымыз бар бир дәрьяның еки бойында турып,
 «Ассалаўма әлейкүм!» деп насыбай сорап атысқан.

Еки дийқан тәжірийбелес, еңбек етсе жарысқан,
 Еки палўан бир тойда ыңыранып жамбас салысқан,
 Бир қара телпек астында еки көздің бирисең,
 Қыяметлик қоңысымсаң қазан-табақ алысқан.

Әмиў суўы жеримизге қан тамырдай тараған,
 Жапларымыздың тарнаўлары бир-бирине қараған,
 Күн десе күн, гүл десе гүл, жайна гөззал Хорезм,
 Ал мен мәңгі ўатанласың қарақалпақ боламан!

БИР АДАМДЫ БИР АДАМ...

Қандай жақсы, бирадар,
 Адамзаттың жүрегі!
 Бир адамды бир адам

Жандай жақсы көреді.

Бир адамды бир адам
Сүйіп қалар танысса.
Бир адамды бир адам
Сағынады алыста.

Кетсе биреу арадан,
Биреу жоқлап жылайды.
Бир адамнан бир адам
Барып кеңес сорайды.

Оқ атылса биреуге,
Жанын тигіп гиреуге,
Жетіп барар сүйеуге
Бир адамды бир адам.

Нәпсин тыйып нан берер,
Тамырынан қан берер,
Керегинде жан берер
Бир адамға бир адам...

Жақсылық өсіп өнер ме,
Милионды миллион сүйер ме, -
Сүймегенде егер де,
Бир адамды бир адам?

Ишип мийрим кәсасын,
Тас жүреклер босасын.
Берхама сүйіп жасасын
Бир адамды бир адам.

Сентябрь 1975-жыл.

АҚ АЛТЫНЛЫ ЕЛДИҢ АҚСАҚАЛЛАРЫ

*(Республикалық халық хожалық ислерине өз тилеги
менен белсене жәрдемлесип жүрген пенсионер
отағасылардың құрметине)*

Халық шақырса жатпас намыс-арлылар,
Қыймылдасар жеткенінше ғаллары.
Жигитке бергисіз ғошшақ ғаррылар -
Ақ алтынлы елдің ақсақаллары.

Жигитлик өткенсоң, ғаррылық мурат,
Кәхудалық сөзің журтқа үәсият.
Топлымға көп түскен ғайратлы ғыйрат,
Дүбір сезсе, желге тарар жалларын.

Жигитликте хәр ким есирик нар болар,
Қайда кыйқыұ болса, сонда бар болар,
Халқы ис буйырса тындырар болар,
Еске түсер сол ғайратлы жылларың.

Талай ат болдырды шабысыңыздан,
Талай беллер сынды тебисиңізден,
Қазан зорға қайнап табысыңыздан,
Көп болған кеуілдің кыйлы - қаллары.

Пурсат бермей тал бойыңды жазыұға,
Өкеңнің орнына кеттің қазыұға.
Қатты шаңғалақты салып азыұға,
Шақсаң, пуш боп шықты жаслық әрманы.

Айдасанда байдың қосын, арбасын,
Биймиллет ишкизбей суйық жармасын,
Қыз-келиншек айта ғойса хармасын,
Аш қарынды тойдырғанды паллары.

Онсери бел менен сийсери кетпен,
Жантақ дәстелетип, томар геўлеткен,
Кегейли, Есимжап, Ханжап, Қызкеткен,
Талай қазыўлардың болдық белдары.

Соннан аяқ басып жаңа турмысқа,
Қатнасқансыз қанша уллы қурылысқа,
Кимиңиз Ыатанды қорғап урыста,
Кимлер, аўыр тыл арбасын айдады.

Ис гезегин енди жасларға берип,
Дем алсаңлар елдің зийнетин көріп,
Бахытлы ғаррылық дәўранын сүріп,
Хэзлессең, келиннің таяр шайлары.

Бирақ дийқан бийғам шалқая билмес,
Мийнет сүйген адам қартая билмес,
Жамбаслап көрмеген жантая билмес,
Отырса алдына сыймас қоллары.

Ғаррылықтың дәрти сизге жуўымас,
Тамырыңызда дийқан қаны суўымас.
Жерге хэм мийнетке оятар ықлас,
Шамурат атаның өрнек жоллары.

Жас әўладлар мақтанады сиз бенен,
Шаўлық сүйип, шағлаң жарқын жүз бенен.
Аман болың кемпирлериңиз бенен,
Ақ алтын елинің ақсақаллары.

1976-жыл

ҚӘЛЕМЛЕС ДОСЛАРЫМА

Бир үркер астында туўған досларым,
Заман берсин қуўат илайым сизге.
Сизлерсиз жоқ мениң кеўил - хошларым,

Бүгін бир минажат қылайын сизге.

Кимнің жолы барыс, улыў я мешин,
Айырыў шәрт емес ертесин-кешин.
Туўғанда жазбаған метрикесин
Қай архивтен излеп табайын сизге.

Ким аға, ким ини, қурдас яраны,
Жүйрик қәлемлердің гөззал қурамы.
Шақырғанда заманласлық ураны,
Түйдей қурдас болар Ибрайым сизге.

Қырқ жыл қәлем тартқан Жолмырза ағам,
Шайырлық соқпағын силтедің маған.
Инилик иззеттен гүл терип саған,
Гөруғлының тонын жабайын сизге.

Сапар, Тилеўберген ағалар болса,
Хәр бири бир арна, жағалар болсаң,
Байнияз аға, гүл аралар болсаң,
«Гүлнараң» жолыққай илайым сизге.

Дәўирлес, қәлемлес жанажанларым,
Тәжет, Ғалым кетик қәдирданларым,
Төлектің тулғалы романларын
Басыма көтерип барайын сизге.

Кел, тақыўа достым Кәрамаддийин,
Хәк ашқан жеринің жүйлейик жүйин,
Ақыл бериў аңсат, атқарыў қыйын,
Жеңил жолын қайдан табайын сизге.

Ағаларым Айтбай, Жолдас, Хожабек,
Жасларға - жол, жасы үлкенге - хұрмет.
Шаўдырбай жар мойын, Узақбай өжет,
Айтыңларшы қәйтип жағайын сизге?

Жораларым Юрий, Өсербай, Абат,
Оразақсыз маған ашшыдур набат.
Сапарбай философ, Қалый, Халмурат,
Такаббырлық туұын жығайын сизге.

Мәтен, Улмамбетсиз менде жоқ жүрек,
Туяна Кеңесбай, кишкене Төлек,
Кеуіл бир, шайырлық жолымыз бөлек,
Мендағы мақсетлес ағайин сизге.

Жолдасбай, Исмайыл, Қабыл досларым,
Жаңабай, Толыбай, Камал жасларым,
Тарауға Қырықбайдың қалың шашларын,
Уста болып тарақ соғайын сизге...

Дәуран атын сүрсем, - сиз бенен сүрдим,
Мерекелес болып, мәжлиске кирдим,
Хамалы бир десер заманы бирдің,
Шаршасаңыз бир ат болайын сизге.

Қуяш нуры - кеуіл аспанымызға,
Әжелий муғаллақ-душпанымызға
Бәлент пәрўаз әйлеп ушқаныңызда,
Қолтығында қанат болайын сизге.

Көп ууықта болар бир мақсет - тилек:
Бәри бир шаңарақты көтерер тиреп.
Сонда гүлдиреуиш турар гүркиреп,
Мендағы бир ууық болайын сизге.

Дос-яранлар ийни келген ўағында
Айтысар-шертисер хызмет бабында.
«Татыўлық» деген бир ийисли сабынға
Жуўсақ кеуіл кири жоламас бизге.

Оқып көрсем «Шежиресин» Бердақтың,
 Бирлик пенен арба соққан жер таптым.
 Бахты гүрлеп бүгин қарақалпақтың,
 Аты хаттан шығып, түсип тур көзге.

Халқым татып таза бағдың алмасын,
 Бурқып ақты көркем сөздің арнасын.
 Биз айдаған әдебиет арбасы
 Дүнья басы мүлктур ол хәммемизге.

Жаңа қосық жаңа дәуірден нышан,
 Әуел бул арбаны айдады Асан.
 Бул бир әжеп арба серлеп қарасаң,
 Халық қызығып турар айдаған гезде.

Нөжим, Әмет, Жөлекенлер басында,
 Олар хәм айдаған биздей жасында,
 Аббаз, Садық минип алтақтасында,
 Халыққа сөз унатып, көп түскен көзге.

Хөжекең де буған көп көрген шара,
 Марат хәм жолына болран пәрўана,
 Арысын төбелеп Әденбай бала,
 Мақтаўын асырып, ысырған бизге.

Қыйқыўын жеткизип көплеп-көмеклеп,
 Айдап киятырмыз биздағы еплеп,
 Шыйқылдаса майлап, саўсаса сеплеп,
 Шүйин қатайтамыз босаса тезде.

Оңлаймыз, сазлаймыз ортаға алып,
 Жумыстан кейин хәм қасында қалып,
 Гүпшеклеймиз хәмме қыйқыўды салып,
 Арба шығарлыққа бет алған гезде.

Арбамызды журт мақтаса қуўанып,

Жаманласа, - қысырымыз суўалып,
Бир күн хәм қоймаймыз оны туўарып,
Асығамыз мақсет - мәнзилимизге.

Жолаўшы жол қарып, шаршар болмайма,
Арбакеш хәм жақпай кетер сондайда,
Көтергини жулып алып, сол жайда
Урсақ деймиз оны, келтирмей сөзге.

Алдың кеш, қонақ жай тапқаның ҳесап,
Дус келер бир отаў, жағыўлы ошақ,
Тынығып, қайтадан биз апақ-шапақ,
Таң сәхәрден тағы жол тайын бизге...

Пахтакеш ақ алтын кәрўанын тартып,
Машиналар барар жолларда шалқып,
Биз елдің руўхый байлығын артып,
Апарамыз алтын дәўиримизге.

Түр болсын деп бул бир тымсаллы қосық,
Ат жектим, досларым, арбаны қосып...
Сиз бенен бир жасап, сиз бенен йошып,
Сәўбетлес болыў зор ғәниймет бизге.

Ақшам таўықлар хәм уйқыға жатар,
Сигарета сорып таңымыз атар,
Нанлары минлетли, сораўы қатал,
Бир бахытлы ҳәнер берилген бизге.

Көз нурыңнан тамған көркем сөз қандай,
Бул бир ийне менен қудық қазғандай,
Халыққа сөзиң жағып кетсе азғантай,
Шешен кыз туўғандай, нур енер жүзге.

Өзиңе сезилмес журттың сезгени,
Ким унатсын көп сөйлеген езбени,

Қалтқысыз өлшеген халықтың безбени
Нақ бағасын берер хәр аұыз сөзге.

Усталар жай салар берип ықласын,
Дийқан минлет етпес еккен пахтасын,
Мақтаса сөзинди халқың мақтасын,
Қасла салығы жок айтқанның жүзге.

Қәлемлес, зәңгилес әзийз досларым,
Хеш бир ортаймасын толы йошларың,
Әмиұ бойларының бұлбил қусларын
Қәзир көп жер таныр еллеримизде.

Заман көркін тынбай сайрап жүрсин деп,
Қаұазына жәхән қулақ түрсин деп,
Жас әўладқа жан азығын берсин деп,
Шийрин зибан берген тиллеримизге.

Сөз маржаны ол хәм елдің дәўлети,
Қызсын алтын қәлемлердің сәўбети,
Бизде болса хызмет қылыұ нәўбети,
Аянбай хызметлер қылайын сизге.

Көз тиймесин, заман алға кетип тур,
Халықтың кеўлиндеги бир-бир питип тур,
Дәўир бизден төрели сөз күтип тур,
Кеңнен ашып кеўил сарайын бизге.

Сентябрь 1976-жыл.

БИЗИҢ АҰЫЛДЫҢ ҚЫЗЫНА

Саған көлдің ақ куұ кусын
Мегзеткенин көп еситтим.
Тырналар өз отырысын
Сеннен алған деп еситтим.

Әрұаналар боталағына
 Усатып көз көрисиңди,
 Кийиклер өз ылағына
 Үйретермиш жүрисиңди.

Тойда көрсем, хәмме сақый,
 Жолларыңа шашар барын.
 Исте көрсем, бир иләхий
 Музыкадай қыймылларың.

Айта берсем, журт алдында
 Мақтаныўдай болып кетер,
 Сен бәхәрде шыққаныңда,
 Шөллер гүлге толып кетер.

Төринде шөл далалардың
 Ойнар еркин ақ мараллар!
 Аш көз залым аңшылардың
 Түслерине енер олар...

Сен ҳеш кимге берме ерик,
 Умыт, жаным, баяғыңды.
 Көкиректе сәл көтерип,
 Тигирек бас аяғыңды.

Саған минәсип дөретип
 Мәртлик, зейин саналарын,
 Жигитлерди ғошшақ етип,
 Туўар гөззал аналары.

Ишин кўйдир сен олардың,
 Наздан белиң сынып кетсин,
 Менменсиген қалалардың
 Көрип көзи тынып кетсин.

Билемен, жол алысына

Шығып, сыртқа бармағансаң.
 Сулыұлардың жарысына
 Түсип, «миссис» болмағансаң.

Бирақ, сендей арыў ушын
 Неге дәркар ондай ермек?
 Сени дүнья таныўы ушын
 Маған жүйрик қәлем керек...

Сәл сабыр ет, еле мен де
 Көркиңнен йош алып турып,
 Салайын бир сұўретиңди,
 Жер-жәхәнға таныттырып.

Көрейин тап, сонда сениң
 Даңқың көкти қушпағанын,
 Даланың сум Демонының
 Сени айланып ушпағанын.

Көрейин мен, сонда мақтап,
 Сени дүнья сүймегенин,
 Афродита албырақлап,
 Кийимин тез киймегенин...

КӨЛ БОЙЫНДА

Қайтқан қусқа толып көк жийек,
 Ыссы жаққа ушар тырналар,
 Машинаға үйлерин тийеп,
 Көл бойынан кетти шаруалар.

Ошақ түтер суў жағасында,
 Кеткен оны ийеси таслап,
 Бул ошақтың айналасында
 Шай ишкенмен талай жамбаслап.

Ғарры шопан үйин жықты да,
Кабинаға отырды енди,
Қос бурымын қойнына тықты да,
Қызы жүктің үстине минди.

Жүк үстінде ийтин қушақлап,
Барар бизге шай қуйған сол қыз,
Қыз журтында қалған ошаққа
Қарап турман есиркеп жалғыз.

Көлде куслар базары тарқап,
Ыссы жаққа ушып барады.
Жаслық дәўран отаўын жыйнап,
Бизди таслап көшип барады...

ВЕНЕРАНЫҢ СКУЛЬПТУРАСЫНА

Сүүретинди қандай шебер салды екен,
Келбетинди қайсы ҳаялдан алды екен.
Қанша дәўир, қанша әўлад қылғынып,
Сынған қолың қайсы жерде қалды екен?

Арыўлықта әрман етсе жан нени,
Сулыў тулғаң өз бойына жәмледі,
Қолсыз мынаў журтты ийирип тұрғаның,
Қолың болса қырасаң ғой ХӘММЕНИ...
Май, 1973-жыл, Москва.

ГЕДЕЙЛИК

Дүньяда не жаман-гедейлик жаман,
Жүзиң төмен етип, қоймаслар аман.
«Атың шығып, абырайың артса да,
Биздей байғұсларға түспеди-аў саяң».

Деди бир әмеким аўылдан келип,

Тыңлай бердим оны зейнимди берип.
Ағайин азарда, безери болмас,
Аяп кеттим барып аўхалын көріп:

Бийшара ырастан әбигер тартқан,
Бир басына сонша машақат артқан,
Рузыгер машқаласын арқалап,
Мал табыў жолында жуўырып-жортқан.

Бес гектардан зыят хәўли-хәреми,
Бес сыйыр, отыз қой - малым дегени.
Бес мың түп ақ терек, бир ферма таўық,
Бес танаптай жоңышқасының көлеми.

Үй болып соларды бағады екен,
Тынбай жанын отқа жағады екен,
Ол да аздай, үйден жырылған ўақта
Совхоз жумысына шығады екен...

Дүнья мал жигиттиң ақылын алған,
Ол қаралай өшип, өзеги талған.
Турмысында рәхәт жоқ, тыным жоқ,
Кийиниў, ишип - жеў дәстүрден қалған.

Хәўлиси айланған таўық қораға,
Әтирапы толған гүдшек, ураға,
Қат-қат гилем, кийиз арша үстінде
Бир төселмей жатыр изейханада.

Күн-түн жуўырады малдан күш алып,
Баллары оқыўдан «еки», «үш» алып,
Өрмекши аўына түскен шыбындай,
Жигит байғұс қалған жипсиз тусалып.

Қурдас патлы еди, кеткен азып та,
Үйден, малдан бир шығалмай жазыққа.

Әкесинің егип кеткен бағлары
Айланыпты мал байлайтын қазыққа.

Быйыл жигит бир қыдырып қалмақшы,
Бой тиклеп дүньяға нәзер салмақшы.
Москваға барғандағы мақсети,
Арзанырақ үш-төрт гилем алмақшы...

Гедеймен дегенин билмеңлер жалған:
Қоңысылар сыйлыққа «Жигулий» алған.
Бул «сорлыда» хәтте мотоцикл жоқ,
Телевизоры да көрсетпей қалған...

«Гезек пада» менен бағып жүр малын,
Малға пида етип бир шыбын жанын,
Шынында да аяп кеттим жорамның
Адам шыдамастай гедейлик халын.

Айттым оған: Сондаймысаң еле сен?
Бул жүристен әжел жетпей өлесен.
Өкең қуымай кеткен дүньяны қуып,
Буның рәхәтин қашан көресен?

Дүнья қуып жаслай қәддің дал болып,
Заманың алдында тилиң лал болып,
Абырай барда есинди жый, жоражан,
Өзиндағы кетпей турып мал болып...

1973-жыл.

МАРАПАТ УЙЫҒЫ

«Өр беттен көп жаңа каналлар алып,
Дәрьяда суы қайтты» десип атқанда,
«Ағаш куйрық» ағам қуыақыланып,
«Хасла олай емес» депти ол сонда.

«Мақтаўдан кай нәрсе кетпейди азып?
 Өмиўди марапат уйығы тепти:
 «Жәйхун дәрья», «асаў дәрья» деп жазып,
 Дәрьяны шайырлар қурытты» депти.
 1976-жыл.

ДАҢҚ АРБАСЫ

Даңқ арбасы гүпшекке зер жалатқан,
 Бөгенегин көмкерген сап гүмиске.
 Даңқтың жүгин тартыў ушын жаратқан,
 Болмайды ол шаңлы жолға миниске...

Аяғыңды пута тырнап, тас қыйып,
 Өрмелейсең асқар таўдың басына.
 Жол азабы қастын тигер қасқыйып,
 Таў қарынан қыраў түсер шашыңа.

Хәмме қайтар машақатқа көне алмай,
 Тек сен кеттиң шыңға аяқ басыўға.
 Ақырында миндиң, жұртлар мине алмай,
 Етекликте телмирискен асыўға.

Бултлар аўнар аяғыңа бас урып,
 Бирақта күн жердегидей қыздырмас.
 Түсерликте киятырсаң мәсирип,
 Аяқ талып, кирпичиге муз турмас.

Киятырсаң түсерликте сен әсте,
 Мәнзилиңе жетиўге аз қалды дә.
 Көбинше сол көлик керек еместе,
 Даңқ арбасын тартар сениң алдыңа...

Жұрт гүўлесип көтермелеп баратқан
 Бул арбаның жолы дымнан жиңишке.
 Марапаттың морт ағашынан жаратқан,

Жарамас ол жұмыс ушын миниске.

Баз биреулер буны жақсы билсе де,
Тоздырар оны қуып айдап дембе-дем.
Ямшиқ жаллап жол арбасын минсе де,
Пушкин жолға даңқ арбасын минбеген..

ҒАРРЫЛАР

Ауылымның ғаррыларын сүйемен,
Хәр сөзине беререм бир түйеден,
Хәр биринде Жийреншениң ақылы,
Қалтасынан түртип турар нақылы.
Гүрринцлескенинде жайласып олар,
Хәр бири өзінше «фэйласуф» олар.
Олар сәл нәрсеге қанәәт қылған,
Олар асықпайды, асығып болған.
Ғаррылықтың, ауыр миннетли жүгин
Сыр бермей көтерип жүрисер бүгин.
Сөз қозғаса Адам атадан баслар,
Изин ай, жулдызға апарып таслар,
Айдан келип, мақтасар бул заманды,
Сиясаттан «оқытар» хәр адамды.
Не айтса да, өзи көргендей айтар,
Билмесе де, өзи билгендей айтар.
Базда қайыл қалсаң даналығына,
Базда күлкің келер садалығына,
Сөйтсе де, оларда терең мәни бар,
Ғаррысыз ауылдың қандай сәни бар?
Жаслар хызмет етип, төрінде күтер,
Сөйтип азаматлық сынаудан өтер.
Егер сен аспанды турсаң да тиреп,
Аттан түсіп, сәлем бермегің керек.
Сонда ғаррылар қайтадан туўғандай,
Қуғанар белине белбеу буўғандай.
Жүрдек ешеклер үстинде ғаўқыйып,

Сөйлесип барар жолға зорға сыйып.
 Бирақ аңламаған едим хеш бурын:
 Кеше аўыл жолында кешкурун
 Көрдим базардан қайтқанын олардың.
 Айхай, дым сийрексип барар олар дым...
1975-жыл.

ҚУЛПЫТАСТАҒЫ ЖАЗЫҰЛАР

(эпитафия)

Көпирип көп жазатуғын шайырдың қулпытасындағы жазыұ

Бул соныңдай шайыр: ол хеш өлмейди,
 (Тухымы көп нәрсе қалай өледі?)
 Пушкин бул дүньяға енди келмейди,
 Бирақ, мына шайыр талай келеди...

Зықна хәм сақ адамның қулпы тасындағы жазыұ

Буның сақлығынан кудай сақласын,
 Сыр сейфиниң гилтин жойтпастан кетти.
 Кирзовой етикте сақлап ақшасын,
 Өлерде өзине де айтпастан кетти.

Ғыйбаткештиң бас ушындағы жазыұ

Бул «домалақ арза» жазса, қорқыңлар,
 (Дөхметинен көплер урылып кетти.)
 Қоңысы қабирлерде жатқан мархумлар
 Бул барғансоң қорқып тирилип кетти...

1975-жыл.

АТЛАР

Атлар, атлар! Алыс кеткен қыялдай,
 Төрт аяқтан төгилген гүл хөнери.
 Жұлдыздай, дәрьядай, сулыұ хаялдай -
 Тәбияттың йошлы дөретпелери.
 Дойнақ пенен жазып дүнья тарийхын,
 Планетаны дүсирлетип өттиңиз.
 Үрkip даўысынан машиналардың
 Сахна артына шапқыласып кеттиңиз,
 Адам жүрисиңнен қанәәт қылмай,
 Жүўениңди бастан сыйырып алды.
 Баяғы даўрықлы даңқыңыз, ай-хай,
 Енди тек шайырдың қосығында қалды.
 Заман қатты кетти. Ете алмас қайыл
 Оны хәтте лайнерлердің пәрўазы.
 Жер танабын қанша куўырған сайын,
 Сонша асығады, болмай ыразы.
 Ийең сени минбес жаяў қалса да,
 Машинада оның ғәрези-қасты.
 Жолда авария аңлып турса да,
 Олар мотоцикллерге жармасты.
 Сиз тек мал атыңыз бенен бул күнде
 Елден аўлақ дүркиресип жүресиз.
 Техас даласында, қырғыз жеринде,
 Поездлар даўысына кулақ түресиз.
 Ал енди уллы той күни шаў – шуўлы –
 Бәйги хәм ылаққа шыққанда сизлер,
 Адам намысы ушын қайтип шабыўды
 Ат намысы менен көрсетесизлер...
 Өне, жылқы үйири көлге кулады,
 Жаныўар бир жийрен қасқа тайыншақ,
 Таң алдында не деп киснеп турады,
 Жаңа туўған Шолпан жулдызға қарап?!

Атлар, атлар!

Мәңгі досты адамның...

Июнь 1974-жыл

Несибең ақ болсын қысқы даладай:
Қызыл түлки аўнап азанғы қарға,
Аяз күн қәхәри шағылысып нурға,
Кеўлиң - тай шапқылап шыққан баладай.

Кеўлиң ыссы болсын жазғы даладай:
Әрман теңизиндей булдырап сағым,
Суў хәм саяны ең сағынар ўағың,
Түн - рәхәт. Жулдызлар парлап жанады-ай.

Өмириң жайнасын бәхәрги даладай:
Қара нөсер менен таўдан сай қулап,
Булт артында қызыл-жасыл айқулақ,
Инсан үмитлери гүллер даладай.

Ақылың кәмил болсын гүзги даладай:
Жантақ сөклем, хаўа мумдай тынығар,
Кеўилиң әллекимди аңсап зарығар,
Төбеңде шырылдап торғай турады-ай...

АЯЗ ҚАЛА

Аяз қала - даналықтың қаласы,
Гөне тарийх саған ийек сүйеген.
Қыйратыўшы ўақыт пенен таласып,
Тас буркиттей турысыңды сүйемен.

Тасың күйреп, топырағын тозғыған,
Сен билесең туралмайсаң мәңгиге.
Бирақ сениң басыңдағы боз думан
Уйып қалған уллы тарийх - әңгиме:

I

Археолог жигит Ленинградтан
Мың жыллык жазыўды оқыйды ядтан.

Қазып атырып бир ески қорғанды,
Көк шыршалап жазған тас таўып алды.

Жазыўды урыстырып оқыды әсте
Хәм бир гөне ертек сөз түсти еске:

Ғәзеп пенен қайнап халықтың қаны,
Тахтынан тайдырды залым патшаны.

Хәм дүзде мал бағып жүрген пақырды
“Тахқа отыр, хан болдың” деп шақырды.

Сөйтип, хан көтерди шопанды олар,
Шопан - хан зор болып шықты геллеғар.

Зейнинде бар еди ақылдың көзи,
Хәр бир айтқан сөзи нақылдың өзи.

Халықты сорады соныңдай әдил,
Көз жасларын тыйды жетим хәм жесир.

Елди тазалады уры-ғарыдан,
Байыўлылар ушты таппай гөне там.

Ақша дәрья бойы гүлистан болып,
Ат шығарды кимсең Аяз хан болып.

Дәўлеті бәршеден болды зыяда,
Әдалатлық даңқы кетти дүньяға.

Қоғадай жапырылып халқы сыйлады,

Туұрылықта теңи-тайы болмады.

Бийжөн көтермеди адамға қолын,
Ойлады ол асып-таспаўдың жолын.

Сөйтип, ол өзиниң хан сарайына, -
Бийик алтын тахтың қақ маңлайына –

Қазыққа қыстырып қойды ол бүгин
Шопан ўақта кийген жаман шарығын.

Хәм көк шырша тасқа жуўыртып нурды,
“Аяз, шарығыңа бақ!” деп жаздырды ...

2

Қаланы жаў қамал етти бир ўақта,
Ел басына түсти тағы дәртли күн.
Ләшкер басы бир мәрт екен бірақ та
(Жаў да болса айтпай болмас мәртлигин.)

Бир бийикке минип алып ол адам,
Қоразланып буйрық берди даладан:
“Биз келгенбиз еркек пенен урысыўға,
Қатынлар тез шықсын – деди - қаладан!

Шашы узын, қысқа олардың ақылы,
Бир ақшамда кетсин олар мақулы.
Хәтте хәр бир хаял керек буйымын
Көтергенше әкетиўге ҳақылы”.

“Өйббей бала, жақсы жаў ғой, ҳаў мына!”
Деп хаяллар қуўанысып қалысты.
Затын түйип, тислеп алып аўзына,
Балаларын қолларына алысты.

“Өлгениңнен аманлығың дым қызык,
Хай, бери кел, мин мойныма, балажан!”
Деп еркегин мойынына мингизип,
Барлық хаял шығып кетти қаладан...

Пах, шабазым, акылыңнан-ойыңнан,
Яр айлансын сениң қәдди-бойыңнан!
Өттең бирақ соннан бери көп еркек
Түскиси келмей жүр жумсақ мойныңнан...

1974-жыл

ПАЗНАЛАР

Алмастайын қыл қаўасыз егелмей,
Мисли қатарласып ушқан ғаз барар.
«Жер астында ай баратыр» дегендей,
Хармаңлар, жапакеш полат пазналар!

Хәр салған табыңыз - бир шуўмақ қосық,
Болмас бир сөзинди алып я қосып
Сизди ысқан шадлы мийнеттиң йошы,
Өшпес из қалдырған дана пазналар.

Тракторлар оятып кең даланы,
Жаўқылдатып сизди иске салады.
Қуслар кейниңизде тойлап барады,
Бәхәр нурын жерге берген пазналар.

Дийқан иси толы алғыс, мәниге,
Өмир беретуғын ырысқы дәніне,
Гүмис гилтсиз кең байлықтың кәніне,
Азат мийнет жалтыратқан пазналар.

Пуўы шығып жаңа жабылған нандай,
Жас топырақтың таныс хош ийиси қандай!
Жер бетінде толқын дөреп атқандай,

Шымларды төңкерген палұан пазналар.

Жаңа үмит пенен жанын сүйинип,
Харам шөплер түп-тамырдан қыйылып.
Изиңізден ығбал дәни қуйылып,
Жер анамыз жүкли болар, пазналар.

Шым топырақ курсың жазып дем алар,
Жер бауырына сиңип сөнбес нур қалар.
Ертеңгинің ырысқы дәни ырғалар,
Сизлер жүріп өткен жерден, пазналар.

Инсан мийнетинің рәхәтин көрсин,
Хәмме жерде ығбал урығы өнсин.
Жер бауырын тилсе тек плуглар тилсин,
Қуралды еритип, қуйсын пазналар.

1992-ж.

МЕН АБАЙДЫ ЯДҒА БИЛГЕН ХАЛЫҚПАН

*(28-май 1971-жыл, Алма-Атада Абайдың 125 жыллық
мерекесінде оқылған қосық)*

Мен Абайды ядға билген халықпан...
Әмиу бойы туып өскен топырағым,
Сизиң менен бир путақлас жапырағым.
Кеулим ашық - ақшамы жоқ жарық таң, -
Мен Абайды ядға билген халықпан.

Шыңғыс тауда шыққан Абай жырлары,
Көп жаңғыртқан қарақалпақ қырларын,
Бердағымның қосығына қосылып,
Қулағыма бирге шерткен сырларын.

Көш артында асық ойнап жасымда,

Тарийхтан сэл кешеўиллеп қалыпбан,
Билим бар деп ескермепбен басында, -
Өлең сөзге өзим бирақ алықпан, -
Мен Абайды ядқа билген халықтап.

Бирге бастық тарийх жолын ақырын,
Қанша узақ жолы болса түйениң.
«Қарақалпақлар - даланың бас ақыны»
Деп айтқан ғой уллы Шоқан жийеним.

Бахыт излеп бир қатепке жүк басып,
Бабалардың аты шаршап-шалыққан.
Домбыраңа дуўтарым тур жупласып,
Жырласқанда жырыңа дым қанықпан,
Мен Абайды ядға билген халықпан.

Мине бүгин бахыт ели далаң тур,
Кең даланы кеңелдирген адам тур.
Жериң жакын «жәннет» деген уғымға,
Абай аға аңсап кеткен заман бул.

Дилмашсыз ақ қазақшаға қанықпан.
Күй тыңлайық, домбыраңды ала бар.
Сен Абайдың бирер сөзин умытсаң,
Мен айтайын, кел де меннен сорап ал.

Тегимиз бир ерис-арқаў шалысқан.
Мийрим сүтин бир емишектен емискен,
Тар құрсақта тай ғунандай тебискен,
Ханаласым қазақ ели, шарықлаң!
Мен Абайды аға тутқан халықпан.

28-май, 1971-жыл. Алма-Ата.

КӨКШЕ ТАҰ

Арқада бир ел көрдім Көкше деген.
 Тауларын қыз жүгиндей текшелеген.
 Бундағы өскен адам, өзге жерде-
 «Жәннет бар» деп мақтасаң көксемеген.
 Кел жаным, сол Көкшеге мингизейин,
 Төбенди көкше бултқа тийгизейин.
 Меннен басқа сүймеген ақ жүзинди
 Таудың жупар желине сүйгизейин.

Журт көрмей-ақ Көкшени көп айтады,
 Биреу келмей, биреулер кеп айтады.
 Гүмис көлге шомылып шыққан адам
 Жарты өмірге жасарар деп айтады.
 Кел жаным, шайыр тили жетпегенди
 Көкше тау көркем етип айтып берсин.
 Сексен көлдің бирине бир сүңгіп ал,
 Менсиз өткен жасыңды қайтып берсин.

Көкшениң сулыұлығын көп айтады,
 Биреу келмей, биреулер көп айтады.
 Буұрабайда бир түнеп шыққан адам
 Ашық болмай кетпейди деп айтады.
 Кел, сәўлем, тарттым саған көк кемени,
 «Жумбақ таста» қалдырма жекке мени.
 Сыйлай бил басқалардың барлығында,
 Ашық болсаң сүйегөр текте мени.

Бул тауда қойлар булттай көшеди екен,
 Бахыт дәни бийдай боп өседі екен.
 Көкше таудың қымызын қанып ишсе,
 Даўасы жоқ дәртке ем түседі екен,
 Кел жаным, җимметіңнен байығайын,
 Қазақтың бал қаймақлы шайы тайын.
 Бал бармақты батырып қуй қымызды,

Өзиң жазған дәртиңнен айығайын.

Бул Көкше таў Сәкенге сырлас дейди,
 Қазақтың музасына Парнас¹³ дейди.
 «Оқ жетпеске» өрмелеп шыққан адам
 Шынтласа шайыр болмай қалмас дейди.
 Кел жаным, Айна көлде күтейин мен,
 Сулыұлықта садағаң кетейин мен.
 Тырмасып шайырлықтың көк шыңына,
 Өлгенше сени жырлап өтейин мен.

Тас сынығын әкеттим Сырымбеттен,
 Бунда даңқлы жийеним Шоқан¹⁴ өткен.
 Оны тапқан апамнан айнанайын,
 Қазаққа сондай улды сыйлық еткен.
 Жазғы кеште шомылым зер қуяшқа,
 Ақша кийик турады тик жар таста.
 Ақ қайыңлар бий бийлеп атырғанда,
 Аңсап көрген ашықлар ойнамас-па!
 Кел, сүйейин мухаббат көли болып,
 Кетегөрме көлде суў пери болып,
 Аўыл сырты аўлақта сырласайық,
 Сен Ақтоқлы мен Ақан сери болып.
 Бул жерге келсе биздей киси келгей,
 Мухаббатқа қай жанның күши келгей?
 Ким сениң ығбалыңды күнлер болса,
 Илайым «Оқ жетпестен» ушып өлгей.
Көкше таў. 10-сентябрь, 1972-жыл.

---

¹³ Парнас – грек мифологиясында шайырлық йош таўы.

¹⁴ Атақлы демократ илимпаз. Шоқан Ыәлиихановтың анасы қарақалпақ қызынан туўылған (И.Ю.).

САНАТ¹⁵

Күшли болсаң жердей бол.
 Бар нәрсени көтерген.
 Таза болсаң суўдай бол,
 Бәрин жуўып кетирген.
(Қырғыз санаты).

Кеўил деген жаман зат.
 Таў болсам деп турады,
 Нәхәнликте хәммеден
 Ғаў болсам деп турады,

Кеўил деген жаман зат,
 Дала болсам дейди ол.
 Қартайғанда қайтадан
 Бала болсам дейди ол.

Кеўил нени күсемес?
 Бүркит болып уяда,
 Қус баласы қонбаған
 Қонсам дейди қыяға.

Қой баласы шөп отлап,
 Енапатқа семирер.
 Кеўил деген сондай зат,
 Марапатқа семирер.

Кеўил деген кеңейсе
 Кең сарайдың өзи ол.
 Кеўил құрғыр тарайса,
 Бир тебеннің көзи ол.

Кеўил қусы йошланса,
 Жұлдызларға ушар ол.

---

¹⁵ - Қырғызда термени «санат» дейди. И.Ю.

Кеўил көзи жасланса,
Жапалаққа усар ол.

Кеўил күни қызарса,
Таўдың тасын жибитер.
Жүреклерде муз турса,
Сол музды да еритер.

Кеўил қурғыр музласа,
Басқаларды тоңдырар.
Кеўил гүли жайнаса,
Шөлге бостан қондырар.

Сәл нәрсеге қылтыйып,
Шамырқанып туратын,
Кеўил деген не десем,
Насыбай екен бир атым.

Айнадан қатты нәрсе жоқ,
Сәл нәрседен сынар ол.
Кеўилден пәтли дәрәя жоқ,
Сәл жерде тынып қалар ол.

* * *

Дәўран деген бир жорға,
Сүре алған сүрип баратыр.
Нәпси деген бир дорба,
Таўлар сыйып баратыр.

Нәпси деген зоң ғарға,
Тояр күни болар ма.
Размерсиз бир дорба,
Толар күни болар ма!

Кисилерди қыйнайсаң,

Ўа кисилик-кисилик!
 Өз ханаңа сыймайсаң,
 Сәл нәрсеге исинип.

Үлкенсип жүрип хәммеден,
 Ушалмаған кисилик.
 Аттан түссе, зәңгиден –
 Түсе алмаған кисилик.

Әп-әнейдей көзлерин,
 Алаўратқан кисилик
 Тәкаббырсып, тиллерин
 Лалаўлатқан кисилик.

Өззиге үйип қабағын,
 Шалқайып кеткен кисилик.
 Күшлини көрсе, аяғы –
 Қыйсайып кеткен кисилик.

Жыйнап-жыйнап гийнени,
 Жипке дизбе ийнени.
 Досларыңа өкпелеп,
 Түйе қылма түймени.

Сайып-сайып сыртынан,
 Күлме адамның артынан.
 Зар боларсаң достыңның
 Көшип кеткен журтына.

1975-жыл.

СОҢ КӨЛДЕ

Бермес едим он көлге,
 Көл ийеси мен болсам,
 Кел сулыўы Соң көлде

Мен болсам да сен болсаң.

Азанда ерте оянсаң,
Көл сууына шомылсаң,
Аккуудай боп тарансаң,
Капталыңда мен болсам.

Қосықлар келсе дөреўге,
Қалсаң көлде түнеўге,
“Сүйемен” десең биреўге,
Сол биреўиң мен болсам.

Болот болсам жылқы айдар,
Тартып алсам Жантайдан.
Сулыўлықта халық айтар
Ақмөр¹⁶ менен тең болсаң.

Төртеў қалсақ аўлақта:
Самал ессе таў жақтан,
Соң көл менен сол ўақта
Сен болсаң да мен болсам.
Соң көлдің жаўған қарында,
Жаслығымның барында,
Қалар едим Нарында,
Егер жаным сен қалсаң...

1973-жыл.

АЛАРША¹⁷

- О, таў суўы, неге бәрхама
Шала өкпе болып шабасаң?
Көксинди сен қыя тасларға
Урып,

---

¹⁶ Ақмөр – халық аўзында ертек болған сулыў қыз, жылқыман Болот оның ашығы (И.Ю.).

¹⁷ Аларша – кыргыз елиндеги бир таў булағы.

Урып,

Урып ағасаң?

- Мен тәкаббыр сулыў қыз едим,
Жигитлерди мисе тутпаған.

Бир жигитке мен былай дедим:
«Кет жоғал сен, көринбе маған!»

Жигит мыйық тартты бир күлип,
Басқалардай ашыўланбады.

Қыз кеўлиниң соншелли бийик,
Сонша нәзиклигин аңлады.

Хәм еситтим алыс таўларда

Қорғап мениң қыз намысымды,

Жалғыз қарсы шығып жаўларға,

Мени ойлап жүрген деп муңлы.

Көрдим сол жигитти түсимде:

Жараланып кулапты аттан,

Ондай болып мени ҳеш ким де

Сүйе алмасын мен аңламаппан.

Бир басына аўыр күн туўып,

Жатса керек далада қашшан.

Сол жигиттиң жарасын жуўып,

Сол жигиттиң бир шөлин бассам.

Сол ушын да секирип жарға,

Өрден ыққа қарай шабаман,

Ақ көксимди қара тасларға

Урып,

Урып,

Урып ағаман

Сентябрь 1975-жыл.

ҚЫРҒЫЗ ГАИ ЕРКИНГЕ ЧЕСТЬ БЕРЕДИ

(Қырғызстанда совет әдебияты күнлери таў жолларында
болған дегишпелерден)

Қырғызға поэзия жүгин тасып,

Алатаўдың басынан көш келеди.
 Баллар жолда “дослык” деп қыйқыўласып,
 ГАИ лер жолда Еркинге чesгь береди ...

Өз “Волгасын” өзи айдап бизиң Еркин,
 Ташкенттен Ыссык көлге тартты бир күн.
 Көл бойында каўышып музасына,
 Қосық жазсам деп шулғыр кеўил ширкин.

“Даешь Ыссык көлим!” деп зытып қалды,
 Дослары Фрунзеден күтип алды.
 Таң ертең Рыбачиге кирер жерде
 Шайырды ГАИ лер ғана тутып алды.

Еркин айтты: “Кешириң, ақынман деп,
 “Қырғызларға мен сондай жықынман” деп.
 ГАИ айтты: “буздың жолдың қағыйдасын,
 Ақынжан, айырылдың ба ақылдан?” деп.

Еркин айтты: “Хәўескер шофер едим,
 Керек десең бир қосық оқыр едим” ...
 ГАИ айтты: “Постта турып, жол үстінде
 Қосық тыңлап, мен аўыш соқырмедим.

Басқаларға оқырсаң ал оныңды,
 Биз билмеймиз мырзаңды, бароныңды.
 Ақын түўе, Айтматов болсаңдағы
 Пырт етип тесемен талоныңды.

Еркин айтты: “Барма өзи ақылларың
 Сонша неге кес-кеслеп қақылдадың.
 Қырғыз, өзбек ултлары туўысқан ғой,
 Сыйлайды бир-бириниң ақынларын”.

ГАИ айтты: Даўыл турса булт болмайды,
 Бул дәлийлиң кеўлиме гилт болмайды.

Биз ушын жалғыз заң - жол қағыйдасы.
ГАИ лерде хеш қаныңдай улт болмайды”...

ГАИ, сөйтип, роторды шешип алды,
Шайырдың жаяў қалмай неси қалды,
Еркиннің айтқанына қулақ аспай,
Талонын “пырт” еткізип тесип алды.

Алатаўдан ыр жүклеп көш келеди,
Көш тартқанлар ГАИ лерден сескенеди,
Сол ГАИ лер бүгін қырғыз жолларында
Күлимлеп Ыахидовқа честь береді.

Еркин айтты: “Бармысыз, жолдың шоңы,
Еле жолда турсыз ба аңлып мени.
Бүгін маған танымай честь бересең,
Есинде ме тутқаның былтыр, қәне!

ГАИ айтты: “Танығансоң тоқтап қалдым,
Хұрметлеп сағынғаннан жоқлап қалдым.
Өзбектің сиздей үлкен бир шайырын
Сол сапар авариядан сақлап қалдым.

Хош келипсиз бизге узақ жолдан асып,
Туўысқанлық сезими асып-тасып,
Сизлер қырғыз елинің жүрегінде
Қайсы жолдан бармаңлар, - бәри ашық!

Шайырды халық сүйип, ескереді,
Алатаўдан ыр тартып көш келеді.
Жол ашық ақын дослар, жақын дослар,
Қырғыз ГАИ Еркинге честь береді!

1975-жыл, 18-сентябрь, Жумғал жолында.

ЗАМАНЫНАН КЕШ ТУҰЫЛҒАН АДАМЛАР...

Заманынан кеш туұылған адамлар
Мен аяйман сизлерди.
Хәр күни сиз оянғанда көресиз,
Ерте турып басылған көп излерди.
«Қайда асығар бул излердиң ийеси?»
Деп атлы изинен жаяў барасыз.
Мисли жат мәжилиске кирген бир киси,
Тилге шала түсип, еснep қоясыз.
Адамлардың ай - жулдызға ушқаны
Сизге ертеқ яки бир түс көргендей.
Былтырғы газеттиң бүгинги санын
Быйыл оқып «жаңалықты» билгендей...

Заманынан ерте туұған адамлар,
Мен аяйман сизлерди.
Төменги классқа кайтадан түсип,
Парталасқандай боласыз бизлерге.
Сиз бир гезде оқып кеткен китапты
Журт жаңалық билип оқып атқандай.
Озық еллер басып өткен этапты
Бир калақ ел жаңа өтип атқандай.
Арман барып жеккеликтен зеригип,
Биз жеткенше сиз қайырлып турасыз.
«Тух, не деген асықпайтын адам» деп,
Журтқа гийне қыласыз...

Ўақтында дүньяға келген адамлар,
Қутлықлайман сизлерди!

Апрель 1974-жыл.

«ДӘҰИР САМАЛЛАРЫ» кітабынан

1982

БОЛМАСА

Қус баласы болып илинбес санға,
Бүлбилдің хош қауаз сесі болмаса,
Сазды шерткен менен келмес намаға,
Кеуілдің бір әндийшесі болмаса.

Әдет қалар, бәлкім қәсіyet қалмас.
Елге хызмет етпей жигит сыналмас.
Көп жасаған менен ақсақал болмас,
Парасатлы ақыл-есі болмаса.

Биреулер қартайса зийнети асар,
Елине сән беріп, төрге жарасар.
Биреулер урғашы маймылға усар,
Мәзи адам сүўрет түсі болмаса.

Кимлер жас қайтса да ақылы толған,
Кимселер зуўқылдап тил-жағы қалған.
Атқа «шуў» дегеннен басқасы жалған,
Жасы үлкенлік әўселесі болмаса.

Кимдур тирисінде-ақ атын жоқламас,
Инсан болып, ишкен дузын ақламас.
Бержағынан қуйған менен тоқтамас,
Аржағында бирнәрсесі болмаса...

Сентябрь, 1980-жыл.

ТИЛЕК

Арыў хаял қарсысында

Дизе бүгип, басын ийген
 Рыцардай¹⁸ түскен сынға,
 Өтинемен өмир сеннен:
 Сан күдиретли, сақый, еден,
 Асырайгөр төрт бәледен:
 Күнлемеўге үйрет мени,
 Сақла журттың өсегинен.
 Марапаттың көпшигинен,
 Мақтаншақлық ешегинен...

АТ ЗӘҢГИСИ ЗЫҢЫЛДАР...

Тарлан шабыс талұас етип таңларда,
 Таң самалы ойнап сулыў жалларда,
 Бесиктей тербелген алма көз атлар,
 Барар еди гүўлеп гүзар жолларда.

Сүйсингеннен бала жаным үзилип,
 Жол бойында қарар едим қызығып,
 Алмаўыты атлар шайнап суўлықты,
 Барар қыл қуйрығы тал-тал сүзилип.

Жигитлер ат емес, алтын тахтында,
 Бақырып сөйлесер нелер ҳаққында,
 Сонда зыңлап сес береди зәңгилер,
 Атлар атқа қапталласқан ўақтында.

Зәңгилер қағысып, атлар желеди,
 Сап гүмистиң сыңғырлысы келеди.
 Жүз даўыслы оркестрдің ишинен,
 Бул сеслерди таныр едим еле де.

Естен кетпес, еситсем де бурында,
 Бир әжайып сес бар оның сырында,

---

¹⁸ Рыцарь – орта әсирлердеги европалы батырлар. Олар хаял намысын қорғауды мәртебе билген. И.Ю.

Хәр әулад усындай зәңги қағысып,
Гүўлеп кетип барар өмир жолында...

Хәр әуладтың өз дүркин, өз заманы,
Сүрип барар дәўран атлы жорғаны.
Теңли-тусы менен ойнап-күлисип,
Қандай жақсы зәңгилесип барғаны.

Ел хызмети деген бир уллы гүзар,
Биреў шаңда қалса, биреўлер озар,
Лекин жубын жазбас жолға бир шыққан,
Топлымсыз шапқан ат туяқтан тозар.

Көргенлердің алып ақыл - еслерин,
Айдаң қапталласып, зәңгилеслерим!
Мениң бала гезде сүйсингенимдей,
Баллар ядлап қалсын зәңги сеслерин...

1980-жыл, май.

СЕН ДЕГЕНДЕ

Жулдызлардың ең жақтысын
Терип - терип алағойған,
Адамлардың ең жақысысы
Сол жақтыға барағойған.

Асқар таўдай адамлықты,
Ағын суўдай ҳадаллықты,
Уллылықты, еденликти,
Көкирегине қуяғойған.

Сен туўарсаң ақылды да,
Сулыўды да, батырды да...
«Халық» деп сениң атында да,
Ким қойса да дана қойған.

Сен қуғансаң, кеулим тасып,
Ай - жұлдызды аралайман.
Сәл инжылсаң, мазам қашып,
Сау жанымды жаралайман.

Базда өзим данадайман,
Базда исим шаладайман,
Сени көрсем, өз атама
Еркелеген баладайман.

Сен йош берсең, сөз табаман,
Бирден еки деп санамайман.
Сен буйырсаң, бассаламан,
Дуу - сыйыңа қарамайман.

Кеулинди табыуды ойлап,
Бир сөзди бир сөзге байлап,
Қара түнде қәлем шайнап,
Ақ қағазды қаралайман.

Әрманым сол, турсам - жатсам,
Сөз қусын ушардан атсам,
Саған аз - кем сөз унатсам,
Басқа бахыт сорамайман.

Әжинияз, Бердақ өтті,
Аббаз, Садық жырлап өтті,
Дәрья болып қағлап өтті,
Сол дәрьяны жағалайман.

Намыс ушын ат қашырған,
Бийик әрманған асылған,
Мен де журт қусап тасынған
Бир жапакеш шымалайман.

Қосық - теңиз, болсам - балық,
 Ис буйырса сиздей халық,
 Аяғымды қолға алып,
 Басым менен жумалайман.

ИЗЛЕНИЎ

Өмир излениўден турса итимал.
 Изленемен, күндиз қолымда шырақ.
 «Излесең табарсаң» деген де сөз бар,
 Дурыс-надурысын сынап көрмедим бирақ.

Излеймен жол жүрип, кітап ақтарып,
 Жұрттың сөзлерине қулақ саламан,
 Самалдан сорайман шөллерге барып,
 Жұлдызларға қарап ойға таламан.

Излеймен күн бойы бир көмик қазып,
 Терим жаўырныма шыққанға дейин.
 Излеймен түн бойы қосықлар жазып,
 Таңғы уйқы келип жыққанға дейин.

Аңшы дүзге шықса излейди таўшан,
 Тырна жалғыз қалса тырнасын излер,
 Қызлар таң сәхәрде булақ басынан,
 Ақшам түсип қалған сырғасын излер.

Хасла тақатым жоқ, хасла төзбеймен.
 Жоқ жойытқан жоқшыдай саламан сорақ.
 Өмирим бойы бир нәрсени излеймен,
 Не нәрсе екенін билмеймен бирақ...

1979-жыл.

ӨМИР ВЕКСЕЛЛЕРИ

Өмир – хеш өтелмес қарыздур бақсаң...
 Ана сүти менен, аталық парыз...
 Өмиримде үш ирет өзгерди ақша,
 Бирақ хеш төленип питпес бул қарыз.

Ислесем жумыслар болмайды ада,
 Қәлем тартыў менен таңларым атар.
 Төс қалтама қол жуўыртсам, сондада -
 Еле төленбеген векселлер жатар.

Көз қыйығын салсам, жазған биринде:
 «Кеше ләззет алып таң самалынан,
 Шадландың бул ғәнийбетли жүримге,
 Сол ушын да вексел жибердик саған».

Мынадай деп жазған буннан бөтени:
 «Ядыңда ма алған илхамың-йошың?
 Өз елинде шайыр атын көтерип,
 Базда жазған тәўир қосығың ушын.

Бираз дос арттырдың, мухаббат таптың,
 Бул хәм қарыз, - төлемесең болмайды,
 Суўына шомылып Кегейли жаптың,
 Бийпул тыңлағансаң пошша торғайды.

Таттың ышқы отының татлы азабын,
 Сырластың ақшамы жулдызлар менен,
 Базда биреўлердің кеўлинің бабын
 Таба алмай, зейнине тийдің сен.

Базы ўақта жылап турған баланы
 Бастан сыйпап жубатпастан кеттиң сен,
 Биреўлердің кеўлиндеги жараны
 Көрип турып бийпәрўалық еттің сен.

Ашық аспан, йошлы мийнеттің заўқы,
 Саған сая берди қаншама терек.
 Өмирде басылмас адамның маўқы,
 Не алсаң, хәммесин төлеўиң керек...»

Көзден уйқы, тынышымнан қут урлап,
 Бир пружина серпип мазамды алар.
 Жатсам-турсам шай қағаздай шытырлап,
 Көз өңимде сол бир векселлер турар.

Жан тәсаддық саған, химметли өмир!
 Дәўлетің буннан хәм болсын зыяда.
 «Инсапсыз» деп маған қылма сен жәбир,
 Бергениң ядымнан шықпас сирәда.

Өмирим бойы қарызыңды таппаға
 Тырысарман, тапқанымды төлермен.
 Толық төлей алмай кеткен ўақта да,
 Жүзлериңе туўра қарап өлермен.
 Февраль 1980-жыл.

ПОЕЗД ЕМЕС, ЕЛДИҢ ДӘЎЛЕТИ КЕЛДИ

*(Шымбайға биринши поезд барғандағы митингте
 оқылған баяз-қосық, 22-февраль, 1980-жыл)*

Бул заман жол салып жулдызға-айға,
 Не ислеймен десе қурбети келди.
 Поезд қышқырығы жаңлап Шымбайда,
 Бүгин уллы тойдың сәўбети келди.

Шайда бүлбил қонып таза гүллерге,
 Хош қылықлы шийрин зибан тиллерде,
 Қазы Мәўлик баяз еткен еллерде,

Бизге хәм мине, сөз нәўбети келди.

Арканың ардақлы Шымбай жайлары,
Көзге ысық Кегейлиниң бойлары,
Қутлы болсын поезд келген тойлары,
Поезд емес, елдиң дәўлети келди.

Талай шежирелерде оқып сөзинди,
Тарийх дәрбентинде көрдим өзинди.
Көп заман самалы желпиіп жүзинди,
Таза турмыслардың саўлаты келди.

Тарийхынды толғар едим бул ўақта,
Поезд бизди күтип турмас бирақта.
«Даешь, Қараөзек!», аржағы-Тахта,
Жүрип кететуғын мәўлети келди.

Қанша көп тийесең пахта, салынды,
Бул жол сонша құрғынлатар халынды.
Бул нағыз айдын жол, наны қалынды,
Ишсең суў орнына шербети келди.

Шайырлар дүр шашып шийрин тиллерден,
Заман сүйинши сорап бизиң еллерден,
Амангүл, Бағдагүл, Райгүллерден
Жолашардың қәде-қәўмети келди...

Тәрийпин айтайын бул келген заттың,
Тепловозда күши алты мың аттың,
Абаданлық пенен мәденияттың
Ағар булақ ырыс дәўлети келди.

Саррас рельслери солдат қайыстай,
Ушқан қустан, ескен желден қалыспай,
Таў тийесең тартып кетер қайыспай,
Уллы техниканың құдирети келди.

Шымбайда шай ишип шықсаң есиктен,
 Поезд минип тербелерсең бесикте.
 Тек болғаны минер ўақта кешикпең,
 Гудок шалса, жүрер мүддети келди.

Арба емес, бул асықпай барарға,
 Такси емес саўдаласып турарға.
 Заманының суў тулпары бул арба,
 Сақый дәўранлардың ҳиммети келди.

Умыт болар не қыйынлық көргениң,
 Шифер излеп, тахтай сорап жүргениң,
 Тақиятастан көмир тасып бүлгениң,
 Бәри умыт болар әўмети келди.

Кетсең бир купеде төрт адам болып,
 Мәскеўге барарсаң еки тақ қонып.
 Поезд емес, айтсам атағын толық:
 Заманның көшпели жәннети келди.

Ташкент ҳәм Нөкистин таяр жайлары,
 Сибирьдин көк сүзген қарағайлары,
 Өлжир, апельсини, ҳинди шайлары, -
 Станцияна түсер нәўбети келди.

Рахмет әдиллик, даналықларға,
 Турмыс қандай толы жаңалықларға!
 Бизлер ылақ баққан далалықларға,
 Жаңа дәўранлардың келбети келди.

Мың алғыс бул жолды салып келгенге,
 Тулпарды нокталап алып келгенге.
 Заман кәдири билип, дәўран сүргенге,
 Шадлы турмыслардың зийнети келди.

Кеўил шарлап ушқан кустай талпынар,
 Уллы елдің туўысқанлық салтына.
 Азамат, мийнеткеш Шымбай халқына
 Қутлы болсын айтар нәўбети келди.

АҰЫЛ, АҰЫЛ!

*Шайырлар аўылда туўылып, қалада өледі.
 (рус нақылы)*

Үлкен шәхәр арқасында,
 Қалың терек арасында
 Елеспесиз бир аўыл бар,
 Кегейлиниң жағасында,
 “Туўған жерим” деген сөздің,
 Мәни берип пайқасына,
 Қояр едим жулдыз етип,
 Аспандағы ай қасына...

Анам туўып, хәййиў айтып,
 Сөйлеп жүрип тил үйреткен,
 Умытарман оны қәйтип,
 Ес билдирип, адам еткен!
 Қулдыраған соқпақларын,
 Сылдыраған салмаларын,
 Тил дүзеткен тақмақларын,
 Шүллик пенен аңғалағын...
 Бала гезде нан батырып
 Сары майдың тортасына,
 Ылақ-қозы бағып жүрип
 Аяқтағы арқашына,
 Малы менен, шөби менен
 Үйкелесип бир өскенмен,
 Ийтлериниң көби менен
 Ийт тилинде сөйлескенмен.
 Кеўлим сонда қалған уғып

Керексизин, керегин де.
 Ойлағанман, бар жақсылық
 Усы жерде дөреген деп ...

* * *

Көп аўыллар кубламызда
 Гөззал және қурғын келер,
 Қалалардан қашып барып,
 Ол жерлерде тұрғың келер.
 Бизің аўыл бул дизимге
 Кирмесе де кеўли бийик.
 Бундай аўыл жер жүзинде
 Мен ойлайман жоқ па дийип.
 Қанәтшил халқы сондай,
 Не ислесе хәли келер.
 Қыз-келини туўған айдай,
 Жигитлери дәли келер.
 Шөпкерден жай салып алса,
 Бир “жигули” алып алса,
 Қатерели қалалыға
 Қудамдалы болып алса;
 Бағ хәреми болмаса да,
 Үй қасында қорасы көп.
 Дийқаншылық қылмаса да,
 Егис жерге таласы көп.
 Шеңгел қора қыспалатып,
 Буға байлап, мал сақлайды,
 Арығын семиртип сатып,
 Базар күни шалжақлайды.
 Өңи түўе, түсинде де
 Қалаға бир барып қайтар.
 Гешир-пияз екпесе де,
 Қаўын-қәмек алып қайтар...

* * *

Тоқшылықтың салдарынан,
 Дәстүри көп ойлап тапқан.
 Қыз узатса аұылынан.
 Түскен жерин жаўдай шапқан.
 Той берсе де, қой берсе де,
 Өз пайдасын питиреди.
 “Ким неше сом әкелди” деп,
 “Көк дәптерден” өтиреди,
 Оннан кейин қонақлардың
 Басын қоспай, бөлип-бөлип,
 Үйлерине қоңсылардың
 Киргизеди ертип келип.
 Көрпешени ийзеп жатып,
 Аўкатын күтесең сонша.
 Аш жүрекке ақтан татып,
 Басың мыңғырдай болғанша...
 Таң алдында, қайтар ўақта.
 “Бақсыға шық” деп келеди.
 “Шықпасаң да, бақсы пулын
 Бер” деп, көзи жеп келеди.

Дуўтарының қулағына
 Пул қыстырсаң йошар бақсы.
 (Бундай бақсылардан мына,
 Масқарапаз маймыл жақсы.)
 Ал ҳаяллар сумка былғап,
 Дастурханлар аўмасады.
 “Штамповка салыпты” деп,
 Абысынлар даўласады...

Қонақты бир жерге жыйнап,
 Ортадан тамада сайлап,
 Қосық тыңлап, тост айтысып,
 Отырсаң дә хәмме шағлап!
 Күйеў қайда, келин қайда?

Бирге отырып тилек айтсақ,
 Барған киcи қусап тойға,
 Ләззет алып үйге қайтсақ...
 “Биз жоқ-жуқа заманда да
 Бул бәлени көрмегенбиз.
 Аш-әптада болғанда да,
 Байыу ушын той бермегенбиз.
 Хұрмет пенен бетин ашып,
 Келиншекти сыйлағанбыз,
 Халық жыйналып кеули тасып,
 Бақсы, жырау тыңлағанбыз.
 Орыс, өзбек хәм басқа да
 Көп билимли халықлар бар.
 Жаңа дәуирде хасла да
 Бүйтип той бермейди олар.
 Бизиң аўыл неге сонша,
 Бундай шадлы, кең заманда,
 Дәстүрлерди бузып бунша,
 Қысым қылып атыр жанға?
 Бул не көргенсизлик, тоба!
 Хәр мурнында батпан самал..."
 Деп баяғы ата баба,
 Аўнап түсип жатқан шығар...

* * *

Аўыл, аўыл! Бәри бир сен
 Жақынсаң жан жүрегиме.
 Сүймегенде сени әбден,
 Бундай сөзлер келеди ме!
 Сени деген ўақларымда,
 Сағынышың молайтады,
 Билимсизлеў жақларыңды
 Мен айтпасам, ким айтады?

Ай-хәй, онда ер азамат

Жигитлер бар еди сондай,
Илгир зейин, кеўли абад,
Бектурсын хәм Урзымбайдай...
Ол жерде көп жораларым,
Асық атып, ләңки тепкен.
Қыл өтпестей аралары,
Ылайымыз - бир қәндектен,
“Нарком” деймиз, “паррық” деймиз,
Нуратдийин, Кәримин де,
Нурым емес, “мурын” деймиз,
Лақабы бар бәриниң де.
Көрискенде жыл қусындай
Үйкелесип қалысамыз.
Бир үйирдин жылқысындай
Киснеп-киснеп табысамыз.
Оннан кейин бир баса-бас
Отырыспа басланады.
Ким зейинли, ким осамас,
Бәри ашып тасланады.
Шағал мәслик қызып бети,
Жыққын қусап урып кетер.
Басқымың көп байтөбети
Бир байғусқа минип кетер,
Сөз ийнесин сабақласа,
Қамырдан қыл суўырғандай,
Ким басқыға шыдамаса,
Шыға қашып жуўырғандай.
Жыларыңды, күлеринди
Я билмесең не деринди,
Азлы-көпли абырайдан
Үзгендейсең гүдеринди.
Дана болар наданың да
Қарсылығың қуры кетер.
Олақ деген адамың да,
Солақ пенен урып өтер.
Отырғызып жүресинен,

Туўдырғандай енесинен...
 Сақла, қудай! Қарақалпақтың
 Басқы деген бәлесинен!
 Гәптиң бундай астарлысын,
 Мәдделисин, дастарлысын;
 Хәзил сөздің көп қырлысын,
 Гуләнғирдей тепкирлисин;
 Ийик жонса ғаррекшидей,
 Дүрбезе боп шығатуғын,
 Шыбын тутқан өрмекшидей,
 Қумырысқаға талатыўын;
 Тилдің сонша тереңлигин,
 Сөз цехының шеберлигин;
 Толқын болып жүгиретин,
 Күлкинің бул күдиретин –
 Жоқ шығар деп ойлайман мен
 Бул аўылдан басқа жерде;
 Күлки журты - Габрово,
 Аты шыққан Ақшәхәрде...

“Ертең түсте бизиң үйде
 Боламыз” деп бири шығар.
 Екиншиси “нәўбет - бизде”
 Деп даўысы ири шығар.
 Бир дефицит таўардай ақ,
 Саған гезек турар бәри.
 Басын жойтқан байғус қонақ,
 Хәммесине болар дәри.
 Азанғы шай халқасына
 Қаймақ қойып пал қасына,
 Қонақ келсе, қуўанғаннан
 Жатып ишер шалқасына.
 Күни-түни қонақ күтер,
 Дизде диңке қалмағанша,
 Бесжапқа бир сүңгип алып,
 Басты дүзеп алмағанша...

* * *

Қайтар ўақта үлкен жолдан
Аўылыма бир қарайман.
Келешегин болжап алдан,
Қыял бағын аралайман.
Сонда қыял бостанымда
Сулыў жайлар қатар-қатар
Бағ хәремли қыябанда,
Гөззал аўыл гүлlep жатар.
Комплекc өндиpисли,
“Бизде уллы күш” деп турған,
Машиналар түрли - түсли
Кнопкаға ислеп турған.
Жери тегис кең тақталық,
Егинлери болық сондай.
Жаңа мектеп, клуб салып,
Заманагөй болған қандай;
Ески ата меканларда
Шашаў жатқан хәўлилер жоқ,
Кебир менен ызғарлар да
Қурытылған егис жер боп.
Табысы мол, иси алық,
Совхозымыз алға кеткен,
Өз ўактында айлық алып,
Интимақлы мийнет еткен.
Фермасы жоқ, тамға сүйеп –
Сыйырларын саўатуғын,
От орнына сводка жеп,
Қыстан зорға шығатуғын.
Жесир қатынның мүлкіндей
Техникасы жайрап жатпас,
Силпилесе күн ебиндей,
Машиналар жолда батпас.
Басшылар жоқ баяғыдай,

Тек планын ойлайтуғын,
 Көмекшиге жутап удай,
 Оқыўшыны жумсайтуғын...
 Иске асады буның бәри,
 Ҳәзир заман соған көшти.
 “Тигант” совхоз таналары
 “Дурыс” десип мәңирести...

1981-жыл, декабрь.

КЕЛДИМ

*(Ҳурметли устаз шайыр Сулайман Рустемге қарата
 айтылран бул ҳәзилнама қосық Әзербайжанда
 Ўзбекстан әдебияты менен көркем-өнери күнлериниң
 ашылыўында оқылды, 6-июнь 1979-жыл, Баку)*

Арзым есит мениң Сулайман аға,
 Бир яр саўдасына түстим де келдим.
 Сизиң пампығ¹⁹, - бизиң пахтамыз киби
 Аппак булытлардың үстинде келдим.

Арал теңизинен, Жәйхун гүлинен,
 Бағы - бостан Хорезмниң жеринен,
 Шан-шәўкетли қарақалпақ елинен
 Қардашлық сәлемин алдым да келдим.

Алтын Ферғанадан, Андижанымнан,
 Гүркиреген Ташкент бостанларынан,
 Хаўалы Самарқанд сәйқалларынан
 Тарлан кеўлим қус боп, уштым да келдим.

Шаңлы Ўзбекстан - шадлық дүньясы,
 Көгинде барқ урған бахыт қуяшы.
 Шайыр Зүльфияның гөззал музасы

---

¹⁹ Пампығ – пахта.

Бизге хәмдам болып, йоштым да келдим.

Айтың ол пәрийге, бир бери баксын,
Аслы Кәрам киби отларға жақсын.
Соңыра мәйли бизди Көйкөлге атсын,
Дийдар көрмекликтің қастында келдим.

Буйырсын, чоқ гөззал ғошма битермен,
Хазардан қырық мәрте жүзип өтермен.
Аршын-малшы болып излеп кетермен,
Айтың, малдан-бастан кештим де келдим.

Қалпағым қарадур, кеуилим ақдур,
Жүрегимиз жақын, ара узақдур.
Хәргиз өзгелерде қыялым жоқдур,
Ышқы шарабынан иштим де келдим.

Өзиз - мүбәрәкдур бул топырақ маған,
Из түскен Ұағыйфтың аяқларынан.
Вургунның тырна көз булақларынан
Өкси-жамалыңды көрмеге келдим.

Көрдим ол гөззалды Муған шөлинде,
Ленкоранның тер ашылған гүлинде.
Араз дәрьясының аққан селинде
Сеслерин яд етип турмаға келдим.

Гүз паслында көріп аның жүзини,
Шарап болып ақты Шемақ жүзими.
Жипекке зер тиккен Шеки қызының
Тәрийпине дәстан жазбаға келдим.

Ол қыз патшасыдур кең далалардың,
Шешегидур бийик қарлы таўлардың.
Батыр нефитшилер, пампығшылардың
Алтын колларынан сүймеге келдим.

Қардашлық сезими жүректе, қанда,
 Рахмет мийнеткеш, азат инсанға,
 Эшқ олсун туұысқан Әзербайжанға!²⁰
 Мудам хызметинде турмаға келдим.

БУЛАҚ

(Сырбай Мәүленовқа)

Үстинен булт көшип атыр,
 Жолаўшылар ишип атыр,
 Ақ бөкенлер ыссыласа,
 Ақшам келип түсип атыр.

Қуслар қонып, ушып атыр,
 Қызғалдақлар өсип атыр.
 Ақ селеўдиң айдарынан
 Жел сыйпалап есип атыр.

Кимлер ишип, төгип атыр,
 Кимлер мақтап, сөгип атыр.
 Жарасында жалғыз жартас
 Нар буўрадай шөгип атыр.

Шаршап келген биреў сонда,
 Ат суўғарып, шөлин басты.
 «Қайдан келген булақ бунда»?
 Деп тепкилеп турды тасты.

«Әй, сен биреў, жолыңды бил,
 Тебингенше таста турып!
 Көзин излеп булақтың бул,
 Не қыласаң бас қатырып!...»

1977-жыл. Семей.

---

²⁰ Эшқ олсун – даңқ болсын.

САБАНТОЙДА

Қара орман жийегинде
Сабантойы қызыпатты.
Ким өрмелеп бөренеге,
Кимлер шөлмек бузыпатты...
Көзинди тас қылып таңып,
Қолға сырық услатады.
Алға-артқа айландырып,
«Ур енди» деп тил қатады.
Шөлмекпе деп берип салсаң,
Сарт етеди жерге сырық.
Таўып ура алмай қалсаң,
Гүў күлисер хәмме турып...
Шляпаны шыңгыттым да,
Мен ортаға шығып кеттим.
«Бул ис қыйын емес дым да,»
Деп өзимше қыял еттим.
«Қонақ шықты, жол бериңдер!
Көзин таңып, сырық бериң!»
Деп ғаўырлап қыз-келинлер
Қойды алдыма шөлмеклерин.
Жин шақырған дуўақандай,
Турдым бираз собырайып.
«Оңға ағай, солға ағай!»
Дер жигитлер сыбырланып.
Сыбырлыға қулақ салдым,
Зейин көзи менен серлеп.
Сырығымды силтеп қалдым,
Шақыр-шуқыр сынды шөлмек.
Журт гүў етти қол шапатлап,
Радио мақтап кетти:
«Өзи - шайыр, өзи - қонақ,
Шөлмек бузыўға да епли...»
Кестеленген ак сүлгилер

«Дурыс» дегендей желбиресер.
 Шаглап күлип қыз-келинлер,
 Бизге сыйлық белгилесер.
 Баратырман кейип иштен,
 «Ўэй, хұждансыз» деп өзиме.
 Қызараман өз-өзимнен,
 Қарай алмай журт көзине.
 Себеби.. көзимди мениң
 Шала таңған еди сонда.
 Қонақшыллық ислетпес нени
 Бизің татар туұысқанға!..
 Июнь 1981-жыл, Альметьев

БИР СЫНШЫҒА

Әдебиятқа абайсыз кире салып,
 Жуұырды бир критик пресс алып.
 «Пресс жеп жүремен бе!» деп, баслыққа
 Шағынды редактор келе салып.

Баслығы кеңес берди көре салып:
 «Бул ат емес шабыұға мине салып.
 Тас прессти жоқ қыл тез столыңнан,
 Қой орнына пласмас пресс алып»...

Әдебияттай «майда» иске кире салып,
 Жуұырғанша хәр кимге пресс алып,
 Усы журт кетпейме екен өз жөніне,
 Ирирек ПМК яки трест алып!...

1975-жыл

ҚЫЙЫН ХӘМ АҢСАТ

Актрисаның сахнадан кетиұи,
 Хәмелдардың аттан түсиұи,
 Парахордың «алмайман» деұи,

Қыйын нәрсе усы үшеуі.

Ақмақларды мақтап сөйлетиў,
Тилиң менен жақсылық етиў,
Кисилерге ақыл үйретиў,
Аңсат нәрсе усы үшеуі.

ҒАЗЛАРДЫҢ ҚАНАТЫНДА

Қыйқыўлап қуслар тары,
Сап тартып баратыр ма?
Кеткендей жаслық шағым,
Ғазлардың қанатында.

Екеуимиз көп қыдырған
Суўлардың жағасында.
Екеуимиз көп отырған
Таллардың саясында, -
Ушыраттым улымызды,
Қыз бенен баратырған.
Көзлери менде емес,
Ғазлардың қанатында.

Көклемде келер қайтып,
Бул қуслар баратырған.
Жаслық шақ қайтып келмес,
Ол солай жаратылған...
Сүйиклим, қайғыланба,
Жылларға ара турма,
Ғам-қайғың кетсин бәри,
Ғазлардың қанатында.

1978-жыл.

ҮЙИҢНИҢ АРТЫНДАҒЫ ШОҚ КЕНДИРЛИКТЕ

Үйиңнің артындағы шоқ кендірлікте
Услап алғанымда, туұладың жылап...
Сол бир кендір ийисин мен ендиликте
Хеш бир әтир суўдан таппадым, бирақ.

Түсте жатсам уйқы бермеди шыбын,
Шаршыңды шештиң де, жаптың жүзиме.
Сол шаршыңнан шыққан шашыңның ийисин
Хеш бир әтир суўдан таппадым еле.

Бесик баласы бар үйге енгенде,
Бир жыллы леп келер хәдден зыяда,
Сүт татыған сол аналық ийисиндей
Әтир суў хеш кашан болмас дүньяда...

Сентябрь 1980-жыл

ҚЫЗ ДӘҰРАНЫ АТЛЫ АЛТЫН ТАХТЫҢНАН...

Қыз дәўраны атлы алтын тахтыңнан
Түсип, кол усласып кеттиң биз бенен,
Жуп қумыры бир уя салған ўақтында,
ҚЫЗАРЫП карадың мийрим жүз бенен.

Үй алдында өскен ақ талға олар
Уя салар еди шөпшектен қурап,
Базда талды шайқап бийдәўлет самал,
Мийнетин күйдирер олардың, бирақ.

Айтқаның есимде сонда күлимлеп:
«Булар усайды екен биз екеўимизге»,
Деп асылдың хәм де маған еркелеп,
Шадлы сезим ойнап гүлдей жүзинде...

Сонда иске салып жүйрик қыялды,

Өз кеўлимде қурдым бир алтын сарай.
 Хәм апарып сендей гөззал ҳаялды,
 Төрге отырғызып дегенмен былай:

«Ал, шалқы, сүйиклим, бәри сен ушын,
 Бәрше байлық, хәмме дәўранлар саған.
 Қудайдың бир епсиз кумыры қусын
 Билмей салыстырып турыпсаң маған...»

Иззет пенен кирип сен сол сарайға,
 Мениң бай кеулимнің патшасы болдың.
 Турмысымыз шырай қосып шырайға,
 Соқпағын басладық өмирлик жолдың.

Қуслар уя салып палапанлады,
 Қанша бәхәр келип, көкледи таллар.
 Көп ишинен бизиң үйди таңлады,
 Жети журттан келген уллы мийманлар.

Иззет пенен атлап босағамызды,
 Олар айтты «қандай байсаң» деп маған.
 Хәм де шын кеўилден алғыслап бизди,
 Дуўа кылған Ғафур Ғуламлар саған...

Бундай ўакта нелер түспейди еске!
 Өмир шынлығының жолдасы - әрман.
 Енди биз отырмыз даўыллы кеште,
 Көзлериң мүләйим, жүзиң пәрийшан.

Кирпик ушларың ләм қарасам байқап,
 Өнекей, бир жулдыз ағып та кетти.
 Мына қара даўыл ақ талды шайқап,
 Қумыры кус уясын бузбаса нетти!

Әне, толған айды булт жасырды,
 Бузылысты ҳаўа ырайымыз да.

Жүр, жаным, диземнен көтер басыңды,
Кетейик сол «алтын сарайымызға»....

27-ноябрь 1980-жыл

ПАЗЫЙЛЕТ

Дослар келди гүүлөп мен кууанганда,
Тост айтып, шадлы саз шалды да кетти,
Кууанышымды берсем алмады сонда,
Хәммеси өзиме қалды да кетти.

Қайғы тауы қақ желкеден басқанда,
Дослар келди “мунайма - деп - ҳаслан да”.
Арзан деңгенени аяқласқандай
Қайғымды бөлисип алды да кетти.

* * *

Бүгин еситкенди ертең көз көрер,
Өмир жаңалықлар менен өрлейди,
Хәтте қонақ күтиўлер де өзгерер,
Дәуирлер дәстүрге ырық бермейди.

Бирақ бизиқ халықтың шын инсанлығы,
Басқа ис түскенде мийрибанлығы,
Өли сыйлаўдағы бексултанлығы,
Қандай заман тусында да өлмейди ...

* * *

Бас ушында отырғанда гүзетип,
Сүйдим хәм сырғаңды қойдым дүзетип.
Сонда мыйық тарттың шын мухаббатлы,
Мен абайсыз уйықлап кетиппен қатты.

Келиспеген ўақта адамның иси,

Әжептәуір болар көринген түси:
Жол ортада аты өлген бир киси,
Ер-турман арқалап жаяў киятыр...

* * *

Аққуў қусқа тийди әжелдің оғы,
Ақ ыйығын силкип өлди де кетти.
Бийсәўбет азадан бузылып жубы,
Дийдар қыяметке қойды да кетти.

Қара тас үстінде аппақ мүсінде,
Аққуўдың жатқанын көрдим түсимде ...
Бизди хайран етип гүл мәўсимінде,
Дүньяға бир сулыў келди де кетти.

* * *

Дос яранлар үйли-үйине тарасып,
Өзиң менен өзиң қалар гезиң бар,
Баллар және “апам” десип жыласып,
Жүректі қыйқалап атқан сезим бар.

- Қой, жылаўық болмаң ... Шай қойың қәне.
Ким ата-анасын байлап жүр белге...
Бир сигарет шегип келейин және ...
Келген соң басқа да айтар сөзим бар...

* * *

Атың сүрингенде ақылдан саспа,
Тур да шаңыңды қак, урма атыңды.
Басқа ис түскенде сыр берме хасла,
Жоқары тут ерлик инабатыңды.

Нәмартлер бундайда барып тасаға,

Жүгинеди шарап толы кәсаға,
Ғам-қайғы мәртликти жақтырмаса да,
Өмир жақсы көрер мәртлик затыңды.

* * *

Кеште шаршап келип кеп-кең үйимнен,
Кеўлим отырарға орын таппады.
“Өлмектиң изинен өлмек жоқ” деген,
Еркек жаным бул нақылды жақлады...

Сөйтип мақул көрдим талап еткенди.
Бирақ серлеп көрсем өткен-кеткенди,
Саған усағанлар, тапсырмас енди,
Усамағанларға кеўил шаппады...

* * *

“Жаслық” вокзалынан шықтық басында,
Талай мәнзл бастық, жоллар рәўан.
Сен қалдың “Айралық” станциясында,
Мен айнаны сабап кетип бараман.

- Сабыр ет, жолаўшы! - дестилер бизге, -
“Әрман” станциясы барар жер сизге.
Бул поезд бирақта қайтпайды изге,
Келмес бир кеткенлер бизиң арадан ...

* * *

Биз екеўимиз еккен нәллер мийўалап,
Қан жуўырды қандил сынап жүзине.
Таң сәхәрде пискен алмаға қарап,
“Ол болғанда еди” деймен өзиме.

Сенсиз келип жеткен биринши гүзде,

Алма үзип бердим кишкенемизге.
 Сол қызалақ күлип қуғанған гезде,
 Ап-анық көринип кеттиң көзиме.
 Август, 1981-жыл.

* * *

Кеўил аспанымда жұлдызлар сөник,
 Ай да он төртинде толғанын қойды.
 Қыяллар хәр түрли муқамға дөнип,
 Жоқты-барды әрман қылғанын қойды.

Шағлап отырар едим тойларда бурын,
 Енди барып қалсам нәбада оған,
 Қапталымда болмаса да бос орын,
 Кеўлимде бир гүрси бос турар мудам.

Сол гүрси артынан келип қасыма,
 Муңлы музам «жүр» деп әсте сыбырлар.
 Хәм әкетип мени баспанасына,
 Таң атқанша қосық жаздырып қыйнар.

Қыйнар ол жандырып жүректенемди,
 Сениң сүўретиңе кирип доланып.
 Сүттей аппақ әрман болып сен енди,
 Узақлайсаң таң сәўлесин оранып.

Таң да атар, умыт болар жеккелик.
 Бирақ саўықтырып жан-жүрегимди,
 «Шайыр, шайға жүр!» деп еркелеп келип,
 Мойныма салмассаң ақ билегинди.

3-август 1981-жыл.

ОРФЕЙГЕ²¹

Шал достым, гүңирентип тилла сазыңды,
 Шерт қыямет дәртли намаларыңнан.
 Өрман менен кеткен сәрбиназыңды,
 Бәри бир, қайтарып бере алмас саған.
 Жаратыўшы күш бар бул тәбиятта,
 Ол өзи анадур, ол өзи доктор.
 Туў десен, тазадан туўар, бирақта,
 Өжелге оның хәм шарасы жоқдур.
 Тасқынлар тартылып, басылар боран,
 Кифараңнан шыққан сырлы хаўазға.
 Арзыўлыңды шағып өлтирген жылан
 Басын тасқа урып, ойнасын сазға ...

Сен хәммеге таңсық жыл қусы едиң,
 Ерке улы едиң гул тәбияттың.
 Сен оның ең йошлы жыршысы едиң,
 Арзандасы едиң пәк мухаббаттың.
 Гөззал Эвридика ышқында жанып,
 Арыў сайлап қуштың шын перийзаттан.
 Талай киржағалар сонда қызғанып,
 Ығбал айдыныңа кесеклер атқан...
 Жүзимнің суўынан шарап еткенде,
 Хәрким ишип, өзін қахарман сезер.
 Мухаббат мәртликті талап еткенде,
 Көплер машақатлы сапардан безер.

---

²¹ Орфей - әййемги грек мифологиясындағы әжайып сазенде жигит. Оның сүйиклиси Эвродиканы жылан шағып өлтиреді. Орфей өз ярының жанын сорап жер асты патшалығына сапар шегеді. Ол қараңғылық патшасы қатал Аид алдында өзіннің кифара атлы алтын сазын соншелли йошлы, дәртли намаларға шертеді, нәтижеде мийримсиз хәкимдардың тас жүрегі ерип Орфейге ярын алып кетиўге рухсат береді. Бирақ айралық дәртинен сабыр-тақаты жоғалған Орфей жер астынан жақты дүньяға шығар жерде абайсыз шәртин бузып, артына қарап қояды. Сонда изине ерип киятырған Эвродика қайтадан әрұақ-койлеңкеге айланып, көзден гайа болыпты – мыс (И.Ю.).

Лекин сен безбедің азаплы жолдан,
 Кеттиң арзыұлыңды сорап алғалы.
 Дүнья деп аталған түпсиз қурдымнан, -
 Өттің сазың менен байлап дарғаны.
 Қатал Аид - қараңғылық патшасы,
 Тахтында тырп етпей сени тыңлайды.
 Сақал ушларына тамып көз жасы,
 Инсанлықтың абзаллығын аңлайды.
 Мұхаббат сазының күш-күдирети
 Тас мийтин жанды да пордай үгитер.
 Хүкимдардан хәзир ықтыяр кетип,
 “Ярыңды әкет” деп рухсат етер.
 Бирақ бул бир сондай алдамшы ойын,
 “Пәлектің гәрдиши” десер лақабын.
 Қайтыұ из болмайды жолында оның,
 Кәр етпес тилегің, байлық, атағың...
 Тек те инсан әрманының тарынан
 Шарқана тағылған тилсимли сазың
 Өлмеслик бабында бәслесип оған,
 Бийик хөнер күши сүрер лаұазым...

Айралық самалы ышқы гулханын
 Үрлеп бир жандырса, сөндирип болмас.
 Өжел сазендениң алса да жанын,
 Мұхаббат намасын өлтирип болмас.
 “Муұса сен яр” болып мин хәўижиңе,
 Дос жылап, душпаның пушайман етсин.
 Сазларың таралып дүнья жүзине,
 Алыс әўладлардың дадына жетсин.
 Шерт достым, қыямет намаларыңа!
 Айралықтың үйи күйгей илайым.
 Мен хәм әрман менен кеткен ярыма
 Дийдарласып, тиллескендей болайын...

28-июнь, 1981-жыл. Москва.

ЯДЫМА ТҮСТИ

Серине дөнейин гүл жүзли пери,
Ашықлық бәхәри ядыма түсти.
Ғошшақ жигит, арыў қызлардың ели, -
Кегейли бойлары ядыма түсти.

Жигитлери ҳәр хызметке жараған,
Қонақ келсе, қой сүйреген қорадан,
Алқымы ақ сүйек, ҳаслы қараман,
Қошадәс дуўтары ядыма түсти.

Тал киби таўланып қуўдай таранып,
Аш туйғындай қыя бағып қаранып,
Ханатлас көйлеклер шықса доланып,
Қырғауылдың пәри ядыма түсти.

Иргенди излесем еллер көринбес,
Өзин жүрген соқпақ жоллар көринбес,
Бизлер ат байлаған таллар көринбес,
Жеңгеңнің дилўары ядыма түсти.

Анасы алдында ийбенип қарап,
Атасын көргенде турдым албырап.
Бир дилбардың тулымшағы салбырап,
Қыз болған жайлары ядыма түсти.

Лақабын сорасаң аршан-тамғалы,
Яр жамалын көрип мийрим қанбады,
Ибрайым дер, ҳәсиретінде жанғалы,
Қайта бастан бәри ядыма түсти.

1981-жыл, 7-август.

«АЛАСАТЛЫ ДУНЬЯ БУЛ» китабынан

1987

ШӨЛДИҢ ИЙИСИН АЛСА ТУРМАС

Қырық ай қолда өскен кийик,
Шөлдің ийисин алса турмас.
Дүзде жүрген шопан халқы
Шәхәрде байласа турмас.

Бағ ишінде писсе бадам,
Татар несип еткен адам.
Нама танымаған надан
Бүлбил сайраса да турмас.

Мириўбетли болса кёўил,
Қайғы - дәртің болар жеңил,
Бағ ишінде ашылған гүл.
Қазан урып солса, турмас.

Бултлар көшсе бәлент таўдан,
Көз жасынан селлер жаўған,
Изи келиспеген дәўран,
Жатып түс көргенше болмас...

ЖОЛ САМАЛЫ

Арғымақлар қан сорпа боп қансырап,
Омыраўдан ақ көбиги тамшылап,
Ала шаңғыт уллы жолда барамыз,
Заман келер атымызды камшылап.
Бир-биреўге аманласар пурса жоқ,
Күлимлеймиз қайырымлы жансырап.

Бәримиздің алдымызда бир мақсет,
Хәр кисинің басында бар сан сорақ.

Бул кыйын жол, белеси көп дөң асар,
Кең көгилдир дүньяға көз қамасар.
Жер қайысқан калың туяқ дүбири
Атар таңнан батар күнге уласар.
Хеш пурсат жок, сәл тынығып, тоқғаўға,
Жол қойылмас албаўлықты ақлаўға.
Серт айтқанбыз: жүзимиз шаң болса да,
Ар-намыстың тазалығын сақлаўға.

Ат езиўин жыртса темир аўызлық,
Биреў аңлыр «алсам - деп - бир баўызлық».
Биреўлер дер: сумлық-ғой бул оянған
Инсап пенен Хұждан деген жаўызлық.
Татлы түслер көрип жатқан жеринде,
Ким турғызды бул екеўди бүгинде?
Сәл оянса шарап берип, саз шертип,
Қойып едик уйықлатып бағ төринде....»

Бир мәнзилге жетиўге журт талабан,
Ағып барар жер қайысқан аламан.
Шаң суўырып, көз аштырып қаратпай,
Пәтли самал аттың жалын тараған.
«Қайсы жерден изге қайтар екен?» деп,
Биразлар тур көз астынан қараған.
Қаңылтақ ер ғайзап тиркис тақымды,
Көп ишинде мен де кетип бараман....

Атлар келер ақ көбиги тамшылап,
Заман келер атымызды қамшылап.
«От басында тынығып кет, шайыр!» деп,
Шақырады Поэзия-шамшырақ.
Шайыр байғұс аўсадағы аңсары,
Кетип барар еситпеген жансырап.

Музам сонда тоңқылдар от басында,
«Дым қурыса кетпеди-аў-деп-хал сорап».

- «О периштем, шайырлық йош арыўы!
Көрмейсең бе ат күш бермей барыўын?
Айланарман суўыған соң азырақ
Ер ғайзаған тақымлардың қарыўы». -
«Олай болса, бар кете бер ағымда,
Ендиликте мени излеп, сағынба,
Жалынлаған жаслық отың сөнген соң,
Неме емсең пенсионер ўағында...»

Февраль 1985-жыл.

СӘЎБЕТЛИ АҚШАМ

Ә. Нураддинге

Тал астын тазалап төсек сал, жора,
Ол жер өз алдына хайуалы болар.
Үш көпшиктің бирин өзің ал, жора,
Еккиси қонаққа даўайы болар.

Сенсиз кеўлим бөктергиси айық-ты.
Дослар гүрриңлескен ақшам заўықлы.
Бүгін құрдас асқан түйе таўықтың
Жүўери гүртиги мазалы болар.

Гәпке шорқақ, быдым-быдым келесең,
Бирақ сөзге терең мәни бересең.
Қатынға сүйкенбей жүрсең өлесең,
Сондайда арқаңның қозары болар ...

Сөз айтсаң гәпиңди балтадай саплап,
Күлиўиң бар ықлас пенен халласлап.
Кәтқудалық етсең әкеңе усап,

Шешеңе де тартқан таманы болар.

Бесжап бойы балалықтың мәканы,
Табанларда бир соқпақтың тикени.
Жаста - урнықыр, хәзир - тек тил екени,
Буннан Улбийкениң хабары болар...

Өмир сүрип бул ғәниймет дүньяда,
Дос арттырғанлардың бахты зыяда.
Бирақ сениң орның бөлек оғада,
Дослардың да жақсы-жаманы болар.

Жигит қамшы басып жүрмел торыға,
Шыққанда атланып дәўран жолына,
Дос зәңгилес толар оңлы-солына,
Узақ айдасары шамалы болар.

Биреўлери жолыңда жан өртеген,
Хошемети жумсақ жоңышқа гүлтеден.
Ет байлаған сайын ығбал мәртебең,
Күнлеп иштен күйип азары болар.

Биразы адымын абайлап басып,
Дәўлет жүрип турса, қушағын ашып,
Сүринсең зып берер қайыстай қашып,
Түлкиси бар жердің сағалы болар.

Бирі өттің суўы түскен тағам-ды
Исин көрип, көп усларман жағамды...
Сөйтсе де, «яр-дослар» деген қоғамды
Жаманласаң қатты зыяны болар...

Күтимин бермесең дақыл дәнлемес,
Өзиңнен де бардур, олардан емес.
Тириде бир-биреў қәдирин билмес,
Айта берсең түрли таманы болар...

Ақшамлассам дедим, кеўлим сағынды,
Унатарман олпы-солпы жағынды.
Билесең ғой баратырған ағымды,
Енди тек дурыс сөздің заманы болар.

Басқаларға жақсам дийип мен йошып,
Көптен берман түрли муқамға қашып,
Сен сүйген жолларға жазбаппан қосық,
Буның да бир күни сорауы болар.

Ал жора, айта бер, тыңлайын сени,
Аўылға келмедим бираздан бери.
Хәўиж алып қайта қурыў ислери,
Ис пенен сөз, хұждан сынауы барар.

Халық әдил қуўатлап бул сиясатты,
Шынлық жолбарысы оянып қатты,
Өтириктің өрелерин қулатты,
Менменликтің енди заўалы болар.

Аўылда өзгерис бар-ды бир қанша?
Салынды дейсең бе совхоздан монша?
Аўа, көп кирледик, жуўсақ та қанша,
Бирден ағарыўы шамалы болар...

Көптен бул аўылда аға болмады,
Елтири тон десек, жаға болмады,
Көбиси хийлесиз хызмет қылмады,
Мүмкин ендигилер саналы болар ...

Ғәреметти мәзи басшыға артып,
Сизлер хәм жүрсизлер шөпдейин қалқып.
Биз де «шайырмаз» деп, Нөкисте шалқып
Жүрмиз. Хәмме буған гүналы болар.

Суўымызды байлап, шөлге ашқанша,
Теңиз қайтып, бизди таслап қашқанша,
Ұарқ-шарқ пенен қол шаппатлап биз сонша,
Бийпарұалық енди хазары болар.

Адам пейли азса құрғын турмыста,
Көтере шаң-шәўкер, дәстүр қуўыспа,
Ел еңбегин емиў, пара алыспа,
Мийнетсиз байыўдың ылаңы болар.

Жәдигөй жылпылдап түсимли жерде,
Дүмше молла болып шомпыйды төрде.
Жаңаны қуўатлап күтпеген жерде,
Ескиликтің егиз туўары болар.

Қанша уллы болса халық инабаты,
Дәстүри хазарсыз, сулыў саўлаты.
Бизиң үрп-әдеттің хәр салтанатын,
Артсаң қырық ешектің обалы болар.

Қамшысын умытып кеткендей дүзде,
Бизиң көп жигитлер жуўырар изге.
Хәмме алға шулғып баратқан гезде,
Бул ислердің елге зыяны болар.

Хабарың бар дәўир көз қарасынан,
Төбеңе нәзер сал тал арасынан!
Жулдыз ағар дәрья киби тасыған,
Заманның сондай қен гүзары болар.

Өмир өтер, биз қалармыз жасқада,
Жулдызлар сәўбетин бузбас хасла да.
Бул турмыстың күн көристен басқа да,
Руўхый ләззети мазалы болар.

Иззет-хүрмет сақлап киси кисиге,

Хадал мийнет жумсап халықтың исине,
Хийле қылмай хұждан тәрезисине,
Жасаўдың биймиллет дәўраны болар.

Атлар киснеп, тай тебистиң жумсағы,
Арқашта отлаған шағын қумсады.
Балалық шақ-пәк хұжданның тымсалы,
Соңыра хәр кимниң өз гүзары болар.

Дослар аңсап келип қурғанда бәзим,
Дым пәкизе болды бул берген хәзин,
Тепкири бир сүйем ата қоразың
Шақырғанша гүрриң қызары болар...
Апрель, 1987-жыл.

ТӘЖИРИЙБЕ ТАМШЫЛАРЫ

Төртликлер

Адам кеўли - жолда өскен көк емен,
Саясы мол, булақ ағар қасында.
Түрли тыйық пенен, түрли қол менен
Қолтаңбалар көрдим жазылған онда.

Дүзиў ағаш ел мәпине керекли,
Шаўып алып, жайға басар сонлықтан.
Журт айланып өтер қыйсық теректен,
Қыйсық ағаш узақ жасар сонлықтан.

- Таўдың кара тасы! Жылайсаң неге?
Ким сени ыдыратты, ким қапа қылды?
- Тас баўыр биреўлер жаңа бул жерде
Биреўди аямай тас пенен урды ...

Дүнья аз ўақтында бәрине жетер,
 Инсап пақыр азға қәнәэт етер.
 Дүнья болған сайын Нәпси деген ийт
 Шынжырын жулқылап, қутырып кетер.

* * *

Ақылға уғрас келмес бул үлкен дүнья,
 Айы, күни хәммелерге тең дүнья.
 Инсан пейли тарылғанда бирақта,
 Еки адамға тарлық етер кең дүнья.

* * *

Апат келтириўши қураллар жасап,
 Бағындыра алмаў мүмкин адамды.
 Хазарсыз кишкене қәлем менен ақ,
 «Жаўлап» алыў мүмкин пүткил жәхәнди.

* * *

Бир гезде ўақыттан арзан нәрсе жоқ,
 Вокзалда отырсаң ҳеш ўақыт өтпес.
 Бир гезде ўақыттан қымбат нәрсе жоқ,
 Поездға минерде бир минут жетпес.

* * *

Кердим Монамахтың музейде бөркин.
 Ол дым аўыр дейди (дурыс шығар бәлким).
 Бирақ оны, мойны сынып кетсе де,
 Бир кийиўди эрман етеди ҳәр ким ...

* * *

Астан-гестен ойнап болса балалар,
 Хәр затты орнына қояр аналар.
 Сол сыяқлы, кимлер дана, ким шала, -
 Ыақыт бәрин орны-орнына қояр ...

* * *

Уқтым сени тилиң басқа болса да,
 Мәселе тилде емес, бәлким - кеўилде.
 Базда қарақалпақша сөйлеп турса да,
 Биреўлерге түсинбеймен өмирде ...

* * *

Ислеменген басты қыйнап терлеме,
 Атларға урмасын ешектің шаңы.
 Алма түскен менен ақмақ геллеге,
 Ашыла бермейди Ньютонның заңы.

* * *

Қонысы болып жасар тил менен қулақ.
 Бири бирин онша жақтырмас бирақ.
 Тил айтар: «Билемен, мени сүймейсең»,
 Қулақ айтар: «Оғыры көп сөйлейсең».

* * *

Халықтың жүрегине барар соқбақты
 Тапқанлар силтеуиш белги қақбапты.
 Машақатлар шегип, сол соқбақты мен
 Таў, дүз қоймай еле излеп жүриппен.

* * *

Қаралық тилеймен хәмме қазанға,

Қаралық тилеймен қара көзлерге.
 Жасыллық - жапыраққа, қызыллық - қанға
 Адам кеўли, ақлық тилеймен сизге!

* * *

Шерт, башкурт, сыңсытып куўрайыңды сен!
 Дуз самалы, шопан қыялы менен
 Сырласқан усы бир қодирең шөптен
 Басланар қудиретли Моцарт хәм Шопен.

* * *

Хәмме ағзаң тозар, тил тозбас бирақ,
 Мүшелердің мықлысы тил дер едим.
 «Тилим аўырды» деп докторға қатнап,
 Укол алып жүрген адам көрмедим ...

* * *

Хәр кимнің өзінше өлшеў тасы бар,
 Салмағың ол тасқа туўра келмейди.
 Жеңил келсең, ол күлиўге асығар,
 Аўыр келсең, жақтырмайды, күнлейди.

* * *

Кеўлиннің өзінде қуяш болмаса,
 Көктеги күн оны жылытпас ҳасла,
 Кеўлиң суўық болса, ыссыларда да
 Кимдур береўлерди тондыра баслар.

* * *

Бир жақсы адамға күнде иркилип,
 Сәлемлесер едим. Көрмедим бүгин ...

Сондай кимдур биздидағы бир күни
Бул жолдан табалмай, жоқлауы мүмкін.

* * *

Өмир кітабы! Көп жеринди түсинбей,
Сезіп жүрмен шала оқығанымды.
Алгебраның қыйын мәселесиндей,
Көп сауал қыйнап жүр енди жанымды.

* * *

Базда-базда бул қызықлы дүньяға
Уллы адамлар да келип кетеди,
Журт жыйналып орнын басалмаса да,
Бир адам орнына өлип кетеди.

* * *

Жат журтларда өлди Овидий Назон,
Ұтан айралығы шайырды жықты.
Зер я гәўхар емес, қалтасынан соң
Түйиўли бир қысым топырақ шықты.

* * *

Өзелден дүньяның иси арасат,
Патша - патшаларға келтирер апат.
Тек сени әйемги алтын тахтыңнан
Тайдырарлық күш жоқ, гөззал мухаббат!

* * *

Базардан биреўди қыдырғанымдай,
Мен өзимди гейде излеймен тынбай.
Базда өз-өзимнен қашаман зымырап,

Қашып қутылмасаң өзиңнен биік.

* * *

Самал гуўлеп, булақ ағып қасымда,
 Кекилік қалғып кетти түн ортасында.
 Түлкінің аузында кеткен жубайы
 Және қайтып келди түсінде сонда ...

* * *

Қызғаныш үш түрлі иреңге ийе:
 Қара иреңі - душпаныңның пейлинде,
 Қызғышы - дослардың күншиллігінде,
 Ақ иреңі - басқалардың бәрінде...

* * *

Асып-тасыў суўға ғана жарасар,
 Бассынба сен басқаларды төменсип.
 Өскен сайын тут өзиңди аласа.
 «Ағаш мийўа питкен сайын төменшик».

* * *

Мақтаншақлық - төменлеўдің гиреўи.
 Буўынсыз тил - мақтаншақтың тиреўи.
 Тыңлап көрсек, оннан нәхән адам жоқ,
 Аңлап көрсең, соннан надан адам жоқ.

* * *

Бир түктен шаш болмас, бир гүриштен ас,
 Бир түптен бағ болмас, таў емес бир тас,
 Биік қуалады бәрі биікден,
 Он екі мүшеден жәмлескен геўдең.

* * *

Қонды бир тамшы шық пискен алмаға,
Хәм «мен - мазмунман» деп керди көкирек,
Бирақ күн шықты да оны жалмады,
Алма тур, Ал қайда сол шықтан дәрек?

* * *

Ана кирпич болса, перзент көз болар,
Перзент - кептер, ана - зер гүмбез болар:
«Аналық хақыны толық өтедим» -
Деген гәп кенеўсиз қурғақ сөз болар.

* * *

Бүлбилдің тийкарғы кәсиби - сайраў,
Оның үнинде бар сырлы қайталаў.
Қосығымды бир рет мен қайталасам,
О, бүлбил, не ушын журт күлер маған?

* * *

Салмадан суў ағып өтти сылдырлап,
Атқулақлар өсек тақты былдырлап.
Тек мешин иркилип деди оларға:
«Ким арқалы өсип турыпсыз нурлап?»

* * *

Гей биреўлер жас гезинде ақ тозады.
Гей бир гүллер қартайса да солмаған,
Тән қартайса - тәбияттың нызамы,
Бирақ жаслай жан қартайса, сол жаман.

* * *

Ислес болып жүрип пролетар менен,
 Маркс қуралланды зор қурал менен.
 Хәм «қосымша кунның» қулпын бузды да,
 Урды капиталды «Капитал» менен.

* * *

Көше толы адам баратырған екен,
 Нәзерлери саған қаратылған екен ...
 Хәзир мендей сени ойлап дөңбекшип,
 Және кимлер ояў жатырған екен?

* * *

Қосық көзсиз, шықса - көкирегің соқыр,
 Мийден шыққан сөзди жұрт мийге тоқыр,
 Көзіңе шөп тиреп отырып жазбасаң,
 Жұрт оны көзіңе шөп тиреп оқыр ...

* * *

Бәрха сумлық ойлай берсе, ақмақ та -
 Күши жетер ақыллыны жықпаққа.
 Өйткени, ақмақ бары - жоқлы ақылын
 Бағдарлайды жалғыз қыйсық соқпаққа.

* * *

Айна текте көрсетер сырт жүзинди,
 Сыртқы шырай - шарқ урған бир шағала.
 Егер толық көргің келсе өзинди,
 Жүрегимнің айнасынан сығала.

* * *

Қапталымнан өткен қызыл көйлектен,
Желпиген леп желиктірди жас жанды.
Өсте ғана желпип өткен сол лептен
Жүрегімде бір дүбелей басланды ...

* * *

Мен - гибрид, сабық нәлден көгерген,
Пушкин менен Наұайының шаңынан.
Мен - таза қан, сап жүректе исленген,
Мен - Бердақтың жалғыз тамшы қаныман.

* * *

Қай жерге болмасын алып барар жол,
«Жол» деп аталады соның ушын да.
Бирақ қайсы жерге апарады ол?
Мәселе сонда ...

ЎАТАН

Хуқыұқы шекленбеген гөззал хұкимдар,
Сен кимсең жаныма хәкимлик еткен?
Биз түүе, не уллы дана шайырлар
Сениң кимлигинди айталмай кеткен.

Бунда не мәрдана халықлар жасар,
Таў көтермес беглик инабатларын.
Бирақ, сенсиз олар - қанатсыз суңқар,
Саған арнар қайнар мухаббатларын,
Хәм сеннен күдиретли күш-қуўат алар.

Мийнеттен, ақылдан даңқ абырай алған
Бунда жасар не-не уллы адамлар.
Бирақ, бирер наймыт қол қатса саған, -

Шақырсаң «ләббай» деп, жууырысып олар,
 Кими аттан, кими тахтынан түсіп,
 Айыплы баладай алдында турар.
 «Ұятан» деп отларға түсіп хәр киси.
 Мылтықтың аўзына қас қақбай қарар!

1979-жыл.

ИСЕНИМ

Гүмбирлиси алыс полигонлардын,
 Ақшам дөңбекшитип континентлерди,
 Үркитер үмитин атар таңлардың,
 Келешекке беккем исенимлерди.

О садық Исеним - канатлы тулпар,
 Сениң жүйиткип шабысынды сүйемен.
 Үйириң қай тауда хәзир, жаныуар?
 Сен жазым болғалы излеп жүр ийең.

Сен шылбырды үзип қашқалы бери,
 Қара тас артында жүр сени бағып
 Гүман хәм шубханың аш бөрилери.
 Үркип киснедің де, кеттиң ылағып...

Сенсиз - пиядаман жолы өнбеген.
 Көп асыу бар, - жаяу қалай асарман?
 Жаңа бийиклер бар «ушып кел», деген,
 Қанатсыз құс болып қалай ушарман?

Бир-біреуіге деген беккем исеним,
 Атсаң хәм қанатсаң сен адамларға.
 Тайғақларда таймас табаның сениң,
 Солдаттай садықсаң қыйын жолларда.

Сен болмасаң, - жылжыр аяқ басқан жер
 Сенсиз - тек бүгин бар, ертеңлер - гүман.

Сен сәўленди төгип турмасаң егер,
Алда жол қатқалақ, таўларда думан.

Сен барда - қәтер жок, мүшкиллер аңсан,
Кеўил кептерине татыўлық уя.
Көз астынан қарап, қобалжып инсан,
Санап баспас еди аяғын дүнья.

Сен барда, - еллердин дослық бағында
Саз-сәўбет, муҳаббет тыйылмас еди.
Алымлар атомды тапқан ўағында,
«Буннан бомба соқ!» деп буйырмас еди.

Тынышлық - дүньяның мақсет, тилеги,
Ол гүреслер өтер үстиңнен сениң.
Хақ нийетли инсаният жүреги
Саған билдиреди бийик исеним!

О садық Исеним, - канатлы тулпар,
Жүйиткип шабысынды сағынаман мен.
Қайсы таўда отлап жүрсең, жаныўар?
Шарқ урып излеп жүр жоғалтқан ийең.

Инсан кеўлиндеги жасыл отлақлар
Ынтығып сағынар, шақырар сени.
Заман жолындағы тасқын булақлар
Шербет суўларына қандырар сени.

Кел, мен сейислейин минер алдында,
Өрсин кекилинди қыздың қоллары.
Гөззал келешектиң тың жолларында
Жалынды тарасын таң самаллары!

Октябрь 1986-жыл.

МЕН ҚАЛАДА ОҚЫҒАНДА

Сабақтан кеш шығар едик,
Мен қалада оқығанда.
Күн бата аўылдан келип,
Күтер еди анам сонда.

Пахта завод дийўалына
Сүйенип ол турар еди.
Пүткил дүнья қыялына
Мен деп жолға қарар еди.

Төбемди ҳәр көрген сайын,
Бир жыллы сөз айтады ол.
«Шаршадың аў, айнанайын»
Деп басымнан сыйпады ол.

Қайта туўғандай қуўанып,
Алды-артыға қарамай ақ,
Қараңғыда қарыўланып,
Барар едик жалақ аяқ.

Ийт көринсе қарсымыздан,
Қорықпағанға усар едик.
Адам шықса алдымыздан,
Жолдан шетке қашар едик...

Енди базда машиналы
Өтсем зуўлап сол кәрадан,
Желбиреп ақ орамалы,
Мени күтип турар анам.

Хәм төбемди көрген сайын,
Қуўанып қол былғағандай.
«Шаршадың-аў, айнанайын!»
Деп басымнан сыйпағандай.

Март, 1987-жыл.

ГҮЗ КӨРИНИСИ

Жыл куслары интурист болып,
Ҳиндстанға ушып баратыр.
Теримши гүз энжамын көріп.
Атызларға қурды ақ шатыр.

Салқын лебиз өнип желлерге,
Мийнет сүйгиш насослар тынды
Атланысқа таяр пиллердей
Комбайнлар сапқа дизилди.

Гүз бояды «намазшамларға»
Ерик бағдың уша басларын.
Шығыр таллар тынық суўларға
Үңилисип тарар шашларын.

«Терим ушын бәри таяр!» деп,
Мағлыұматлар кетти қалаға.
Адам бармас бир атыз шертек
Қаңқыяды қула далада.

Хәзирше жүр қол теримшилер,
«Бул тек басламасы» дескендей.
Автобуслар кәрўаны келер,
Қала аўылларға көшкендей.

Дефолиация ўақтында өтти,
Ашық-жарық күнлер көп болғай.
Жолға шығар соқбақтан шетте
Өлип атыр бир пошша торғай.

Пахталықтан курт излеймен деп,

Өлген сорлы кеше уўланып.
«Быйыл план зор болады» деп,
Бригадир барар куўанып...

Октябрь 1984-жыл.

ТАСҚА КӨГЕРГЕН ГҮЛ

Адам адам болып тилге келгели,
Дәстанлар дөретип, кітаптар жазып,
Өз-өзін түсиніп болған жоқ еле,
Адам тастан қатты, гүлден де нәзик.

Инсан ийниндегі жүктің аўырын
Артсаң, асқар таў да ыңырана баслар.
Қус шоқыса Прометейдің баўырын,
Адам төзер, лекин төзбейді таслар.
Сол қара тасларды жарып бәхәрде,
Өскен гүлді көріп жаның қулазып,
Мақтанып, елжиреп ойларсаң хәм де:
«Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Брестте тас еріп, темир тапланды,
Соңғы демге дейін шайқасты солдат.
Қарбышев музлады, Гастелло жанды,
Тәслим болғанда да тас пенен полат.
Бирақ мәңгі тарих тасына олар
Мәртлік оты менен кеттілер жазып,-
Бұл жазылған бес сөз былай оқылар:
«Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Инсан кеўліндегі мийрим-шәпәт
Егер қуяш болса, тас гүлдер еді.
Ағар дәрйя болса ышқы-мухаббат,
Дүньяда шөл қалмай гүлленер еді.
Соңғы нанын беріп өз жолдасына,

Адам жығылады жүрегі сазып.
 Жазсаң арзыр оның құлпы тасына:
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Дослық, мийрим ушын кең кушақ ашқан
 Бул заманда озық ақыл-зейинлер.
 От хәм суў, пал хәм уў табысты қашшан,
 Табысалмай атыр бирақ пейиллер.
 Олар Хиросима хәм Освенцимди
 Дүньяға таңбақшы ақылдан азып.
 Қыйраған тиршилиқ тахтына хәм де
 «Адам тастан қатты...» деп қоймақ жазып.

Кеўил - бир гөззал бағ, тәрбия етип.
 Татлы мийўасын жеп, аралаў мүмкин.
 Бир жыллы жүз бенен ўақтың хош етип,
 Бир жаман сөз бенен жаралаў мүмкин,
 Гүлленсин деп инсан кеўлинің бағы,
 Бағман гүл егеди тәңирге жазып,
 Гүлди женшип кетер малдың туяғы,
 Ал адамның кеўли гүлден де нәзик.

Адамзат дүньяға келгели бери,
 Жақсылық-жаманлық ойынын ойнап,
 Кимлигин түсине алмай өзлери,
 Қанша китап жазар басларын қыйнап.
 Адамзаттың минезлемесин маған
 Дәл, толық сүўретлеп бер десе жазып,
 Айтар едим халықтың нақылын оған:
 «Адам тастан қатты, гүлден де нәзик».

Май, 1982-жыл.

ПӘЛЕКЛИ ҚОСТА ТҮНЕҰ

Ұа жолаушы, уйқың қатты екен дым,
Жаслай жатып, картайғанда ояндың.
А. С. Пушкин.

Таң сәхәрден жолға түсеміз және.
Уйқыңды питирип ал, жаным, қәне.
Жас уйқы тез қанбас.
Қарама маған,
Мен көп уйқлағанман өз өмиримде,
Уйқыңды гүзетер жулдызлар шамы.
Қаныңдай ләззетли жаздың ақшамы!
Қосбаққыш ғаррының гәпи таўсылмас,
Жыйналғанша усы палыз бақшаны.
Узамай ай батып, түсер қараңғы;
Дүз уйқысы емлер кеўил жараңды.
Мийзан түссе керек, хаўа тоңазып,
Жаксылап қымтыйын пешехананды.
Түтинлик салғаным,
Шылым шеккеним,
Және уйқысызлық атын жеккеним.
Сүрилмеген қыял,
Ойланбаған ой,
Жазылмаған қосықларым көп мениң ...

Муҳаббат ҳәм қосық - азаплы әрман,
Сол еки есикте өлиўге барман.
Жол шаршатқан жас уйқыңды гүзетип,
Таң атқанша қосық ойлап шығарман.
Самал қосық пенен тыныс алғандай,
Жулдызлар да қосық болып жанғандай,
Пүткил әлем қосық дәрьясы болып,
Руўхым арқалы ағып турғандай.
Хәўлиртип, түнлерге урып таңымды,
Халласлатып жүректеги қанымды,

Сол дәрья бийрәхим дегиши менен
Ийрим тартып геўлеп атар жанымды.

Сонда мен өзимди шайыр сезермен,
Кеўлим-сегбир тартқан бир ҳақ Бәсерген,
«Малыма қарыйдар табылғай да» деп,
Жанға қысым қылып, шөлге төзермен.
Жолларым кулазып, базда бос шығар,
Гә усындай бир пәлекли қос шығар.
Гейде гүлхан жағып жолдың шетине,
Түнеп атқан бир сәўбетлес дос шығар,
Жолшыға таптырмас бахыт бул әне,
Қаўышыў-ғәниймет, жол жүриў бәне.
Гүрриңлесип, көз илгитип азырақ,
Таң сәхәрден жолға түсемиз және . . .

Алыста мунартар аўыл тереги,
Таўықлар шақырып, ийтлер үреди.
Тынған керизинен насос салманың
Қурбақалар тынбай концерт береді,
Түнге үңилсең кеулиң хүрейленеді,
Кирпишешен тысыр-тысыр келеді,
Балларын қымтаған ана қолындай,
Бийшеклерин қымтар қаўын пәлеги.
Хәкке шықылықлап табар сум хабар,
Шық түсти маўжырап, хаўада ызғар.
Самал ойнап үстин ашып кеткендей,
Жалаңаш теңкейип уйқылар ғарбызлар.

Аўыл сыртында яр күтсе интизар,
Шолпан «уйықлап қалып» қылық шығарар.
Қара шашың менен ақ билегіңе
Пешехана сыртынан ай сығалар.
Сен оянып айттың: «Еле жатпадың.
Болды, қыйнай берме қыял атларын ...»
Мен айттым: «Азырақ тамашалайын

Дүзде таңның қулан ийек атқанын...»
 Өне, түнге таң гезеги аұысып,
 Жулдызлар биримлеп түңлик жаұысып,
 Еситилер гейде палыз шетинен
 Ғаррының «хайта-хайт!» деген даұысы.
 Қорықшысы сақ болмаса серлеген,
 «Қаұынның жақсысын сағал жер» деген,
 Сондай поэзия палызында да
 Усыған тәқаббил ислер бар деген . . .

Тәәжжуб қаласаң заманға қарап,
 Не деген кең сая, мийұалы дарақ,
 Жан аұыртпай оның жемисин терип,
 Көплер тили менен орып жүр орақ.
 Ким ис жақпас болса ақылы зайыл,
 «Шайыр болып» шығар ғайыптан тайып,
 Еңбек пенен еккен пәлек өскенше,
 Ийт түйнеклер сырғыр урқанын жайып.
 Мәрт болсаң жулып көр...
 Боларсаң ақмақ,
 Тум-тустан шуұласар оларды жақлап,
 Атақ-абырай атын тартып алдына,
 Китапларын басар алтынға қаплап.
 Тийип кетсең, айтар «қой, тиймеңлер» деп,
 Бақырар: «талантты кәдирлеңлер» деп,
 Арзасына виза шегер ағамлар,
 «Китабын шығарың, жәбирлемең» деп.
 Жаұшымшық тийгендей пискен тарыға,
 Тапсып ақыл айтып тийер жаныңа,
 «Атшабары» хәм «Көкаман» дегендей,
 Өзлериндей жәхил сыншылары да...
 Биреулері тынбай қәлем тербеген,
 Өз жазғанын өзи оқып көрмеген,
 Биреулері гегирдекке суұ бүркіп,
 Озады деп жасларға жол бермеген.
 Мақтымқулы, Бердақ келсе тирилип,

Усылар менен бир нәўбетке турылып,
 Топламлары шықпай жаўрасар еди,
 Баспахана планынан сүрилип . . .
 Оrsaқы сөз айтып күлдирсе залды,
 Сый-хүрметтиң зоры соларға қалды.
 Көркем сөз деп шәлкем сөзди үйренген,
 Мен аяйман аўлдағы балларды...
 Салы арқасында суў ишсе шигин,
 Алымлар гербицид шашады бүгин.
 Исенбеймен: НТР жол табар деп,
 Шайырлық атызын тазалайтуғын . . .

Яшағай, таң атты!
 Ояндың сен де,
 Түндеги тар кеўил кеңейди демде.
 Жақсы адам екен қорықшы ғарры,
 Алғыс айтып, жолға түсейик енди.
 Сен қасымда барда жоллар рәўан,
 Руўхым жасарып, йош енер маған.
 Гөззал арзыўлардың сырлы мәнзили
 Сени алып кел деп меннен сораған.
 Ол мәнзил мен ушын жулдыздай жырақ.
 Әлбетте жетерсең сен оған бирақ.
 Үмит, мириўбетли өмир жолында
 Адам адам ушын әдиўли қонақ.
 Қанша жол бар, ойға алмайын ҳасла,
 Кеўил тасып ақсын жулдызлы йошқа.
 Дүнья турар, дәўран өтер хәр кимнен,
 Бир түнеп шыққандай пәлекли қоста...

Сентябрь, 1986-жыл.

ТҮНИ МЕНЕН ҚЫРҒАҰЫЛЛАР ШАҚЫРДЫ

Түни менен қырғаўыллар шақырды.
 Узақ тентиредик аўыл сыртында.
 Қорықшы ғаррының гөне журтында

Түни менен қырғауыллар шақырды.

Аңшы қуғған арқардайын жуўырған
Булт артында барар ай көкти шолып.
Екеўмиз барамыз: елден қуўылған
Ертектеги еки ашықтай болып.

Гезенип турғандай ғыйбат садаға,
Барамыз айланбай биз артымызға.
Адамларсыз жасай алмасадағы,
Адам адамлардан қашады базда...

Жипек леби менен жүзинди желпип,
Сени жубатады август ақшамы.
Шегірткелер тынбай үшбөлек шертип,
Жанды жұлдызлардың бийхесап шамы.

Ел уйқыда, салыкерлик тусынан
Ескен самал ғана хүким сүреди.
Ырғалған нар қамыс капелласынан
Жан тербеткиш муңлы сазлар келеди.
Большой театрдың зер ложасында
Отырған ханымдай сабырлы, үнсиз,
Сен узақ отырдың мениң жанымда,
Шаршаўлы ойларға шүмип кеўилсиз.

Самал айтты «сулыў, қысынба» деди,
«Налышқа шертбегил кеўил тарықды.
Хәр дайым келип тур усында» деди,
«Кептирейин ессиз көз жасларыңды.

Билгир хәм тәкаббыр адамзат деген,
Оның көп қылўасын жақтырмасам да,
Бир гөззал иси бар «мухаббат» деген,
Соған тән беремен мен хәр қашан да.

Сүйген - айып емес, сүйилмек - ығбал,
 Қызғаныш қалұени тырнайды гүлди.
 Мениң сазларыма қулағыңды сал,
 Бәлким, сергитермен қапа кеўлиңди», -

Деп самал жағымлы елпилдеп есер,
 Руўхымызды бөлеп бир сырлы сазға.
 «Инсан-тәбияттың перзенти» десер,
 Неге самал шенли болмаймыз базда?

Тыңлап көр, не деген мийрим онда бар,
 Жанға жағымлысын кәйтерсең оның.
 Хеш бир джаз оркестр, хеш қандай дуўтар
 Орынн баса алмас бул қапелланың.

Оның қарапайым намаларында
 Бир де ғәлет сес жоқ үйлеспей турған...
 Түн бойы тентиреп аўыл сыртында,
 Жуўдық хәсирет дағын зейинге урған.

Өмирге қуштарлық қайта оянып,
 Жубаттық, сергиттик кеўил пақырды.
 Түни менен нар қамыслар ырғалып,
 Түни менен қырғаўыллар шақырды.
 Март, 1985-жыл.

* * *

Тағы тар соқбақта ушырасып қалдық.
 Бир жағымыз - тикжар, бир жағы - қурдым.
 Саған жол бермекши болдым да алдын,
 Қурдым ернегинде қыялап турдым.

Бир аяқ сыйғандай бул кийик сокбақ,
 Сен аман өт, жаным, мен жол берейин.
 Мейли, аш қурдымға қулайын мен-ақ,

Лекин, аман өткениңди көрейин.

Мухаббаттың сырлы соқбақларынан,
Алдау неге керек, талай жүргенмен.
Оның дәртлеринен, азаптарынан
Мәжнун емес, мәжгүн болып көргенмен.

Бирақ, хәр соқпақтың өз сүрдеуі бар,
Хәр сулыұ - қалемсиз битилген хаттай.
Бул тилсимли хатты оқыұға, дилбар,
Саұатым жетпей тур, тислерим батпай...

Кеулиң музқаймақтан жаралса керек,
Жибисип кеткей деп үмит етемен.
Ышқыңда өртенип жанады жүрек,
Бирақ, өзим байғұс тоңып кетемен...

1986-жыл.

ЖАҢАЛАН, ДОСТЫМ...

(Қасым Нурымбетовқа)

Жұртқа айтпаған сырымды,
Айтайын саған, достым:
Заманың жаңарғанда,
Сен де жаңалан, достым.

Ескилик тозып барар,
Жаңалық - озық болар.
Өзиң жаңарып барсаң,
Өмириң қызық болар.

Арттырып айбатыңды,
Аяма ғайратыңды,
Жаңа топлымға қос,

Қамшыла ғыратыңды.

Жаңарған ұақта заман,
Жаңарсын сезим - санаң.
Жаңа жолды жатырқап,
Гөнеңе болма алаң.

Дүнья - дегишли дәрья,
Тынбай өзгереді.
Кеше еситкенди
Бүгін көз көреді.

Журт жаңа кийим кийсе,
Жаңала кийиминди.
Жаңала дәркар болса,
Үй-дәске, буйымынды.

Тозығы жетсе, өзгерт
Тысынды- астарынды.
Бирақ, жаңалай көрме,
Сен ески досларыңды.

Дос арттыр жаңа әуладтан,
Жатырқамасын өзинди
Лекин, ески дослардан
Бура көрме жүзинди.

Жаңасы қызық, әуесек,
Жаңа дос жақсы болар.
Бирақта мендей болып,
Сени түсинбес олар.

Қанша жасасаң, қасыңда
Сүйген қостарың болсын.
Жаңа заманларда да
Ески досларың болсын.

Жасаудың қызығы жоқ
 Өзиннен бөлек маған.
 «Хэй, шайыр! Келмей кеттиң-ғой!»...
 Дегенің керек маған.

Сентябрь, 1985-жыл.

АШЫҚ СӨЗ

Пәтли самал шайқап ұақыт дәрьясын,
 Жарыстарға урар жаңа толқынлар.
 Таза өзгеріслер симфониясын
 Бул түсимпаз дүнья қумартып тыңлар.
 Жүрек хәўлирмесин, ушпасын қутың,
 Өмир өзгеріслер менен өрлеген.
 Жасай бил өзинди мәрдана тутып,
 Үлкен мақсет, жаңа үмитлер менен.

Ким ол, уллы ислер шаңынан қашқан,
 Гүллендириў ушын жаңа дүньяны?
 Теңизге бир тамшы суў апармастан,
 Шөллерге бурғанбыз асаў дәрьяны.
 Лекин, марапаттың заманы өтти,
 Ашық сөйлесилер жигитлер менен.
 Жасай бил шынлыққа тик бурып бетти,
 Үлкен мақсет, жаңа үмитлер менен.

Пахтаның ақлығы, нурдың пәклиги, -
 Дийқан халқымыздың хұжданы таза.
 Оның мийнетиниң машақатлары
 Шынтлап жырланбаған ҳеш шығармада.
 Кимлер сол пәкликке қара дақ салып,
 Жалған даңқ-абырайдың жорғасын сүрген?
 Бөлекленген өзін жоқары алып,
 Майда мақсет, ғәррем үмитлер менен?

Хошамет сөз айтып бийик минберден,
 Шаңлы жолдан бағқа атларын бурды.
 Детсад салатуғын қарежетлерден
 Мәрмерлеп, ганж ойып дачалар курды.
 Жоқ сыйыр сүт берди қағазға ийип,
 Мағлыұмат отлады маллар падасы.
 Пахта пунктлерде отырды мықшыйып,
 Қундыз малақайлы ҳарамзадасы...

Қара көйлеңкелер заң тасасында
 Сыртқа шығып кетти ызам шегинен.
 Гәўхәр жанып тилла жүзик қасында,
 Гарнитур жыйнады пил сүйегинен.
 Артық дүнья көз шығарар қашан да.
 Айтайық келгенде гәптиң ыңғайы.
 Ҳарам дәўлет бахыт бермес инсанға,
 Неге керек «Қурбангүлдің сырнайы».
 Қәлўен өсти гүлдің туқымларынан,
 Үлкен исенимлерге болды ғылаплық,
 Енди ҳақыйқатлық толқынларынан
 Қырға шығып қалды сол «алтын балық».

Мийнеткеш халық мәңги, әдалат мәңги,
 Мәңгилик инсаний инсап-қанаат.
 Нәпси қурбанына сабақ хәм тәмби,
 Бул кескин өзгерис - ашшы ҳақыйқат.
 Пәтли самал шайқап ўақыт дәрьясын,
 Урсын жағысларға жаңа толқынлар.
 Таза өзгерислер симфониясын
 Бул түсимпаз дүнья кумартып тыңлар.

Көп пенен көргениң уллы той демек,
 Келиң мәртлик, хұждан шақырған жаққа.
 Бахыт ушын жол жоқ халқыңнан бөлек,
 Алағада болмаң қыйсық соқпаққа.

Атларды нық ертлең, ғошшақ жигитлер!
 Жоллар машақатлы, мәнзиллер узақ.
 Ең жақсы мақсетлер, жаңа үмитлер,
 Бул жолда бизлерге хәмдам болажақ.

Сентябрь 1985-жыл.

ХОШАДӘС

Т.Генжебай бақсыға

Ала мойнағыңды алып қолларға,
 Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды».
 Асырымы бәлент йошлы жолларға
 Сүр мәрдана хағлап «Қара жорғаңды».

Қулақтан тер алып, көселе түсер,
 Гә хәўижге минип, пәсине түсер.
 Қайта бастан гөне дәртим қозғалып,
 Ессиз балалығым есима түсер.

Есимде аўылға бақсы келгени,
 «Шасәнем-Ғәрипти» айтып бергени,
 Бақсыны дәстанға салар алдында
 «Қәне, баллар, барып уйықлаң» дегени.

Геўиш арасында, есик артында,
 «Шықпайман» деп жылар ақыр соңында
 Бир бахытлы бала уйқыдан қалып,
 Таң атқанша бақсы тыңлаған сонда ...

Мардыйған жигитлер, туяна қызлар,
 Аяқ уйыса да, өтсе де ызғар,
 Отырысын бузбай сәхәрге дейин,
 Бақсы тыңлар еди уйып, енағар.

Хәйижге мингенде сүйген намасы,
 Қыйқыұын жеткизер жигит ағасы.
 «Бәрәкалла» деп ғаррылар ырғалып,
 Жаслығын еслейди-ау билсем шамасы.

Бул күнде бақсының қайтқан дәулеті,
 Эстрада, магнитофон нәубети.
 Үйден шықпай сайрап турар жер жәхән,
 Хәр заманның өз сазы, өз сәўбети.

Дәртли кеўил бийдәрт пенен ойнамас,
 Таза бағда «гөне бүлбил» сайрамас.
 Атларды қыйнамас узақ айдаўға,
 Жұрт жыйылып енди бақсы тыңламас.

Оннан көре ойнап-күлгени абзал,
 Кеште телевизор көргени абзал.
 Мал көбейтип, таўық сақлап, пул таўып,
 Барыс-келис пенен жүргени абзал.

Жұртқа таңсық емес бул күнде бақсы,
 Дүнья қуыуы болды кеўилдің нақшы.
 Той берип, пул жыйып жақын-жуўықтан,
 Улына «Жигули» алғаны жақсы.

Басқа қуслар сайрар бағларда бизиң,
 «Саналы гелдің» нен оянбас сезим.
 Ғәрип сегбир тартпас Әлепшырұаннан,
 Сәнемлер көшкіден тасламас өзін ...

Ала мойнағыңды алып қолларға,
 Пәрлерин титиретип ушыр «Тарланды».
 Машина жүрмеген аўлақ жолларда
 Сүрип-сүрип алғыл «Қара жорғаңды».

Кимселер хош көрмес, кимге жағарсаң,

Беглигинди бузба, ынжылма хәргиз,
Бәлким сен ең соңғы бақсы шығарсаң,
Биз хәм соңғы тыңлаўшыңыз болармыз ...

Сентябрь, 1986-жыл.

УМТЫЛАМАН ЖАН-ТӘНИМ МЕНЕН...

(Мүсиниши Қәўендер Бердимуратовқа)

Умтыламан жан-тәним менен,
Өмир, сени сулыў жасаўға,
Кемис жерлеринди толтырып,
Артық жерлеринди қашаўға,
Умтыламан жан-тәним менен.

Бир түп емен тырмасып өскен,
Жабайы шөп жарқабағынан
Бир сандықтас сақый тәғдирден
Берилгендей сыйлыққа маған.
Жасыл жағысынан дәрьяның
Бақтым оған суқланып баста.
Нурлы тулғаң - сырлы әрманым,
Бекингендей көрдим сол таста,
Жас еменге таслап жип зәнги,
Сол тасты мен тынбай қашайман,
Жарқабаққа асылып мәңги,
Сениң ышқың менен жасайман.

Алмас қашаў, гранит тастың
Ерегиси базда шаршатар.
Ал төменде қутырған тасқын
Мени аңлып гүркиреп жатар.
Ашшы қуяш базда шөллетип,
Мысқазандай мийди теседи,
Нөсер жамғыр базда селлетип,
Қара даўыл самал еседі.

Хәлден тайып мен қайсы күни,
 Алмас қашау түсер қолымнан?
 Ұақтым питип, мен қайсы күни,
 Аш құрдымға қулайман қашан?
 Хеш пурсат жоқ оны ойлауға,
 Тынбай гранитти қашайман.
 Сени тас тутқыннан қутқару
 Ышқысында ғана жасайман.

Аспан бәлент, жулдызлар сырлы,
 Сениң сырың шексиз соныңдай,
 Сулыұлығың сондай көп қырлы,
 Айқулақтың кубылыұындай.
 Машқалада төзермен не бир,
 Жумылғанша жуп қарар көзим.
 Мен билмеймен, хәй, сырлы өмир,
 Неткен перийзатсаң сен өзиң?
 Суұретинди хеш теңи-тайсыз
 Соғып шыға алмай қаларман.
 Алмас қашау менен абайсыз
 Бир жеринди шауып аларман.
 Заманласым, жеткиншеклегим
 Сонда турып сынап-минесер,
 «Әттегене-ай, тап мына жерин
 Келистире алмапты-ау» десер.

Деген менен тән берер маған,
 Мийнетиме, инабатыма,
 Қара тасты күйдирип турған
 Мениң сенлик мухаббатыма ...
 Умтыламан жан-тәним менен.
 Өмир сени сулыұ жасауға,
 Кемис жерлеринди толтырып,
 Зыят жерлеринди қашауға,
 Умтыламан жан-тәним менен...

ЗАМАН МЕНЕН АЯҚ ҚОСЫП ЖҮРМЕСЕҢ

Заман менен аяқ қосып жүрмесен,
 Кеўлиндегин қас-қабақтан илмесен,
 Шаңда қалып, ашалмассаң көзинди
 Хәм шетке аларсаң кем-кем өзинди.
 Озып кеткенлерге гийне етерсең,
 Кисиниң түйесин түйме етерсең.
 Қызғаныштан кең пейилиң тараяр,
 Ақ нәрселер көз өңінде қараяр,
 Қызықтырмас дәуір өзгерислери,
 Жақпас басқалардың жақсы ислери.
 Сезим тыйығыңды кем-кем тат басар,
 Қайралмаған қазан пышаққа усар.
 Кеште узын көйлеңкеңе қарарсаң,
 Хәм өзинди үлкен адам санарсаң.
 Жүрек-баўыр деген жоқ енди сенде,
 Өкпеге айланған хәммеси демде.
 Өткендеги азын-аўлақ хызметиң
 Бахаланбай атырғандай мийнетиң.
 Дүньяны тек жалғыз өзиң құрғандай.
 Басқалар қасында қарап турғандай,
 Шурт минез боларсаң, түтип жүниңди,
 Мойынлап сезбессең өзиң мининди.
 Дослар кеңес берсе, қорлап атқандай,
 Жорта бир нәрсенди урлап атқандай.
 Сен - дана, басқалар - бас емес, бөрик
 Неге сеннен ақыл сорамаc келип?
 От басында өзиң билгиш боларсаң,
 Озып кеткенлерди сырттан саярсаң,
 “Шабазымлап” жүрген хаялың сонда,
 Шыдамы таўсылып, тийген соң жанға,
 Айтып салар журт айтпаған мининди,
 “Өзиңнен” деп келтирер ол жиниңди,
 “Еселеп сөйлейсең, кеселеп ишип,

Онша не арақтың изине түсип?
 Өзиндей пәленше жур ғой қатарда,
 Ал сен мысал алтақтасыз ат арба, -
 Сатырлайсаң, хеш ис келмес қолыңнан.
 Дос дегенлер хабар алмас халыңнан...”
 Деп тоңқылдар ийни келсе қашан да,
 «Хаял дурысын айтар жақтырмасаң да)...

Ноябрь, 1984-жыл.

МИЛЛИОНБАЙ АЗАМАТҚА

*(Қарақалпақстанда миллионыншы бала - Азаматтың
 тууылыуына арналған митингте оқылған қосық.)*

Бизге ғәнийметдур тез өсип-өнбек,
 Келешектің ығбал гүллерин термек.
 Қандай жақсы, ақ бесикте иңгалап,
 Бул әжайып елде дүньяға келмек!

Таза ашылған гүлдей жамалы менен,
 Елге шадлы тойдың хабары менен,
 Узақ өмир, несип ығбалы менен,
 Бул қызық дәўранда дүньяға келмек.

Келинлер көз жарып, айдай көрикли,
 Айдың этирапына жулдыз толыпты.
 Әмиў бойындағы бул ақ отаўдың
 Перзентлери бүгин миллион болыпты!

Мейли Азамат я Ахмет, Ерназар,
 Гүлайым, Гүлчехра, Галя, Гүлбазар.
 Уллы Ыатан хәммесиниң анасы,
 Бир бахытлы үйдиң перзенти олар.

Майсөк уўып, шашыў жесе болады,
 Қолда шампан толы кесе болады.

Қарақалпақстан деген бул елди
Бахыт роддомы десе болады.

Уллары - жигиттиң шери дер едим,
Қызларымыз өмир гүли дер едим,
Қарақалпақстан деген бул елди
Қахарман аналар ели дер едим.

Сүйинши сорап аяқ жетер жерлерден,
Шайырлар дүр шашып шийрин тиллерден,
Бул көззал келиннің аяқ астына
Паяндозлар төсең таза гүлдерден.

«Балалы үй - базар» деген бар мақал,
«Азамат» деп қойды атын ақсақал,
Хәр туұылған перзент қымбат биз ушын,
Ол пүткіл дүньяның мүлкинен абзал.

Мийрим сылаўмайын жағың үстине,
Бул бурыннан аналардың дәстүри.
Мурнын шымшып, қуйрығынан шапатлаң,
Бақырғанда ғазлар үрксин сестинен.

Жаксы ырымларды ислең елдеги,
Киндигин ил керегеге төрдеги.
Кундақласаң тикке турсын колыңда,
«Ақ алтын» пахтадан болсын жөргеги.

Мине, бесиги ҳәм таяр әндамлы,
Басы алтын, аяқ ушы дәндаллы.
Дузлы суўға шомылдырып турыңлар,
Жигит болып өссин писик, бардамлы.

Жеңгейлер жаўлығын қыя тасласын,
Қыз-келинлер бесик тойын басласын.
Хәйийү айтып шарлаң айланасында,

Әкеси той әнжамынан қашпасын.

Аклық - шаўлық көрип, ғаррылар йошсын,
Шаўқым - сүрен менен қулағын тессин.
Келинлер жумыстан қайтып келгенше,
Бала-бақша қылсын кемпирдің үстин.

Мектеп, туўыў үйи көплеп салынсын,
Спорт сарайы хәм еске алынсын,
Бала бақша салмай жүрген баслықлар,
«Жәрдем бер» деп оқыўшыға жалынсын.

Нәсил көп туўмаса, халық өсе ме,
Көпсинбеймиз жетседағы нешеге.
«Өсте айда, абайлы бол балларға!»
Деп ГАИ жазып қойсын хәр бир көшеге.

Хәр перзент өмирден өз орнын таўсын,
Әзийз аналарға рахмет жаўсын.
Бала туўмай жүрген батыс еллери,
Бизиң жаққа қарап аңсары аўсын.

Хәр перзент өз орны, несибеси бар.
Миллионы ержетсе, миллион иси бар.
Келешек деген сол ұллы сарайдың
Ертеңги зор усталары усылар.

Бизге ғанийметдур тез өсип-өнбек,
Келешек бағының мийўасын термек.
Қандай жақсы, ақ бесикте иңгалап,
Бул шадлы заманда дүньяға келмек!

Азамат бол, халық исине палўан бол,
Бир ғошшақ жигит бол, жақсы инсан бол.
Буннан хәм қызықды дәўран бар саған.
Қарақалпақтың Миллионбайы, аман бол!

6-ноябрь, 1982-жыл.

КЕШКИ ЖОЛ ОЙЛАРЫ

Өмирдің көби кетип, азы қалды,
Түлки дүнья жеткизбей, тазы қалды,
Ғаррылықтың жол тосар бандалары
Аңлысып алдымнан ор қазып алды.
Билемен, олар мени күтип алар,
Бир күни “Уры сайда” күтип алар.
Аўдарып астымдағы атымды да,
Писетимде барымды сытып алар.
Алса алсын ... Билемиз шақшыятын,
Ойлаўға оны бирақ жоқ пурсатым.
Үмит, мақсет екеўин жолдас ертип,
Бараман. Шуў, жаныўар қаназатым!
Бес төбе артта қалды асырымлы,
Мантаңлап, бузсаң аяқ басыўыңды,
Еле де ашшы қамшы тартаман мен,
Бундайда билесең ғой ашыўымды.

2

Еншиме тийип едиң тай ўағында,
Қыялпаз бала кеўлим бай ўағында,
Дорбанда ер басына қыстырылған
Жем емес, кітап жүрди бар ўағында.
Киснедиң сен байлаўда күнде турып,
Жабыўлап от салмадым, түнде турып.
Урыстан соңғы жыллар кемтарлығын
Атқардық аш қарынға бирге жүрип.
Арғымақ, дал бедеўдиң уранында
Атлар көп қарақалпақ сорамында,
Солардың дүбирлиси шыққан жаққа

Елеўреп шабар едиң ғунаныңда.
 Болсын деп жас ийеме қызлар ашық,
 Талантты иске салдың өнер ашып
 Арқашта алғашқы ирет таң асырып,
 Мухаббат гүлин тердик бир сырласып.
 Самалға жалларыңды тосар едиң,
 Намысқа тырысқанда йошар едиң.
 Базда өз үйириңнің ийисин сезип,
 Күш бермей, бизди алып кашар едиң.
 Бәйгиде базда гуўлеп оза қойсаң,
 Макуллап журт қыйқыўлап азан-ғазан,
 Күншиллик тосқаўылы сүрниктирип,
 Жығылдың талай ирет омақазан ...
 Ақсаңлап барып бираз, жүрип кеттиң,
 Шаңымды қағып мен де турып кеттим,
 Аўылластың аты озса көре алмаған,
 Адамдағы тар пейил қурып кетсин.
 Атлардың омыраўдан ағып тери,
 Журт пенен шаңлы жолда соннан бери
 Айдасып киятырмыз сен екеўмиз,
 Гә кейин, биреўлерден гә илгери.
 Шүў, жаным, көлигим жоқ сеннен басқа,
 Жақсы-жаман ийең жоқ меннен басқа,
 Хеш қандай машинаға аўмасбайман,
 Дәўлет басы малымсаң, жийрен қасқа!

3

Өмириңнің мазмуны қуның болар,
 Тың-тыңлап қулақ салсаң, бурынғылар –
 “Өмирди қәстерлең” деп, бәри бирден –
 Зинхарлап тәңирдің көп зарын қылар.
 Ал сөйтип қәстерлесек, тоямыз ба?
 Әширепилеп оншама аямызда,
 Наўқан курттай пахтаға орап оны
 Ямаса көргизбеге қоямыз ба?

Бергенде еки өмир - еки жүрек,
 Бирин минип, биреўин жетелерек.
 Ат туяғын аяған шаңда қалар,
 Бул пияда қалғаннан бетерирек ...
 Хэзликтің излемедим саяманын,
 Журт пенен мендағы жан аямадым,
 Қосықтың қулып ашарын табаман деп,
 Қаншама қәлем-қағаз заяладым,
 Буўлығып түтинине сигареттің.
 Жазыў деп түнуйқымды бийкар еттим.
 Улуғлап жырлайман деп заманымды,
 Йош минип, кыялымды тулпар еттим.

Хәр ким өмирин өзінше жасап кетер,
 Базда аттай тақырға тусап кетер.
 “Шайба, шайба!” - деп гуўлеп бақырысқан,
 Муз үстинде хоккейге усап кетер,
 Ойыннан мен де бир күн қуўыларман,
 Сөйтсе де жаслық қаным суўымаған,
 Утылса, сонғы айламан үмит еткен,
 Хоккейшидей өңмеңлеп жуўыраман...

4

Өмирдің көби кетип, азы қалды,
 Түлки дүнья зып берди, тазы қалды,
 Жаста бизди күйдирген сәнемлердің
 Кемпир көйлек ишинде назы қалды...
 Жазалмай бүлип атсам қосығымды.
 Тарса-тарс урды биреў есигимди.
 “Биймезгил қонақ па” деп шығып көрсем,
 Биреў тур туўған айдай беси күнги.
 Албырап ақша жүзден қан тамады,
 Жүрегим аш қузғындай анталады.
 “Әпиў ет, сырлы сулыў, кириң!” - десем.
 Сыйқырлы сәўле қусап жалтырады.

“Жоқ шайыр, сиз хәлекке қалып жүрмен,
 Жаман ойдың басына барып жүрмен.
 Ғаррылыққа кандидат болғанлардың,
 Тапсырғансоң, дизимин алып жүрмен.
 Гөрүғлы жығылса да жеңілмеген,
 Қартайдым демес екен кеўил деген.
 Ийеси ыққа қарап бүрсеңлесе,
 Ол өзи өрге қарап сәуірлеген ...
 Мен олардың дизимин алып жүрмен,
 Қартайғанын есине салып жүрмен.
 Ғаррылықтың демалыс бағында да
 Қызық көп, кешеўиллеп қалып жүрмен...”
 Деп күлип, ол кетиўге ынғайланды,
 Түсимпаз, бир билеўик сумға айланды.
 Кеўил қусым қайтадан қанат қомлап,
 Хәзилим тез тыйылып, шынға айланды.
 Бекире басы тасқа урылардың
 Алдында туўлайтуғын жини бар дым.
 Көпирде тесик көрген ғарры аттай,
 Арғы жүзге өтпестен турып алдым:
 “Жоқ, сулыў, ол бағқа мен баралмайман,
 Жаслықсыз Әмиўи жоқ Аралдайман,
 Еремен мен изиңе самал болып,
 Енди есик аўзында қалалмайман.
 Мийримсиз көзиң жанды жаралаған,
 Жел болып көйлегиңе ораламан.
 Кеўлимде сөнсе жаслық мухаббатым,
 Қалайынша мен шайыр болаламан?
 Шайыр деген адамның кимиң билмей,
 Ат сыртынан айналдың сырын билмей.
 Гётениң сексендеги қосықларын
 Оқыйман енди саған тыным бермей,
 Жаралап шайыр жанын аямай-ақ,
 Кетежақсаң артыңа қарамай-ақ.
 Жоқ, Музам, сенсиз енди жасамайман ...” -
 Деп жуўырдым изинен жалаңаяк ...

5

Сезимсиз уйқас сөзден ығыр жаным,
 Ойласам, қайнап кетер жығырданым.
 Бағына жаслығымның қайтып барсам,
 Бағманы киргизбей тур бүгин, жаным.
 Жазарем алма ағашы гүзде гуллеп,
 Мәўсимлер нызамынан шығынғанын,
 Жас мухаббат алдында ғарры шайыр
 Дизе бүгип қалайша жығылғанын ...
 Айтыўға бирақ буннан ары маған
 Рухсат биз пақырға дарымаған.
 “Мийнет ет, пахта тер!” деп қышқырмасаң
 Қарақалпақта қосық деп танымаған.
 Бул елде шайыр көппиз көзге түскен.
 Бәри бир қоян соқпақ изге түскен.
 Шайыр өз ашықлығын жырлай қойса,
 Ерси көрип, енапат сөзге түскен.
 Қосықтың қызыл сөзден зықы шыққан,
 Мендағы солай қарай ығысыппан.
 Пахтадан памазый сөз тоқып жүрип,
 Мухаббатты жырлаўдан шығысыппан.

Мухаббат! Булақ болып ағыл, әрман!
 Өмирдің шырағысаң жағып алған,
 Ышқында бир күймеген адам сирә
 Ағаш ғой бар жемисин қағып алған.
 Мухаббат! Хәмириңе бағынарман,
 Тутансаң, шақмақ болып шағыларман.
 Жамбылдың жасын бизге бергенде де,
 “Жарлықа!” деп өзиңе табынарман...

6

Өмирдің көби кетип, азы калды...

Ғылаплық еткенлерди жазып алды.
 “Булқыйсаң, асаў дәрәя” деп жүргеним,
 Аяғы қайыр теўип, сазы қалды,
 Мут дүнья, тегин хәзлик, марапат сөз
 Жолдан урып кетипти-аў базыларды,
 Пара жеў, қосып жазыў, урлық деген
 Бәлени көмген жерден қазып алды.
 Исенип ат миңгизсе халық оларға,
 Арман барып пейлинен азып алды,
 Жалған абырай, ақшаға дузақ қурып,
 Түлкилер қуўалады тазыларды ...
 Қәпелимде “ақ сүйек” бола қалып,
 Сиркеси суў көтермей сазырайды.
 “Бөлингенди бөри жер” деген сөздің,
 Мәниси журт ядында мәзи қалды...

Өмирдин көби кетип, азы қалды,
 Бергени дым көп екен, жазып алды,
 Ол қарыздың хәммесин өтеў мүшkil,
 Ойласам, таңлар атпай сазып алды.
 “Қыймылдаған қыр асар” дейди бирақ,
 Бас аяқты, жийреним, шыйрағырақ,
 Ким билер алдымызда нениң барын,
 Үмит деген алдағы айна булақ.

7

Көп бенен аўыр жүгін жеңиллеген,
 Көп бенен кеўил қусың сәўирлеген,
 Таўсылар ўақта ғана аңғарамыз,
 Адамда ең зор байлық өмир деген.
 Тынымсыз гүрес ушын оятылған,
 Өмир ме ямаса бул театр ма?
 Келеси сеансқа билет алған
 Орныңа отырыўға киятыр ма?
 Қызықлы телефильм сериясы,

Қыйыннан қыйыстырған ұақыясы.
 Сюжеттің шарықлауы шешілгенше
 Тартады қунықтырып мәргиясы,
 Тәғдир - сум режиссер ол фильмге,
 Төрткүлде туған қылып ерте күнде,
 Қайдағы бир Измирге айдап барып,
 Өмириңе точка қояр кәпелимде...

Ямаса жүремиз бе еле узақ,
 Түнлерде отлақ жерге сени тусап,
 Әссалам аласар кус, дөң басында
 Отырсаң көзди жумып дана қусап!
 Бәлким сен барды болжап айтажағың:
 Қанша дуз бул өмирден татажағым.
 Еңкейген мәрхәмәтлы уллы қуаш,
 Мен ушын қанша шығып, батажағын? ...
 Рахмет, жан жолдасым жийрен қасқа,
 Мақтаулы көлигим жоқ сеннен басқа.
 “Жүрген-дәрәя” деседи. Шүў, жәниўар,
 Албаўлықты сүймес бул заман ҳасла ...
 Март, 1987-жыл

АДАМ

Гәўмис мамонт қарсы шапқанда,
 «Ма!» деп қатты сес шығарды ол.
 (Бул ең туңғыш сөз еди сонда,
 Еслегенди өз анасын ол.)
 Тас пенен ол урды хайўанды,
 Ақыл, хийле көрсетти күшти.
 Бирақ издеги баласын урмады,
 Өз баласы ядына түсти...

Адам еди бул хайўан түсли.

2

Камераға тыққанда, балалар -
 «Мама!» десип жылады шуұлап.
 (Бул ең соңғы сөзи олардың.)
 Ручканы жиберди таұлап.
 Вагонетка тасырлап күшли,
 Крематорияға сүңгиди...

Хайұан еди бул адам түсли.
 Февраль 1987-жыл.

ЕШЕКТИҢ ШИКАЯТЫ

Базы бир қопаллар жәнжеллескенде,
 «Ешек екенсең» деп сөгер бир-бирин.
 Бул сөгисти жаңа еситип жүрмен бе?
 Оған селт етпейди қуларым мениң.

Түсинемен бул сөгистиң парқына:
 Бир-бирин ешекке теңгерип олар,
 Мениң узын қулағымның артына
 Ақылы келтелигин жасырмақ болар...

САҒАЛАЯҚ

Қара қарға үймелеген
 Гүмис жапырақ қызыл жийде ...
 Қудайым-аў, бул не деген
 Сулыұ көринис деймен гейде.

Урықлыққа жап бойында
 Қус төсектей жанбаслайман.
 Сақаұатлы гүз қойнында
 Дөгерекке көз таслайман.

Бул не деген писикшилик!
 Бул не деген сақый топырақ!
 Журт атызда, есик илик,
 Жумыс кызған ғыр әтирап.

Айы-күни жақынласқан
 Жас келинге усайды гүз.
 “Босанғай – деп - қыйланбастан”,
 Тилегінде жууырамыз.

Кең пахталық. Хәр ханадан
 Аппак мамық шағыраяр.
 Бириши рет көрген адам
 “Әжайып” деп аңыраяр.

Сары алтын сары атызлар,
 Толқыр гүздің самалынан.
 Солқым жүзим, алма бағлар,
 Пал тамардай додағынан.

Атлап кирип атыз шелден,
 Қауын үзип жегениңде,
 Ана-тәбият, ауыл-елден
 Неге кеттим демедиң бе?

Жасымық хәм бой жүўери
 Теңселип тур үй қасында,
 Қарап турсаң ой жиберип,
 Ауыл жақсы-ау ырасында"...

2

Кешир, енди бүгінде мен
 Салып бар шайырлық күшти,
 Тәрийпиңе тартсам қәлем,

Қосық шығар иренишли ...

Көк жийегің қалғып алыс,
Сағымланар ыссы құмда.
Саған деген бир аяныш
Гезер бүгин руұхымда ...

Ала шаңғыт көз аштырмай,
Бир жағымсыз желлер есер.
Булт көринсе узақ турмай,
Көк гүркиреп, қуймас нөсер.

Қубылмас хеш айқулақтың
Жети реңли дөңгелеги.
Көллерине бизиң жақтың
Жыл құслары кем келеди.

Хасыл жерлер кебир ашқан,
Гүлден қалды ерик бағы.
Көллер кеүйп, теңиз қашқан,
Жүрегимде қайғы дағы.

Бурқып ақбас ылай суўлар,
Дәрья усар изейкешке.
Адам оны қорлап, уўлар
Хәм сол суўды өзи ишкен.

Өрдеги тек өзін ойлар,
Сени ойлар сөз жүзинде,
Кағаз толы сызып жойбар,
Жубанамыз биз бүгинде ...

Еситилмес енди сеннен
Асаў толқын сеслери де,
Ашшы даўыс “Қутқар!” деген
Еситемен түслеримде.

“Байламаңлар – деп - дәрьяны!”

Жуўыраман жалаң аяқ ...
Дузлы шаңғыттың мəkаны,
Сағалаяқ, Сағалаяқ!

Шайырлар ҳәр қашанда да,
Кең дүньяны гезип-гезип,
Келер шаршап аўылына,
Ғаррылықтың ийсин сезип.

Хәм еслең өз бала гезин,
Жүрген соқбақларын излер.
Кермек дәмлі муңлы сезим
Сүтилмеклер кеўлимизде.

Туўып өскен жерге деген
Сол әжайып мухаббаттың
Орнын басар не бар екен?
Тапшы сондай кəраматты.

Туўған жер деп тар окопта
Солдат ойға талып кетер.
Космонавт ушар ўақта
Бир түп жуўсан алып кетер.

Патшалар да, даналар да
Уллы тутса да өзлерин,
Жас қайтып, жер таянарда
Аңсар дейди туўған жерин.

Шөлин аўсап ақша кийик,
Ғазлар көлин излер гейде,
Наланы таслап Астафьев²²

---

²² Виктор Астафьев – белгили рус жазыўшысы, жақында қаладан өз аўылына көшип кеткен. И.Ю.

Кетер сөйтип Енисейге...

Жасларға тең адым атпай,
Диңке кетип, қысса демиң...
Шаўып болған жаўыр атты,
Алып таслап ер-жуўенин, -

Арқаштағы қамыслыққа
Жибергендей...
Менде, ай-хәй!
Туўып өскен сол шаңлаққа
Барарман ба көп узамай.

Атар таңның бир күнинде
Бир салмада суў кесилип,
Таныс соқбақтың биринде
Атқан адым түўесилип,-
Мен-дүньясыз, дүнья-менсиз,
Жолдан қашық сол журтлықта,
Саатсыз хәм телефонсыз,
Шаўқымы жоқ жым-жыртлықта,
Жатарман ба жас таллардың
Сылдырлысын тыңлап узақ...

Журты шаңғыт самаллардың,
Сағалаяк, Сағалаяк!

Октябрь, 1986-жыл.

САҚЛАҢ ҒАМЗАТОВТЫ!

*Расул Ғамзатовтың 60 жыллық мерекесінде русшасы
оқылған қосық. Махаишқала, 8-сентябрь 1983-жыл.*

Сақлаң Ғамзатовты!
Ким айтқан өзи,-
Шайыр халқы бизде көп деп оғада?

Қосық қардай қапласа да жер жүзин,
Бундай шайыр келе бермес дүньяға.

Халық шайырсыз термес өмирдің гүлин,
Олсыз жан руұхың туганбас ҳасла.
Жерде-ашық, көкте-жұлдыздың тилин
Кимлер түсиндирер шайырдан басқа?

Сақлаң оны гүреслерде шаршаўдан,
Күншиллер көзинен, асқынлаўлардан.
Даңқ-атақтың бийигинде музлаўдан,
Пәсликтің қапырық, қабызлаўынан.

Бирақ, Ғамзатовты сақламаң хәргиз:
Бүркит пәрұазында мәртлик ушыўдан.
Заман тәшүишинде ақшам уйқысыз
Қабырғасын сөтип қосық жазыўдан.

Балалық пәкликтең, даналық ақылдан,
Сақламаң ышқыдан, күйип-жансын ол.
Олла математик шықпайды оннан,
Мейли, «патиматик» болып қалсын ол²³.

Инсан қайғысының ғам қанжарынан
Жығылса ол Дағыстанның шөлинде,
Хақнус киби қайта турып орнынан,
Қосықлар жаңласын шийрин тилинде.

Махашқала, 1983-жыл.

ТАҰ ЖОЛЫНДА

Жалғыз жолға шықсаң, жолларың өнбес,
Жолдас ерткен буның мәнисин билмес.

---

²³ Мен «математик» емеспен, «патиматик» пен дейди шайыр хаялы
Патиматқа хәзиллесип.

Хәй сен, жас жолаушы, еглен азырақ!
Жол жүрейик бир-биреўге болып ес.

Қара, қандай сулыў думанлы таўлар!
Алтын липас кийген гүзги тоғайлар.
Жалғыз арқар жар шетинде мәңирер,
Бәлким, өз жолдасын шақырып турар.

Жаслықтың желиги бастан өтсе де,
Бел байладым усы жолдан өтпеге.
Билдим, сен де биздей кумар екенсең,
Бул таўлар дүньясын сайран етпеге.

Журт асығып бири-биринен бетер,
Машиналар зуўлап жоллардан өтер.
Асыкса асықсын, хақ жол оларға,
Мейли, бизден көре ертерек жетер.

Кеш қалсақ, паналап таўдың ығына,
От жағып, нан қыздырармыз шоғына,
Билдим, сен де биздей ашық екенсең,
Бул қысқа өмирдің гөззаллығына.

Кийик соқпақ, жарқабақлы шетлерден
Мен бундай жолларды талай өткенмен.
Жазғы жамғырларда жаўрап таўларда,
Шопан қосларында қалып кеткенмен.

Жуп қылып жаратқан қуслар қанатын,
Жолдас таўып шықсаң, шаршамас атың.
Мениң тәжирийбем, сениң жаслығың
Мүмкин, жеңиллетер жол машақатын...

Бунда сайлар бир жыраға қуйылар,
Бунда адамлар асқар таўға сыйынар,
Бизге қәўип жоқ өтсек Қойсуў дәрьясын,

Аржағында Ғамзатовтың үйі бар...

Цада, 1983-жыл.

ЖӘНЕ БӘХӘР КЕЛДИ

Және бәхәр келди. Бирақ та
Ғазлар бунда келмейди қайтып.

Теңиз қашар жағадан узаққа,
Кимлергедур нәлетлер айтып...

Ертеде өзім қонақ қыдыртқан
Көк сейнерим жатар қырғақта.

Бир қызалақ, бир бала оған
Минип қарар көк теңиз жаққа.

Гүрпилдесип меруерт толқынлар
Жуұмас енди бул жағысларды.

Көрмес енди бул жас балалар
Шарқылдасқан шағалаларды.

Бунда енди «өзім биймен» деп,
Дузлы дауыл қанатын жайды.

Ал адамлар жағыста гүйбеңлеп,
Бүгингиси менен жасайды.

Март 1986-жыл.

ҲАМАЛ

Жигит, абайлы бол, бул сондай бийик,
Мингениңди өзің билмей қаларсаң.

Мәртебе атының жалын тарарсаң,
Ойда жоқта хәмме қалады сүйіп.

Жигит, сақбол, абайлы бол, бірақта
Абайлы бол - журттан емес,... өзіңнен.
Көзлер үмит пенен тигилген ұақта,
Көгереңлеп нур қашпасын жүзіңнен.

Алдыңа тартылған ғәлетий тулпар,
Үстинде өзіңди сезерсең бийик.
Хәм жығып кеткенин аңбай қаларсаң.
Жүрсе хұрметіңе көплер бас ийіп,
Тек сонда, тек сонда билип аларсаң, -
Тырнақша ишінде жүргенин «сүйіп»....
Апрель 1982-жыл.

«Дузлы самаллар» кітабынан

1988

БУЛ ЖЕР ЕЛЕ ЗОР БОЛАДЫ

1

Қәўесет бар: қарақалпақлар
Көп узамай көшер деген.
Қайдағы бир жақсы жаққа
Барып қоныс басар деген.

Оқыдым бир газетадан,
Ғамқоршымыз көп-аў, тоба!
Еринбестей есаплаған,
Сыртымыздан сызып жоба.

Айтыўынша: көшшек буннан,

Жаңа қоныс жайға қарап,
Аралға суы апарғаннан
Анағурлым арзанырақ.

Есаплаған шотқа салып...
Ал буған не шек қоясаң!
«Шотын қолдан жулып алып,
Хәссени бир!...» деп қоясаң.

Айырымлар алағада
Болып сондай қәуесетке,
Көшип үлкен қалада да
Өз аұылын хәуес еткен.

Мейли, өзи билсин хәр ким
Билгишлердің заманы бул.
Бирақ артық болмас бәлким,
Сәуирлесек шамалы бир.

Кеткен ғазлар көлин жоқлап,
Усы күнде келип жүрген.
Ой жуықтып соған шақлап,
Бир нәрсени билип жүрмен.

Бардур болжау қәбилиетим,-
Билген нәрсем сол болады:
Сәл азырақ сабыр етиң,-
Бул жер еле зор болады.

Сабыр етиң сәл азырақ,
Дузлы шаңғыт деген гәп бе?
Көмпис болып биз хәзир-ақ
Үйренистик оған хәтте.

Ауыз суың дузлақ болса,
Үйренген өз дузың болар.

«Суў бар ма?» деп соза-соза,
Түйе мойны узын болар...

Асты да дуз, үсти де дуз
Жасап турған жеримиздің.
Ашшы ғой деп налымаңыз
Тамған маңлай теримизди.

«Дуз татып кет!» дегенди де
Тегин айтқан деп болмайды.
Сөйлегенде сөзиңнің-де
Дузы болса шеп болмайды...

Бирақ жетпес өз жериңе,
Қанша жаман дегенде-де.
Бейиштин тап нақ төрине
Катеж қурып бергенде де.

Өйткени бир қарабарақ -
Шөп емес ғой адам деген.
Терең тамыр урған дарақ -
Ұатан деген, ұатан деген!

2

Қатты ағысly уллы дәрья
Көк теңизге қуйған жерде
Қос басарда ата-баба,
Сүйенип сийсери белге, -

Нийет еткен дейди таңда:
Ким ислесе хадал еңбек,
Жарқылық жер, сол адамға
Әруанадай ийегөр деп.

Жер ашып дүт кегейлерден,

Суў апарып, дақыл еккен.
«Кесеў шанышса көгергендей»
Деген сөзди нақыл еткен.

Усы жерде өсип-өніп,
Қара шаңарақ ел болғанбыз.
Аўыр мийнетине көніп.
Ислеп қара тер болғанбыз.

Бунда тапқан ырғақларын
Қосығымыз, ертегимиз.
Бул жер ушын бир ўақлары
Дирилдеген телпегимиз.

Жағаласып жаў келсе-де,
Бул жерди хеш бермегенбиз.
Ким қай тилде сөйлеседе,
Тил жатырқап көрмегенбиз.

Қара үй, ме, кийиз үй ме,
Хийўа тараш хәўли ме я ...
Сыбай қонып татыў күйде,
Бир шынарға салдық уя.

Кеўлимиз де, арымыз да
Бир ғөректей ханаласқан.
Малымыз да, жанымыз да,
Қанымыз да араласқан.

Дийханшылық гүл жайнаса,
Теңизинде аў майлаған,
Шарўалары мал айдаса,
Шайырлары сөз айдаған, -

Жаңа турмыс қушағында
Шалқып атқан ел едик биз.

Абаданлық ошағында
От сөнбеуін тиледик биз.

Тойып секирип соң бирақ та,
Хәдден асып кетсек керек.
Бул әдиўли топыраққа
Көп қыянет етсек керек.

Қайта қурыў айнасынан
Қарап көрсек өзимизди,
Жулдыз излеп ай қасынан,
Май басыпты көзимизди.

Нәпсимиз ашылып кеңнен,
Пейлимиз дым тарайыпты.
Енди мине өзгелерден
Излеп жүрмиз бар айыпты.

Бир-биреўге айып тағып,
Айтыс пенен өтермиз биз.
Дәрья еле толып ағып,
Жағысына қайтар теңиз.

Теңиз қашқан менен бизден,
Биз қашпаймыз үйимизден.
Арба жүрип кетер еле,
Иске өтип алсақ сөзден...

3

Жаратылыс әдил қандай!
Обал-саўап, инсабы мол.
(Сум болғанда адамлардай.
Тутар еди-аў басқаша жол;

Күшлилердің ығын шалып,

Әззилерин қорлар еди.
Жақсысын өзине алып,
Жақынларын қоллар еди) ...

Жаратылыс әдил қандай!
Үлесерде байлықтарын,
Анаң бөлип берген нандай,
Алаламай бөлген бәрин:

Биреулерге асқар бийик
Тау берсе де жер бермеген.
Марал маңырап, ақша кийик
Жууырғандай шөл бермеген.

Бир жерлер хош тәбиятлы,
Қырғауылдың қанатындай.
Бирақ жемиси жоқ татлы
Гүлабы, тор набатымдай.

Биреулер балыққа жерик,
Биреулерде-Адриатик...
Биреулерге жамғыр берип,
Күн бермеген жадыратып.

Ең бай елдер мүтәж хәтте
Боян тамыр, газли кәннен.
Японлардың «топырақ сат» деп,
Жалынғанын еситкенмен...

Сиз бенен биз мәкан қылған
Бул топырақта бәри-де бар.
Егин ексең өрре турған,
Шөплеринде дәри-де бар.

Нар қамыслы көллеринде
Ойнар сазан, бөргелери.

Жантағының гүллеринен
Пал жыйнайды хәррелери.

Кең жэзийра даласында
Малына жай өрислерин.
Қара талдың саясында
Бир желпинип шай ишкениң...

Мийнетің де, ләззетің де
Басымыздан кеширгенбиз.
Жети иреңли сүўретин-де
Руўхымызға көширгенбиз.

Тегин емес туўған топырақ,
Безе алмайды адам деген.
Терең тамыр урған дарақ, -
Ўатан деген, ўатан деген!

4

Өзгермели дәўир деген,
Жерге де бир нәўбет келер.
Бизлер дүземеген менен,
Дүзеледи бул жер еле.

Келер өз ийеси оның, -
Жаңа әўлад - ақыллы жас.
Көп сөйлемес биздей болып,
Биздей осамаслық қылмас.

Жердің қәдирина жетип,
Көтерисер төбесине,
Биздей өлерменлик етип,
Күл тартпайды көмешине...

Кайта қурыў кәбилети

Жер-анада мол болады.
 Аз ғана жыл сабыр етиң,
 Бул жер еле зор болады.

Зер қадирнн билип зергер,
 Сондай заман келген гезде,
 «Ижараға аз-маз жер бер»
 Деп жалынар дүнья бизге...

Сентябрь, 1988-жыл

АРАЛ ЭЛЕГИЯЛАРЫ

I

Суўы қумайтланған бир әзим дәрья
 Руўхым арқалы ағып барады.
 Демиккен ең соңғы балықлар онда
 Есеңкиреп қалаш қағып барады.

Бурқып аққан ылай суўда сайранлап,
 Дәрьядан теңизге булқынып ойнап,
 Еркін түсер еди. Жоқ енди ол ўақ,
 Суўы кесилген соң нағып барады?

* * *

Муз түсерде туўлап ол ҳасыл балық,
 Қызыл суў теңизге гүўлеп жеткенде,
 Дәрьяның көп узақ өрине барып,
 Ыўылдырық шашар еди көклемде.

Гүмис шабақларын дүрлетип айдап,
 Көк теңизге келер еди масайрап...
 Енди хәлден тайып, жигери қайнап,
 Теңиз тәңирисинен мәдет күткендей.

* * *

Теңиз тәңириси жоқ. Бар болғанда да,
Бәлки бул жағысты умытар еди,
Сайран етип алыс океанларда,
Бизге деген кеўлин суўытар еди.

Үлкен хожалығын жиберип ходқа,
Мүмкин өтер еди хозрасчетқа...
Бир “көл” қурыды деп ким берер сотқа?
Көлденең табысқа қунығар еди ...

* * *

Тубаласа иркип күшли ағысын,
Дәрьялар теңизге жете алмас екен.
Теңиз таслап өз мәңгилик жағысын,
Тәғдирине тәсил ете алмас екен.

Балық ойнар шалқар суўдың тусында,
Теңиз алып кеткен балық, кусын да.
Адамның ең әззи жери усында:
Өз ұатанын таслап кете алмас екен.

* * *

Суўға не? Бәри бир қайда толғанда,
Жаңа жарысларды жатырқай билмес.
Қай жерде суў болса, шағала сонда,
Қырғақтың қымбатын қадирлей билмес.

Қалса оның туўған жери қала ма,
Мухаббаты, жаслық өмири қала ма,
Ата-бабасының қәбири қала ма?
Инсандай сағынып қадирлей билмес ...

* * *

Қумшаұыт жағыста ойға таламан,
 Шаңғыт көз аштырмас, жүзің көрінбес,
 Ески ултан менен кетип бараман,
 Қайырылсам, артымда изим көрінбес.

Кемелер қаўсаған қайырда тозып,
 Көрсен жүрек сызлар, дәртлерің қозып.
 Қанша қарасам да мойнымды созып,
 Көз ушында көк теңизим көрінбес.

* * *

Хәзир дәркар емес маған той-байрам,
 Аўлақ жүрип қыял сүргим келеди.
 Бул апат ислерден ақыллар хайран,
 Себеплерин серлеп билгим келеди.

Тасыўдан аўыллар жаўраған гезде,
 Бурын қурбан берген дәрья, теңизге.
 Қайтып берер болса Аралды бизге,
 Жанды қурбанлыққа бергим келеди.

* * *

“Зәрредей пайда жоқ сениң жаныңнан”
 Деп күлгендей гүўлер дузлы самаллар.
 Гүзги күн сығыраяр асырлып шыңнан.
 Тамыры жалаңаш жатар томарлар.

Кеше толқып жатқан қайырды қара!
 Қанлы урыс болғандай қып-қызыл сора.
 Бир ғарры үш ешки менен аўара,
 Алыстан аўыз суў тасыр хаяллар.

* * *

Той тарқаған алаң яңлы әтирап,
 Жағыста аўыллар жетим қалғандай.
 Суўсыз балықшының иси патырат,
 Кемеси көшкисиз кетип қалғандай.

Алыс океанның балығын аўлап,
 Траулерден төгип, поездлар жаллап,
 Сол “алтын балыққа” ислер комбинат,
 Жүзди сарыплап, бирди пайда қылғандай.

* * *

Соныңдай мәрт еди бунда адамлар,
 Даўыл хәм толкында сымнан өткендей.
 Хош кеўилли, еден еди адамлар,
 Бекире кеспелеп қонақ күткендей.

Қыста муздан-музға секирер еди.
 Даўылда көк толқын өкирер еди.
 Шадлығын, руўхын, бекирелерди
 Енди бәрін биреў урлап кеткендей.

* * *

Сабыр-тақаты жоқ, шурт минез болған,
 Кимлер өз елинен шығып баратыр,
 Кимлер Сары камыс дей ме, қайлардан
 Балық излеп, азап шегип баратыр.

“Таслап ата мәкан Урге, Шегенди,
 Қоңыратқа барып салы ек енди”.
 Қайдағы бир Поладзада дегенди
 Және әлле кимди сөгип баратыр...

Бир мәрмер дача тур гөне жағыста,
Кешки жолаушының қыялы яңлы.
Алтын пляж еди бул аўлақ туста,
Перуза аспанлы, мәрўерит таңлы.

Шөлдиң саратаны хәўирли ўақта,
Не адамлар келер еди қонаққа.
Көк толқын еркелеп аппақ аяққа,
Бейиштиң бул да бир тымсалы яңлы.

* * *

Хәмелдарлар жутып бейиш ҳаўасын,
Бунда дем алыўға көп келер еди.
Арнаўлы самолет, хәңлеген машын
Сыйлы қонақларды жеткерер еди.

Хрусталь жамларда шайқалып шарап,
Салқын шардәреден теңизге қарап.
Ханымлар шөллесе “боржоми” сорап,
Ханның қызынан-да өткерер еди...

* * *

Рәхәтли күндиз, пайызлы ақшам,
Сүңгип шыққаныңда салқын суў қандай!
Бес күнлик дүньяға қутлы қонақсан,
Сезерсең енеден қайта туўғандай.

Бийсәўбет адамдар келе алмас еди,
Не болып атқанын биле алмас еди.
Күни кеше ғана бул ырас еди,
Енди көрген түстей, таңғы думандай.

* * *

Бирақ бул түс емес, болды хәммеси,
 Жақсылық-жаманлық шабырсып кетти.
 Данқ, дүнья хәзликке көп аўып еси,
 Ағамлар дурыс жолдан ғабырсып кетти.

Дәслеппе хызмет еткен болды берилип,
 Кем-кем кисилиги тутты керилип.
 Ақырсында минген музы бөлинип,
 Сең жүрер алдында абыржып кетти...

III

Не ғәлетий дәўир! Адамыйзатқа
 Жақсылық ушын жан аямас заман.
 Бир жағынан өзін айдап апатқа,
 Аяғы астына қарамас заман.

Ақыллы, билимли, сумлықлы, сада,
 Көк тыйыны түссе, болардай гәда.
 Көз алдында көк теңизин жойтса-да,
 Жуўабын ҳеш кимнен сорамас заман.

* * *

Мийрибанлық жас сорғалап бетине,
 Уядан бир мәйек алмаған заман.
 Жерик болып аққуў қустың етине,
 Сыңсыўына қулақ салмаған заман.

Хәр қызғыш өз көлин қорыр бул ўақта,
 Хәр ким мурап өзи суў ишкеп жапқа.
 Бир сайғақты тиркеп “қызыл китапқа”,
 Мың кийиктиң басын жалмаған заман...

* * *

Я инсан, адамлар не деген дана!
 Ыжлескенде бир-биринен өткерер.
 Жәбир көрип атса тәбият-ана,
 Сөйлеп-сөйлеп сөз тарашын жеткерер.

Биреулер - ийеси мийримли жүздин,
 Биреулер - ийеси тойымсыз көздин.
 Биреулер - курыўын тилеп теңиздин,
 Соннан ләззет алып, сулыўлық көрер ...

IV

Гүрсинген ҳаўазың тур қулағымда,
 Көз алдымда ақшам жарға урғаның.
 Жадырап күн шығып, жел басылғанда,
 Қыз минезли жуўас болып турғанын.

Таўлар шөгип, жерге кирмеген шығар,
 Жулдызлар ҳәм бирден сөнбеген шығар.
 Дүнья ҳеш ўақта-да көрмеген шығар:
 Бир майданда теңиз курып қалғанын...

* * *

Хош, теңиз, сүйиклим! Жаралы жандай
 Өлим ҳалатында урасаң ҳаллас.
 Мениң қайғым амфибия - адамдай,
 Сенсиз қырда жасап саўа бола алмас.

Сени сум әжелге еткен гирипдар
 Үш жаўыз қылмыскер еле-де жасар.
 Ҳеш ўақ қолға түсип, сотланбас олар,
 Ҳеш прокурор оған айып тағалмас.

* * *

Ол үш жинаятшы арамызда бар:
 Бири-бийпәрўалық медузалары.
 Гилкилдеп толқынсақ бетинде жатар,
 Муздай суўык жәнлик, жоқтай ҳазары.

Сездирмей дененди жаралар әстен,
 Гүлшанларды басар соралар әстен,
 Теңиз қурып, дәрья тубалар әстен,
 Онда болмас мийрим, хұждан азабы.

* * *

Ол үш жинаятшы санамызда бар:
 Бири-өзимшиллик, тәккаббыр жар тас.
 Аяғына бас урса да толқынлар,
 Турар ызғарланып, жүзин жылытпас.

Шортан шабақ көрсе, жутпаға тайын.
 Шортанды да бирақ қуўалар жайын.
 Өзинен зор шықсаң ғана ағайын,

* * *

Осал келсең, қапталына жуўытпас ...
 Ол үш жинаятшы арамызда бар:
 Бири-осамаслық, ой жоқ басында.
 Пайда хәм даңқ ушын кесиўге таяр
 Өзи минип турған тал шақасын да.

Тек бүгинги табыс - ең бас әрманы,
 Келешек - олардың бийпул қурбаны.
 “Бизден соң суў бассын мейли дүньяны”
 Деп жазар олардың қәбир тасына...

Бул үш қылмыс қамалларын бузыўға
Адамзат бир зор атланыс қылажақ.
Жаңаша ойлаўдың күни қызыўда,
Шынлық толқынлары хәўиж алажақ.

Басқа менен урысып үйренген Адам
Өзине урыс ашар, байрағы - хұждан.
Бул, шайыр айтқандай, “барлық урыстан
Уллы хәм бирден-бир урыс болажақ”.

* * *

Хуждан азабында өртенип адам,
Перзент анасынан кеширим сорап,
Мийрим сүти сонда ийип қайтадан,
Теңиз болып толқыр ана-тәбият.

Хағлап қудайымның дәрьялары-да,
Тоғайлар маўжырап тыныш таңларда,
Теңиз еркелер өз жағысларына,
Сен хәм биз ол тойда болмаймыз бирақ...

Апрель. 1988-жыл.

«ПЛАХА» ИЗЛЕП...

Шыңғыс Айтматовқа

Ўай, енағар адамзат!
Өз исине өзи, хайран қалғандай.
Сумлық хәм илимди қатырып жумсап,
Бир плаха²⁴ соғып шығардық сондай...
Бир мүлик болды өзи айта қалғандай.

---

²⁴ П л а х а - өлим жазасына тартылған адамның басын шабыўға арналған дүңке ағаш, қассаплар оны«жан ағаш» дейди, (И. Ю.)

Турар ийесиниң күнине жарап,
 Көрген жаға услап, тәўбе қылғандай.
 Соғыў аңсатлыққа түспеди бирақ:
 Қанша усыныслар, даў хәм жәнжеллер,
 Каншама диспутлар болмады пайда.
 «Бетоннан соғайық» деди биреўлер,
 Биреў айтар «НТР заманы қайда!»
 Биреўлер дер: «болсын нағыз ағаштан,
 Бетоның не? Аяң балтаның жүзин.
 Басы шабыларда адам хәр қашан,
 Тәбияттан бөлек сезбесин өзін...
 Көп тартыстан, кейин шықтық аралап
 Ағаш туқымы бар хәмме жақларды,
 Ливан кедрлерин қырықтық жарғылап,
 Саваннада уллы баобабларды.
 Тайга қарағайын бийигин сайлап,
 Әйдик еменлерди қыйратып шықтық.
 Түбине зәхәрли изей суў айдап.
 Саялы гүжимди қуўратып жықтық.
 Мине, таяр болды!
 Планетаның
 Орнаттық халық барар кең майданына.
 Хәр ким алып барып оған душпанын,
 Айбалтамды жуўсам дейди қанына.
 «Жүр» деп бири-бирин зорлайды адам,
 Зорлағаны менен бармайды адам,
 Бирин-бири тутып жуп жағасынан,
 Сүйрейди, қыйнайды, қорлайды адам...
 Кимлер адамзатқа етсе жақсылық,
 Екиншилер ислер оған шақсыйлық.
 Исеним көпири қыйрап белинен,
 Еки жағыс бир-бирине қақшыйды...
 Жүрер жолларды да шықтық, миналап.

Басып алмайық деп оны абайсыз.
 Хәр адым атқанда диге қалтырап,
 Жүрекке ас батпас, уйқымыз жайсыз.
 Лекин жасау зәрүр, жан деген татлы,
 Мәжбүрмиз миналы жолдан барыуға.
 Әжел қузғынлары қара қанатлы,
 Таяр тур өмирге пәнже салыуға.
 Жерде тиришиликке тууғызып қәуип,
 Гүрсинер Невада, Семей шөллери.
 Әжелдің бинарлы урығын тауып,
 Алғыс алар «илим пидәкерлери».
 Уяға таласқан еки лашындай,
 Адамлар аяусыз бир-бирин жулар.
 Подшипниги майланбаған машындай,
 Астымызда жер хаулығып айланар,
 Ашкөзлер шанағы терең қурдымдай,
 Байлық үстемликти аусар бир тынбай,
 Жууҳаланып теңиз сууын симирip,
 Нәпси өрбир шегирткениң куртындай,
 Жаурап Миссисипи, Әйиу дәрьялар,
 Жағысларын таслап қашады Арал.
 Газге ууланған хиндлер қаңғырып барар,
 Чернобыльде таллар дир-дир қалтырар.
 Ишип дәрьядағы зәхәрли суудан,
 Жағыста қан қусып өлер негрлер.
 Әжел қыснағына вертолет қууған,
 Қашып барар сайғақ хәм кенгурулер.
 Пахтадан «ақ алтын» алыу қастында,
 Зәхәр шашқан самолеттиң астында
 Бауыры шаншып, ыңырсыйды балалар,
 Жолда өлип атқан торғайлар қалар...
 Динамит жарылар, лайнерлер жанар,
 Террорлар, мафиялар - жауыз хайуанлар,
 Плахаға қарап айдап бир-бирин,
 Яғный өзін-өзи қыйнар адамлар...
 Ал, ол дүңке ағаш өлим шақырып,

Мудам қанға шөллеп турар деседи.
 Бирақ сел жамғырлар өмир шақырып,
 Ол ағаштан нарт шыбықлар өседі.
 Сол нартлар жапырағын ылақлы ешкі
 Жеп атыр артынан келип арқайын.
 Ол ағашқа келип отырар кеште.
 Муўсапийт жолаушы жүзи сарғайып,
 Хәм үшкілсиз пишкен узын липасын
 Сәл қымтап, ағашты сыйпап қояды.
 Шырамыттым түсин, сақалын, шашын,
 Ширкеўдегі сүүретлерге баяғы:
 Қудды көктен түскен Ййса пайғамбар
 Хаққында аңыз сөз түседі еске.
 Сол деп параз етсек, ойлаған шығар:
 «Азап пенен шегеленип крестке,
 Асықпай өлгеннен мынауың абзал.
 Шарт үзилип түскен гелленди көріп,
 Есинди жыйғанша кетерсең өлип.
 Героиннен тартсаң оның үстине,
 Өлерінде жаның аўырмас және.
 Не деген инсанлық, мийрим-шәпаат,
 Өсип қеткен екен ғой бул адамзат! ...»

Ал, дәрәя бойында адамлар барар,
 Өзи соққан мүлікке хәўлирип қарар,
 Хәр қайсысы өз басынан қәўип етип,
 Билдирмей өз мойнын сыйпалап қояр,
 Олар енди уллы дәрәя бойында
 Жаңа ойшылына жаңа заманның
 Жүгиниўди нийет еткен ойында,
 Ақылы киргендей ойсыз адамның.
 Соншелли пейлинен азған бул инсан,
 Сезген болса керек оянып хұждан:
 «Кемеге мингеннің жаны бир» деген
 Нақылды еслетип толқыр океан.
 Жаўызлықтың мүлки сол дүңке ағаш,

Мүмкин нартлап, дарақ болар қайтадан.

Ақыл аспанында нур шашып қуяш,

Уллы хақыйқатқа жол табар инсан ...

Нөкис, март, 1988-жыл,

БОРАНЛЫ КЕШТЕ

Үстүрттиң шөлі көк тайғақ,

Шыдатар емес боран дым.

Ықлады келип көп сайғақ

Мал қорасын Оралдың.

Бас салды ийтлер шаўылдап,

Қызық болды қалайда.

Қәпелимде аўылда

Кийиктиң ети молайды.

Қақаман боран жулқынып

Қағады кеште айнаны.

Хәр қазанда бул күни

Сайғақтың гөши қайнады.

От басында Орал мәс,

Ет туұрар малдас қурынып,

Езиўден күлки жыйылмас,

Қатынына бурылып:

- Журт машынлы жүрипти

Сайғақ атып боранда.

Қудайдың өзи кийикти,

Әкелер айдап Оралға... —

Деп мардыяр мақтанып,

Қызара бөртип кулперең.

Сексеўилдің шоқлары

Ысытып, хәмме терлеген.

- Ийтлерге несип болар-ма.

Ең ириси сол аңнан...

Тойсын-да етке олар-да,

Алған жоқ ғой қораңнан. —

Деп ҳаял сорпа қуяды

Дуўрамалы самарға.
 Балалар-да тояды,
 Уйқыға жатар олар-да.
 Ашыўлы боран далада
 Айнаны сабар хўйилдеп.
 Маңырай-ма, жылай-ма,
 Түсинбедим тилин тек...

Москва, Октябрь, 1987-жыл.

ТИЙМЕ ОҒАН

Тийме, бала, жыланға
 Ийреңлеп баратырған!
 Жасаў ушын буманда
 Олдағы жаратылған.
 Сениң аўылың болса,
 Оның-да ўатаны бул.
 Ақсардың арасында
 Хэз етип жатады бул.
 Сен тек, табаның менен
 Жер басып, жүресең жол.
 Пүткил денеси менен
 Бул жерге берилген ол.
 Оқыў я пайда қуўып,
 Кетерсең ер жеткенде.
 Ал, ол усында туўып,
 Өледі усы жерде,
 Жыланның түси суўык.
 Адамның иши суўык.
 Баўырына тартып жүрип-ақ,
 Адамлар жаяр уўын.
 «Жыланның тили зэхэр,
 Шақса шатақ" дейди сол.
 Бул сөзде наданлық бар;
 Шақпайды, тислейди ол.
 Тислейди уўын жумсап,

Урсаң хәм азап берсең.
 Мийрим-шәпаат қумсап,
 Жалт-жалт қараўын көр сен.
 Сезимиң серли болса
 Сен серлер едиң бәрин:
 Қыз минез қылықларын,
 Қамшы өрим нағысларын...
 Туўылып өскенине
 Бул бир усқынсыз жерде,
 Айыплы емес хәм де
 Оған өкинбейди де.
 Жерге жылан-да керек.
 Ем болар уўы ушын,
 Адамлар серлеңкиреп,
 Аяқ басыўы ушын.
 Хәй, бала, тийме оған!
 Сен не, уражақсаң-ба?
 Жасаў хуқыўқынан
 Мәхрум қылажақсаң ба?

БАЙЫЎЛЫҒА

Телеантеннаға қонып иңирде,
 Тамбасында бай-байлаған байыўлы!
 Көптен жоқ едиң ғой сен бул өңирде,
 Қайдан келдиң сен оңбаған байыўлы?

Түриң убыжықтай, үкили көзин,
 Дым бир зыянатсыз қуссаң-аў өзиң,
 Бирақ журт аўзында көп жаман сөзин,
 Неден жаманатлы болдың, байыўлы?

Ырастан сен байдың улы болдың ба?
 Ата-аңаңнан жаслай қарғыс алдың ба?
 Өгей шешең саған дөхмет салды ма?
 Неден жаманатлы, болдың, байыўлы?

Мәканың гөне там, уяң жарықта,
 Бәледей көринер түриң халыққа.
 Мениң демим шамаласып қалыппа,
 Сен не деп қышқырып турсаң, байыұлы?

Теңиз толқып тұрған ұақта иргеде,
 Ел қандай мәс еди кеше Үргеде...
 Жүрегим даұамас енди көрмеге,
 Мәканлап алыпсаң өзин, байыұлы.

Арқадан жағымсыз самаллар есер,
 Самал ескен сайын еңсеміз түсер,
 Узамай бул аұыл көшеди десер,
 Сол ма айтажағың, байғұс байыұлы?

Накыл бар: жер қатты, аспаны узақ,
 Көшпеймиз бе деген үмит бар бирақ.
 Тамбасынға шығып бақыр қаттырақ,
 Бәлким. сениң даұысың, жетер, байыұлы.
Апрель, 1988-жыл.

ЕКИ ҚУҰАНЫШ

Мен атымды түсип басқаға бердим.
 Ер-турман, дорбасы, қамшысы менен.
 Сен дәрхал қуұанып жуұырып келдің,
 Көзинде шадлы жас тамшысы менен.

Сен байғұс қуұандың хәз етип күлип,
 «Пияда қалдырып жазалады-аў деп.
 Мен байғұс қуұандым: жаяұлап жүрип,
 Көп жақсы қосықлар жазаман-аў деп ...
Март, 1988.

ДУ ФУ²⁵

«Басы артық я өзиңе керексиз,
 Китапларды өз баҳасын төлеп биз,
 Аламыз, я қандай кітап қәлесек,
 Сол кітапқа алмастырып аласаң».
 Деп еситтим бир дүканда мен бүгин.
 Дәрхал өзим жазған кітаптың бәрин,
 Апардым да, алмастырдым бағана,
 Ду Фудың шаппаттай бир топламына
 1988-жыл, май.

БУРМАЛАҰШЫҒА

Базы бир жигитлер ойнап аңғалақ,
 «Қызай» аңлыұ менен жатқан деседи.
 Аўзына келгенин сырттан сандалап,
 Көзимше «қосығың қатқан» деседи.

Қосықты бурмалаұ ушын хәр қашан,
 Хасла кереги жоқ ақыл хәм хұждан.
 Пыстырмада ат үрkitип тасадан,
 Мәпленийге олар шаққан деседи.

Жыйыстырып мийрим, инсап, арды да,
 Сәл сүринсең, атлап өтер алдыға.
 Сейфулғабит пенен Избасарды да,
 Усындайлар иске шатқан деседи.
 Май, 1988-жыл.

ТУСЫҢНАН БИР ЖӘНАН ӨТИП БАРАТЫР

Ағаңның сөзине қулақ сал, бала,
 Бет алысың жаман кетип баратыр.

²⁵ Ду Фу – VIII әсирде өткен ұллы қытай шайыры.

Зейни пәслик қылмай бир серлеп қара,
Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр...

Билмедим кийгени қандай таўардан
Сын-сымбатын көріп естен аўарман,
Хәр басқан қәдеми бир дәртли әрман,
Сен өзиң бил, маған өтип баратыр.

Гөззаллық дүньясы соншелли абат,
Сулыўларда болар ғайры кәрамат,
Гүлли көйлегинен желпип аромат,
Жүзи махый табан өтип баратыр.

Наданлар ашықлық ләззетин билмес,
Саз-сәўбетти сүймес, ойнайып күлмес,
Соңыра қонып кет деп жалынсаң келмес
Үй тусынан мийман өтип баратыр.

Илхамым яр болып, келсе әўметим,
Бир тәрийплер едим қәдди-қәўметин,
Жаслық дәўран тең-тайы жоқ дәўлетиң,
Тез бақпасаң, дәўран өтип баратыр.

Сен болсаң жаныўсыз, гүлханың суўып,
Уўызда тоймапсаң енеден туўып.
Өкең жетеалмаған дүньяны қуўып
Бир аш көзли надан өтип баратыр.

Инсанда сиз-бизлик ҳәм де мириўбет,
Көзлеринде нур жоқ, сөзинде - ләззет,
Мухаббатың басқа журтқа күйеўлеп,
Көкиректе әрман кетип баратыр.

Ашық нәзер менен серле, хәй, бала!
Жаслық бағы солмайды деп ойлама,
Бәхәр паслы келди, гүллеп айнала,

Таў басынан думан өтип баратыр.

Кеўил әндийшесин айттым мәзи мен,
 Жаслық дәўран болмас өзи-өзинен,
 Көзинди аш, жуўермек, жуўыр изинен,
 Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр!
Москва, декабрь, 1988-жыл.

ЕССЕНТУКИДЕГИ СӘРҮИ ТАЛЛАРДАЙ ...

Бултлар ақбоз атын таўға тусаған,
 Суўларында шербет бардай, пал бардай.
 Күнлер өтер бир-бирине усаған
 Ессентукидеги сәрүи таллардай.

Қыялым таўларға ушар хаўалап,
 Жаслық дәўран жасыл дөнген бир дарак,
 Узағына турмас екен ол бирақ,
 Ессентукидеги сәрүи таллардай.

Халық қыямет нақыл сөзлер дөретер:
 Бир жигит тусынан бетерме-бетер
 Салланысып жети дүркін қыз өтер,
 Ессентукидеги сәрүи таллардай.

Бәри өтип болған еди тусымнан,
 Хеш бир дүркінде жоқ едиң ғой, жанан?
 Жасарта жақсаң ба бизди қайтадан,
 Ессентукидеги сәрүи таллардай?

Таў басында бултлар қозғалаң таўып,
 Қой, тыныш кеўлиме салма ғалаўыт.
 Өмирим жайпарахат өтсин ырғалып,
 Ессентукидеги сәрүи таллардай ...

Август, 1982-жыл.

ҮШ ОҚ (Легенда)

Бажбанның баласы ойнар тоғайда,
Кеклик құс қышқырып жылайды сайда.
Излеп тауып алса қустың уясын,
Бир жылан ол жерде болыпты пайда.

Бала ушлап ылақтырды жыланды,
Палапанын көріп кеклик қуғанды,
Сол ұақта сес келди тоғай ишинен,
Сүйсиндирип қулақ салған адамды:

«Адам улы, қандай жақсы баласаң!
Сыйлыққа сен енди үш оқ аласаң.
«Аттым!» десең, жықбайтуғын жауың жоқ,
Көзи қатты көзмәмбет сен боласаң.

Тири жанға айтпа бұл сырды бирақ,
Дус келгенге атпа оқты заялап.
Егер айтып қойсаң буны адамға,
«Аттым» деген оғың атылмас онда ...

Бала үйбетине қашты хәулирип.
Бир күни тоғайда жигилдик терип,
Қоңысының қасымкер баласы менен
Төбелесип қалды ол ойнап жүрип.

Сол тауназар бала буны сабады,
Дым қорлығы келди, өксип жылады.
«Аттым» деди сынған тисин түкирип,
Қоңсы бала жар басынан қулады.

Бала үйбетине қашты хәулирип,
Ержетти бир қызды унатты сүйип,
Кесе турды бұған бир жигит бирақ,

«Аттым!» деди. Ол хәм күл болды күйип.

Катынға сыр айтпас еркек кемде-кем,
Шарап ишкен ўақта мақтанып дәкең,
Сырын айтып қойды. Қалған бир оғы.
Атқан менен енди көшпейди екен.

Барған сайын болды душпаны мықлы,
Бирисинен бири күшлирек шықты.
Енди өкинип жүр жигит өгейсип,
Тоғай пийри берген ессиз уш оқты ...
Февраль, 1988-жыл.

ӘСКЕРБАЙҒА

Бетің быдым-быдым, жүрегін таза,
Алшағырдай минезің бар биймаза,
Үш - төрт миллийсадан келмесе қаза,
Әжелиңнен өлмейсең сен, Әскербай,
«Ешек дәптерден»

Шақаманнан шайбас буға табылып,
Услай алмай жүрдик хәмме жабылып,
Өгизлер түйектен шықты сабылып,
Сенің жаның тас екен дым, Әскербай.

Ысмамытың шаршап халдан кеткенше,
Тусыңнан не раўшанлар өткенше,
Гүректей тислерің қаўсап питкенше,
Жигитлик дәўранды иштиң Әскербай.

Әўпилдеп жуўырдың жараған нардай,
Қобыздай куўсыйды турпатың дардай,
Арақта әкеңнің қарызы бардай,
Изине кунжыйып түстиң, Әскербай.

Сени қапқан ийтлер қутырып өлди,
 Сона шақса мәс боп тугылып өлди,
 Еске алар гәптің енди утыры келди,
 Талантқа суў қоспай иштиң, Әскербай.

Есиктиң аўзында аңқырды ешек,
 Қақаман суўықта ким келди десек...
 Отсыз өжиреде подшипка төсеп,
 Уйқылап жатқаныңды көрдим, Әскербай.

Тоңыртқасы толды жап хәм салманың,
 Өңешиң өзгеше, тас екен жаның,
 Сол жүристен өлмей аман қалғаның,
 Жүриминң бар екен еле, Әскербай.

Журт айтысар енди сени қойды деп,
 Қарар оған қатты тәсир қылды деп,
 Жойтылған қәлемин таўып алды деп,
 Ес барда етегин жапқан Әскербай.

Ишинде бар гүмбирлеген шайырлық,
 Ендиликте қалсаң оннан айрылып,
 Илхәм периштеси бақпас қайырылып,
 Нашарға нәзериң түспес, Әскербай...

ПЕРИ МИНГЕН АТ

Сондай бир күш хукими хөктем ...

А. Блок

Сейисханаға азанда келип,
 Сейис күнде хайран қалады:
 Аты қара терге шомылып,
 Оқыранып зорға турады.
 Аўырғанды бәлким жаныўар,
 Деп суўлыққа байлады андыз.

Ертең де сол аўхал тәкирар ...
 Әжепленип сейис уйқысыз,
 Таң асырып аңлды кеште.
 Түн жарпында қулыплы дәрўаза
 Өз-өзинен ашылды әсте.
 Ат тыпыршып болды биймаза.
 Хәм изинше аппақ денели,
 Қара шашы бөксесин жаўған
 Жалаңаш қыз кирип келеди,
 Салдыр-гүлдир ат аяғынан
 Кисен түсти. (Көрди хәммесин,
 Еси кетти сейис сорлының).
 Жалын сыйпап қыз ақ мәммесин
 Омыраўына басты торының.
 Ат жуўасып, бир тепсинди де,
 Қыйпақлап қыз хәмирине көнди.
 Жалын қармап бир секирди де,
 Қустай ушып қыз атқа минди,
 Пәрсиз оқтай қаңрып сайгүлик,
 Кетти жүйиткип қула далаға.
 Түс көргендей сейис хәўлирип,
 Қала берди сейисханада ...
 Сол дегендей хәр күни кеште
 Ел уйқыға жатты-аў дегенде,
 Келер илхам периси әсте.
 Кисенлеўли ат қусап мен де,
 Тыпыршыйман оны сағынып
 Ашық болып қозар дәртлери
 Хәмирине үнсиз бағынып,
 Көтеремен еркеликлерин.
 Пери минген аттай азаплап,
 Ол жанымды қыйнар бәрхама
 Дәртлеримди төгип қағазға,
 Таң атқанша қәлем тартаман.

Март, 1988-жыл.

БЕРДАҚТЫҢ ДУЎТАРЫ

(Шайырдың дуўтарын шаўлығы музейге тапсырғанда)

Хаслың сениң ағаштандур,
Сөйле дуўтар, сөйле дуўтар!
Хаўазың толы әрмандур,
Дәртиң баян әйле дуўтар.

Уллы шайыр ийең болған,
Қулағыңа бұлбил қонған.
Талай тойларды атқарған,
Даңқың белли елге, дуўтар.

Гөне заманның гүўасы,
Шарханаңда саз ағласы,
Бердақ бабамның муңласы,
Дәртиң баян әйле, дуўтар.

Гүмбирлеген сазға байсаң,
Дәртлеримди қозғағайсаң.
Гүңиренип неге жылайсаң?
Тилиң болса сөйле дуўтар!

* * *

Дәрья көк теңизге қуйған арадан
Қашықлаўда өсти бир түп қараман.
Айдос баба саясында түсленип,
Күнхожадан бийлер кеңес сораған.

Теңсиз урыс барар Ытан жеринде,
«Азатлық» ураны халықтың тилинде.
Масайрайды қылышынан қан тамып,
Хан ләшкери қарақалпақ елинде.

Ерназар алакөз алыс қорғанда,

Ханға қарсы қайтпай саўаш қурғанда,
Сатқын ағайинлер арқадан атып,
Жаўға жығып берди, өлди әрманда.

Жаралы ийеси жалын қармаған,
Бир ат сонда қарғып Қазақдәрьядан,
Пәрсиз оқтай қаңғып услатпай кетти,
Ала қуйын шаўып елден армаған.

Ел сүйген бағадыр, жас суңқар еди,
Ашықлық ышқында бийқарар еди.
Урыс питкен соң қосылыўды аңсаған,
Айдан арыў қалыңлығы бар еди.

Атын байлап, сүйенгени қараман,
Қан сорғалар қылыш тийген жарадан,
Бир дийдарын көрип өлсем ярымның,
Деген әрман бир кетпейди санадан.

Ашықлардың алып ушып жүреги,
Талай күтип, талай бунда түнеди.
Бүгин ақшам усы терек астында,
Ушырасыўға ўәделескен күн еди.

Түн ишинде яр келгенин билди ол,
Ырза болып мыйық тартып күлди ол.
Қуўдай сыңсып қушақлаған ярының,
Қолында көз жумып жигит өлди сол.

Қыз айтыпты дейди: «Тәңирим, ал мени!
Ярым менен бир топыраққа сал мени!»
Қыз тилеги қабыл болған деседи,
Былай болған тилегиниң келгени:

Шаң көтерип шамал есипти дейди,
Сел-сел қуйып, бултлар көшипти дейди,

Даўыл уйытқып қараманның үстине
«Шатыр» етип жасын түсіпти дейди ...

* * *

Теберик дуўтарды қолға аламан,
Қарайман да, түрлі ойға таламан.
Самал шақырып сөйлеп турғандай болар,
Өзегін өрт шалып күйген қараман.

Болыпты ол гезде дуўтаршы уста,
Хәрдайым тың-тыңлап иркілген туста,
Хәр ағаш өзінше саз шертип турар,
Оны көрсе ызыңлаған қамыс та.

Ызың-ызың сеслер келер даладан,
Самал ессе, қуўрай сыңсып жылаған,
Бүртик жарған жөнеўиттің қабығы,
«Кесип алып, сырнай соқ» деп сораған ...

Сол уста бул жерге келген деседи,
Күйген дарақ дәртін билген деседи.
Дуўтар ислеп сол қараман ағаштан,
Бердаққа апарып берген деседи.

Хәм ол айтқан дейди: «О, дана шайыр!
Халыққа ығбал излеп боларсаң сайыл,
Арнап соқтым, ал сен усы дуўтарды,
Сөзиңе, сазыңа заманлар қайыл ...»

Устаны алғыслап, жанға теңгерип,
Шайыр қолға алды, дәске өңгерип.
Сөз ағласын, саз ағласын сүйсинип,
Халық тыңлады қуўдай мойнын төңкерип.

Йошлы қосық! Бир күш бар-аў өзінде,
Жымбырлап енесең сана-сезимге.

Кеўиллерде бәхәр гүли ашылар,
Бақсылар хәўижге минген гезинде.

Тебериксең уллы шайырдан қалған,
Бақсы қыз Хұрлиман сенде саз шалған.
Қаражанның қашқан аттай елеўреп,
Сени сөйлеткенин сүйип қалғанман.

«Яр, сен қал енди» деп хош хәўаз Есжан,
Жапақ бақсы гүрлеп дәрьядай тасқан.
Бүгин көрдим Генжебайдың қолында,
Жаңла дуўтар, қәне жаңадан йошлан!

Сазды сүймегеннің үйи күймесин,
Ғәриплер сағынсын Сәнем сийнесин.
Өзегин өрт шалған қараман ағаш,
Ашықлардың әрманынан сөйлесин ...

Май, 1988-ж.

* * *

Кел, сен сәўбетлес бол бизге, хәй самал!
Еглерге зорым жоқ, зарым бар мениң.
Ушардан оқ жеген сүйлиндей мысал,
Сарқып ушар ғана халым бар мениң.

Мийрибансаң, тәбизиме түсерсең,
Анамның ақ жаўлығына усарсаң.
Пешанамнан сыйпап-сыйпап есерсең,
Бүгин сенлик рузығарым бар мениң.

Бәлент таўға барсам, басында қары,
Сел-буршақтан жаўрар оның да халы.
Қәўесетли, бир-биринен ғаўғалы,
Саў басымда саўдаларым бар мениң.

Кеўил алғам-далғам, жүреклер сазып,
 Бүлбил қус уясы қалды қулазып.
 Жүк артайын десем, қәтеби жазық,
 Көш артында жайдақ нарым бар мениң.

Саз шертейин десем, сазым келиспес,
 Айнаға қарасам, жүзим келиепес,
 Адамларға айтсам, сөзим келиспес,
 Келисиксиз намаларым бар мениң.

Дәўлет қайтып, исиң шапса насырға,
 Дослар өсек айтар ошақ басында.
 Сондайда сен пәрўанасаң қасымда,
 Дурыслығымды тән аларым бар мениң.

Қайғы-ғам шадлықты аңлыұын қоймас,
 Сум пәлек биз бенен ойынға тоймас.
 Базы бир ислери ақылға сыймас,
 Соншелли не гүналарым бар мениң?

28-июнь 1988-жыл

ӨМИРЗАЯ ЖУЛДЫЗЫ

1

Өмиримнің кешинде, геўгим түскенде,
 Таўлар қабағында жанар бир жулдыз.
 Кийиклер урланып қақ суў ишкенде,
 Қәпелимде бирден сөнер сол жулдыз.

Жоғалтқандай сырлы сақыйна жүзик,
 Бир сулыў әрманлы көзлерин сүзип,
 Хәр қараған сайын баўырымды үзип,
 Ақшам түслериме енер сол жулдыз.

Аспан жийегинде жанғаны неси,

Жанып турып демде сөнгени неси?
 Азаплап бизге пәнт бергени неси,
 Жанымды отларға салған сол жулдыз?

Айралық азабын кеўлинде гизнеп,
 Жаўтаңлап қарайман мен оны излеп.
 Жасаўдан да зыят бир ғайры ләззет
 Алдап әкеткен-бе? Қәне сол жулдыз?

Анам айтар еди оның тәрийпин,
 Әрманлы нашардың муңлы тарийхын,
 Көзден бир-бир ушқан яңлы бар уйқым,
 Әмиримнің кешинде сөнген сол жулдыз.

Мөлт-мөлт етип муңлы қарар да турар,
 Биреўди излеген болар да турар.
 Жел үрлеген шамдай сөнер де қалар,
 Ел аўзында ертек болған сол жулдыз.

2

Паналаған көл жағасын, таў шыңын,
 Жалғыз үйи турар еди аңшының.
 Мөлдир булақ көлге қуяр жылтырап,
 Әрминдей түсип қалған қамшының.

Жазғы түнде сол булақты жағалап,
 Баўырында нәресте бар шақалақ,
 Қыз жуўырар албырақлап көл бетке,
 Қуўдай сыңсып жылап барар «апа» лап.

Еситкендей апасы жоқ сорлының,
 Қызын хәм де емизиўли бир улын
 Қалдырып көз жумған әрманлы ана,
 Билсе еди өгей шеше қорлығын!

Еситкендей әкеси жүр таўларда,
Кулан куўып, арқар атып аўлаўда.
Үйине еки-үш күнде бир келер,
Қашан келсе үйде қатын шаўлаўда...

Қыз барар үкесин баўырына басып,
Қорқып, албырақлап, ақылдан сасып,
Қасында бар қаптан ийти аңшының, -
Тири жетимлердің садық жолдасы.

3

Бул истиң мәнисин айтсам мен деген,
Бийкар дерсең бул дүньяны кең деген.
Көргенлер жағасын устар, тоба деп,
Көрмегенлер ертек сөз деп сенбеген.

Ертек емес, ертеде журт көрипти,
Ана байғұс әрман менен өлипти.
Өгей шеше, сол анадан туўылған
Нәрестенің жүрегине жерипти...

Бесиктиң жанында жатқан қыз байғұс,
Шоршып ояныпты көріп жаман түс.
Пейлин аңлап жаўыз өгей шешениң,
Қашты өз үкесин алып асығыс.

Айды жоқлап еди, көринди ай-да,
Жулдызлар да болды аспанда пайда.
Отырды қыз таңның атыўын күтип,
Көлдің жийегинде купыя жайда.

Бир ўақта гүїлдеп бир даўыл есип,
Қамыслар сыпсыңлап, гүўлеп сөйлесип,
Көл шетине ығып келипти дейди,
Сонда тербетилип бир алтын бесик.

Қыз байғұс қуғанды хаўлығып қарап,
 Үкесін сүйди-де жатқызды орап.
 Етегін шербенип суўға түскенде,
 Бесик ығып кетти сәл аррағырақ.

Бесикти тутсам деп хәрекет етти,
 Абайламай терең ийримге жетти,
 Қәпелимде гүрпилдеген ақ толқын,
 Қызды көмип, бирден батты-да кетти.

Жүрек-баўырын ништер тилгендей болды,
 Түс көріп атырып өлгендей болды,
 Бир топар қыз әтирапында сыңқылдап,
 Буны ермек етип күлгендей болды.

Суўперилер еди күлискен булар,
 «Периде мийрим жоқ» деген сөз-де бар.
 Шешиндирип муздай қоллары менен,
 Бийгүна сулыўды әкетти олар...

4

Ийт жағыста шыр-пыр болды қаңсылап,
 Бир сумлық сезгендей жаныўар жылап,
 Өзин суўға атты қыздың изинен,
 Қутқара алмады ийесін бирақ.

Тислеп алып шықты көйлегін ғана,
 Тәғдирдің исине ким турар ара!
 Жылап атқан нәрестени айланып,
 Көлге қарап улыды ийт бийшара.

Ким умытар бул азаплы кешени,
 Қарғанып киятқан өгей шешени,
 Көрген ўақта әлле неден сескенип,

Ийт жүрегі қалтырады деседі.

Дүньяда не жаман,- жериклик жаман,
Жерик асын жесе, қалармыс амам.
Бирақ сол тас туұғыр өгей шешенің
Жаўыз нийетіне шыдамас адам.

Адам туўе, ийтиң жаны түршикти,
Шалаўытлап қарғаныпты, урысыпты.
Қыздың жоқ болғанын билип қуўанып,
Ислемекши ойындағы қырсықты.

Келди нәрестеге жуўырып алып,
Баланың жүрегін суўырып алып,
Жеп маўқын басыўға асықты сондай,
Отқа таплап сәл-пәл қуўырып алып.

Пышақ шықты жылтырап жең ишинен,
Сол ўақта бас салды ийт келип бирден.
Қашты өгей шеше қаны сорғалап,
Алба-дулба болып шыққандай гөрден...

5

Соннан берли байғұс аңшының қызы,-
Тәңирим аяп, жулдыз болыпты өзі.
Хәр иңирде таў артынан сығалап,
Қарайды сол Өмирзая жулдызы.

Ессіз сулыў буўлығып көз жасына,
Сығалап қарайды көл жағасына,
Жаўыз өгей шеше өткен ақшамы
Келди ме деп үкесинің қасына.

Жыллар өтпес, күнлер батпас санаса,
Бала ойнап отыр енді қараса,

Қапталында ийти жатыр гүзетип,
Торсық шеке ул болыпты тамаша.

«Изеп бастырмайман ҳеш бир жаўызға,
Қәтиржам бол, сулыў» дегендей қызға.
Қаплан ийт бир улып қояр иңирде,
Қарап таў артында туўған жулдызға.

Шүкир етип тәғдирине бағынып,
Жулдыз уйықлар түн пердесин жамылып.
Ертең және қараў ушын бир заман,
Жердеги сол жас өмирди сағынып...
Август, 1988-жыл.

«ҮМИТ ЖАҒАСЫ» кітабынан

1990

ТЫРНАЛАР

Өл ҳаўада қанатларын талдырып,
Жат мәнзилге сапар шеккен тырналар.
Айралық дәртинде бизди қалдырып,
Шадлығымды алып кеткен тырналар.

Ҳаўазыңа қулақ салып қарасам,
Ақ қағаздай ғағырласып барасаң.
Хош аллияр айтысқандай боласаң,
Келмеске жол тартқан гөззал тырналар.

Жерге бир нәўбетдур, елге бир нәўбет,
Қайтып баратқандай қайтысы дәўлет.
Аш толқынлар урмас жағысқа гүрлеп,

Соналы көллерден ушты тырналар.

Сизлер нәсил көрген атаўлар аўлақ,
Әдира қалғандай айдынлы суўлақ.
Диң аспанда муңлы «қурыў – қурыў» лап,
Не деп баратырсыз, байғус тырналар?

Не ис тапса, инсан пейлинен табар,
Ол қаст етсе, терис ағар дәрьялар.
«Бул жер бизге ҳарам» дегендей олар,
Ах урып қыйқыўлап барар тырналар.

Қусларды көлатсыз, теңизди суўсыз,
Қалдырған нәмәртлер қалмас сораўсыз.
«Ғарғысқа жолығып бәри қалыўсыз,
Туқымқурт болғай» деп барар тырналар.

Таңларым оянбас толқын сестинен,
Қайлардан аларман ондай күшти мен?
Дузлы шаңғыт көмген көллер үстинен,
Бул жағысқа түспей барар тырналар.

Барар интизамлы, жипке дизилип,
Мен қарайман жүрке баўырым үзилип.
Сиздей мен де, ата журттан безигип,
Неге кете алмайман, айтың тырналар?

ЖЫЛҚЫ ЖЫЛЫНА (1990)

Астында Ақбозат - тулпар ураны,
Тоңлы ушқын шашып гүмис нәлинен,
Олсыз да бул ғалаўытлы дүньяны
Хәўлиртип, дүсирлеп кирип келдің сен.

Ғәлетий сес пенен киснеди атың,
 Жалларына қыраў қатып, муз турған.
 Суұық еди жылқы минез айбатың,
 Жүзиңе арасат ызғары урған.

Қайсы жұлдызлардың болдың тойында,
 Қай мәнзилден шықтың сәхәр ұақтында?
 Қандай нийетлер бар сениң ойында?
 Айт жасырмай жәриялылық қаққына.

Ошақ басы, арша ағаштың жанында
 Үмийдиұар сени күттик бийқарар.
 (Аязлы арқаның қай орманында
 Өскен екен бул көк шырша жаныұар).

Мине, жүрис тынды көше-күйлерде.
 Азап пенен тапқан шампанды ашып,
 Арша ағашты безеп хәмме үйлерде,
 Отырмыз бийтақат кейпимиз қашып.

Жаксы билер хәзир хәр если адам,
 Бөлинсе бөри жеп, дүзде қаларын.
 Дүнья аман болса бәле-қададан,
 Өз ошақ басының аман боларын.

Тарийх - ана таза заманға жерип,
 Жаңаша жасаўдың жолын гөзлеген.
 Көз ашылып, тиллер ғөяға келип,
 Қарадық дүньяға жаңа көз бенен.

Қарап көрсек қайырылып излерге,
 Көп бийхұұда жанға қысым қылыппыз.
 Гүўлеп қол шаппатлап қысыр сөзлерге,
 Дәрьяны теңизден шөлге бурыппыз.

Енди жаңа жолға бурайық десек,

Гөнерген машина бурылмай атыр.
Бәрін тезден қайта қурайық десек,
Бул сирескен дүнья қурылмай атыр.

Бир жақтан, оянған ойлар қозғалып,
Жаңаша жасаўды талап етпекте.
Ески интизамлар көнбей, шамланып,
Минберлерди бурып күш көрсетпекте.

Бир жақтан, оянған халықлар бел буўып,
Жаңа гүреслердиң минген атына.
Бир жақтан, биреўлер отқа май қуйып,
Жылынбақта миллетшиллик отына.

Жаңаша ислетип адамлар мийин,
Тубалаўдың мунар күни батқандай.
Бир жақтан, ҳаўлыққан дүньянын, үйин
Жаўыз рәкетирлер тонап атқандай ...

Қабағы қатыңқы келген Жаңа Жыл,
Сен не менен белгилейсең орныңды?
Ақбоз атын гижіңдеткен бала жыл,
Билсек деймиз сениң платформаңды.

Жеңил көрдим Қарбабаның қапшығын,
(Ол не қылсын, жоқты жерден қаза ма!?).
Бәлки бизди дағдарыстан ап шығып,
Бәлки тартарсаң ба аўыр жазаға?

Ушан кемелерди шайқаған даўыл
Теңизлерде тегинликте басылмас.
Биз баратқан жоллар қыйын хәм аўыр,
Боз думаны хә дегенде ашылмас.

Ақбозатқа жайдақ минген Жаңа Жыл,
Беккем отыр, мәккем қармап жалынан.

Үлкен үмітлердің жылы бола бил,
Ақыл, инсап периштесі дарыған!

Январь, 1990-жыл

КОРАБЛЬЕР ҚОЙЫМШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЕЛЕС

Кеше гүрлеп тұрған Үшсай портында,
Бүгін - корабльер қойымшылығы.
Көшіп кеткен балықшылар журтында,
Жатар жайрап кемелердің сынығы.

Еспе құмға ермек болып көмилген,
Ессіз пароходлар, катер, баржалар.
Палубалар құмнан зорға көринген,
Каютаға кирген самал зар жылар.

Я, инсап! Не деген ғәлетий ойын:
Бул мүликлерди соққан адамның қолы,
Тақтайын қопарып, темирин қыйып,
Металл сынығына алмақта оны.

Қудды динозавр қабырғасындай
Кеме сүлдерине сүйендим узақ.
Қорқынышлы еді қәбир басындай,
Жүрегимди тырнар бийрәхим азап.

Гөне жағыстағы қалған дачаның
Қараұыл ғаррысын тыңлап қарасаң,
Ким билипти өтиригин я шынын,
Ертек еситкендей тәсийин қаласаң:

«Базда Үшсай беттен самал ескенде,
Қорқынышлы сеслер келеди» дейди.
«Жиннің ойнағындай от жағып түнде,
Биреулер шуұласып жүреді» дейди.

«Шырпылдаған қамшы сести шыққанда,
 Ыңырсып жылаған еркек дауысы,
 Қулағыма тал-тал келеди сонда,
 Кимлердің күлкиси хәм ғауырлысы.

Дауыл тыныуына дауыслар тынар,
 Бизиң ақыл жетпес не ислер бар-ды.
 Мүмкин бул теңиздің ийеси шығар,
 Жазалап атырған гүнакарларды ...»

Ески адам байғус балықшы ғарры,
 Бул жорамалыңа не десең болар?
 Жазаламақ болса гүнакарларды,
 Пәкизе жер басып жүрипти олар.

Ийеси болмайды үлкен қылмыстың,
 Жууапқа тарта алмас оны хеш бир заң.
 Бул нәпсикау пайдакүнем тұрмыстың
 Өзи бул қылмысқа хәуескер болған.

«Тәбияттан мийрим күтпе, тартып ал!»
 Дөп биз маңлайшаға жазып қойғанбыз.
 «Тыңнан жер аш», «ақ алтынды» артық ал!»
 Дөп теңизди құртыуға да барғанбыз.

Ақ сүти қорланған ана-тәбият,
 Енди бизиң жауыз хұжданымызды,
 Қырда қалған сынық мачтаға байлап,
 Қатаң жазалауға киристи бизди.

«Жазаның үлкени еле артында,
 Бул тек басламасы, бул - ойыншығы»
 Дөп турғандай болар Үшсай портында
 Жатқан корабльлер қойымшылығы,

Сентябрь, 1989-жыл. Мойнақ

МОНОКУЛЬТУРА ҲАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

Журтқа жақпас тәрөпинди жақласам,
Баяғыдай «ақ алтын» деп мақтасам,
Сен туұралы хәзир ғәремет сөз көп,
Не айтайын, сен белгили пахтасаң.

Өлпешлеп, сүйдирген жерлерің де көп,
Азаплап күйдирген жерлерің де көп.
Қар астынан қармалатып суұықта,
Мийлерди шайдырған жерлерің де көп.

Басшыларға байлық хәм даңқ әперип,
Дәўранды сүрдирген жерлерің де көп.
Атызда теңселтип аўыл-қаланы,
Халықты бүлдирген жерлерің де көп.

Бар жеринде табыс, пулың да болды,
Пулы бардың бәри қолында болды.
Ел еңбегин емген тәсилхор ушын,
«Қосып жазыў» деген жолың да болды.

Енди бир басқаша заман болып тур,
Бирақ азаймағың гүман болып тур.
Теңизге суў бермей, еки дәрьяны
Симирип турғаның жаман болып тур.

Хәзирги адамларға абайлап қара,
Өз қылмысын саған аўдарып ғана,
Өзин емес, сени сотқа бермекши,
Ал, буған не дейсең, Пахтабай жора?

Хәзиргилер менен ойнама, бала,
Олар - көзи ашық, шетинен дана.
Айтысқанда бир-бирине алдырмас,

Пириңди таңады арқаңа ғана.

Олар пайдасына пүтин оғада,
Суўды бөгеп турып, ишер сағада.
Аяқтағы уў ишсе де аямас,
«Дослық» деп қыйғырып қояр набада.

Сағадағы суў ишкенге жутынып,
Биз отырмыз ақабаға тутылып.
Ўәде берип, бизди алдастырғанлар,
Еппеп кетип атыр аман қутылып ...

Қайымшыл ат ҳазар бермес дойнаққа,
Сайлаўларда тилин қосар байраққа.
Сол ўәделер сөз емес, суў болғанда,
Арал қайтып келер еди-аў Мойнаққа.

Сөз сөйлемес ҳәр ким өзін ақламай,
Ўәделер көп сыптырыңқы ноктадай.
Сениндағы тил-зибаның болғанда,
Бир айтар едиң-аў бәрін, Пахтабай!

Айтар едиң: «Хәй, инсапсыз инсанлар!
Неге жалған сөйлейсизлер қыйсаңлап?
Ақ пахтаға қара күйе жакқанша,
Пейлиңизди дүзеп алың сиз оңлап».

Айтар едик: «Менде қандай бар жазық?!
Суўды шөлге айдайсыз каналлар қазып.
Көзлериңиз ҳеш нәрсеге тоймайды,
Қанәәттен қалған пейлиңиз азып.

Аз ексеңлер, «қой» дедим бе сизлерге?
Шуқшыйып түстиңлер бизиң излерге.
Қыста ғөрек терип, жан себил болып,
Оқыўшыны қыйнадыңлар гүзлерде.

Кийик жуўырғандай шөллер қалмады,
Палыз-тамарқаға жерлер қалмады.
Жер көрсең, бәрине пахта ектиңиз,
Малды арқанлаўға шеллер қалмады.

Мен билемен, еле сизлер тоймайсыз,
Үйренген әдетти бирден қоймайсыз.
«Аз егип, саз егип мол ҳасыл алың»,
Деп көз қысып бир-бириңе ойнайсыз.

Қайта қурып, дүзең бузғаныңызды,
Қойың дүнья куўып қызғаныңызды.
«Монокультура» деп мени сөккенше,
Сотлаң өзиңиздиң хужданыңызды.

Дер еди-аў Пахтаның бергенде тилин!!!
Жуўған менен кетпес жабысқан желим.
Күйгеннен күй шығып айтылған сөз ғой,
Сен аман болғайсаң, пахтакеш елим!
8-ноябрь 1989-жыл.

АНЕМИЯ

Дәртли қосығымды саған арнайман,
Дилгир мүтәжликте жасарым мениң.
Ақша жүзи жапырақтай сарғайған,
Көзи дөңгеленген нашарым мениң.

Көргенмен аўырыў алма ағашын,
Мийўасы писпей-ақ төгилген саўлап.
Сондай сен де бийўақ ийилди басың,
Жамғырсыз ыссыда турғандай жаўрап.

Қыз ўағыңда қызыл алмадай едиң!
Атаңның үйинде сүрген дәўраның -

Жоқ енди. Турмыстан сен опық жедиң,
Түриң жин сорғандай, жүзде жоқ қаның,

Тәниңнен ет қашқан, диңке жоқ дезде,
Көз алдың булдырап айланар басың,
Нур жоқ сол танадай жайнаған көзде,
Жақ сууалып, жанға батқан науқасың.

Гүзде уұлы шаңын жутып теримнің,
Жазда ыссыларда атызда жүрсең,
Билгени бир «пахта» сениң ериңнің,
Кемпир-ғаррының да шорысы - бир сен.

Уйқыңды төрт бөлип бесик тербеттің,
Қонақ-қопсы, дәстүр жеди барыңды.
Қысымынан ғарры деген сур беттің
Бир пул шықпас, алса табысларыңды.

Базда енең емизійге ақлығын
Алып келер еди атыз басына.
Шаңғыттан паналап ыраштың ығын,
Емизип отырдың оның қасында.

Енди және аұырласқан аяғың,
Жүзлериңде қан жоқ, азып қалыпсаң,
Бир жасар нәрестең қолыңда тағы,
Жол бойында дилгир болып тұрыпсаң...

* * *

Өртелгендей саратанның тандыры,
Шыжғырады отлы куяш жандырып,
Машиналар барар жолда шаңғытып,
Жол бойында күнге күйип, шаң жутып,
Турыпты бир бала көтерген хаял,
Хеш тоқтамас «Жигули» лер, «Волга» лар.

- «Обалдағы-ай, баратуғын жерине
Ала кетейик», дер хаял ерине,
- «Жолда турғанларды терип, мени не,
Таксист дегениң бе? Отыр жөниңе!» ...
Қолы көтериұли қалады хаял,
Өтер зуұлап «Москвич»лер, «Волга»лар ...

Байғус не ойлап тур келиншек хәзир?
Бул не сергизданлық, ким еткен жәбир?
«Өзиң медпунктке апар баланы,
Пахта шөлlep атыр, зая болады» -
Деп күн-түни суұшы болған ери ме?
Медпункттен табылмаған дәри ме?
«Мине қағаз, усы бүгин қалаға,
Апармасаң, қәуип туұып тур балаңа.»
Деген сестра ма медпункттеги?
Жоқ, жоқ, олар емес ойының теги.
Жалғыз әрманы сол: жетип қалаға
Шыпа табыұ қолындағы балаға.
Дизден диңке кеткен, зорға дем алар.
Өтер зуұлап «Жигули»лер, «Волга»лар.

* * *

Дүньяны кең десер, қарасаң аңлап,
Оннан тар жоқ бир науқасқа шатылсаң.
Балаң менен тар койкада қырынлап,
Емлеұхана дәлизинде жатырсаң.

Бир врач - мийирбан, биреұи - наймыт:
«Туұыұдан басқаны булар билмеген,
Өзиң - анемия, балаң - гепатит» ...
Деп түйрейди базда ашшы тил менен.

- «Байыңа айт, тапсын мына дәрини,
Бизде жоқ». - «Қаяқтан табады оны?»
- «Пұлға не табылмас ...» деп ол мәнили
Күлип тили менен шағады оны ...

Хәзир дымнан қәхәт мийрим-шәпәәт,
Қанды көбейтиўши дәриден бетер.
Өзинди қолға ал, жыйна күш-қуўат,
Мүсәпирлик күнлер өтер де кетер.

Дәртли қосығымды саған арнайман,
Таўсылғандай кеўил ашарым мениң.
Ақша жүзи запырандай сарғайған,
Көзи дөңгеленген нашарым мениң.

Саўаларсаң өзін, жазылар балаң,
Өзинди қолға ал, кеўил суўытпа.
Пейлимизди бузған қансызлық ылаң
Емленбейди еле жақын-жуўықта ...
Апрель, 1989-жыл.

МАРАТ НУРМУХАМЕДОВТЫ ЕСКЕ ТҮСИРІҰ

Жулдыз ағып кетсе ақшамғы ўақта,
Бирден сен түсерсең ядыма мениң.
Жасын түсти десе жасыл даракқа,
Дәрхәл сен түсерсең ядыма мениң.

Измир шөллеринде ескен самаллар,
Түрки тилде жоллап қайғылы хабар,
Ийесин жоғалтқан бир ат жаныўар,
Тынбай сигбир тартар ядымда мениң.

Еки суңқар изли - изинен ҳаўада,
Қанатлары сынып түсти қыяға²⁶.

²⁶ Академик М.Нурмухамедов 1989-жылы Измирде (Туркияда)

Тәғдир қастын тиккендей бир уяға,
Не қыяллар келмес ядыма мениң.

Ҳийлекерлик жолын тутқанды көрсем,
Алымсып тапсыған наданды көрсем,
Жүйрик сағындырар шабанды көрсен,
Сондайда түсерсең ядыма мениң.

Дурыслықты бурмалап, паңсып назланып.
Ақбайталлық етип жағымпазланып
Сөйлеп турғанларды көрсем, қыйналып,
Мудам сен түсерсең ядыма мениң.

Мураплар билдигин ислеп сағада,
Теңиз тасып кеткен ески жағада
Ҳзир керек болып турсаң оғада,
Дәрман айтардай - ақ дадыма мениң.

Биреулер анбаса, биреулер аңлар,
Дүньяға көп келмес гөззал инсанлар,
Өжел наймыт ол хәм жақсыны таңлар,
Дийдарың мөр басқан ядыма мениң.

Измир шөллеринде ескен самаллар,
Түрки тилде жоллап қайғылы хабар,
Ийесин жоғалтқан бир ат жәныұар,
Тынбай сегбир тартар ядымда мениң...

ӨМИР, САҒАН АШЫҚПАН

Мириўбетли заўқы-сапалы өмир,
Ай қасынан жулдыз үзгиздің бизге,
Базда шадлы, базда қапалы өмир,

автокатастрофада өлди. Ал, әкеси Көптілеу Нурмухамедов,
Қарақалпақстан хукиметиниң басшысы, жаслай сталинлик репрессия
қурбаны болған еди. (И.Ю.).

Муқыйтыңнан маржан сүзгиздің бизге.

Исим оңлап сен түсирдің сәтине,
Жел болып тиймедің базда бетиме –
Мың аўпарин сеиін мириўбетиңе,
Дәўран жорғаларын сүргиздің бизге.

Сен қайда «шап!» десең, мен солай шаптым,
Сазларыңнан құршы қанды кулақтың,
«Шайырлық» деген бир сырлы булақтың
Шербет суўларынан ишкиздің бизге.

«Хәсед хәремине кирмеген бол» деп,
«Хәргиз қыйсық жолдан жүрмеген бол» деп,
«Қайда жүрсең, мудам ел менен бол» деп,
Қулақларға бәрха куйғыздың бизге.

Балалық болмады ойынға тойған,
Залым урыс оның ноқатын қойған.
Бийнесип қалғандай шәўкетли тойдан,
Қатал хәмириңди жүргиздің бизге.

Бир күни тоқ болсақ, үш күн аш болдық,
Бөз көйлек ишинде жалаңаш болдық.
Урыстан соң еси енген жас болдық,
«Есейсин» деп билим бергиздің бизге.

Мақтымқулы, Пушкин, Байрон қалды ма?
Түнлерде оқысақ көзлер талды ма?
Аппақ қағаз жайып мениң алдыма,
Қосық қатарларын тергиздің бизге.

Аббаз, Садық нәзерине илгенде,
Нәжим, Әмет, Жолмурзаға ергенде,
Ғафур Ғулам, Сәбит Мухан келгенде,
Жети журттан мийман киргиздің бизге.

Шыңғыс пенен Расулға ергизип,
 Қайсын, Мустай менен бирге жүргизип,
 Даналардың мәжилисине киргизип,
 Уллы нәсиятлар бергиздің бизге.

Дос-яранлар менен сынасып болдым,
 Шайырлық мүлкіне мүнәсип қылдың.
 Саған өмиримше шын ашық болдым,
 Журттан арыў сайлап сүйгиздің бизге.

Базда ойшыл еттің ойларға талған,
 Базда яр-дос болдың лебизи жалған.
 Ойнадың жездендей апаңды алған,
 Не әжеп хәдийслер көргиздің бизге.

«Арғымақтан ябы озып кеткенше,
 Түйениң қуйрығы жерге жеткенше,
 Барлық шайыр прозаға өткенше,
 Соңғы демим - қосық», дегиздің бизге.

Қайтып өтер болсаң, тап солай, өмир,
 Жанымдай сүйемен сени бәри-бир.
 «Қайтадан жасайсаң» деселер хәзир,
 Алар едим толық негизиң бизге.

Апрель, 1989-жыл

ҚАЙТЫП КЕЛСЕ ЕДИ БАЛАЛЫҚ ШАҒЫМ

Қайтып келсе еди балалық шағым,
 Сизлер менен бул мектепке қатнасам,
 Класстан классқа бирге атласам,
 Қайтып келсе еди балалық шағым.

Атызларда болық егин ырғалса,
 Қуслар жуғырласып, намаға салса.

Маған кийим, дәптер излеп дүканнан,
«Балам оқыйды», деп анам қуғанса.

Таңғы шымшық пенен оянып бирге,
Жүрек шәўкилдеген ықласлы түрде,
Кетсем сенлер менен оқыўға мен де,
Қайтып келсе еди балалық шағым.

Көзим қызырады сенлерди көрип,
Бәри еске түсер наўқандай өрип,
Жалаң аяқ арба жолды шаңғытып,
Жаптан қарғыр едик балақты түрип.

Класстың едени полсыз жер еди,
Айналары айкөрмектей тар еди.
Аўыл бойынша бир хәкленген жай бар,
Сол кишкене тамды «мектеп» дер еди.

Сол гезде де қыста қар жаўар еди,
Бир кесек пеш, сынық моржа бар еди.
Бул сөзлерге сенлер түсинбейсизлер,
Кийимлер «бөз» деген бир таўар еди.

Бирақ халықтың онда пейли кең еди,
Дүнья қуўып жүрген адам кем еди.
Хәзиргидей көмешке күл тартыў жоқ,
Сумлық жайламаған еден ел еди.

Ол ўақтың да тәўир жери бар еди,
Таза суўлы дәрья, көли бар еди.
Балларына пахта тергизбейтуғын,
Кең пейилли дийқан ели бар еди.

Деген менен хәўес етпең бурынға,
Сағындырмас жаслық жылларым мениң.
Өмириңиз жайнасын таң нурындай,

Көзи жаўдырасқан балларым мениң.

Хәссений, қайтадан туўылармедим,
Шадлы балалықтың бахытын сезип,
Атақ, абырай, даңқтың бәринен безип,
Сизлерге қосылып жуўыар едим.

Ол жоқ енди бизге. Сиз барсыз бирақ,
Қуўанаман бәрхә сизлерге қарап.
«Жигирма бир» деген жаңа әсирдин
Атларын минерсиз, жалларын тарап.

Бирақ, ол бир сондай асаў ат болар,
Билимсизди жығып кетип, мат қылар.
Ол заманда ақыллы хәм инсаплы
Бизлерден көп билгиш адамзат болар.

Олар, бәлким, бирин-бири алдамас,
Сулыў сөйлеп, қызыл тилин жалламас.
Атом бомба менен журтты қорқытып,
Ана тәбиятты биздей қорламас.

Ким жақсы оқыса, - соның заманы,
Халыққа, келешекке күш-қуўат болың.
Бизлер дүзей алмай атқан дүньяны
Дүзетип алғандай азамат болың.

Компьютер заманы күтеди сизди,
Билим шыңларына умтылар болың.
Бизлер сумлық пенен қуртқан теңизди,
Мийрим суўы менен толтырар болың.

ОРЫНЛЫ КЕЙИС

«Хә, қос айдап атырсаң ба, бала?» - деп,
Дийқан өз улына саўал берипти.

Ал, баласы үш күннен соң «Аўа» деп,
Оның саўалына жуўап берипти.

Ғарры айтты: «Жатырыңа тартқансаң,
Неге сонша көп сөйлейсең, антурған!»

ЭПИГРАММАЛАР

Жәриялылық қолай түсти биразға,
Мәкийен айланды ата қоразға.
Мезгилли - мезгилсиз тынбай шақырар,
Қәйтип шақырса да енди ҳақы бар.

* * *

Хәмел деген, қарап турсаң, дым қызық.
Басқадан бир жери дым парк қылады:
Өўелинде мақтап атқа миңгизип,
Аттан түсирерде инфаркт қылады.

* * *

Арал әтирапында зор «урыс» болды,
Сайлаўларда қатты жулқыныс болды.
Ат минип алған соң Аралды сатып,
Енеғарлар, бәри тым - тырыс болды...

* * *

Намазшамда бир сум бир сумды тапты,
Ишкирнелер иштен есикти жапты.
Адамлардың арасына от таслап,
Түлки болып алдап, ийт болып қапты ...

* * *

Кимде болмас бендешилик, алжасық,
 Араласып жасар шын хәм жалғаның.
 Еситпедим дүканшының алжасып,
 Артық өлшеп, пулды кемис алғанын...

БОЗАТАҰДЫҢ ЖОЛЫНДАҒЫ ТОҒАЙЛАР

Е. Ембергенге

Бозатаұдың жолындағы тоғайлар,
 Көргенде көзімнің жаұын алдыңыз.
 Қалай бульдозерден аман қалдыңыз,
 Бозатаұдың жолындағы тоғайлар?

Тораңғыл кегейге басларын шатқан,
 Қусыңды мергенлер ушардан атқан,
 Даұыткөлге дейин созылып жатқан
 Кең хаұалы, зейин ашқан тоғайлар.

Жасыл шатырдайсаң жазда саялы,
 «Дем алсам ...» дер жолаұшының қыялы,
 Гүз паслында турдың зер липас кийип,
 Алтын менен шайқағандай дүньяны.

Бәхәрде өткенде үстиңнен сениң,
 Қуслар жуғырласқан сестиңнен сениң,
 Дүнья сонша сулыұ көринди маған,
 Нәзер салсам жасыл көшкіңнен сениң.

Жанға тийди қапырық хаұалы қала,
 Машинанды тоқтат, Емберген бала!
 Қайда жүрсем қыялымда ырғалар,
 Бозатаұдың бойындағы тоғайлар.

1989-жыл.

ТЫМЫРЫҚ

Шөптің басы сылт етпейди, тымырсып,
Ийтлер суўға «гүмп» береді ыңырсып.
Ат тепсинип, мал мөңирер шыбынлап,
Түтинликтің ашшы ийиси қоңырсып.

Сытырламас жүўериниң арасы,
Шымшықлар да шаршағандай шамасы.
Түңги ҳаўа ҳәўириндей тандырдың,
Зериктирер шегирткениң намасы.

Күни менен шомылғаны есинде,
Суў көргендей сандырақлап түсинде,
Тыржалаңаш қара боталақ балалар
Уйықлап атыр пешехана ишинде.

Саратанның қызын самал әкетип,
Ашыў-ызасына бизди тап етип ...
Олсыздағы өртең шалған бул дүнья
Жанайын деп тур ма деймен лап етип ...
Шымбай, Азат аўылы, 1989-жыл

МӘҢГИЛИК

(Гөне сөз)

Бир топар жигитлер атланып тойға,
Иңирде жол алды қоңысы аўылға.

Жол бойында қалды әўлийешилиқ.
Жеңил минез, осамаслаў бир жигит, -

Мархум жатқан достын тойға шақырды,
«Жүрсең-ә, жора», деп ойнап бақырды.

Бир ўақлары зәңги қағысып оған,

Бир атлы қосылды келип қапталдан ...

Бирақ оны хеш ким елестирмеди,
Өлгенин де бәри умытқан еди.

Аўылдан тап жаңа шыққандай бирге,
Жетти ғаўқылдасып той болар жерге.

Той қызды, хәмме мәс. Тек те бир жигит,
Үнсиз бир нашарға көзлерин тигип.

Ықтыяры кеткендей-ақ өзинен,
Отырды ол қаны қашып жүзинен.

Шағал-мәслик болды, жыраў айтылды,
Аўыр жатар ўақта үйге қайтылды.

Келген ўақта қойымшылық тусына,
Мархум жигит былай деди досына:

«Тойға мирәт еттиң, рахмет жора,
Сағынып жүр едим, хәз еттим, бала.

Енди мирәтим бар мениң де саған,
Бир ақшам бизге де боласаң мийман».

Сөйтип, жигитлерден бөлинип олар,
Бир әжайып отырыспаға бардылар.

Ғасыл гилем төсеп тилла сарайға,
Гүллер қойған, дийўаллары шарайна.

Хәўижинде саз хәм сәўбет дегенлер,
Жилўа таслап ойнар арыў сәнемлер.

Бир дилбар наз бенен қәдемин басып,

Ғайбана мийманға болғандай ашық.

Иззет-ийба менен қыйылып карап,
Жигитке ишкизди бир кәса шарап ...

Жигит бир шийрин түс көргендей болды,
Тирилей бейишке киргендей болды.

Тек есинде таң алдында қайтқаны,
Достының «Саў бол», деп оған айтқаны ...

Аўылына келсе, бәри өзгерген,
Жоқ баяғы дос, туўысқан, көз көрген.

Бул - хеш кимди, буны хеш ким танымас,
Сөйлескенде түсинисип жарымас.

Хаялының атын айтып бақырды,
Балаларын бирим-бирим шақырды.

Еситкенлер аң-таң болып қарасар,
«Байғус аўырған ғой» десип аясар.

Билди ме ол: қанша заманлар өткен?
Дүнья қайта-қайта өзгерип кеткен.

Мәзи таныс дәрья ағар қасында,
Бултлар көшер еле таўдың басында.

Бул шексиз өлимди нур менен шулғап,
Құдиретли Қуяш шығар шашырап.

Ноябрь, 1989-жыл

АНА ЖҮРЕГИ

(Рәўаят сөз)

Жигит айтты: «не десең де көнемен,
Бас алып кетемен, сүймесең егер.
Босағаңа бас қойып-ақ өлемен,
Маған хаял болып тиймесең егер».

Мәккәр сулыұ масайрады жол таслап,
Айтты: «онда бир шәртим бар - тилегим:
Анық мени сүйген болсаң ыраслап,
Әкелип бер өз анаңның жүрегін» ...

Жарымес жигит үйине тез барды да,
Бел байлады бежериўге тилекти:
Кемпириниң басына бир қойды да,
Геўдесинен жулып алды жүректи.

Жығылды сүрнигип ол босағаға,
Жүрек түсти уўысынан улының.
Жерде жатқан жүрек айтты: «Абайла,
Аўырмады ма хеш жериң, қулыным!»
Ноябрь, 1989-жыл.

ЖӘНЕ БҮГИН АҚШАМ ТҮСИМЕ ЕНДИҢ ...

Және бүгин ақшам түсима ендиң,
Тағы барсақ керек Лицей бағына.
Гүлдей ажарланып кетипсең сен дым,
ЖОҚЛЫҒЫҢ есима түспес тағы да.

Хәр келгенде жүрер едик бул жерде
Тек ғана жас Пушкин музасы менен.
«Усы жерде жасағанда егерде,
Мен де шайыр болар едим», дедиң сен.

Естен шыққан еди руўхый ашлығым,
 Сениң дийдарына жутынған шағда.
 Мениң үлкенлигим, сениң жаслығың
 Билинбес еди бул тилсимли бағда.

Әрманлар анталап, от болып күйдим,
 Көп аңсаған едим ақ дийдарыңды.
 Үп-үлкен қол менен аймалап-сүйдим,
 Сениң кип-кишкене аяқларыңды.

Айттың: «Келемен», деп хатлар жазғансаң,
 «Назлы шардәре²⁷» де қанша күттим мен.
 Шашларың ағарып, және азғансаң»
 Деп сыйпадың муздай қолларың менен.

«Алтын сарайы» тур патша ҳаялдың,
 Қулпырған ақ қайың, жасыл емени.
 Сен сонда қолымнан жетелеп алдың,
 «Күн жаўды, тез жүр», деп қыстадың мени.

Хәм әйдик еменди бир айландың да,
 Көзден ғайып болдың. Узақ изледим.
 Үнсиз тас сұўретлер турар алдымда.
 Анадан адасқан баладай едим.

Мен атыңды айтып, бақырдым жылап,
 Бағда тек те жамғыр хүким сүреди,
 «Гүзеси сынған қыз» көз жасын булап,
 Ол да байғус жылап отырар еди ...

* * *

Тәғдир дәрьясы дер ағар мәўиж урып,

---

²⁷ «Назлы шардәре», «Гүзеси сынған қыз» - Патша аўылы, Пушкин лицейиндеги естелик орынлар (И.Ю.).

Бир де өрлеп, бир де сал болып ықтым.
 Қызық-қызық пенен жағалап жүріп,
 Айралық жағысына тағы да шықтым.

Бул бир қарғыс атқан жағыс соныңдай,
 Бунда дарға да жоқ, көпир сирә жоқ,
 Яр-досы көп, бай болсаң да қанындай,
 Бул суўдан өтиўге ҳасла шара жоқ.

Хәўлиртер «ларс» еткен дегиш даўысы,
 Бийнесип аўшыдай турман жағада.
 «Жақты гезде жолынды тап, жолаўшы»,
 Дегендей қышқырар жалғыз шағала.
 1989-жыл.

АЛЫС ӘҰЛАДЛАРҒА

Жазғы таңда жасыл жапырақ жамылып,
 Бүлбил қуслар менен сайрағым келер,
 Батар күннің шапағына шомылып,
 Атар таңға сәлем жоллағым келер.

Данқ хәўес етиўден нийетим аўлақ,
 Қайсы шайыр алар кеўлинди жаўлап?
 Алыс қашырымлы хәй гөззал әўлад,
 Сениң кимлигинди болжағым келер!

Кең дүньяның сағалаяқ елинде,
 Шайыр болып атым шыққан мениң де,
 Қайсы қәўимлердің қандай тилинде
 Сөйлер сөзиңизди аңлағым келер.

Сизге дейин небир заманлар өтер,
 Қанша әўлад келип, қаншасы кетер.
 Билмедим, ҳаўазым қай жерге жетер,
 Сонда да бир қосық арнағым келер.

Дәрьялар терис ағар, теңизлер кебер,
 (Бундай иске бизлер оғада шебер).
 Кырқ шилтер тесилип, жер кейин тебер,
 Соннан бурын оны қорғағым келер.

Оқып көрсеңизлер тарийхнамадан,
 Бизлер жәрияладық бир жаңа заман,
 Нийетимиз дүзиў, пейлимиз жаман,
 Шынды жалған менен алдағың келер.

Сондай машақатлы жолымыз бизиң,
 Қәўип-қәтерли оңлы-солымыз бизиң.
 Шетиңизден билгир бәримиз бизиң,
 Қайсы биримизди тыңлағың келер.

«Әўели өзинди қайта қур, қәне!»
 Деп тәп берип турмыз бир биримизге,
 Өзин қайта қурыў жағады кимге?
 Өзинди емес, журтты оңлағың келер...

Жықтық тәбияттың жасыл туўларын,
 Зәхәрлеп питирдик ағын суўларын.
 Заманның бунындай түс алыўларын
 Түрли жаққа жорып, болжағың келер.

Дүньяны жаңадан дүзеймиз десип,
 Қызыл гегирдек боп, қаралай өшип,
 Биреў жалғағанды, биреўимиз кесип,
 Тилди сөзге жанып қайрағың келер.

Тарийх ана азап шеккен жолдағы, -
 Жаңаланыўдың бул ашшы толғағы,
 Сиз туўылар дәўирлерге алдағы
 Нәсил таярлар деп ойлағым келер.

Бийхабармыз сизиң кимлигиңизден,
 Мириўбетиңизден, сумлығыңыздан.
 Жулдызлар үңилсе түңлигимизден,
 «Ким екенин айт» деп ымлағың келер.

Бир-биреўди жатырқамай еле сиз,
 Интимақлы жасаў жолын билесиз,
 Бизиң көп ислерге күлип жүресиз,
 «Байғус бабамлар» деп ойлағың келер.

Жасап инсан хўждан, ар-уят пенен,
 Сыйласасыз қызғын мухаббат пенен,
 Адам тил табысса тәбият пенен,
 Нағыз инсан сол деп сыйлағың келер.

Тәбият - ол тиришиликтиң ийеси,
 Қорлағанға болар ғарғыс-кийеси.
 Олдурадамзаттың Қаўа енеси,
 Қәйтип өз анаңды қорлағың келер?

Жасыл тоғайлардың саясы сизге,
 Теңизде толқынлар намасы сизге,
 Дәрәя суўларының тазасы сизге,
 Бәрин-бәрин сизге арнағым келер.

Хәй, сиз алыс әўлад - бийтаныс урпақ!
 Дүньяға келесиз сиз қай ўақ, бир ўақ.
 Узақ өтмишлерден сизди улығлап,
 Сизге таң сәлемин жоллағым келер.

Май, 1990-жыл.

ХАҰАЗЫҢ СЕНИҢ

«Дем бермес» ке деми жеткен қарындас,
Йошлансаң ямана кетесең енди.
Сунқар қуслар жете алмаған таўларға,
Пәтли пәрұаз бенен жетесең енди.

Қарақалпақтың болған жери «Дем бермес»,
«Дем бермес» ке хешбир нама тең келмес.
Хаўазыңда бүлбил қустан кем көрмес,
Жанды жүйсиз жерден сөтесең енди.

Ушырған қусыңның таппай турағын,
Дуўалап таслайсаң журттың кулағын.
Хәмме Ләйли - Мәжнүн болып ылағып,
Залдан шығып кетсе нетесең енди.

Сахнада сулыұлық хәм назың менен,
Талпынасаң талант пәрұазың менен.
Қалай ғана усы хаўазың менен,
Бир нашар орнына кетесең енди?
Январь, 1990-жыл, Үргениш.

БИР КӘСА ШАЙ ҚОЛҒА АЛЫП...

Бир кәса шай қолға алып,
Мейил еттим нәзер салып.
Кәсада назлы шайқалып,
Келер бир қонақ, бир қонақ.

Шайды ишпей шайқап көрдим,
Жүрислерин байқап көрдим.
«Ким екен?» деп болжап көрдим,
Бизге киятқан бул қонақ.

Шыққан жери узақпекен,

Кегейли я Мойнақпекен?
Бир қудайы қонақпекен?
Болғай дә бир қутлы қонақ.

Тик жүрсе шай шөбиреси,
Қонақ келер көбинесе.
Келер еди - аў бизди десе,
Бунша бүйтип шайқалмай-ақ...

Токсан бесте шәмбе ақдур,
Ақ жүзиңе тоймақ жоқдур,
Кеўил кеўилге қонақдур,
Соны билер ме бул қонақ?

Жүзинен нур шашыўлары,
Нәзер таслап қашыўлары,
Серлеп аяқ басыўлары,
Саған усайды бул қонақ.

Ақшам сырласып ай менен,
Күним өтер «пай - пай» менен.
Ишип қоярман шай менен,
Тезден келмесең сен қонақ...

ЖАНАН КӨРИНБЕС

Мениң ығбалыма жаралған дилбар,
Бир өзиңнен басқа жанан көринбес,
«Мийрибан» деседи сени адамлар,
Мийрим-шәпәәтиң маған көринбес.

Бизди қойып бунша хижран дағына,
Бүгинлиги жеттиң шадлық шағыңа,
Жулдыз үймелесе ай қабағына,
Арада сол арыў Шолпан көринбес.

Ел ишинде сырым журттан жасырып,
 Жалбарарман аяғыңа бас урып,
 Сен күлгенде кеулим күндей ашылып,
 Таулардың басында думан көринбес.

Гөззал бардур гөззаллардан зыяда,
 Гезермен жолыңда пайыў-пияда,
 Сулыўларға толған бул кең дүньяда,
 Бир өзиңнен басқа жанан көринбес.
 1990-жыл.

БИР АҚ ҚАЛПАҚ АСТЫНДА

(Тоқтагулдың 125 жыллық тойында оқылған қосық)

Жер сулыўы Таласта
 Ат суўғарып тасқынға,
 Отырғандай Манас таў,
 Бир ақ қалпақ астында.

Таў басында жулдызлар,
 Айдан туўған ул-қызлар.
 Өсип - өнер қырғызлар
 Бир ақ қалпақ астында.

Алатаўға усатып,
 Аққа бояп төбесин.
 Тигип берген уқшатып
 Манастың чоң енеси.

Суўыққа да тоңбассаң,
 Ыссыға да күймессең,
 Жамғырда жаўрап қалмассаң,
 Бул ақ қалпақ астында.

Қанша тарийх дәуір бар,

Инабатлы өмир бар,
Кең даладай кеўил бар
Бул ақ қалпақ астында.

Еңбекке билек сыбанған,
Қонақ келсе қуғанған,
Азамат ел қуралған
Бул ақ қалпақ астында.

Қомуздан сулыў күй шығар,
Толыбайдай сыншы бар,
Тоқтағулдай ыршы бар
Бул ақ қалпақ астында.

Астына ай-жулдыздың,
Даңқын жайған қырғыздың
Даналығы Шыңғыстың
Бул ақ қалпақ астында.

4-октябрь, 1989-жыл, Фрунзе.

ҚАШҚЫН

(Суйинбай Ералиевке хәзил)

Аўырыўхана дийўалынан асырылып,
Жалаң аяқ қашып келер Сүйинбай.
Сестралар шуўлап улы-тасырлы,
Қуўып келер аппақ-аппақ қуйындай.

- «Жоқ, жатпайман, келдим толық келеге,
Жазылдым» деп, даўам етер қашыўды.
- «Жоқ, жатасаң бир жети күн еле де!»
Деп қышқырар сестралар ашыўлы.

Альвинасы кеше қашқан үйине,
Қатынларға қашыў деген буйым ба-әй.
Ботинкасын салып алып ийинге,

Жалаң аяқ кашты бүгін Сүйинбай ...

Неге кашқан? Мәниси сол болғаны:
Досты келген Тоқтағұлдың тойына ...
Мен отырман от басында толғанып,
Усындайда нелер келмес ойыңа!

Бул заманда дослық - қысқа ўақытлы;
Бузар есап, бийпәрўалық, минезиң.
Усылардай досты бар жан - бахытлы,
Ол бахытлы ким десеңдер - мен өзім.

Ошақта - от, сөйлесеміз асықпай,
Арасыңда аз-кем шарап көреміз.
Бирин-бири сағынысқан ашықтай,
Бир-бирейди аңсаймыз да жүреміз.

Саатлардай бирге соғар үш жүрек,
Елжиресер, сырқатларды умытып.
Бул ошақта узақ жаңғай от гүрлеп,
Менидағы қайда жүрсем жылытып.

Хэй, адамлар - қара жердің қайығы!
Мен тилеймен сизге бир дос жасқанбай:
Сен барғанда аўырыўдан айығып,
Больницадан жалаң аяқ кашқандай ...
16-ноябрь, 1989-жыл

ҚЫРҒЫЗ ҚОСЫҒЫ

Суўсамыр суўы тереңлеп,
Өте алмай турман елеңлеп.
Өткизип алсаң болмай ма,
Паяпыл салып хәмеллеп.

Суўсамыр суўы тарағай,
 Күйдирдин дәртке жарамай,
 Паяпыл ушын нийетлеп,
 Қырықтырып жүрмен қарағай.

Порлы қыя Қапшығай,
 Боранлап барып ашылғай.
 Сен десем, сени сағындым,
 Бозлаған үним басылмай.

Ала бел өткел асыўда,
 Ала таўдың басында
 Айланар булт кете алмай,
 Ашығына жете алмай.

Боз жорға екен мингениң,
 Боз шекпен екен кийгениң,
 Айда-жылда келесең,
 Өтирик екен сүйгениң.

Уллы таўға шыққан бар,
 Улар етин жеген бар.
 «Шынаяқ толы қымызды
 Ким ишпейди?!» деген бар.

Қоқтың басы қол жылға,
 Қол жылғадан қол былға.
 Қол былғасаң барайын,
 Қостар етип алайын.

Етиңе кийген көйлегін
 Ол не деген гезлеме?
 Көрсетип қойсаң болмай ма,
 «Көрейин» деген жездеңе ...

Субайылда сулыў туўған жер,

Белине шылбыр буўған жер.
 Қызлығында ат минип,
 Ақ маралды қуўған жер
 Узын булак суўынан
 Көк көйлегин көтерип,
 Ақ балтырын жуўған жер.

6-октябрь, 1989-жыл, Қапшығай жолында.

«БЕГЛИГИҢДИ БУЗБА СЕН» китабынан

1995

ГҮЛЛЕР АҢЛАМАС

Тобынан айырылған торала ғаздың
 Ғаңкылдысын айдын көллер аңламас.
 Гүл ышқында күйген бүлбил наласын
 Бәхәрде ашылған гүллер аңламас.

Биреўге - айралық, биреўге - сайран,
 Дүньяның исине қаларсаң ҳайран,
 Суў излеп ылақса жаралы жәйран,
 Өзи суўсап атқан шөллер анламас.

Қастың бардай сонша қыйнап жанымды,
 Аяўсыз шертерсең кеўил тарымды.
 Мениң «сен» деп шеккен азапларымды,
 Қудаға мың шүкир, еллер аңламас.

Гүл мәўсими өтер бәхәри-жазы,
 Биймезгил урмағай қазан аязы.
 Ашық Аяз «сен» деп питкен баязын
 Бийдәрт жанлар, алшақ диллер аңламас.

МҮНАЖАТ

Тәңирим, инсап бер өз бенделериңе.
Бул барыстан нешик замана болар?
Дәрт жамалып кеуиллердің шерине,
Дәуір дағдарыстан аўара болар.

Ақыллар тубалап, болып ар-сары,
Ким не айтса аўып журттың аңсары,
Малын пуллап бийинсаплық базары,
Хәр кимнің кеулинде бир нама болар.

Кимлер хийле менен шалқып жатажақ,
Пулға өтсе жоқ ийманын сатажақ.
Мириўбет таңлары қашан атажақ?
Журттың бир әрманы сол ғана болар.

Тәкаббырлық иллетине шатылып,
Күшлилер әззиге дизе батырып,
Арзан сөзлер қымбатына сатылып,
Бийдай нанның изи зағара болар.

Қырмызы қан ағып асқар таўларда,
Абыл-Қабыл түскен питпес даўларға.
Аналар перзентин берип жаўларға,
Ботасыз бозлаган әрўана болар.

Тәңирим, сен билерсең заманның сырын,
Пейил азса, ығбал кетерлер қырын.
Кеуиллерге қуйсаң мириўбет нурын,
Инсан бир-бирине пәрўана болар.

Жүрек жанса, ышқы отында жансын,
Ашықлар уйқысын бузып оянсын,
Таянса, аналар бесик таянсын,

Балдақ таянғанлар бийшара болар.

Отлар жанса, жансын ошақта гүрлеп,
Атлар шабар болсын байраққа терлеп,
Ким қолын жылытса урыс отын үрлеп,
Қарғысқа ушырап, гиряна болар.

Усласса, палұанлар жаға услассын,
Тасласса, қошқарлар гелле таслассын.
Урысса, қоразлар ғана урыссын,
Адам урысқан жерлер ұайрана болар.
Октябрь, 1991-жыл

КӨРСЕТКЕН РӘХӘТЛИ КҮНИҢ УСЫ МА?

(М. Горбачевқа)

Дана рәхбар билип саған ергенде,
Бизди алып келген жериң усы ма?
Халық исенип саған кеуіл бергенде,
Көрсеткен рәхәтлі күнің усы ма?

Ақыл айттың бийик минберден турып,
Қолдан от шығардық шаппатлар урып.
Гөнерген дүньяны қайтадан курып,
Шағлап жасайтуғын елиң усы ма?

Жаңаша ойлауды журтқа үйреттиң,
Өзің гөне сүрдеу жол менен кеттиң.
Дүньяда бир уллы мәмлекеттиң
Тойларын тарқатқан жериң усы ма?

Жақсыңды жасырмай, айтсақ дурысын,
Тойтардың дүньяның «салқын урысын».
Ески тутымларға қарсы гүресің

Усап еди дэслеп үмит қусына.

Темир перделерди жулдың арадан,
Көзин ашсын дедің хәр ел, хәр адам.
Гүрмеўли тиллерге сен берип зибан,
Сөйлеп-сөйлеп болған жериң усы ма?

Оқырайып қарап миллет миллетке,
Дуўшар болдық аўыз алалық иллетке.
Күшлилер әззини қақбайлап шетке,
«Қой дерге хожа жок» деген усы-дә!

Дослықты қаслықтың қарасы басып,
Көpler посты жыллы үйинен қашып.
Бузықлар сахнада аўиретин ашып,
Әдеп-икрам үйреткениң усы ма?

«Қаўын-қаўын» деген ойын бар қызық,
Қайта кураман, деп хәммесин бузып,
Халықты бос дүканның аўзына дизип,
Купонға үңилткен күнің усы ма?

Тах таласып, бир бириңе тас атып,
Түрли жолға жалтаң етип жасатып,
Ельцин «еркин баха» ийтин босатып,
Журтты талатпақта базар тусында.

Усап дүзде қасқыр қуўған кийикке,
Баҳалар секирип кетти бийикке.
Парахордың мәпине ким тийипти?
Әдил заман орнатқаның усы ма?

Ең бай елди аштан жулдыз санатып,
Журтты жаўыз мафийларға талатып,
Батысқа қол жайып, қайыр соратып,
Бир масқара қылған жериң усы ма?

Бириң бас саўғалап қаштың узаққа,
 Бириң отыр сени тайдырған тахта.
 Әдилликтің соты қурған дузаққа
 Түспеймиз деп, тапқан шараң усы ма?

Дағдарыстан шықсақ дағыспай аман,
 Базарға өтермиз, дүзлесер заман.
 «Қайта қурсақ, болар бир шадлы дәўран»,
 Деп сүргизген дәўранларың усы ма?!

БАЗАР ЖОЛЫНДА

Бәзерген малысыз базар қызар ма,
 Кәрўан жүгин әнжам етиң, жигитлер.
 Енди хәмме биз шығамыз базарға,
 Базарың инсаплы болғай жигитлер.

Көптен бери бармай базар-ошарға,
 Турмысымыз айланыпты нашарға,
 Сөзден даңғырлатып айдап бос арба,
 Ақылгөй болғанды қойың жигитлер.

Базарладық Хожелини, Шымбайды,
 Биз бурында көргенбиз бе бундайды?
 Сарсық сөзден қулағымыз шыңлайды,
 Жер жүзи гәп етер бизди, жигитлер.

«Шыртым» ойнап, шығып қалдық ойыннан,
 Қудайды умыттық бәрха сыйынғаи.
 Суў емес, сөз ақты Түйемойыннан.
 Жалған ўәделерден тойдық, жигитлер.

Аўызбиршилиқ қашты кем-кем арадан,
 Хәр ким өзін журттан билгиш санаған.
 Мий шайылып кетти «ўарра-ўарра» дан,

Буның ақыбетин бергей, жигитлер.

Хәр билгиш өзінше силтеп бир жолды,
Басшы айтса, қосшы купламас болды.
Бос ушлаған қамыс қыйғандай қолды,
Хәмме «демократ» болды, жигитлер.

Питер емес билгишлердің айтысы,
Базар мусаллаты журттың қайғысы.
Билгир санап жүргенлердің қайсысы,
Жол саңлағын табар екен жигитлер.

Жылан жалағандай дүканлар кепти,
Ийген желинлерди суўалып кетти.
Темеки тартқанлар насбайға өтти,
Саўдагердің қолы келди, жигитлер.

Жумыс қалды, айтыс базары қызды,
Биреў жойбарласа, биреўлер сызды.
Еплеп жүрип турған машинамызды
Бузып таслап, жаяў қалдық, жигитлер.

Көлиги бар еллер салтанат тутып,
Үстимизден өтип атыр шаңғытып.
Жаяў базарлаймыз енди шаң жутып,
Бөтен илажы жоқ буның, жигитлер.

Бирақ енди изге қайтып та болмас,
Аттың басын кейин тартып та болмас.
«Қайда барамыз?» деп айтып та болмас,
Тәўекел қайығын миндик, жигитлер.

Бул сондай әжайып базар болажақ,
Жәхән саўдасына барын салажақ.
Әдалатлық тәрезисин қуражақ,
Бизиң безбен дәртке аспас, жигитлер.

Бул базарда өтпес еплемей затың,
 «Жеңимпаз» атанған сый-марапатың,
 «Конкуренция» дер жарыстың атын,
 Сол жарысқа шайланыңдар, жигитлер.

Тәлли-пәлли ислеп алдап келгенлер,
 Халықтың есабынан дәўран сүргенлер,
 Шаппат пенен жүз қызартып жүргенлер,
 Бул базарға кире алмас, жигитлер.

Билим, зейин менен узақтан шолып,
 Бул базар тәртибин атқарсақ толық,
 «Мерседес» минерсең миллионер болып,
 Сүре алғанға дәўран келди, жигитлер.

Гүршиң - доллар болар, пахтаң - ақ алтын,
 Суў болса, жер - анаң асырар халқын.
 Мал бақсаң, бул базар көтерер нарқын,
 Бардамлыны базар сүйер, жигитлер.

Сатарманға бермес онша жәбирин.
 Аларманға жүргизер өз хәмирин,
 Хәтте мәрмер тасың, боян тамырың
 Қып-қызыл валюта болар, жигитлер.

Бизлер пахта сатсақ, Сибирь - орманын,
 Қазақстан сүзер бийдай қырманын.
 Қаўын сатсаң, шытырлайды шырўаның,
 Нитратсыз найшалатсаң, жигитлер.

Баяғыдай қосып жазып пахтаны,
 Услап қалмас халыққа дәрек ақшаны.
 Бул базардың басқа болар қақпаны.
 «Банкрот» дер ол қақбанды, жигитлер.

Көмешке күл тартсаң егер гөрқаўсып,
 Жеңилдин үстинен барсаң жалқаўсып,
 Қарақалпақшылық қылсаң албаўсып,
 Бул базар пәнт берер бизге, жигитлер.

Жоқарғылар бул базарды жақтырмас,
 Ыәде берер, Аралға суў ақтырмас.
 Бурынғыдай буйрық күтип тақ турмас,
 Бул базардың өз заңы бар, жигитлер.

Пуллыға - май, пулсызларға- тортасы,
 Жуқалық етип тур журттың қалтасы.
 Мафия хәм саўдагердин маңқасы
 Қашшан бул базарға кирди, жигитлер.

Бул дүнъя дегениң бир қызық базар,
 Мал өтимли болса, саўдасы қызар.
 Тезирек барғаймыз оған бийхазар,
 Базарың инсаплы болғай, жигитлер!

Март, 1991-жыл.

МУСТАҚИЛЛИҚ МАЙДАНЫНАН ӨТКЕНДЕ

Бүгин Әмиў болып аққым келеди.
 Арғымақ ат болып шапқым келеди.
 Бүгин өңирине өзбек ағамның
 Кеўлимнен гүл үзип таққым келеди.

Наўайы, Бердақлар дәстан биткенде,
 Бабур тәрки ўатан қылып кеткенде,
 Машраб ғаззеллери пәрјад еткенде,
 Ойға алған мақсетине жеткен бе?
 Бабалар руўхы кешти ойымнан,
 Мустақиллиқ майданынан өткенде.

Ақмал, Аллаярлар атылып кеткенде,

Жаўлар Қадрийди қатл еткенде,
 Шарафатлы инсан уйқысын бузып,
 Қәбиринен шығарып алып кеткенде...
 Бәри көз өңимнен өткендей болды,
 Мустақиллик майданынан өткенде.

«Ақ алтыннан таўдай қырман питкенде,
 Оны жат кәрўанлар алып кеткенде,
 Сен ойшаң сүйенип аўыр кетпенге,
 Үнсиз турысларың елеслеп кетти,
 Мустақиллик майданынан өткенде...

Сениң руўыңдағы мәртлик, даналық
 Жаңа дәўран жолын тапбағы лазым.
 Бийик инсанлығың дүнья тән алып,
 Жәхән минберинен шықсын хаўазың.

Кеўил талўас етип, илҳам йош урар,
 Мийрим суўы менен толғандай Арал,
 Есер бир әжайып жағымлы самал,
 Мустақиллик майданынан өткенде.

Өзбекстан - Күншығыстың Шолпаны,
 Көп қыйын жоллардан өтерсең асып.
 Бинияд таўып азат инсан әрманы,
 Жолыңды жақтыртар ығбал қуяшы.

«Қутлы кәдемиңе хәсанат!» дийип,
 Қан-қардаш халықлар қол берип қолға,
 Қара қалпағымды шалқайта кийип,
 Жаныңда бараман бул уллы жолда!

22-август, 1992-жыл, Ташкент.

ЖУБАТЫҰ

(«Қулағым еситпейди, көзим гиреу тартты» деп налыған
бир яшуллыға)

«Еситпейди» деп налыма қулаққа,
Онда турған хеш гәп жоқ арсынғандай.
Бул күнде сондай сөзлер айтылмақта,
Еситкиш қулақлар да сарсылғандай.

«Көзлерим гиреу тартты» деп өкинбе,
Онда гәп жоқ, қысынып, бекингендей,
Бул топалаң дүньяда усы күнде
Қызық жоқ көрмедим деп өкингендей.

ПАЙҒАМБАР ЖАСЫНДАҒЫ АДАМҒА

Сен енди пайғамбар жасына келдің,
Бурынғыдай бийпул дәураның болмас.
Катқудалық истиң басына келдің,
Жаслардың қылығын қылғаның болмас.

Жас минер, күш қайтар, толысар ақыл,
Атызлар жалаңаш, жыйналар дақыл.
Көрер көзге ерси және намақул
Ислердің басына барғаның болмас.

Хаўлықпай хаўалап ушар аласар,
«Сабырлы кус» деп журт оған қарасар.
Парасат белбеуи саған жарасар,
Шурт минезлик әйлеп, сынғаның болмас.

Әуел расүлилла-алайхиссалам
Хақтың бирлигине келтирди ийман.
Туұрылықты сүйер хақыйқат мудам,
Хийле менен жолды бурғаның болмас.

Биреулер - атеист, биреулер - диндар,
 Бул сөзден бираздың қулағы шынлар
 Пайғамбар жасына шықпаған ким бар?
 Кеуілге менменлик алғаның болмас.

Хийле менен сумлық екеуи егиз,
 Төртти төртке қоссаң шығармас сегиз,
 Хаслына тартады түбинде негиз,
 Негизи жоқ гәпти айтқаның болмас.

Жақсылық гүлханын жаға билмесен,
 Дурыслықтың жолын таба билмесен,
 Такаббырлық тууын жыға билмесен,
 «Хақпан» деп, айбарақ урғаның болмас.

Не ис өтсе өтти жаслық шағында,
 Нәпсинди тый сен ендиги жағында.
 Бул муқаддес жасқа келген ўағында,
 Елеуиреп терис қайтқаның болмас.

Өткен ислериңе тәўбе қылмасаң,
 Гүзариңды туўры жолға салмасаң,
 Хұждан мүлкин хәзир қайта қурмасаң,
 Ақыретте қайта қурғаның болмас.

Июль, 1991-жыл.

БЕГЛИГИНДИ БУЗБА СЕН

Бар билгени аўзында.
 Саўдырақ қарақалпағым.
 Жан сәўлеси көзинде,
 Жаўдырақ қарақалпағым.
 Кеўили кең майдандай,
 Тамға жулдыз жайғандай.
 Писип турған наймандай,

Геўдирек қарақалпағым...

Заман барар өзгерип,
Еситкенди көз көріп.
Арбаның жаман жерлери
Ой-шуқырға гез келип,
«Тартпайды - деп - табанлап,»
Атыңды урма, жаманлап.
Буннан да жаман жоллардан
Жаныўар өткен қамаллап.
Аўмастырма ябыңды
Айғырға, қарақалпағым.
Адамсаң ғой сабырлы,
Қайғырма, қарақалпағым.

Тарийхтың талай өткелин
Сал минип кешип өткениң
Ядыңда ма? Сонда да
Аяққа ығып кетпедиң.
Жабығыңды жел түріп,
Үзигиңнен сел кирип.
Аңсағансаң ғой қуяшты,
Булт артына телмирип
Келдің ғой сөйтип келеге,
Қызба, қарақалпағым.
Беглигиңди еле де
Бузба, қарақалпағым.

Ҳеш қашан сен ҳеш кимниң
Болмағансаң еркеси.
Ҳәмме сеннен үлкенсип,
Гүжирейтер еңсесин.
Инсанның пейли бузылса,
Шошқаның болар гүркеси.
«Аш адам урысқақ» дегендей,
Суў көтермес сиркеси.

Жән-жақта жәнжел, арасат,
 Қубласы жоқ арқаның.
 Бундайда ақыл-парасат
 Дәнин ек, қарақалпағым.

Бир көзди бир көз жегендей,
 Тәкаббырсып атласып,
 «Қай баласаң?» дегендей,
 Ағайин кетти жатласып.
 Қызыұы кетип дослықтың,
 Суұысып барар қатнасық.
 Жүзлери күлип жылтырап,
 Ишлери турар сотласып.
 Ерме журттың сөзине,
 Жулма гүлдің жарпағын.
 Бир яратқан өзиңе
 Яр болсын, қарақалпағым.

«Алға бас, алға, алға!» деп,
 Артымызға қайырды.
 «Ақ алтын бер елге!» деп,
 Теңизимизден айырды.
 Қуырыда байғұс Аралдың
 Дүньяға даңқы жайылды.
 Бозторғайдай шырлатты
 Шынын айтқан шайырды.
 Тар жолға турсаң дус келип,
 Дана бол, қарақалпағым.
 Өзиңе өзиң күш берип,
 Пана бол, қарақалпағым.

Жердің тилин билесен,
 Хаслы дийқан халықсаң.
 Малдың тилин билесен,
 Шарұаға да алықсаң.
 Хадал мийнет ислеуде

Қашан ҳарып-талыпсаң?
 Өзинди өзиң асырап,
 Қол жаймайсаң тарықсаң.
 Қонақ көрсен қуўжыңлап,
 Суўға кирген балықсаң.
 «Ағамлар өтсин деп» жүрип,
 Есик бетте қалыпсаң...
 Жесир үйдиң қызындай,
 Жараспайды жалтағың.
 Шыйратып ескен шыжымдай,
 Шыйрақ бол, қарақалпағым.

Тартыншақ жолы жиңишке,
 Сарсылма, қарақалпағым.
 Араласып кир ишке.
 Тартынба қарақалпағым!

Ноябрь, 1991-жыл Ташкент.

ОҢБАҒЫРЛАР САТТЫЛАР СЕНИ (Аралға)

Өлген нәрестениң бас ушында
 Өксип - өңсип жылайды ана.
 Сыртта, ашық айна тусында
 Бозлар бир ботасыз әрўана.

Дәрти менен усы екеўиниң
 Көкте қуяш өртенип атқандай,
 Бир азалы жоқлаўдың үни
 Бар әлемди мунға тартқандай.

Арал, Арал! Сен кешир бизди.
 Сорымызды сорлатқан елмиз.
 Ырыс қазаны - теңизимизди
 Қүпә - күндиз урлатқан елмиз.

Несибесин ҳақтан тилеген,
 Мийнет шынықтырған билегин,
 Ақ көкирек еден елсең деп,
 Берген еди ығбалымызға,
 «Бир қазанның бир қулағына
 Ийелик ет, ол - несибен» деп.
 Ете алмадық саған ийелик,
 Ат табанлап, арба шүйелеп,
 Аўдарылды ырыс керсени.
 Жаманлықтан жийиркенбеген,
 Киси ығбалына үйренбеген
 Оңбағырлар, саттылар сени.

«Тәбияттан күтпеңлер мийрим,
 Тәбияттан тартып ал!» деди,
 Сөзи жалған, ўәдеси шийрин,
 Олар партбилетли хан еди.
 «Мол ақ алтын ушын!» деп турып,
 Шарап кәсаларын қағысты.
 Дәрья суўын шөллерге бурып,
 Теңиз таслап кетти жағысты.
 Өзли - өзи аўыз жаласып,
 Сатып хўждан деген нәрсени,
 Қорлап өзиниң тәбият - анасын,
 Оңбағырлар, саттылар сени.

Арал. Арал! Ол наймытларға
 Өкпе - гийне, тағне етпе сен.
 Кемиси ҳәзир соқлығып жарға,
 Бетлери жоқ саған бетлесер.
 Сен түўе сен, олар өзлерин,
 Өз ийманын, - өз исенимин,
 Басына күн туўған гезлери,
 Демде сатып кеттилер бүгин...

Арал. Арал! Билесең бе сен,

Хәзир сондай абырайың күшли.
 Хәмме халықтың тилиндесең сен,
 Аты - хаўазың әлемге түсти.
 Сениң дағдарысың даңқ әперип,
 Талайларға дәўран сүргизди.
 ?лкен лаўазымға көтерип,
 Бийик минберлерге миңгизди.
 Ант суў ишти олар сайланарда,
 «Биз Аралға суў беремиз» деп.
 «Алыс Сибирьдеги дәрьялардан
 Суўды айдап әкелемиз» деп,
 Минберлерден тотыдай сайрап,
 Сен тиймеслер сынға илинди.
 Бүгинлиги бәри тал шайнап,
 Кимлер екенлиги билинди.
 Ертең және болар сайлаўлар,
 «Аралым» деп жылаған гезлерде,
 Және ўәде, және алдаўлар
 Даўыс бергизди бизлерге...
 Ат - абырай алғаннан кейин,
 Буўсанып өз мәртебесине,
 Басы таска тийгенге дейин,
 Олар сени алмас есине.
 Қәделери сиңгендей қумға,
 Қорлап инсап деген нәрсени,
 Инсапсызлық аукционында
 «Ким зыятқа» саттылар сени.

Жылаған менен келмес орнына,
 Қуўдай сыңсып жылама, ана!
 Бозлай берме өйтип оншама,
 Хәй ботасы өлген әрўана!
 «Көз ийели» деген бабалар,
 Теңиздиң де ийеси бар - ды.
 Келер еле сондай заманлар:
 Суўы қашқан жағалықларды

Қайта жуўып мәрўерт толқынлар,
 Шағалалар шарқ урар еле.
 Шегинисип сонда шөл - қумлар,
 Шалқар теңиз жарқырар еле.

Арал, Арал! Сениң жағаңа
 Тастан орнатып бир бағана,
 Жаңа әўладлар жыйналып сонда,
 Жазып қояр мына нәрсени:
 «Жигирмаланшы әсир аяғында
 Оңбағырлар, саттылар сени...»

СЕН ТЕБЕРИК ДӘРГАЙЫСАҢ БИЛИМНИҢ
(Әжинияз атындағы пединституттың 60 жыллығына)

Кең дүньяға көзин ашқан елимнің,
 Илхамысаң сен шайырлық тилимнің.
 Қарақалпаққа қалың кітап оқытқан,
 Сен теберик дәрғайысаң билимнің.

Озық ойдың ошағысаң билгенге,
 Шамшырақ тас жанып турар иргенде.
 Студентлик дәўранымды еслеймен,
 Хәр сапары есигиңнен киргенде.

Сен муқаддес медресем баўырман,
 Өрман гүли гүлшаныңнан таўылған,
 Қақтық суўын аңсап келген кийиктей,
 Биз келгенбиз билим ізлеп аўылдан.

Келешекти үмит пенен болжаған,
 Урыстан соңғы жыллар еди ол заман.
 Отсыз жайда жазыўға қол жуўыспай,
 Дәўеңиңе қуйған сыяң тоңлаған.

Студентке жүрек жалғар ас қыйын,

Кенеп шалбар, бөз көйлегің - бас кийім.
Төсеги жоқ сым кровать астында
«Тик тур!» десең, тик турады носкийиң.

Руўхымызға билим нурын нәр қылып,
Кетпегенбиз, жоқшылықты ар қылып.
Бөлип жеген студентлик зағара
Пай, не деген мазалы еди жарқылық!

Көп әўладты билими зор халық етип,
Атар таңда шыққан күндей жарқ етип,
Келип-кетти не бир дана устазлар,
Ақыл - ойын келешекке сарп етип!

Айтсаң ада болмас оның дәртлери,
Көздің майын емген билим кәнтлери.
Қайдасызлар қырк бесинши жыллардың
Шүтик шыра жаққан студентлери!

Илхам перим бунда бойжеткен ертеден,
Сенсең туңғыш мухаббатым - мәртебем.
Қайда енди хош қылықлы сол қызлар,
Жанымызды ышқы отында өртеген?

Не жоқ дейсең еске алыўға ылайық,
Мейли, енди өткен гәпти қояйық.
«Базар қатнасығы» деген төбеден
Келешекке нәзер салып қарайық.

Билим менен ақыл өсер, ой өсер,
Өсер ўақта аўырады бойөсер ...
Көп узамай озық ойлы адамзат
Компьютер тили менен сөйлесер.

Бул тилди тез үйренбесе жасларың,
Турмысымыз мандымайды, досларым.

Билим деген сырлы булақ суўындай,
Қанып ишкен қойын бақпас басқаның.

Қосықтың бул аяқланған жери екен,
Қутлы болсын алпыс жыллық мерекең.
Келешекте қанша ВУЗлар болса да,
Алды менен сени сыйлар қарекен.
28-декабрь 1994-жыл

УЛУҒБЕК ҚАТИРЕСИНЕ

(Уллы алым Мырза Улурбектиң 600 жыллық мерекесине)

Сиз жұлдызлар менен сәўбет құрғансыз,
Өлем тилсимлерин оқый алғансыз.
Гүмбези Даўўардан тағлимат көрген
Тоғыз мураббийдің бири болғансыз.

Илим қанатында ушқыр қыялың
Тамашалап жұлдызлардың жамалын,
Дүньяға дәрс берип фалакияттан,
Көп алғыс алғансыз инсанияттан.
Жәхәнгирлик әйлеп бабаңыз Темир,
Жети ықлымға ол жүргизсе хәмир,
Сәйяраларға силтеп ахли-инсанды,
Сиз жаўлап алғансыз илми-жаханды.
Таж хәм тахт хәўеси - мәңгилик талас,
Бунда уғул өз атасын аямас.
Хүкимдарлық сизге мийрас әйледі,
Ақыбет тағдир суйиқаст әйледі.
Лекин патшалықтың тахтынан да сиз
Алымлықтың тахтын бәлент қойдыңыз.
Бул абадий тахтдур, қанша қылса қаст,
Пәдәрқуш перзентлер тайдыра алмас.
Мәңги отырарсыз бул алтын тахтта,
Инсаният яд етер хәмме ўақытта.

«Даңқлы бабамыз» деп мақтанар мудам
 Түркий зибан улус, гөззал Түркстан.
 Самарқанд үстінде жанар жұлдызлар,
 Аспаны-фалактен рахметлер жаўар.
 Өўладларың сизден хәмийше ырза,
 Руўхыңызға таъзим, Улуғбек мырза!

6-октябрь, 1994-жыл.

ҲАҒЛА, ӘМИЎИМ!

Жазғы таңда шықсам Әмиў бойына,
 Ҳаўасы жаныма жағып барады,
 Қанат байлап қыялыма - ойыма,
 Ылай суўлар бурқып ағып барады.

Терең ийрим тартып, жайлап та ағар,
 Базда сазан атып, туўлап та ағар.
 Саўлатланып, суў тулпардың жалындай,
 Ырыс қазаны болып қайнап та ағар.

Басқа қызығыңды қоятур дерсең,
 Алтын сахналы бир театр дерсең.
 Суў ийеси Суләйманның мүлкіндей,
 Мол ғәзийне ығып киятыр дерсең.

Қызкеткен, Кегейли, Пахта арналар,
 Ғарқәллезий болып Қуўаныш жармалар,
 Көлде ғаз қыйқыўлап, жылымлар майлап,
 Атызларда дийқаншылық ырғалар.

Хәрекетке келтирип кең дүньяны,
 Қарағандай елдің, жердің дәўраны,
 Жағалықта жасыл туўын көтерип,
 Жас тоғайлар алғыслайды дәрьяны.

Хағла. Әмиў - берекеттиң булағы!
 Бар тиришилик саған куллық қылады.
 Сен хәўижге минсең, еллер қуўанып,
 Шайырлар да сеннен илхәм алады.

Теңизди терис қайтқан заманлар қуртты,
 Хеш ким емес, оны адамлар қуртты.
 Сағадағы суў симирип жуўхадай,
 Аяққа ағызбай, теңселтти журтты.

Ашкөз бенделердің пейлин байқаған
 Тәңирим бәлким талай басын шайқаған,
 Жаратқанның өзи жарылқар болса,
 Адам ириккен дәрья тасар қайтадан ...

Бойларында жүрип ойға таламан.
 Демде не заманлар кешти арадан!
 Пәтли ағысыңды қайтадан көрип,
 Қуўанғаннан көзиме жас аламан.

Хағла, хағла Әмиў, - жәўлан урып ақ.
 Абийхаят суўы менен толып ақ.
 Әйдархадай айбат шегип, жулқынып,
 Хәм жилли көзленип, Жәйхун болып ақ.

Жағысына бахыт бәхәрин берсин,
 Саған Нуў пайғамбар қәхәрин берсин.
 Қырға шығып қалған байғус Аралға,
 Хәр тамшың тиришилик нәхәрин берсин.

Жуўасып, хеш кимге бағынбағайсаң,
 Нәўпир суўдан хасла арылмағайсаң.
 Сен хәзирги адамлардың пейлиндей,
 Ишкирнелик етип, тарылмағайсаң.

Август, 1993-жыл.

ЖАРҚЫЛЫҚ, НАҰРЫЗДЫҢ БАЙРАМЫ КЕЛДИ

Мириўбеттиң нурын қуйып жанларға,
Жүрек шәўкилдесип, қуўантып елди,
Жарық сәўле берип атар таңларға,
Жарқылық, наўрыздың байрамы келди.

Күн күлимлеп, хаўа райы жөнлесип,
Дийқанды шақырар атыз «кел» десип,
Усы бүгин күн менен түн теңлесип.
Кеўиллерге теңлик дәўраны келди.

Жаслар желкилдесип, жүзлери жайнап,
Қартлар шүкираналық инсабын ойлап,
Наўрызлық гөжелер бүлкилдеп қайнап,
Көптен күткен тойдың әнжамы келди.

Бул жаңа күн «Наўрыз» деп аталып,
Мийрим-шәпааттың нуры тутанып,
Әткөншеклер булдырыққа пәт алып,
Ақшам айқулаштың майданы келди.

Жәмәәт жәм болып, қәўми-қоғамлар,
Жеңгейлер наз етсе, күлип ағамлар,
Дәстүрханды безеп татлы тағамлар,
Сүмелекти ертип қаймағы келди.

Сазенделер сазлап жаңлатып сазын,
Шаңлақта шағласып журт қуар бәзим,
Қаўышып көрисип абысын-ажын,
Салланысып қыз хәм жәўаны келди.

Жәнжел дүньясында базар саўылған,
Урыс жоқ, аразлық жоқ, бәрше баўырман.
Бар адамзат шыққандай бир аўылдан,
Татыўлық мүлкиниң султаны келди.

Жаксы үмитлер жуўып кеўил ғубарын,
Дүзелгей деп арасаттың заманын,
Руўхы шад болып ата-бабаның,
Аўнап түсип жатқан хабары келди.

Хақтың инаяты инсан кеўлинде,
Мийрибанлық, мириўбеттиң гүлиндей,
Шан-шәўкетли Өзбекстан елинде,
Күн күлимлеп бәхәр әйямы келди!
Жарқылық, наўрыздың байрамы келди!
Март, 1991-жыл.

МЕН ТАШКЕНТТИ САҒЫНАМАН КӨРМЕСЕМ

*Өзбекстанда қарақалпақ мәдениаты күнлериниң ашылыўы
салтанатында оқылған қосық*

Мен Ташкентти сағынаман көрмесем,
Бүлбиллерин тыңлап бағқа кирмесем,
Шынарлардың саясында шай ишип,
Дослар менен сәўбетлесип жүрмесем, -
Мен Ташкентти сағынаман көрмесем.

Буннан өтер мениң барлық жолларым,
Бәхәриў - жаз, мейли қыс я гүз ўақты.
Бунда еске түсер жаслык жылларым,
Мениң жигит ўақтым, оның қыз ўақты ...

Барлық мәхәлледе мийман болғанман,
Шайхантаўр, Қойлық, Ески Жуўасы..
Көп тыңлап ҳәм көп мәртебе алғанман,
Ғафур, Айбек, Миртемирлер – дуўасын.

Зулфияның алтын сазлы музасын
Жаслай тыңлап, сулыўлығын сезгенбиз.

Абдулла Ариплер, Еркин Ўаҳидлар,
Қуўыс-қолтық қоймай бирге гезгенбиз.

Базда жалынғанбыз шайханаларда:
«Ҳай, шай тасып жүрген үке, қарағым!
Шайынды беребер атаханларға,
Қуй бизге бир уртлам ышқы шарабын» ...

Мен Ташкентти сағынаман көрмесем,
Жазда Анҳар бойларында жүрмесем,
Шийрин тилли өзбек шайырларынан
Ғәззел тыңлап, қосық оқып бермесем, -

Жылағанман мен де журттай бүлинип,
Көрип зилзиладан қыйрап қалғанын.
Ҳакнус киби күл ишинен тирилип,
Жаңадан ең гөззал шәхәр болғанын.

Бул қаланың адамлары өзгеше,
Бийик инабатлы, илгир зейинли,
Шайырдан да өтер сулыұ сөз десе,
Әдеп-икрам қулықлы, ашық пейилли.

Бунда бай тиллердің түркий тәркиби,
Илим-хикметлердің гүўалы тили.
Руўхы терең муҳийт өзбек халқының
Абийхаят қуйған дуўалы тили.

Наўайы даңқ берген, Бабур жырлаған,
Машраб ғәззел питкен бул тил бар болсын,
Бул тил ушын Қадирийди қорлаған
Наймытлар ақыретте қорыұ-зар болсын.

Кетер кемтаршылық, бул аўыр демлер,
Заман дүзетер өз әндийшелерин,
Айдын келешекке қойған қәдемлер

Берер көп узамай нәтийжелерин.

Хәр ким нийетине бола ис көрер,
Әўмет тилеймен мен ислериңизде.
Бир қыз ерге шықса, қырқ қыз түс көрер,
Жақсы түслер енгеі түслериңизге.

Нөкистен мен сизди аңсап келмесем,
Келип, тәңири сәлемлерин бермесем,
Дослар менен ертеңги күн ышқында,
Мустақиллиқ майданынан жүрмесем, -
Мен Ташкентти сағынаман көрмесем.
26-январь, 1993-жыл

КӨЗЛЕРИМНИҢ АҒЫ-ҚАРАСЫ ҚЫЗЛАР

Биреўлерің - қызым, бириң - қарындас,
Көзлеримнің ағы-қарасы қызлар.
Сизлерсиз дүньяның қызығы болмас,
Жалған емес, гәптиң ырасы, қызлар.

Сизге арналар бул қосығым мениң,
Салланысып жүрген қыз бенен келин.
Гүл еғиўди қойған қаралпақ елин,
Гүллендирип турған лаласы қызлар.

Апайлар, жеңгейлер, қурдаслар хәм де
Қахарман аналар отырған төрде.
«Ўақтында қыз болдық» - десер бәри де,
Қашық емес гәптиң арасы, қызлар.

Сизлерсиз жайнамас өмир гүлзары,
Шахсәнем Ғарибтиң шын ахыў-зары.
Хәр жигиттиң болар сүйген дилбары.
Хәр адамның бардур анасы, қызлар.

Тарийхың басланар Ҳаўа енеден.
 Пийриң Бийпатпадан алған өнеген.
 Айдай жамалына жұлдыз түнеген,
 Ашықлар кеўлиниң қуяшы қызлар.

Бириси Арыўхан, бири Ақшолпан,
 Заманында елдің ураны болған.
 Ләйли, Зулайхалар дәстанда қалған,
 Мухаббаттың бийби задасы қызлар.

Баршын өткен Алпамысқа опалы,
 Надира ғаззели заўкы-сапалы,
 Қыз Жипектің көш баслаған топары.
 Даңқлы сулыўлардың урпағы қызлар.

Нәсият берейин десем сизге мен.
 Ҳәзир ақыл алмас биреў-биреўден,
 Сонда да айтайын сезгенлеримнен,
 Керек жерин алар шамасы қызлар.

Мен сизге тақбайман ески уғымды,
 Ҳәзир дәўир ескиликтен шығынды.
 Жарасықлы заманыңа бүгинги
 Өдеп-икрам жолын тутыңыз қызлар.

Ата-анамыз бизге ерик берди деп,
 Еркін жасайтуғын заман келди деп,
 Баспақлардың жибин басқа түрди деп,
 Қудайды умытып кетпейик, қызлар.

Қызларымыз көпдүр бәхәр гүлиндей,
 Сулыўлығын жәрия қылмас билинбей.
 Ақыл-зейни шыңқобыздың тилиндей,
 Сол қызлардан өрнек алайық, қызлар.

Мейли сүрме шекиң, тулым қойыңдар,

Мейли шашты кесип, бурым қойыңдар.
Мәселе шашта емес, баста деген бар,
Жарасықлы жағын ойлайық, қызлар,

Мейли тырнақларды бояң қыналап,
Бийик өкше кийиң нәлин сыналап.
Хеш адам мин тақпас айыпқа санап,
Ерси көринбесе болғаны, қызлар.

Қудай берген сулыұлықты бурмалап,
Пластмастан кирпич қойып сүрмелеп,
Қаслары маңлайға қарай өрмелеп,
Суу таұықтай сүмireймeyик, қызлар.

Өзинди билмейсең, базда өзлериң,
Бояўсыз-ақ сулыў айдай жүзлериң.
Қуўырылған шимишкидей көзлериң,
Гиртийип кетпесин сүрмеден қызлар.

Европадан үлги аламыз десип,
Мусылманнан орыс боламыз десип,
Дизелер хәррийип, юбканы кесип,
Қуйрықсыз бөдене болмайық, қызлар.

Рок - концерт әўиретин ашқандай,
Тап жиллиханадан жаңа қашқандай,
Қышқырар аяғын өгиз басқандай,
Соған жүдә хәўес базы бир қызлар.

Боламыз деп қатты мәдениятлы,
Жек көрип ана тил, әдебиятты,
Өз халқың алдында болып уятлы,
Тилди бурраңлатып сөйлемең, қызлар.

Сулыұлықтан биз қалмайық пәсте деп,
Жаңа әўлад алар бизди еске деп,

Халқың мың жыл кийим тикти кестелеп,
Жараспас па еди кийгенде, қызлар?

Түркмен қызларында бар жақсы өрнек,
Кетен көйлек кийип салланып жүрмек,
Модалар балтырдан жоқары өрлеп. -
Кеткенде де олар бузбады, қызлар.

Нәсиятты қойдым енди туұарып,
Жүрмең гене гәп деп, кеўилге алып.
Ескинің хәммесин жоққа шығарып,
Жетпис жыл жаңалық қуұғанбыз, қызлар.

Өтмиштиң жаныұлы ошағын көсеп,
Ата-бабамызды көп кылдық өсек.
«Коммунизм» қурып шалқыймыз десек,
Бул қыткер заманға тап болдык кызләр.

Аяйман сизлердің уйымыңызды,
Қыз балларға керек буйымыңызды,
Киймей, тәлимсиген кийимиңизди
Қырқ бахасын берсең табылмас, қызлар.

Қайта құрамыз деп жүрген даналар,
Қылмысынан қашып, басын паналар.
Бос дүкан аўзында байғұс аналар
Сандалып жүргенин не дерсең, қызлар.

Бундай болады деп кимлер түс көрген,
Қуйқаң жуұлап турар баз бир ислерден,
Қыз дәўири қыйын ўакқа дус келген,
Сыныңызды бузбаң, қарағым қызлар.

Заман бүйтип турмас, келер келеге,
Аз-кем сабыр етип турың еле де,
Өтип алсақ базар деген бәлеге,

Дарқанлыққа шығып кетермиз, қызлар.

Заман келер еле мереке-тойлы,
Бәри орнына түсер жайына-жайлы,
Ышқында шайырлар қартайсын мәйли,
Бағларда гүл болып ашылың, қызлар.

Аралықтан түрлі заман кешсе де,
Дәстүрлер өзгеріп айра түссе де,
Барлық байрам календардан өссе де,
Сизиң байрамыңыз өшпегей, қызлар!
Март 1992- жыл.

ЯД ЕТЕР СИЗДИ

(Шараф Рашидовтың естелигине)

Дөхмет дегишлери, ғыйбат селлери,
Жуўып кеталмады излериңизди.
Ана топырақ Өзбекстан еллери,
Руўхыңыз қәстерлеп, яд етер сизди.

Алтын жапырақ төгип гүзги шынарлар,
Хәйкелинде²⁸ ескен самал тынарлар,
Гүңиренген гүмбезлер, бәлент минарлар
Көктен саза берип, яд етер сизди.

Қара қус қанатын жайған заманда,
Сөзинди өткизип Мәскеў таманға,
«Ташкент руўхын» жайдың пүткіл жәхәнға,
Туўып-өскен еллер яд етер сизди.

Алтын бесик болған Жиззақтың шөли,
Саўлатлы Самарқанд - жаслық мәнзили.
Арқада Хорезм, қаралпақ ели,

---

²⁸ Хәйкел – естелик мәнісінде.

Көзге сүрме қылар излериңизди.

Хәм алым, хәм даныш, дийқан едиңиз,
Беглигин бузбаған султан едиңиз,
Кишипейил, гөззал инсан едиңиз,
Алтынға қаплайық сөзлериңизди.

Ким тас атса, таўдың барып қасына,
Атқан тасы түсерлер өз басына ...
Халық жыйналып хұрмет тойханасына,
Қәдирданлық әйлеп, яд етер сизди.

Сизди ким мингизсе бәлент мәрмерге,
Оның орны болар бәрхама төрде,
Өзиңиз азатлық аңсаған жерде,
Бийғәрез Ұатаның яд етер сизди.

Дүньяға даңқ жайған өзбек еллери,
Гумшалап ашылған ығбал гүллери,
Жаңа дәўран мустакиллик желлери
Мәңги желпиіп турғай жүзлериңизди.

БУЛ ҚАЛАНЫҢ КӨШЕСИНЕН ЖҮРГЕНДЕ

(Нөкис тиң 60 жыллығына)

Бул қаланың көшесинен жүргенде,
Билинбейди тоқлығым я ашлығым.
Еске түсер гүўлеп өткен жаслығым,
Бул қаланың көшесинен жүргенде,

Қайсы жайды қандай ўақта қурғанын,
Қай көшеге қашан асфальт урғанын,
Яд билемен қайсы терек қайманда
Қай бәхәрде қанша жапырақ салғанын.

Нөкис десе қозып қетер делебем,
 Көп жырладым, жырлайман да еле мен.
 Жер жәхәнде бул шәхәрге усаған
 Қала тапбай, бәрха қайтып келемен.

Қалалар бар биз көрген хәм көрмеген,
 Халқы сыймай қара суў боп терлеген.
 Онда адамлар жасап турып бир жайда,
 Өмиринше қоңсыларын билмеген.

Бизде үй жоқ күндиз илип отырған,
 Апақ-шапақ жайнап күлип отырған.
 Арғы баста кимниң ийти үргенин,
 Берги баста хәмме билип отырған.

Бул қаланың аэропорты ишинде,
 Зилзила бар хәр лайнердиң күшинде,
 Бирақ базар деген бәле шыққалы
 Самолетсыз түс көремен түсимде ...

Шәхәрлер көп мәлим дүнья жүзине,
 Хаўа жутсаң, түтин урар көзиңе.
 Алып қояма деп әлле биреўлер,
 Завод, фабрика кура берген өзине ...

Бул қаланың дым басқаша халлары,
 Шаң болса да, таза хаўа жоллары.
 Тек Аралдан ескен дузлы самаллар
 Шырқымызды бузды соңғы жыллары.

Тахиятас еле жақын қонажақ,
 Хожелиге және көпир салажақ,
 Бул үшеўи келешекте қосылып.
 Будапешттей үлкен шәхәр болажақ.

Қаттыағардан Қызкеткеннің сағасы,
Қутлы қоныс болған Әмиў жағасы,
«Ағам барда арқам тамда» дегендей,
Уллы Ташкент оның ғамхор ағасы.

Жигит дәўири әйне алпыс жасында,
Үргениши, Ташаўызы қасында.
Бухара хәм Самарқандтан үйренген
Тәлимат көп бул Нөкистиң басында.

Арқамызда Қызылорда ағайин,
Өзбек, қазақ, түркмен, қырғыз, ноғайым.
Туўысқаны көп халықпыз бахытлы,
Бир қосыққа қайсы бирин тығайын.

Аўзым бармас бул Нөкисти жас деўге,
Көшелерин жер деўге я тас деўге.
Алмасбайман доллар төсеп қойса да,
Париж, Лондон, Вашингтон, Мәскеўге.

Ўа Нөкисим, сен питпеген жырдайсаң,
Әйнегимнен таңда түскен нурдайсаң.
Хәр тойыңды президент қутлықлап,
Дүнья турғаншелли жасап турғайсан.

Ноябрь, 1992-жыл.

ШОПАН ХАЛҚЫ - ШЫНЫҚҚАН ШӨЛ ПЕРЗЕНТИ

*(Тахтакөпир қойшылық шаруаларының Бийсен булақтағы
бас қоспа кеңесінде оқылған қосық)*

Кәсиптиң жаманы жоқ шығар бәлким,
Мийнеттин маңлай тери тамар алтын,
Қызыл қумға қой жайып, қозы терген,
Мен сүйемен елимнің шопан халқын.

Бәркулла оған хұрмет етким келер,
Сый көрсетип, кеўлине жетким келер,
Оларды көрсем, қойып сөз айдаўды,
Қой айдап, Шопан болып кетким келер.

Тынбас ол дамыл таўып жамғыр, қарда,
Бетегели бел, отлақ жасқаларда,
Шопанның машақатлы машқаласы,
Мен билсем, жоқ-аў деймен басқаларда.

Бир тынбас жазы менен, қысы менен,
Ойнама бул шарўаның иси менен,
Қалада сойыслыққа бир қой бақсаң,
Зыр жуўыртар үйиңнің иши менен.

Күн ысып, бирде суўып, бирде жаўып,
Қой деген жуўас малға бәри қәўип.
Бир шопан жүзлеп, мыңлап қой бағады,
Бериниң басын жәмлеп, бабын таўып.

Шопанның бос ўағы жоқ бел таянған,
Кеш жатып, таўықтан да ерте оянған,
Баласы қыймылдаған жүкли анадай,
Дөңбекшип, түн уйқыдан төрт оянған.

Мал деген ел байлығы тынып турған,
Ети қайнап, қаймағы уйып турған.
Өгей әке минезли қатал тәбият,
Шопанды шөл қойнында шынықтырған.

Қой барда қонақ-күтилип, той саўылар,
Турысы берекет ғой, ой жаныўар!
Әзелден Адам ата жақсы көрген,
Бейиштиң малы ғой бул қой жаныўар.

Мына бир базар деген заман келди,

Өткелі жайпаұйтсыз, жаман келді,
Малы бардың хәлі бар дегендейін,
Қандай базар болса да шамаң келді.

Бийсен булақ суұлары сыңқылдаған.
Еңбегің ең байлық ғой ыңқылдаған,
«Қара көл пальто әпер - деп – аукционнан»,
Қызлары миллионердің қыңқылдаған...

Пахта хәм салы егейік дийхан болып,
Бир жақтан қой бағайық шопан болып,
Аш-жалаңаш қалмаспыз, қудай берсе,
Пейли кең Қарақалпақстан болып.

Ағайын ойда өзбек, қырда қазақ,
Туұысқаны көп адам көрмес азап.
Берекет хадал еңбек, татыұлықта,
Дүзелип кетер сөйтип заман өзи-ақ.

Тийсе де мына заман зейнимізге,
Бизге енді қайтыұ жоқ кейнимізге,
Елимнің шөл батыры-шопан халқы,
Қудайым бере бергей кең пейлимізге!

Қолдан келсе, кеұлинди табар едим,
Булақ болсам, мен сизге ағар едим.
«Шопан ата» деген бир орден ислеп,
Бәріңнің өңіріңізге тағар едим...

18-июнь, 1992жыл. Бийсен аұыл.

ПОЭЗИЯ ЖУЛДЫЗЫНА

Жыллар асаұ аттай, бизди узаққа
Алып қашып барар кеши-күндизи,
Жерде жанған отлар сөнер, бірақта

Сен сөнбейсең, Поэзия жұлдызы.

«Инсанлар өз дәртин гүңиренип жүрсин»,
Деп тәңирим саған бергенди тилсим,
Адам жұлдызлардың тилин не билсин,
Сен болмасаң, Поэзия жұлдызы?

Таўлар булақ көзин көмбесе егер,
Адамлық пазыйлет өлмесе егер,
Әрман жұлдызлары сөнбесе егер,
Сен сөнбейсең, Поэзия жұлдызы.

Жасыл жапырақ самал менен ойнаса,
Ашықлық ышқыдан кеўил тоймаса,
Гүллер ғұмшаланса, бүлбил сайраса,
Сен жаңасаң Поэзия жұлдызы.

«Ғалаұйтлы хәм бул гөззал дүньяны
Тәрк еткен шағда да шайырдың жаны,
Бийик көктен сәлем жоллап мудары,
Жан үстимде, Поэзия жұлдызы!

Апрель, 1991-жыл.

ДӘҰРАН

«Дәўлет кусы қонарында
Бас таңламас мудары» десер.
Қуладин қуў аларында,
Жапалақты «тарлан» десер.

Дәўран қараған шағында,
Хәр ким патша өз тағында.
Дәўлети қайтқан ўағында,
Жақсыны да «жаман» десер.

Атлар аттан бөлінгенде,

Қыйқыўға журт еринген бе?
 Дал бедеўлер сүрингенде,
 Жүйрикти де «шабан» десер.

Мереке көрмеген кимсе,
 Өзин бек санар өзінше.
 Шонтық жигит атқа минсе,
 Өз атасын «жорам» десер.

Аңғырт минез аламаншы,
 Қыйқыўы өзине қамшы.
 «Халқым!» десе бир алдамшы,
 «Усы керек маған» десер.

«Пай енеғар мына ешек.
 Лап болмайды-аў тулпар десек,
 Қуйрығын самалға төсеп,
 Шабысына қараң» десер.

«Суў беремен теңизиңе»
 Деп инантар лебизине.
 Хәр ким тартар негизине,
 Аңламаған жаман десер...

Сентябрь, 1989-жыл

ПАРА

Бир иллет бар «пара» деген,
 Береди екен, алады екен.
 Харам қоллар қалтырамай,
 Қалтасына салады екен.

Бермегенлер кала берер,
 «Билмегенлер бара берер,
 Билген адам пара берер», -
 Деп журт нақыл қылады екен.

Хәзир жүдә көп айтады,
 «Гүжип кетти» деп айтады.
 Еситкенлер «тоба» айтады,
 Алған омма урады екен.

Халық айтса, қалпы айтпас,
 Болмағанды жалпы айтпас,
 Гөр өгиз балтадан қайтпас,
 Гүйсеместен жутады екен.

Берген адамына пайлы,
 Алғанлардың иши майлы.
 Жоллары бар қыйлы-қыйлы -
 Бериўшилер биледи екен.

Бергенлер де тек жүрмейди,
 Алғаннан пәнт жеп жүрмейди.
 Қыпсалы сыр көп жүрмейди,
 Жұртқа әшкара болады екен.

Үйине барғанын айтып,
 Қаншама бергенин айтып,
 Жумысы питкенин айтып
 Ертең өзи-ақ жаяды екен.

Биреўлер бар - жырып жейди,
 Биреў - ийттей үрип жейди.
 Ақыллысы - бөлип жейди,
 Сөйтсе жақсы сиңеди екен.

Өлерменлер қалта аңлайды,
 «Бере ме» деп жалтаңлайды.
 Көп жегенлер талтаңлайды,
 Көзине май питеди екен.

Қабат-қабат жайлар салып,
 Балларына машын алып,
 Заң-закон пияда қалып,
 Бәндиргиде турады екен.

Бул иллеттің тәпси урғанлар,
 Мут дүньяны қапсырғанлар,
 «Тутасаң» деп тапсырғанлар,
 Тута алмаған болады екен.

Харамсынбай алып-алып,
 Ақыбети барып-барып,
 Артық дүнья көз шығарып,
 Бир бәлеге шатады екен.
 Август, 1994-жыл.

ДӘҰИРЛЕРГЕ ДАҰЫРЫҚ САЛҒАН ЖАС ҚАЛА

(Тақиятас қаласының қырқ жыллығына)

Көз қыйығын салып көрсең картаға,
 Бир қала бар биз жасаған арқада.
 Алтын күннің сынығындай жарқырап,
 Өтирапына сәўле шашар бәрхама.

Тарийх берер хәр заманға бир заман,
 Түрли муқамларға дөнип тур заман.
 Жас болса да, заманында дүньяға
 Оның даұырық салғанына ырзаман.

Несибесин салып уллы несиптен,
 Тербетилип жатып алтын бесикте,
 Бул қаланың иңгалаған даұысын
 Заманында пүткил жәхән еситкен.

Техниканың тайнапыры мыңлаған

Ис басларда жер қулағы шыңлаған,
Кремльдің телефоны шыңғырлап,
Сталиннің дауысын да ол тыңлаған...

Еске алсаң, мәзи ертек болғандай,
Кеше көргенлерің бүгін жалғандай,
Кең аймақтың энергетик жүрегі,
Бүгін бунда дүрис-дүрис соғып турғандай.

Бул жүректен таралған қан тамырлар,
Жеткен жерде жеңиллесер аұырлар.
«Ырысқыңды сат, - рәушан ал» дегендей,
Жайнап-жаснар мың сан қала-аұыллар.

Бул қаланың қолы жетпес қай жаққа?
Гүриш тазалап, шығарады тай пахта.
Бетон ийлеп, сыйыр саұып, от жағып,
Қызлар менен балық аршыр Мойнақта.

Ол жарқ етсе, кеўлиң ўақты хошлықта,
Телевизор көрерсең қол бослықта,
Ургениште гилем тоқып бул қала,
«Мерседес» ке завод қуар «Дослық» та.

Бул қаланы хәмме жерде яд етер,
Нуры түскен жерин шын абат етер.
Қаратаўда ғасырлатып тас шайнап,
Ташаўызда түркмен елин шад етер.

Ол қорықпайды базар деген бәледен.
Бир жарқ етсе, миллион манат төлеген.
Төлемесең, қараңғыда қалдырып,
Төлегенди шуғласына бөлеген...

Хәр елат бир паркы менен айырылар,
Бул шәхәрге дәўлет қусы қайырылар.

Қосық жазса Тақыятас туұралы,
«Нур қаласы» деп мақтайды шайырлар.

Саўлатына таңырқанбай қоймайсаң.
Жас хәм сулыұ дийдарына тоймайсан.
Жәйхун дәрәя бурқып аққан жағысқа
Шамшырақ тас түскен бе деп ойлайсаң.

Қырқ жас деген бир жигиттиң дәўири,
Алпыста да сыр алдырмас тәўири.
Талай ғарры қалаларды қыздырар
Тақыятас ГРЭС - иниң хәўири.

Қалағанда бул қаланың тырнағын,
Сазға қосып уллы қурылыс ырғағын,
Акация гүллеп атқан бул жерде,
Жаслығымда мен де оны жырладым.

Жырла десең, елеберин жырлайман,
Қыялымда қуяш болып нурлайсаң,
Аққуұдай таранып Әмиў бойында,
Келешекке нур таратып турғайсаң!

8-сентябрь, 1993-жыл.

САҚЛАНЫҢ БҮГИНГИ БУЗЫҚ ХАҰАДАН

(Шайыра Зульфияға)

Қатты бузық көрдим күннің ырайын,
Жанға жағымсыз бир самал ызғырар,
Үй қасында бағда кеш түскен сайын,
Ойшаң қәдем басып шайыра барар.

Жапырақларын төгип оның жолына,
Үнсиз гүзетеди мықлы шынарлар,
Ғарғалар ғақылдап анхар бойында,

Әлле қайда муңлы майналар жылар.

Гүл мәўсими питип, өткенин жаздың
Өкиниш соқпағында ойлап барар ма?
Я ерте үзілген бир сулыұ саздың
Өрманлы хаўазы жылап барар ма?

Мудам жаралыдур шайырдың жаны,
Лекин илтимасым, сизден, шайырам:
Умытсаңыздағы пүткіл дүньяны,
Сақлаң өзиңизди мына хаўадан.

Гүз емес, қыс емес, бир ийт аўара,
«Бул қай мәўсим?» деп - те сорамас хәзир.
Исенип болмайды бундай хаўаға,
Ким болғаныңа ол қарамас хәзир.

Жалғызлық сазында жалғыз шархана,
Самал сүйкенсе де ол жылар бәлким.
Өкиниш соқпағынан қайтың арқаға.
Хұжданыңыз пәкдур, жүзиңиз жарқын.

Дәртли лираң менен инсанлар бахытын,
Жан күйдирип жырлайсыз сиз удайы.
Гөззаллық гүлшанын, сабыр дарактың
Кеўил бостаныңызға еккен қудайым.

Бийби Фатманы мен ядыма алсам,
Кеўлимде хұрметим артады сизге.
Егер мен бир диншил мусылман болсам,
Намаз оқыр едим етегиңизге.

Сөз бар «сақланғанды сақларман» деген,
Бәрин илажлайды дени саў адам.
Зинҳар, сәл қымтаның, өтинеммен сизден,
Сақланың мына бир бузық хаўадан ...

Апрель, 1991-жыл.

КЕНДИР МЕНЕН ХОШЛАСЫҢ

Билмеген не билсин, билген - жоламас,
Айтсам кудайымның бул бир ермегин.
«Жүүери ектим кендир менен аралас»,
Кендир емес, дәрт экенин билмедим.

Кендир арасында өскөн ел едик,
«Бир жағымлы өсимлик» деп жүр едик.
Май шығарып, ыйжан түйип жер едик,
Иштен тыңған бәле экенин билмедим.

Кендирим, кендирим, хош бол кендирим,
Ядымнан шықпайды салланған түриң.
Тек билгенмен жақсы жағыңды сениң,
Жаман қәсийетиң барын биледим.

Жапырағың нағысly доланар еди,
Тарам-тарам болып ырғалар еди.
Әйтеуірде бир хош ийисиң бар еди,
Мүшки-әнұар, әтир суў ма, билмедим.

Жасыл дөнип өстиң үйдиң қасында,
Жасымық-найманның айналасында,
Қуўысында қыз аңлысам жасымда,
Жупар аңқып, қыялымды тербедиң.

Өне бойдан өсек самалың есер,
«Нәшебентлик кейпиң кыямет» десер,
Бүгин туқымыңнан қалмапты әсер,
Атыз-шел басында сени көрмедим.

Гүллеген пайтыңда гиртли тозанды -

Шық пенен жыярмыш ерте азанғы ...
 Ким кейпият сүріп, татса «мазанды»,
 Ақыбети хор екенін билмедім.

Бул дәртке щатылып кимлер сорласа,
 Ақылы азып, өз өмирін қорласар.
 Бирли-жарым бәңги-сәңги болмаса,
 Бурын буған хәўес елди көрмедім.

Еркек кендир өсти сыйдам сыбанып,
 Атам арқан ести, қабық шығарып.
 Талай орған едим қолым қабарып,
 Сениң бундай сумлығыңды билмедім.

Айам май шығарған урғашы кендир,
 Даўайысы едің палаўдың сен бир.
 Зыянатлы болып қалыпсаң енди,
 Қатты қадағандур өмир сүрмегиң.

Жақсылық, жаманлық - қоңысы мудам,
 Көкнарда гүл сулыў, нәшеси жаман,
 Сондай қәсийетлер берілген саған,
 Жаман жақларыңды бурын билмедім.

Хақ кеўилли инсап, адамгершилиқ,
 Хадал мийнет пенен еткен тиришилиқ,
 Әдеп-икрам, тәртиби бар елшилиқ
 Өрбитпеген бузық истиң өрнегін.

Сөйтпегенде, ислер шаўып кесирге,
 Сандырақлап, бәлким ерте-кешинде,
 Қыйда-қыйыс калар-ек кендир ишинде,
 Жаздыра алмай сум тәғдирдің гүрмегін.

Қара енди адамларды бүгинги!
 Түйе болсаң, жутар қосып түгинди,

Нәшебентлик тәңирисине жүгинди,
Заман қәйтип дүзелерин билмедим.

«Екпе» десең егер тасада буғып,
«Шекпе» десең, шегер бәңгиси шығып,
Бул иллет атадан балаға жуғып,
Қандай нәсил туұыларын билмедим.

Адамшылық, хұждан, мийрим-шәпәәт,
Соның салдарынан болып тур қәхәт,
Дәртке шатса, бул «ғалетий рәхәт»,
Қурап болмас сынған өмир шөлмегин.

Кендир емес - бул айыптың әкеси,
Пейли бузық адамлардың нәкеси.
Кимди көрсең - Әплатунның текеси,
Ким жығылып, ким жығарын билмедим.

Келди енди жәриялылық заманы,
Өшкарадур жақсы-жаман таманың.
Хош, Кендирбай, туұардым бул наманы,
Жаға ма, жақпай ма саған, билмедим.

Апрель, 1991-жыл.

ИЙШАНБАЙ КҮЙИ²⁹

Жас тәбият маўжырап жатқан кеште,
Сизди Кавказ таўында алдым еске.
Қыз-Жипектиң көшиндей, мың буралып,
Ақша булт өрмелер таўға әсте.

Усындай жомарт тәбият
Хәсемлеп сизди жаратқан.
Ийшанбай аға, айда ат,

---

²⁹ Алмааталы профессор Ийшанбай Қарақуловқа жазылған бул хәзил өлең хаслында қазақша жазылған (И.Ю.).

Қызлар ма, деймен, баратқан.

Ақ Машуктың бурымы өрилмеген,
Бештаў оған таласып, гүрилдеген.
Аршын төсли арыўдың сийнесиндей,
Қос өркешли Эльбрус дирилдеген.

Таў бөктери бетеге,
Кеўилиңе ким жетеди?
Жаслық дәўран, беў ширкин,
Өтип ғана кетеди-аў.

Қәйтип сүрсең дәўранды, сөйтип өтер,
Қәдириңе мен жетпей, кимлер жетер?
Сиз бенен сәўбет құрмай жүрер болсам,
Көш артында бир тайлақ босқа кетер.

Абзал ағам, Ийшанбай,
Қарақалпақтың баласы.
Мың жигитти жыйсамда-ай,
Сиздей болмас шамасы.

Қыпшақлардың қызлары зийрек келер,
Ийне тиксе, нарысы ийрек келер.
Қаратабан Қаракул атамыздың
Баласындай азамат сийрек келер.

Ўа, Ийшеке, Ийшеке,
Алыстағы баўырым.
Мақтанады сиз бенен
Әмиўдеги аўылың.

Жас минезиң кеўилди көтереди,
Сизге бес қыз тийгенде нетер еди?
Ийшекеңдей жигитлер келмегенде,
Дүнья ширкин кеўилсиз өтер еди.

Ұа, Ийшеке, Ийшеке,
Жигитлердің султаны
Узақ болғай илайым
Өмиріңнің урқаны.

Беу, сулыұ қыз, биз бенен хабарласқыл,
Дәуран өтсе, шолпыңды тағалмассаң.
Бал бармақлы қолыңнан қуй кымызды,
Ийшанбайдай жигитти таба алмассаң.

Ой, Ийшеке, Ийшеке,
Қылшылдаған боз бала.
Қызлар кетип барады,
Айда атты тез ғана.

ЖОЛЛЫДАН СӘЛЕМ

*(Бир қыз турмысқа шығып кеткенде оның Жоллы деген
ийтiniң айтқаны)*

Адамлар не деген бийәдеп болған,
Кеулимде ескендей ызғырық самал.
Неге»кетемен» деп айтпадың маған?
Қалай - қалай қызсаң өзиң, Айжамал?

Сен кеткенде сыртта жүрип те едим,
Бүйтип кетерінди билип пе едим.
«Қайда барасаң?» деп үрип те едим,
Дауысымды еситпедиң, Айжамал.

Бахрам әкелгенде мен күшик едим,
Қолыңнан сонша ма сүт ишип едим.
Қабаған ийт болар деп күтип едің,
Биреуди қаптымба сирә, Айжамал?

Бәрхә сени қорғап жаман көзлерден,
 Оқыўға қатнадым ерип излерден.
 Не жаманлық көрдің өйтип бизлерден?
 Ийттиң кеўлин түсинбеген Айжамал.

Қулағымды шымшып өткениңде де,
 «Патассаң» деп тергеп, сөккениңде де,
 Есикти илместен кеткениңде де,
 Үйди бағып жатпадым ба Айжамал?

Уйықлап жатсам мен дәлизде пырылдап.
 Үй сыпырдың пылесосың дырылдап,
 Қарсыластым ба мен сонда ырылдап?
 Өсте шығып кетер едим, Айжамал.

Сени ойлап жұлдыз қараўлап шықтым,
 Көшеде ийт қоймай сорағлап шықтым.
 Қоңысылардың бәрін аралап шықтым,
 «Это не хорошо!» билсең, Айжамал.

Адамлардай, ийт те ийтке тең болмас,
 Жақсы ийтлер жаман достан кем болмас,
 Хәр ийт өзи болар, бирақ мен болмас,
 Енди мендей ийт жоқ саған, Айжамал.

Мен қосық жаздырдым шайырға айтып,
 Көрсем, шалғайыңнан ойнарман тартып,
 Мейли, келмей - ақ қой бул үйге қайтып,
 Барған жерде бахытлы бол, Айжамал.

ХИЙЎАЛЫ ГӨЗЗАЛ

*(Хорезмли атақлы бақсы-композитор Ҳафиз Ширазийдың
1990-жыл августта өткен юбилейлик мерекесинде оқылған
қосық)*

Қыя - қыя баққан хийўалы гөззал,
Ышқыңда жанбаған - жанған да заман.
Пәрўаналар өзін отларға урған,
Дәртиң жанып турған шамнан да жаман.

Дилбарысаң бәрше қыз хәм келиннің,
Гөззалысаң әл - Хорезмий елинің.
Зулымлығы қанжар кирпичлеріңнің
Пәрман етер Хийўа ханнан да жаман.

Жигитлердің ишин ғыж - ғыж қайнатып,
Бир нәзериң менен аларсаң атып.
Ҳафыз Ширазийдың сазын йығлатып,
Апаң сулыў болған сеннен де жаман.

Ширазы телпегин кийген жигитлер,
Ышқы отларында күйген жигитлер,
Сениң ақ жүзинди сүйген жигитлер,
Қызғанбай айтаман, дымнан да жаман.

«Қарындасым» десем, тилим алмадың,
Мийман ғой деп мийирбанлық қылмадың,
Сәмендерди³⁰ не күнлерге салмадың,
Ибрайымның ҳалы оннан да жаман...

БИР ХӘМЕЛДАР ЖИГИТКЕ

Көзинде нур, жүзинде қан қалмаған,

---

³⁰ Еркин Сәмендер – Хорезм шайыры (И.Ю.).

Мәжбүрлейсең қатты сөзге бармаға.
Тар геўдеде бул не деген көкирек,
Бундай көкирек жарасады арбаға.

Ғарезиң жоқ адам келген ўағында,
Суп-сур жүзиң және сусайып кетер.
Өзиңнен күшлини көрген ўақында,
Жампаңлап, аяғың қыйсайып кетер.

Көкирегінди басып сәл-пәл оданда,
Ызғарланып, бола берме ызалы.
Ең болмаса, сөзиң жоқ па адамға
Сорап шеккен сигареттей мазалы.

Жаман сөз ол пытыра қорғасындай,
Қуйы пәслик етпе, менменлик қылма.
Тилиңе сақ бол - қаланың қарғасындай;
Аўылдың ийтиндей әўпилдек болма ...
Октябрь 1994-жыл.

ТУСАЎЛЫ КИЙИК

(Мүсиниши Қ. Жолдасбекке)

Қара пышақ қара тасқа
Жанып-жанып қайралады.
Бул шийбуўын аяқларым
Неге шандып байланады?

Я болмаса бул аяқлар
Желден жүйрик емеспеди?
«Мийрим» деген сөз қаяқта?
Бар болса «қой» демеспеди.

Желдей жүйрик төрт аяғың,
Еки аяқлы жаўызларға

Қалай ғана услаттыңдар,
Көзи қыйып бауызлауға.

Мийрим жоқ-ау ырасында,
Бул инсанның баласында.
Маңырап жүр ылақ генем,
Қай путаның арасында?...

Июль, 1991-жыл.

ЖӘНЕ КЕЛДИМ СЕНИҢ ҚӘБИРИҢ БАСЫНА ...

Және келдим сениң қәбириң басына,
Келгенімди билмесен де, билсен де.
Өзиң барда жетиу ұшын қасыңа,
Мен асығар едим қайда жүрсем де.

Өлле қандай көріп басқа бағларды,
Кеуіл қусым ушса сайран етиуге,
Дәрхал-ақ сағынып арзыұлы ярды,
Талұас етер едим саған жетиуге.

«Шайыр, усайды ғой сенде йош барға!»
Деп күлген жүзиңе мен едим хәуес.
Сол өзиң сыйпаған қара шашларға
Қырау түсти, бірақ гәп онда емес.

Гәп сонда: сен бизди таслап кеткели,
Адамлар өзгерген, заман өзгерген.
Дарғасы бийрәхим әжел өткели,
Арғы жүзге кетти талай көз көрген.

Адамлар өзгерди, заман өзгерди,
Мен қалай өзгермей қалайын сонда?!
Ойламаған ислерди де көз көрди.
Тәғдир бурды атымды өзге бир жолға.

Бундайда көбейер пәнди-үгитлер,
Ақылға көп ерген адасар екен.
Өмирлик жолдасы өлген жигитлер,
Қызлы үйге қарап жыласар екен.

Гүзги кеш. Ызғырық. Түспекте геўгим.
Шаршадым, сандалып жалғыз жүристен.
Бир кеште айнасын қақсам биреўдің,
Күлки хәм музыка еситилди иштен ...

«Жаңарар» деп еди сүйги-мухаббат,
Жаңармаса керек ол бир түйирде.
Босатып жиберген ийеси жоқ ат,
Басы батпас екен бөтен үйирге.

Көплердің күстаны қылғаны аздай,
Бәлким, сен де бизге тағне етерсең?
Тобынан айрылған торала ғаздай,
Сонда неге өзиң таслап кетесең?

Базда мен сыймайман бул кең әлемге,
Сыртлай қарағанға жоқтай әрманым.
Не деп турғанымды еситесең бе?
Мен сени, мен сени... сағындым, жаным.

Тек сен қас-қабақтан аңлар едиң де,
Кешир, гүбирленип дәртимди айттым.
«Суўықта жалаңбас турма» дедиң бе?
«Қайт үйге» дейсең бе? - Ал, онда қайттым.
1-ноябрь 1990-жыл.

СОҢҒЫ ХАТ

Жансыз сулыў жатар қанға боялып.
Адамлар жуўырысып келер даладан.

Сыбырлап атқандай шала оянып:
«Тиймең ол кисиге, ол жақсы адам».

Үнсиз қалды хатты оқып көргенлер:
«Егер бир ис болса усыннан маған,
Күйеуіме айып тарып жүрмеңлер.
Тиймең ол кисиге, ол жақсы адам.»

Еркектің көз жасы тамып сарғайған
Сол қағазды ашып оқысам, мудар -
Бир муңлы сыбырлы еситилер маған:
«Тиймең ол кисиге, ол жақсы адам ...»
Май, 1989-жыл.

МАЗЛУМХАН ЕЛИНДЕ КӨРДИМ БИР ЖӘНАН

Мазлумхан елинде көрдим бир жәнан,
Қыял етсем, хұрден зияда келди.
Бир аш бүлбил сайрап кеуілимде мудар,
Қайта бастан тилим гөяға келди.

Жүзлери мунаўўар аспанда айдан,
Ай менен жулдыздан бизге не қайран?
Суп-сулыў ылағын ерткен бир жәйран,
Жаман көзден аўлақ уяға келди.

Көзлериме ысық, хожаның ели,
Жәйхун жағасында ырғалған гүли
Қыялым сол ярға кеуіл бөлгели,
Атын талға байлап, пияда келди

Кийгени ханатлас, зербалак лазым,
Хәр мыйық тартқаны бизге лаўазым.
Жаңадан жалғанып үзилген сазым,
Қайтадан хәуижли намаға келди.

Хәмиреде – Хансаят, Ғәрипте - Сәнем,
 Мийрибанлық еткей бизге де ийем.
 Ышқы дәптерине тебиретсем қәлем,
 Гүлден кейин тилим сараға келди.

Жери жәннет мәкан, мийұалы бағы,
 Хожа – сейитлердің гөззал урпағы.
 Бир гүлдің ышқында жанларын жағып,
 Ашық Аяз сизиң араға келди.

Сентябрь, 1993-жыл.

* * *

Мен сениң кеўлиңди қабартқан күни
 Өзимди сеземен дүзде қалғандай.
 Рәхәт және таслап кетеди мени,
 Далбайға келмеген үркек тарландай.

Инсан өмири деген биймаза мәўсим,
 Олсыз да онда аз шуўақлы күнлер.
 Кеўил – ағып турған булақ-ды бәлким,
 Парықламай тас атар оған хәр кимлер.

Жаңсақ ислер өкиндирер изинен,
 Сүймесем, мен булай сөзлемес едим.
 Табылса дәрьяның берги жүзинен,
 Арғы жүзден сени излемес едим.

Кеўил көзгимде тек сени көремен,
 Хасла қыянет жоқ онда тамшыдай.
 Сени қапа қылсам, жаўрап жүремен,
 Дүзде күкирт шөбин таўысқан аңшыдай.

22-март 1996-ж.

ҚАРЛЫҒАШ

Жаслай жанға жақын ең сулыұ тилде
Күйіп-писип, сайрап тұрған қарлығаш!
Не деп тұрғаныңды түсинбесем де,
Маған дәркар емес сен ушын дилмаш.

Инсанға үйирсек қуссаң әзелден,
Сулыұ сүүретің бар кәлем сызғандай.
Қанатларың қайшы менен гүзелген
Пәклигиңе периштелер қызғандай.

Не деген жағымлы нәзик хәм көркем
Тил менен сайрайсаң кеткенше есиң.
Бейиш хаўазынан илхамланып сен,
Оқыйсаң «Лейлатул кадир» сүүресин.

Намруд фирғаўнның гүлханы жанып,
Аспаны-фалекти жалынлатқанда,
Пайғамбарды үлкен сақпанға салып,
Гүрлеп жанған от ишине атқанда, -

Сен суў тасып кирттай тумсығың менен,
Отқа суў сепкенсең шырылдап жүрип.
Пайғамбар елжиреп шын жүрегинен,
Саған дуўа қылған бул исти көрип.

«Хак нийетің менен аткарсаң қалыс,
Жақсылықтың үлкен-кишиси болмас»,
Деген ибратлы сөз әзелий таныс
Соннан қалса керек бизге, қарлығаш.

Сәўирдин, самалы менен бәхәрде
Әйнегимнен кирип келер едиң сен.
Тамның ағашына, қәўипсиз жерге
Жубайласып уя салар едиң сен.

Шымшық аңлайтуғын тарғыл пышық та
 Саған мәлел бермей көз жумар еди.
 Сийрек көринесең сен соңғы ұақта,
 Қашқаныңа кандай себеп бар еди?

Ауа, биз инсапсыз қаттыға кетип,
 Аяусыз уұладық жер, суұ, хаұаны.
 Ана-тәбиятқа қыянет етип;
 Енди тартпақтамыз оның заұалын ...

Балалық шағымның өжиресине
 Сени алып кирген көклемги қуаш.
 Кел, ашық кеулимнің пәнжиресине
 Тартынбай уя сал, сулыұ қарлығаш.
 Хут айы, 1995-жыл.

МЕН ӨЗ ТӘҒДИРИМЕ ҚАЙЫЛ ҚАЛАМАН

Жазғы ақшамларда жатып шалқама,
 Жұлдызларға қарап ойға таламан,
 Өз өмиринди ойлағанда, бәрхама
 Мен өз тәғдириме қайыл қаламан.

Бар оның бир жазып атқан дәстаны,
 Мениң өмиримнен шеберлеп курап.
 Мен туұылар гезде оны баслады,
 Қашан питкерерин билмеймен бирақ.

Шадлықтан - арқаұы, ғамнан - ериси,
 Тоқып атырғандай ҳәр бир демимди.
 Базда йош бергендей илхам периси,
 Жазғанлары елжиретер кеуилди.

Базда руұхы түскен, жамғырлы күндей,

Бояўы бос шығар жазғанларының.
Базда бәхәрдеги ашылған гүлдей,
Қуяр зейинине ләззетли нурын.

Мен өз Тәғдириме хайран қаламан,
Ол сондай мийрибан, соныңдай қатал.
Бирде жаз күнindeй күлип қараған,
Бирде қар - боранлап, қапылтып атар.

«Аналы жетим - зор» деген уғымды
Бизге нәрестелей нәсип етти ол.
Аш хәм жалаңаяқ балалығымды
Тикешли соқпақлардан айдап өтти ол.

Хәм шығарды жайпаўытсыз, өткелек,
Қыйын хәм қызықлы жаслық жолына.
«Машақатсыз, аңсат өмир күтпе» деп,
Бир хикметли қәлем берди қолыма.

Жақсы - жаман демей усы жолымнан,
Бизди алып кетер, тәғдир көреген.
Сол қәлемди түсирместен қолымнан,
Сүрине - қабына жүрип келемен.

Кеўил бүлбилимди мудам аш етип,
Сайрата-сайрата естен тандырды.
Мухаббаттың шарабына мәс етип,
Айралықтың отларына жандырды.

Базда шадлық булағынан иширип.
Дәўри - дәўранларды сүргизер бизге.
Базда мүсәпирлик халға түсирип,
Көрмес ислерди де көргизер бизге.

Руўхыятым айдап шөл - бәябанға,
Муңымды самалға шағындырады.

Мәккар мухаббаттың тахты алдында
Тиз шөктирип; оған табындырады.

Базда туйық көшелерге киргизип,
Хәўлиртип, әўере - сарсаң етер ол.
Базда тик шыңыраўлы жарға миңгизип,
Бир ўақта қутқарып алып кетер ол...

Мен өз Тәғдириме кайыл қаламан,
Ол есиркер арзыў- үмитлеримди.
Оған тән беремен, тәўбе қыламан,
Арнап шүкираналық мәўритлеримди.

Өзел жазмышымда жазған жол менен
Ол мени шаршамай алып барады.
Билегимнен тутып мықлы қол менен,
Сәл шығынсам, қайтып жолға салады.

Биле - билсең, аңсат емес оған да,
Күн келгенде есап берер олдағы.
Тик турып баянат жасар ол сонда,
«Күнделик дәптерин» ашып қолдағы.

Тәғдирим! Мен саған сүйеймен арқа
Хәм сыйлайман бийик инабатыңды.
Тилиң мүки болмай Тәңирим алдында,
Жақсы жасағайсаң баянатыңды.

Айтқайсаң сен сонда: Пәрўардигарым!
Жазғаныңды хеш булжытпай бежердим.
Ялғаншының бендешилик базарын
Аралатып, бир бенденди әкелдим.

Саўап ислер қылды, мириўбет тапты,
Билип-билмей қылған гүнасы да көп.
Бирақ «инсан» деген ұллы атақты

«Беглигин бузбастан алып өтті» деп...

1995-жыл, февраль.

АЛЫС МАЛАЙЗИЯ КЕШЕЛЕРИНДЕ

1

Алыс Малайзия кешелеринде
Кус жолынан төгилгендей жұлдызлар,
Кубланың бул ғәнийметли жеринде
Сени ойлай-ойлай болдым бийқарар.

Пальма желпип турған пайызлы көше,
Бул жерлер көрмеген қарлы қысларды.
Тәңирим «жерге жәннет қураман» десе,
Бәлким, таңлар еди бул жағысларды.

Жок, ол мүтәж емес бейишке хаслан,
Не жаратса «адамларға болсын» дер,
«Қызғанысып ийттей ырылдаспастан,
Хәр ким өз елинде дәўран сүрсин» дер.

Лекин, қам сүт емген бенде бул адам,
Қулақ асар шайтан ұасұасасына,
Дурыслық излеп өзи бузған дүньядан,
Түрли пикир уялайды басына.

2

Алыс Малайзия кешелеринде
Кус жолынан төгилгендей жұлдызлар,
Куала-Лумпурдың көшелеринде
Өзге бир өмирдің дәрьясы ағар.

Бул бийтаныс дәрья бизде ақпаған,
Енип те көрмеген түслеримизге,

Бул «үшінши дүнья» раўаж таппаған,
«Артта қалған ел» деп оқытылған бизге.

Бунда болғаныңда мениң қасымда,
Ким «артта қалғанын» көрер едиң сен.
Бирақ, хәзир қай дүканның аўзында
Нан гезекте турғаныңды билмеймен.

Негедур, пушайман етип бараман,
Умытқанман саат нешелерин де.
Өкиниш ағымында кетип бараман,
Куала-Лумпурдың көшелеринде.

3

Мухит аймалаған бул атаўларда
Жемистің жүз әлўан түрлери өсер.
Абылайсаң селлер жаўып таўларға,
Хурма гүллеп атса, бананлар писер.

Хәзир қыстың айы бизиң есапта;
Ал, бунда көйлекшең ыссылап жүрер.
Келгендейсең тек гүл араламаққа,
Гүллер, гүллер, гүллер және де гүллер .

Бирақ, енди олар берилмес тегин,
Көрген бассыныўдың талай зыянын,
Халқы қанлы гүрес азабын шегип,
Бийғәрезлик алған Малайзияның.

4

Бизнесменлер менен хәр жолыққанда,
Еске түсер бизиң епсизлигимиз.
Неге сонша қысым қыламыз жанға?
Неге олақ халықпыз бүгинлиги биз?

Бир кәса кофениң үстинде олар
Миллион доллар мәселесин шешеди;
Жумсалған бир пулы мың манат туўар,
Тасқа ексе, тамыр урып өседи.

Олар - дүнья базарының еркеси,
Олар алдамайды, алданбайды да.
Биздегидей гүжирейтпес еңсесин,
«Тонайман» деп гедейди де, байды да.

Мейли, тағне қылмаң, мырзалар бизге,
Илажы болар бул ялғаншы бес күннің.
Бассынбаң, бизде де ҳәзирги күнде
«Бизнесменлер» қойын бақпас ҳеш кимнің.

Тилимизге бизнес белбеўин орап,
Айтысқанда болар ҳалымыз мәлим:
Биздей регламентсиз сулыў гәп курап,
Ислете алмайсыз сөз капиталын...

5

Спикер - парламент баслығы бунда,
Бизди қонақ етти дастурхан жайып.
Изли-изинен қосық жаңлады сонда.
Бийтаныс, жарымлы сазлар әжайып.

Ах, неткен хош ҳаўаз сахна бүлбили!
«Мырза, әпиў етиң, жаңағы бизге
Қосық айтқан жанан қай бағдың гүли?
Не деген талантлы артист көп сизде!»

Мырзам күлди сонда маған сыбырлап:
«Сазенделер, қосықшылар бул жерде
Ҳеш те артист емес, бәри депутат;

Парламенттин ағзалары бәри де.

Сиз қызыққан ханым, гүл жүзлі жанан, -
Экспорт министри» - деп көзин қысты,
Соннан кейін ол хәм тұрып орнынан,
Бир қосық баслады, журт хаўаз қосты.

Ол қосықты еситпедим мен бирақ,
Бир ғәлетий сезим ышқында жандым:
Қарсымда отырған гөззалға қарап,
«Экспорт министри ...» деп сыбырландым

6

«Әссалам», «Инша алла» деген сөзлерден
Бунда түсинбедим басқа хеш сөзди.
Солайда сахнадан түсти де бирден,
Бир дилбар ойынға шақырды бизди.

Билемен, бул мәзи қонаққа хұрмет.
Там-там күшке минди, зал кетти гүрлеп.
Таярлықсыз бала шыққандай тахтаға,
Кеттим жалаң аяқ шығып сахнаға.

Бирақ, сол бийтаныс ырғақлы сазлар,
Дилмашсыз-ак баўыр басты жаныма,
Хәм қарап қояман урланып базда,
Қыздың қоңыраўлы аяқларына.

Тилден көре түсиникли бул аяқлар,
Күлимлеген көзлер, жүзлер тиллесер.
Кеўлимде Хорезм, Қарақалпақтан
Йошлы рақслардың самалы есер.

Көзлерде, жүзлерде тил болмаса да,
Кеўиллерде сырлы зибан бар екен.

Тиллер бирин-бири жатырқаса да,
Диллер дилмашсыз-ақ тил табар екен.

7

Сулыұлықта бир-биринен зияда,
Жасыл тоғайлары жайнар бул жердің.
Өтип баратырып, джунглияда -
Маймылдың адамға күлгенин көрдим.

Ол сондай күледі рәхәтке батып,
Бир қызық сахнаны тамашалағандай.
Ол күледі ишек-силеси қатып,
Биреу киндигинен қытықлағандай.

Сонша неге күледі ол антурған,
Бизің қай жериміз оған тамаша?
Бәлким, бул горилла - ақыллы хайуан,
Пәмлеп күлип тур ма екен ямаса:

Уятсызлық хәуиж алған бул дүнья
Рок-концерт сахнасына айланып,
Адамлардың қайта бастан маймылға
Усап киятырғанына қуыанып ...

8

Алыс Малайзия кешелерінде
Қус жолынан төгилгендей жұлдызлар.
Бул миймандос мусылманның елинде
Киймешекли келин, қолаң шаш қызлар.

Доланар күлимлеп қара көзлери,
«Саламат датаң!» дер кирип жаныңа.
Тили бөтен, бірақ усар өзлери
Менің кегейлили балдызларыма.

Бул жерде де қызлар динине берик,
 Әдеп-икрамлары хәз берер маған.
 Бунда хәр сулыұдың жамалын көріп,
 Сени сағынаман, шөллеймен саған ...

Гүл нағысly узын көйлек кийгени,
 Журтты сүйсиндирип, тартар қыялың.
 Хош қылықлы, бир-биринен ийбелі,
 Ай-хай, сәнемлери Малайзияның!

9

Қандай дарақлар көп дейсең булманда,
 Қызыл, жасыл жапырақ, кийген липасы,
 Басқа ағашлар жайнап-жаснап тұрғанда,
 Мудам жылап турар каучук ағашы.

Ол турар қуұарып, иреңки қашып,
 Тилким-тилким болған оның денеси.
 Хәр пышақ тийгенде зәхәрдей ашып,
 Бәлким, азап шегер аұйтқып еси.

Адам аямай бул азап ағашын,
 Өткір тыйық пенен жара салады.
 Сол жарадан аққан ашшы көз жасын
 Қабақ тостағанра жыйып алады.

Каучук «саұып» алар малай дийқаны.
 Не илаж? Кәсиби. Аңсат па оған?
 Хәзир ағаш түўе, адамның қаны
 Каучук «көз жасынан» әдеўир арзан.

10

Алыс Малайзия кешелеринде,

Қус жолынан төгілгендей жұлдызлар.
 Сулыұ сезімлер бар кеуіл төрімде,
 «Солар сөнбегей» деп, жүрегім сызлар.

Хәмме Хауа ене, Адам атадан -
 Неге жатырқаймыз бир-биримизди?
 Түстик пе я басқа планетадан,
 Жат топырақтан жаратқан ба я бизди?

Ҳинд океаны жууып турған тазартып,
 Мынаұ Малакканың алтын жағысы.
 «Мың бир түн» де айтқан ертектен артық,
 «Жер жәннети» деген эрам бағы усы.

Егер елдер - елди, адамды - адам
 Жатырқамай татыу өмір сүргенде,
 Бул рәхәт есиги ашылып мудар,
 Өдилсизлик көрмес еди бир бенде.

Бирақ, хәзир ол жоқ, ол мәзи әрман,
 Хәр үй есигине тәмбилер басқан.
 Мүмкин, мен бос қыял қулы шығарман,
 Жұртлар ийгиликтен ұаз кешкен қашшан?

Хеш те олай емес. Көплер өзіндей,
 Ийгилик, татыулық тилер хәммеге.
 Барлық жерде адамызат бизіндей,
 Қуштар азат, татыу өмір сүрмеге.

Шадлық - сизге, қайғым - өзиме қалсын,
 Әрманға шөлдермен өмирим барында.
 Инсан ашықлардай шағлап дем алсын,
 Гөззал Ланкавийдің курортларында.

Бизлерге бийтаныс бул елдің халқын
Шетинен «бай» деп мен айта алмайман,
Байы - бай, жарлысы - жарлы-ды бәлким,
Бай еллер хәм қалый болмас ондайдан.

Бирақ та, бул елде урлық жоқ екен,
Машынға - гараж жоқ, шарбақ жоқ бағда.
Урлық ислеп қолға түсеғойсаң сен,
Өмириңше сарғаярсаң қамақта.

Ишиўшилиқ бунда дәстүрден қалған,
Шийше ашылмайды қонағыңа да.
Қыйсайып қарамас бунда хеш адам
Виски, коньяк хәм арағыңа да.

Дүкан - қараўылсыз, есик - қулыпсыз,
Жолға қойып кеткен затыңа тиймес.
Билемен, сиз маған күлип тұрыпсыз,
Сыртты мақтағанды кеўлимиз сүймес.

Аўа, бул «ертекке» исенбес халық,
Инсап, хақлық ермек болған еллерде;
Нызамлар қағаздың жүзинде қалып,
Нызамсызлық хәўиж алған еллерде ...

12

Алыс Малайзия кешелеринде
Қус жолынан төгилгендей жұлдызлар.
Берекетли бул мусылман елинде
Саждегахте хақтың инаяты бар.

Бардық зыяратқа бир күни таңда,
Бул муқаддес жайдың даңқын еситип.
Шомылар қубланың куяш нурына,
Шах Жаханның ақ мәрўарид мешити.

Пальмалар ырғалып, хәмме жақ гүллеп,
 Периштелер көктен жерге енгендей.
 «Куда бир, Мухаммед расули ҳақ» деп,
 Гүмбези гүңиренип ҳаўаз бергендей.

Кирдим жалаң аяқ, көпке илесип
 Хәм тилек тиледим Пәрўардигардан:
 «Я Тәңирим, бендең бергейсең несип,
 Мириўбетли болғай дүньяда инсан!

Шексиз қудиретиңнен бина болған күн,
 Хәр шыққанда төгилген қан көрмесин.
 Төрт аяклы хайўан көбейсин, лекин, -
 Еки аяклы хайўан өсип - өнбесин!

Тәңирим, бермесең де артық дүнья-мал,
 Инсап хәм мийрим бер бенделериңе,
 Хәммениң кеўлине жақсылықлар сал,
 Дүньяға - тынышлық, залымға - заўал,
 Берекет бер Малайзия елине».

Куала-Лумпур Декабрь 1991-жыл.

ТӨК ТАҰЫНДАҒЫ ОЙЛАР

1.

Түс атыңнан, кел Улмамбет қасыма,
 Бир шығайық Төк таўының басына.
 Сениң менен бир сәўирлеп қайтайын,
 Келгенимде мен пайғамбар жасыма.
 Айталмасаң сен де «жүдә жаспан» деп,
 Қарайсаң ба қыраў шалған шашыңа?
 Бирақ «хәзир ақ шаш мода ерлерге»,
 Деп ҳаяллар айтысар көп жерлерде...

2.

Дослар болды. Еле де бар. Бирақта
 Биразлары кетти келмес жыраққа...
 Биразы хәмелдар болып өзиндей,
 Көринер тек жыйналыста, қонақта.
 Отырыспада апақ - шапақ боламыз,
 Зор беремиз марапат хәм араққа.
 Сол заңғар ғой Брежневтың тусында
 Еркеклерди сүйистирген усындай...

3.

Ал сен, бала, сәл жасырақ болсаң да,
 Бизиң менен сырласыўға барсаң дә.
 Мениң ушын өзгермейсең өмирде,
 Кердериге хәким болып турсаң да.
 Жүр қәне, бир жыртылысып алайық,
 Төк таўына гүз киятқан қарсанда.
 Сен бир гезде шайыр едиң «ўо» деген.
 Өзгерислер болмай атыр не деген.

4.

Бир биймаза назбийке ғой шайырлық,
 Дурыс иследиң өз ўақтында айырлып,
 «Өнерди үйрен де жийрен» дегендей,
 Неке талақ десе, бердиң қайыллық.
 Йош периси не буйырса ал маған,
 Бас тартыўға менде жоқ хеш тайынлық.
 Көмпис болып, көнип кеткен қусайман.
 Жеп жүргеним жоқ бирақ та пушайман.

5.

Ўа, шайырлық! Сенсиз саҳра шөлдеймен.

Булағынан ишкен сайын шөллейман.
 Хәр сапары түсип кетсе ушқының,
 Тамызықтай жанып болмай сөнбеймен.
 Йош периси келсе, жойтып есимди,
 Жанды қайда қоярымды билмейман.
 Бирақ хәзир ким тийгизер ол қайырды,
 Фаррысынып жүрсе керек шайырды...

6.

Еки заман енши алысқан бир ўақта,
 Бир наментай шайыр келип бул жаққа,
 Астан - кестен қылып «қайта курды» ол,
 Көп кемелер шығып қалды курғаққа.
 Сонда сениң айтқан ушқыр сөзинди
 Журт күлисер еске алып хәр ўақта:
 «Дүньяның исине қаласаң қайыл,
 Шайырлар - секретарь, секретарь - шайыр...»

7.

Мәйлидағы... Не ис болса, алладан,
 Қарақалпаққа кимлер бийлик қылмаған!
 Бүгинги заман басқа, заң басқа.
 Хәр шайыр өз ойын ашық жырлаған.
 Бираз жери жақпаса да заманның
 Усы жери унаңқырап тур маған.
 Еркін сөйлеп, еркін жазыў дегенди
 Көрип - билип атырмызғой биз енди.

8.

Ўа, еркинлик! Жүрген жериң қут қандай!
 Не бар сениң орыныңды тутқандай?
 Сунқар қустың пәрўазы бар өзінде,
 Таўға шығып, таза ҳаўа жутқандай.

Қайраўдағы ғаздай едиң байлаўлы.
 Сәл талпынсаң, ийең қабақ шытқандай.
 Партияны жырладық тек атам деп,
 Туўған елди айтқызбады - аў ўатан деп.

9.

Хәр кисиниң болар ўатан - анасы,
 Өз ўатанын сүйер адам баласы.
 «Ўатан қайда?», «Ўатан саған билип қой.
 Мойнақ пенен Муз теңиздиң арасы.
 Сол аралық бәри сениң ўатаның»,
 «Ал мынаў - ше, қарақалпақ даласы?»
 «Оны мәзи «туўған жер» деп жырлайсаң,
 Солай етсең, сен миллетшил болмайсаң».

10.

О туўған жер! Сен нелерди көрмедің.
 Көп көргенсең күшлилердиң ермегин.
 «Искендердиң шақы бар» деп, қудыққа
 Неге адамлар бақырғанын серледим.
 Күшлилилерге қосыңымды берсем де,
 Сенлик ўатан мухаббатын бермедим.
 Сениң ышқың кеўилге нур қуйғандай,
 Сүтилмегиң сағындырған Зийўардай.

11.

Жигитлер бар, «өз ўатаным» дегенде,
 Көре алмас аўылынан басқаны.
 Ўатан маған ат миңгизсе егерде,
 «Ўатаным» деп оны тилге баспады.
 Дәртке ушырап, қайғы - хәсирет шегерде,
 Бул топыраққа тамып көзден жаслары,
 Өкингенде, өгейсимей баласын,

Сыйпар бастан усы ўатан - анасы.

12.

Өзлигинди билмей турып, өзгени
Билдим деў, - қамлығыңның белгиси.
Өзлигинди мисе тутпай безгениң,
Билсең, келте пәмлигиңнің белгиси.
Даналарды тыңлай - тыңлай сезгеним:
Инабатың - беглигиңнің белгиси.
«Сен ҳеш кимнен кем емессең, бирадар,
Ҳеш ким сеннен артық емес сирә да».

13.

Өз үйиниң туўырлығын жел түрип,
Еркин өскен инсан налыш қылар ма.
Ана топырақ, туўып - өскен ел турып,
Файры журтта ол аңсамай турар ма.
Қара талдың саясында желпинип,
Сәўбетлесип, шай ишкендей болар ма, -
Ең жақсы жер бар десе бул дүньяда,
Ол - бизиң ел, ҳәммесинен зыяда.

14.

Анам мени шешип алып бесиктен,
Қара үйден шыққанында хәўлетип,
Туңғыш ирет қуяш нурын көргенмен.
Ўатан сенсең өмирим ҳәм дәўлетим.
Сен қайғырсаң, қайысады қабырғам,
Қуўанаман, келсе аз - кем әўметиң.
Жансам, сениң дәртиң менен жанаман,
Босағанды бәрхә таўап қыламан.

15.

Туұыласаң десе маған жүз ирет,
 Тек те усы жерде туұылар едим.
 Жалаң аяқ май топырақты шаңғытып,
 Барлық соқпағыңнан жуұырар едим.
 Бурқып аққан ылай суұын Әмиұдин
 Жүзлериме сүртип, жуұынар едим.
 Бунда терең тамыр урған терекпен,
 Ыатан - маған мен - Ыатанға керекпен.

16.

Өз суұының бойын сүймес қай терек,
 Сен таұымсаң мениң арқа сүйеген.
 «Жәйхун жағасында өскен байтерек»
 Деп басланған гимниңди сүйемен.
 О суверен Республикам, Ыатаным,
 Сени сүйиұ хуқыұқына ийемен.
 Мустақиллик - бийғарезлик самалы
 Жүзлериңди желпиіп турғай мудама.

17.

Ой, заман - ай, кеттиң - аұ бирден өзгеріп,
 Кеше еситкенди бүгин көз көріп.
 Шешенликтің семинарын өткіздік,
 «Қайта қурыұ» емес, болды езбелик.
 Гөнелерин буздық, жаңасын қурмай,
 Бираз ўақыт ис орнына сөз келип.
 Үлкен ўй шаңырағы күйрелип қалды,
 Баллар басқа шығып, ўйленип алды...

18.

Қан шашырап қарабақлар ашылды.
 Мафиялар жаұызлығын асырды.

«Беккем бирлик» бир заманда ыдырап,
 Болып кетти дүнья улы - тысырлы.
 Бийбастақлық, қымбатшылық, қытшылық
 Турмыстың бар берекетин қашырды.
 Енди болса, биз көрмеген бурында
 Баратырмыз бир базардың жолында.

19.

Көргенлердің айтыұынша, бул базар,
 Онда болар «хәким базар», «қул базар».
 «Хәким базар», - ис билермен, дәлдалшы,
 Алыпсатар, саўдагерге пул базар.
 «Қул базар» - бул жумыссыз хәм гедейге,
 Арзан мийнет, қымбат турмыс, пулға зар.
 Бул базардың өз заңы бар қыямет,
 Оған хәтте тиси батпас хүкимет...

20.

«Келген едик бул жерге дем алмаға,
 Сиясаттан аз - кем саўа болмаға».
 «Жутар ҳаўамыз да сиясатланған,
 Тиришилик жоқ оны жутпай турмаға».
 «Дурыс айтасаң, бул сиясат хәммени
 Үңилдирип қойыпты бир дәрьяға!
 Үмит пенен тигилемиз оған көп,
 «Алтын балық» шығар екен қашан деп»...

21.

Тарийх түнеп жатқан Төктің қаласы,
 Сол әйемги «жипек жолдың» жағасы.
 Арамейше жазыұларын оқыўға
 Еле илимнің келмей атыр шамасы...
 Алтын гүздің азанында хәз берген,

Айхай гүздин, туўған жердин ҳаўасы!
 Жаслық дәўирим және маған қайтқандай.
 Сен бул жерге ҳәкимсең - аў айтқандай.

22.

Сен туўмадың хан туқым я төреден,
 Хүкиметти тиреп турған өреден
 Баласысаң қара табан дийқанның,
 Шешең сени бөз жөргекке бөлеген.
 Хәким деген үлкен ҳамал әлбетте,
 Хәким болып көрмесем де билемен.
 Елеўиретип ушар - ушар қусы бар,
 Сол кешеги райкомның күши бар.

23.

Жағдай жоқ бир - биреўге күлгендей,
 Журттың билмегенин биреў билгендей.
 Хәким болыў оңай емес тап хәзир,
 Баяғыша шалқып дәўран сүргендей.
 Журт жаўраған жетпесинлик көрпесин
 Басқа тартсаң, аяқ тоңып бүлгендей.
 Шамалы ғой сениңдағы айырмаң,
 Қәлем шайнап, бас қатырған шайырдан.

24.

Өттең, бирақ жигитлер бар айырым.
 Еске салар бир есерсоқ бай улын.
 Бүгин хәким, ертең «хәр ким» дегендей,
 Ел мәпине аз тийгизер қайырын.
 Журт билмейди, деп хәзликке берилип,
 Тартпай минип жүрмелинің айылын,
 Аттан аўнап түскени бар қайырға...
 Тоба - тоба, абырайдан айырма!

25.

Хәр бир адам өзінше зор файласуф,
 Шерткен сазы жуп емес, тақ тарлыдай.
 Өзим менен өзим турман сөйлесип,
 Арқан есип отырған бир ғаррыдай.
 Жанбас жилик қайнар қазан түбинде,
 Қалқып жүрип қайнар екен шарбы май.
 Өзин өзи мақуллаудай мысалы,
 Сөйлемшеклик - қартайыудың нышаны.

26.

Бунда өткен не дәуірлер, не күнлер,
 Ата - баба дәрғайы бул әжайып.
 Етекли ел, көз қууантқан егинлер,
 Бағ хәм палыз, салы атызлар көк жайып,
 Бир қапталда изейкешсиз кебирлер,
 Бозлар жатар боз бийедей тыңайып.
 Қойымшылық көринер жол таманда,
 Өзлер баба рухы бар олманда.

27.

Адамзаттың барлық ишип - жегени
 Еңбеги ғой дийхан деген кисиниң.
 Бар бәлени табар шәхәр дегениң,
 Арқауы - илим, ериси - сумлық исиниң.
 Аңлығаны алдастырып аўылды,
 Арзан алып, қымбат сатыў, түсирим.
 Найшалатыў ушын хәр түп пәлекти,
 Дийхан байғус алты ай жаз хәлекти.

28.

Дийхан халқы хақ нийетли кисидур,
 Тамған тери тиришиликке дәнекер.
 Жер, суў, хаўа, - алағада түсидур,
 Таптан - қапқа түскенинше қәўетер.
 Шайырлық та хақ бәзирген исидур,
 Не жазсаң да бәри хаққа тәўекел.
 Мәнили сөз базарына салғанда,
 Қарыйдары болғай дейсең алғандай...

29.

Мен аяйман қәлемкешлер қәўимин,
 Жазған кітаплары жатыр басылмай.
 Сөйлеп - сөйлеп шығарды хәўирин,
 Жыйналысы қулдың тарабасындай.
 Пегаслар жүр хәкке шуқып жаўырнын,
 Ийесиз, министен қалған ғашырдай.
 Хәзликке үйренген йош перилери,
 Кетип атыр коммерсантларға ерип...

30.

Ал өзим - ше? Өзимдағы қәлемкеш.
 Сизлерден жоқ хасла мениң айырмам.
 Бирақ бүйтип сыр бермейик, дослар, хеш,
 Жаңа заман не күтеди шайырдан?
 Буны билер биреў ерте, биреў кеш:
 Баяғыдай «хұррийт - шәк» ке айырған
 Обкомың жоқ сиясатқа сүйреткен,
 Пахтакешке пахта егийди үйреткен...

31.

Соның ушын, жаза бериң. Бирақта,
 Халық дәртинен қалтырасын қәлемиң.
 Заманында Әжинияз, Бердақ та

Дәме етпеген қәлем хақы төлемин.
 Китап болып шықпаған да хеш ұақта.
 Енди мына базар деген бәлениң
 Текшесинде китабыңды көре бер,
 Неше пуллық екениңди биле бер.

32.

Халықтың яды - қумшаұйтлы ақ жағыс,
 Толқынсақлар жуұып кетер изиңди.
 Бунда өтпес жалған даңқ хәм жақ жарыс,
 Жаңа әўлад оқырмекен сөзиңди,
 Булақ басы болар ма я тамтарыс,
 Бул дүньядан жумғаннан соң көзиңди:
 Буны алдан хеш ким айта алмаған,
 Қалыс хызмет - бизден, несип - алладан.

33.

Сөйтседағы, бендешилик деген бар,
 Базда турып қыял етсең ойланып,
 Бизлер қуұып салған әрманлы Арал,
 Өз жағысын аңсап, келсе айланып,
 «Теңиз, теңиз!» десип қуұанған баллар,
 Мениң зиратымның қасына барып,
 Ядға алса қосығымды төрт қатар,
 Руўхым бир аўнап, шад болып жатар...

34.

Өмир деген хошадағлы әрмандай,
 Көрген қызық, сүрген дәўран жалғандай.
 Ялғаншының Төк таўына бир түнеп,
 Мәңгиликке сапар шеккен кәрўандай.
 Опалы дос пенен өткен демлерің
 Санаўсыздур асқабақ жеп турғандай.

Лекин ҳеш ким айтпас мәңги турман деп.

Не қыяллар кешпес ойдан, Улмаббет!

Август, 1992 - сентябрь, 1993-жыллар.

«БҮЛБИЛ УЯСЫ» китабынан

1997

ЕРНАЗАР АЛАКӨЗДИҢ ЕСТЕЛИГИНЕ

Ғөруғлы бектей ер еди,
Қатарда қоса нар еди
Толы журтқа дәркар еди.
Шейит өлди Ерназар бий.

Бердақ.

Кешир, ессиз бабам, келдим қасыңа,
Саған алып келген гүлим де жоқ бир,
Ақлықларың қорқа-қорқа, басыңа
Еппеп белги салған. Оған да шүкир.

Кимди қорқытпаған сениң әрұағың.
Теңиздің ең сонғы жолбарысы да,
Қамыслықтан шығып оқ тийген шағы,
Түнеп өлген дейди сениң қасыңда.

Хәмме қорықты, сен қорықпадың ҳеш кимнен,
Ала көзіңе ким тикленип бақты?
Кең даланы дүсирлеткен сестіңнен
Талай солқылдаған ханлардың тахты.

Сени қанлы кектің қурбаны десер,
Жоқ, баслы мүддәхәң ол емес еди,
Қорланған халықтың кеўлиндеги шер,
Жүрегинде жанған отты көседи.

Бул жанған от әтирапына топланған.
 Өзбек, қарақалпақ, түркмениў-қазақ,
 Сабыр касалары толып шайпалған,
 Мазлум халықтар еди көп шеккен азап.

Теңиз етегинде сыбайлас қонған,
 Бул халықтарда тек бир мақсет бар еди:
 Бийғәрез ел болып, бир тәниў-бир жан,
 Дарқан жасаў ушын умтылар еди.

Сен сонда қорланған халықты қуўантып,
 Мәртлик руўх берип ақыл-санаға,
 Жүректегі жалыныңнан тутантып.
 Азатлық гүлханын жақтың далаға.

Ханның қоңыраўлы палўанын жыққан,
 Палўан ғана емес, мәрт батыр едиң,
 Мәзи батыр емес, халықтан шыққан
 Бийик сиясатшы хәм ақыл едиң.

Сендей мәрт туўылар, Ерлик, Даналық,-
 Екеўиниң тил табысқан жеринен.
 Рахмет, анамыз Қумар аналық,
 Жолбарыстың жүрегине жериген!

Алмас қылыш сермеп, ашшы қыйқыўлап,
 Ғөруғлыдай миндиң Ғыйрат белине.
 Ханлар өрре турды жүрегі суўлап.
 Қастын тигип қарақалпақ елине.

Шайқастың хан қәхәринен тартынбай,
 Хан ләшкери бирақ санақсыз еди.
 Алма жеген алпыс бийдиң антындай.
 Заман абыржы хәм турақсыз еди.

Арысланды алар түлки хийлеси,
Ханның сумлығына ким хәмел қылар?
Ол бәрхама сатқын менен тиллесип.
Душпаның өзине өзін алдырар.

Бул тарийхта ең бир сыналған тәсил,
Барлық ўақта мәртти нәмәртлер сатар,
Ағайинди азғырғанда Өзәзүл,
Бет алдыннан емес, арқаңнан атар...

Кешир әзийз бабам, турман қасыңда,
Өзимше тарийхый ойларға шөмип,
Өлмес руўхың гезер ел арасында,
Дененди бул жерге кетсе де көмип.

Хәзир сондай заман - сен әрман еткен,
Шалқып есер ғәрезсизлик самалы,
Сен хәм Аллаярлар жан пидә еткен
Бул дарқанлық хәм азатлық заманы.

Заман хәзир еркин мүнәсибетли,
Қәдириятлар қәдинин журт билип тур.
Ата-баба жолы терең хұрметли,
Гәп заманда емес, бизде болып тур...

Журтлар сиздей бабаларын яд етип,
Ас берип, ҳаққына дуўа қылмақта,
Бизлер сениң руўхынды шад етип,
Жарамадық жөнлеп еске алмаққа.

Өтмиш руўхын тойдырмасақ биз бүгин,
Ертеңги күн өз руўхымыз аш қалар,
Өзин сыйламаса, танып өзлигин,
Ол кисини қалай сыйлар басқалар?

Кеширимли болар үлкен әўлийе,

Мейли, даңқлы баба, бузба уйқыңды.
Алтынға қашандур табылар ийе.
Жүзге сүртер топырағыңнан қыйқымды.

Халқың бар өзіндей мәртти тууа алған,
Әпиұ ет бийпәрұа зүриядларыңды,
Узын көйлеңкесин көріп кууанған,
Бизіндей болымсыз әуладларыңды...
1996-жыл.

СОҢША

Сонетлер

*Қапа болсаң ағын суұды жағала,
Тасып кетсең әулийени арала.
Нақыл.*

1

Барлық хәм жоқлықтың, шегарасы бул,
Усы жерге келип излер жоғалар.
«Менсиз дүнья жоқ» деп, асқынған кеуил
Бунда арнасына қайта қуйылар.

Бунда күлки тынар ғұмша ләблерден,
Көзге жас жуұырар, ақыл албырар.
Достың сенсиз үйге қайтар бул жерден,
Я ол сен қайтқанда ере алмай қалар.

Өлимнен хеш жүйрик қашып қутылмас,
Есаптан жаңылмас, ол хеш утылмас.
Бирақ ол қаст етип қылса да хәмир, -

Тек те бир күш оның айтқанын қылмас:

Саў болсын гүресшен, шаршамас өмир!
Бир шыбығы сынса, мың болар саррас.

Әжел қурығынан жүйрик қутылмас,
Оны ойлап қорықпа, қорық сен мынадан:
Сени соңғы жолға узатқан адам
Көзине алмаса бир қатире жас.

Өлимиң дәрт салмаса хеш бир кеўилге,
Жоқламаса сениң орныңды өмир:
«Бул да өтип кетти-аў, байғус, әйтеўир»
Деп ойласа қойып атырып гөрге.

Отырыспада еске түссең нағайбыл,
Исмиң тирилмесе мысалы бир гүл,
Жақсың илинбесе тилге сол гезде;

Түсине енгениңде шоршып түсер бир -
Бир дос, бир душпаның қалмаса изде,-
Демек, сүрмегениң жартыұлы өмир.

3

«Ол қайта тирилип келсе еди бир,
О, мен кирпич болып оның көзине.
Көрмеген иззетин көрсетип не бир.
Сыйлар едим шаң қондырмай жүзине.

Кешиккен солдаттай, келсе ол кирип,
Ярындай аймадар едим-аў сонда» -
Дер адам адамды жерлеп атырып ...
Бул бийхуўда өкиниш ғой шынында.

«Қара хаттан» кейин келген солдат хәм
Жат көринер. Өлик тирилген гезде,-
Сүйиў түўе, жолай алмассаң оған.

Сол ушын суў қайтып ақпайды изге,
Бос өкиништен көре, бир-биримизди
Сыйлай билген әбзел биз тириимизде.

4

Жүз елиўге шыққан бир ғарры көрдим,
«Қандай бахытлы» деп параз еттим мен.
Излеп барып таптым хәм сәлем бердим,
Әлле неге қапа болып кеттим мен:

Бесте екен Бердақ туўылған жылы,
Өзи үш кемпирдің басына жеткен,
Тарас Арал бетке қуўылған жылы,
Үш ул көрип, көлде ол талап еткен.

Үшеўи де қартайып өлди бирақта,
Заманлас, дос-яран кетти жыраққа.
Өзгерди әўладлар, өзгерди заман.

Ол түнерип қарар ғарры дараққа.
Ғарры шынар турар қурт жеп қуўраған,
«Гүўлеп турдым-аў -деп баяғы ўақта».

5

Әфәндини көрдим қәбирстанда,
Қәдимгише хошўақ, еле өлмеген,
Ешегин урлаған уры да бунда
Қанша аңлыса да еле келмеген ...

Ол жерде Өмирбек, суфы жолықты,
Пийри менен бир мазарды қарап тур,
«Бизиң жай пәкизе имарат болыпты,
Енди не кемис?» -деп оннан сорап тур.

«Енди кемиси тек өзиңиз, пийрим ..."
Дегенде пир туўлап, гүжирейтти ийнин.

Сол айтқандай бизиң Ағаш қуйрық та
«Қала болыпты-аў мынаў қойымшылық та»
Деген хәмелдарға: «Аўа сен келсең,
Қала хәкими де болажақ ...» деген.

6

Қулпы тасқа жатқан: «Бул жатқан мархум
Қырық күн өмир сүрген. Судья болған» ...
«Қәте оқып турған шығарман бәлким?»
Деп Әфәнди сорар жолаўшылардан.

«Қәте емес, бизде бар сондай дәстүр:
Өлерде хәммесин еске аласаң.
Өмириңдеги шадлы демлерди бир бир,
Өзиңше есаплап, шотқа саласаң.

Өмириңе есаплар тек сол күнлерди ...
Айтты Әфәнди: «Бул даналық неткен! -деп,
Нағайбыл елиңизде өлсем мен енди,»

Сизден илтимасым, айып етпең тек:
Қәбириме жазың: «Байғұс Әфәнди
Дүньяға келмей-ақ өлип кеткен» деп ...

7

Атомды кеселге ем етемен деп,
Талай доктор өз өмирин набытлар.
Дүньяны адамға кең етемен деп,
Сүнгир туңғыйыққа космонавтлар.

Инсан өз ақылына уғрас келместей

Тилсим менен ашар дүньяның сырын.
Базда өз өмирин елестирместен,
Гөр аўзынан алып қалар бир-бирин.

Адам қандай қыйынлықты жеңбес ол!
Дүнья билер оның ақылын, күшин.
Тек бир нәрсе ғана қолынан келмес, ол:

Өз жанын, өз өмирин аяй билмес ол,
Себеби, өзи ушын өмир сүрмес ол,
Адам өмир сүрер адамлар ушын.

8

«Шынар, сен қалайша бир жерде тұрып,
Үш жүз жыл жасайсаң? Үйретши маған!»
Деп сорадым саясында отырып,
Шынар айтты: «Мейли айтайын саған:

Сен мени егесең хақ нийет пенен,
Ал мен жақсылыққа жақсылық ойлап,
Тек бәлентке ғана умтылып өсемен,
Инсанға сая хәм гөззаллық сыйлап.

Миллионлаған жасыл жапырақларым
Хәр таңда күн шуғласына шомылар
Хәм де бир-бириниң қағар шаңларын.

Пазыйлет дәрьясы тамырымды жуўар.
Қәлбине орнаса бул айтқанларым,
Адам да көп жасаў ушын туўылар.

9

Бир елде көп тилли улыслар жасар,
Бәри бир анадан туўылған яңлы.

Адамлар дослық деп қушағын ашар,
 Кеуіллер сүт пенен жууылған яңлы.

Ал, сиз екеуіңіз аразластыңыз,
 Душпан сиясатлы еки ел қусап:
 Шегараға тикенли сым тарттыңыз,
 Ала бағана көмип, сақшылар услап.

Тасадан оқ атып бир бириңізге,
 Инцидентлер болып турар арада,
 Жәбир етпей қысқа өмириңізге,
 Жарасарсызлар ма сиз тириңізге,
 Яки сыйыса алмай кеп-кең дүньяға,
 Сыярысыз ба тап-тар қәбириңізге.

10

Саулатлы гүмбез тур қәбирстанда,
 Күн сүйип көк шырша бәдия тасын.
 Дәбдебели қад көтерип аспанға,
 Түрли ойға салар адам баласын.

«Бәрекелла! Мине, өлиге хұрмет»,
 Деп сүйсинип қарар гүмбезге хәр ким:
 «Қай заманның мүлки? Хан ба яки бек?
 Алым ба, шайыр ма бул жатқан мархум?

Ләхәт қазып атқан биреу нас атып,
 «Қызық адамсыз» деп мырс етип күлди. —
 «Бул - көкнаршы ғарры, жақында өлди.

Бул гүмбез - мийнетсиз пулдың мәслиги:
 Ол ғаррының улы көп жылдан бери
 Бизде сау́да базасының баслығы».

11

Базы бир адам бар, «өлди» дегенде,
 Исенбей турасаң өз қулағыңа.
 Абайсыз зәхәрли тағам жеген бе,
 Машина қақтыма, тас құлады ма?

Жоқ, жоқ, мүмкин емес ... Қалайша өлди?
 Хийледен шайтанды утар еди ол?
 Неғайбыл дус келсе, Мефистофелди -
 Ибилиске үш мәрте сатар еди ол?

Егер жер астында болса хұкимдар.
 Буны алып барған Әжелди боклап,
 Дер еди: « - Не бәле әкелдің, заңғар!

Әй, дозақ сақшысы, бол мынаған сақ!
 Бул аўзыңнан кирип, артыңнан шығар,
 Сөйтип дозақты да етеди қарап ...»

12

Базы адамлар бар «өлди» дегенде,
 Исенбей турасаң өз қулағыңа.
 Бир ғәлетий боран қутырып демде,
 Бастырып киргендей кеўил бағыңа.

Жаның ыршып түсер қылыш шабақтай,
 Жақын-жуўық болмаса да ол адам.
 Сәўбетин тәрк еткен әзиз қонақтай.
 «Ай-хай, ийт дүнья деп кеўлиң қаўсаған.

Инсаний зибаны болса Тәбият,
 Айтар еди жаўыз Әжелге сонда:
 «Ұақ-ұак, әттегене! Қылыпсаң уят.

Қалай көзиң қыйды жанын алмаға.

Бул инсан Өлими - маған қыянат.
Бар, апарып жибер жақты дүньяға».

13

Мен, сөйтип, өлиппен. «Ақыйры кайыр,
Якшы адам еди» деп журт апарар,
Есте қалғандай бир сөз айтса шайыр,
Кимдур соны иштен гүбирлеп барар.

Духовой оркестр барар мәңиреп,
Халық деген жақсы ғой, өлини сыйлар.
Критигим келер изде мөңтеңлеп,
Биреулер «ордени нешеу?» деп қарар.

Досларым көзинен жасы сорғалар,
Душпаным басымда құрдай жорғалар,
Қыймылы дым шаққан, дауысы патлы.

«Абайлаң!» деп табытымды қорғалар,
Бирақ соңыра ол да ынжылып қатты,
Майдансыз мәрт кусап, салбырап барар ...

14

Базарға барсаң, адам өлмегендей,
Ким не менен бунда сауда етти екен?
Әулийеге барсаң адам қалмағандай,
Дүньяға қанша адам келип-кетти екен?

Хеш ким алмағанды есабын буның.
Туұылмақ хәм өлмек - лазымлы десер.
Пышық куұып таұсар найшаның жибин.
Қайтып келмес жолға кәрұаның көшер.

Бунда иләхият даналығы бар:

Өлмейтуғынлығын билсе адамлар,
Хәмме тири жүрсе жердің жүзінде, -

Нешик кешер еди дүньяның халы?
Бес күн өмир сүргеннің өзінде,
Астан-кестен етип атыр дүньяны . . .

ДОС-ЯРАНЫҢ БОЛМАСА

Өмирде не ләззет бар, дос-яраның болмаса,
Жан деген менен жанбас, өз жананың болмаса.
Жылғалар жылжып түсер бәлент таудың басынан,
Олсыз мәўжирип ақпас дәрьяларың болмаса.

Бир душпан көплик етер, досларың мың болса аз,
Сунқар қуска жарасар жалғыз әйлемек пәрўаз.
Ғәрипке Сәнем болмас бийопалы сәрбиназ,
Қасында қәдир билер мийрибанық болмаса.

Бүлбил қус қалғып кетсе, гүлин көрер түсінде,
Жат журтта жүрген адам елин көрер түсінде.
Қулан-кийик секирип ойнар өз шөлинің ишінде,
Базергенде³¹ базар болмас, қарыйдарың болмаса.

Қатнасар қарындассыз ел-жайында не сән бар,
Барыс-келис қылмасаң, ағайында не сән бар.
Дослары илхам бермесе, Ибрайымда не сән бар,
Ели - халқың, дос-яраның - қәдирданың болмаса.

19-январь. 1990-жыл.

---

³¹ Базерген – саудагер.

АКТРИСАНЫҢ ЫҒБАЛЫ

(Таң нуры)

Лиро-драмалық поэма³²

Әбдираман Өтеповтың естелигине арнайман.

Автор

ПРОЛОГ

Хей сен, қоңыратлы қыз, жаным Арыұхан,
Қызыл қапы алдында иркилдің, неге?
Сығалап турғанды қой тал арасынан,
Жетер тартынғаның, кир ишкериге.

Кир деймен, қымбатлым, қолыңды узат,
Қәнекей, бир батыл кәдем ур, - тамам, -
Тек сөйтсең болғаны, үәдем хақыйқат,
Әжайып бир дүньяны ашайын саған.

Сен ушын жат емес бул қызыл есик,
Бийкар гүдикленип иштен жанасаң,
«Қолдан келмес иске умтылар» десип,
«Күлип жүре ме» - деп гүманланасаң.

Жоқ, бул жерде саған «арман тур» демес.
Жаслар бунда қуарар заўықлы кеше.
Бул Жәлеке байдың хәўлиси емес
Хәм шашыңнан сүйреп урмас бәйбише.

Бунда жоқ, Жәлекениң Әйтен гешшеси,
Сени қанға бояп, шалмақшы болған.

---

³² Поэма аз-кем қысқартылды. И.Ю.

Излеп келип, кирмей қайтқаны неси?
Неге қамсығасаң жаным, Арыўхан?

Сен жетим қыз едиң, сен шоры едиң,
Бирақ аўылымыздың сәни болдың сен;
Қалжыңбас жигитлердің сен соры едиң,
Жуўапты шарлар едиң, өткір сөз бенен.

Сен тезек териўге шығып арқашқа,
Гейде қандай жақсы қосықлар айттың.
Төздің сен ыссыға, суўыққа, ашқа,
Сулыўлығың қарыйдарды молайтты.

Анаң ерте өлди, мийримсиз әкең.
Сени сатты байға он төрт жасыңда.
Киси есиги деген тоң тезек екен,
Еритиў қыйын болды ғам-ғуссасында.

Бирақ, аўылымызда хеш қыз, хеш қатын
Алдыңа түспеди ақыл, шырайдан
Хәм ашық минезиң, шоқ тәбиятың
Куўды ғам-қайғыны сен жүрген жайдан.

Лекин, тал шыбықтай таўланып сонда,
Аўыр жүк астында сен өскен сайын,
Азап сонша батты зил берип жанға,
Жұртқа ермек ушын сен болдың қайым.

Гейде айдылыңның жийегин тислеп,
Кеттиң көзден таса жийделик бетке,
Бастың өксигиңди өзінди күшлеп,
Тири жанға муңыңды шақпадың хәтте.

Сөйтип жүргениңде, таң атқан еди,
Таң атты, нурлы таң, бир әжайып таң.
«Қәпестеги бұлбил, азатсаң» деди

Хәм мәңги қутылдың қуллық торынан.

Аўыл муғаллими сени жетелеп,
Төрткүлге әкеліп оқыўға берди.
Азатлық таңында суңқардай түлеп,
Көзлерің еркинлик нурларын көрди.

Сен мәңги азатсаң, жолдас Арыўхан,
Хей, көп азап көрген қарақалпақ қызы.
Нур алып еркинликтің алтын таңынан,
Күл сен, күн шығыстың гәўхәр жулдызы.

Аш қызыл есикти, бас, аяқты бас,
Бахытын қарсы алыўы керек хәр адам.
Тартынба еркинлик алған қарындас,
Жол ашық, жол ашық, жол ашық саған!

Биринши тараў

ТӨРТКҮЛ КЛУБЫНДА

1

Хор

Турғыл, қарындасым, жатпа муңайып,
Турсаң, жарық жолға алып бараман.
Тур, еркин жолларда кәдем урайық.
Журсең жарық жолға алып бараман.

Көп ўақ жылан шақты бизди,
Енди азатпыз, халайық.
Кел, құрдаслар, бахтымызды,
Бизлер күтип алайық.

Еркинлик қуяшы жақтыртты жолды,

Хәмме азатлыққа талабан болды,
Түргел, ески жолда тек те сен қалдың.
Турсаң таза жолға алып бараман.

Өкең сатты байдың қызып малына,
Бай залым жетпеди арзы-халыңа,
Бул жолда қарайды ким обалыңа?
Жүргил, жақты жолға алып бараман.

Б и р қ ы з

Рахмет, Әбдираман, хәр сөзиң дүрдей,
Жүректі толқытар тыңласаң бирдей.
Еле кәпестеги қуслар аз емес.
Алсын олардағы еркінлік нәфес.

К ө п ш и л и к

Бағжан дурыс айтады, қосыламыз биз де,
Рахмет, Әбдираман, рахмет сизге.

Ә б д и р а м а н

Билемен, гирбиң жоқ бул сөзиңизде,
Сөйтсе де, адамды мақтамаң көзге.
Қосық - бул өмирдің мәңги жолдасы,
Ол - дәрья, жүректен алар сағасын ...
Кимнің тиси шықса хадал мийнеттен,
Бул әдил турмыстан қалмасын шетте,
Қатнассын күш, жигер, уқыбы менен,
Я билим, я қәлем, мылтығы менен;
Я жаў сырын көргиш көзлери менен,
Хақ нийетли иси, сөзлери менен.
Шайыр қосығы, бақсы намасы менен.
Ал, артистлер? ...

К ө п ш и л и к

... гүрес сахнасы менен.

Ә б д и р а м а н

Демек, солай болса, умытпаң онда:
Жақында шығасыз сиз каникульға.
Үйли-үйиңизге тарқалмаң, бірақ,
Биз ойын қоямыз елди аралап.

К ө п ш и л и к

Биз таяр, барамыз ҳеш сепсиместен.

Б и р қ ы з

Тек те мен барыўға таяр емеспен.

К ө п ш и л и к

(таңырқап)

Сен - бизиң бағымыздың ғошшак бүлбили,
Сәнли сахнамыздың ең сулыў гүли, -
Бул сөзиң дурыс емес, не болды саған,
Неге бара алмайсаң, айтшы, Арыўхан?

А р ы ў х а н

Гастрольға жан деп бара алар едим,
Журт көрип, мен де ел аралар едим;
Әттең, бара алмайман, сиз айып көрмең,
Бүлбил өзлигинен бардан безер ме?
Мениң туўған әкем қаттылаў адам,
Каникульда бармасам бақырар маған ...
Басқа сөз айтпады, тек усылай деп,

Жупқа орамалдың бир ушын тислеп,
 Хеш бир тәуеллеге кулақ салмастан,
 Үнсиз шығып кетти сыртқа Арыўхан.
 Көпшилик таңланды изинен қарап,
 Қызлар «Арыўхан» деп жуўырды. Бирақ,
 Бағжан жолды тосып, иркип оларды,
 Айтты көпшиликке мына хабарды:

Б а р ж а н

Мүмкин қатты қоллы шығар атасы,
 Бирақ, бул, - мениңше жай баҳанасы,
 Буннан он күн бурын көрдим бир аўхал:
 Сабақтан шықтық биз түс аўған мәхәл.
 Хәм тез аўқатланып жатақханадан,
 Жуўырдық екеўмиз клубқа таман,
 Жолымызды тосты бир файтон арба,
 Бир қағаз бар файтоншының қолында.
 Ақырында Арыўхан файтонға миңди ...
 Досларым, аржағын билмеймен енди.
 Кеште жатақ жайға келсем клубтан,
 Китап оқып отыр екен Арыўхан,
 Соннан бери китаптан бас көтермес,
 Ақшам уйықлай алмас, жадырап күлмес,
 Жалынсам да «айт» деп хәр күн сайын мен,
 Сабақ тарта алмадым сыр келебинен.

Ж и г и т

Билсем, бул хәдийсе тегин емес хеш.

Қ ы з

Ий, әдира қалсын, бузылды десеш ...

Ә б д и р а м а н

Қарындасым, неге олай дейсең сен?
 Бузыла бере ме файтонға минген?
 Дос адам өлшемей сырттан тон пишпес,
 Сүринсең, сөз ертип, изиңе түспес.
 Қайта, оның сырын билиңдер қәне.
 Қолдан келсе дәрман бериң дәртине.

К ө п ш и л и к

Аўа, билиў керек бул сырды тезден.

Ә б д и р а м а н

Қыз кеўли - ақ сандық. Гилтин теңизден,
 Сүңгип тапқан ашар ...

Ж и г и т

Сүңгир едим мен ...
 Бул әжеп ис екен не деген менен.

Жигит жуўырып шығып кетеди.

Екинши тараў

ДӘРЬЯ БОЙЫНДАҒЫ КЕШ

1

Қолында китабы, көзлери ойшаң,
 Көшеде асықпай барар Арыўхан,
 Қызғыш биртартары от қусап лаўлап,
 Желбирер көргеннің көз нурын аўлап,
 Жолыққанлардан ол шетлеп барады,
 Минекей, артына бир жалт қарады.

Жигит сәл жасқанды оннан албырап,
Сөйледі Арыұхан жигитке қарап:

А р ы ў х а н

Мен саған бір ермек болған құсайман,
Неге ергишлейсең изимнен, Айман?

А й м а н

Ол не дегениңіз? Ергени неси?
Жол болған соң ... жолдан жүрмей ме киси?
Мәлел берген болсам мен сизге, айым,
Басқа көшеден-ақ кете қояйын ...

А р ы ў х а н

Жолымыз бір түскен болсалар, Айман,
Шынында хақым жоқ қуыұға жолдан.
Мейли, оннан қайта, ұақыт тапсаң сен,
Жағада сайранлап жүрейік аз-кем?

2

Айманның бұл сөзден туұлап жүрегі,
Жигит шадлығының болмады шеги.
Бирақ, кеўилдегі тасқын сөзимди,
Айта алар ма адам бундай гезінде.

Екеўи дизилисип, минди жағаға,
Төменде лепирип дәрья ағады,
Жасыл шатыр тигип суў жағасына,
Төрткүл қушақ жаяр жаз шуғласына,
Өрлеп туў алыста барар пароход,
Кешки қуяш тынық көкке қояр от ...

А р ы ў х а н

Ҳаял жаралмаған болыў ушын қул ...

А й м а н

Аўа, Әбекеңниң айтқан сөзи бул,
Есиңе түскен ғой ...

А р ы ў х а н

Түспеске неге?

Бул сөз тек мен емес, унар хәммеге,
Бундай сөзди айтар кең, сулыў жүрек,
Оны жақсы ҳаял сүйиўи керек.
Мен оны сүйер едим ...

А й м а н

Әбдираманды?

А р ы ў х а н

Аўа, от жүрекли сол бир адамды,
Сөзсиз сүйер едим. Бирақ, мен оған
Минасип бола алсам ...

А й м а н

Қойың, Арыўхан.
Дурыс, Әбдираман – азамат киси.
Бирақ, сиз түсиниң... Арыўхан, түсин:
Өйтип, сен өзиңди төмен услаўға
Ҳақың жоқ ...

А р ы ў х а н

Айтқаның туўры. Сонда да ...
Қандай бахытлысаң сен өзиң, Айман.

А й м а н

Мен ҳәзир бахыттан бийхуш қусайман, -
Сен барсаң қасымда ...

А р ы ў х а н

Жок, түсинбедиң,
Мен саған мынадай демекши едим:
Сен жап-жас жигитсең, қатарда нарсан,
Көп болса, он сегиз жаста шығарсан...

А й м а н

Жигирмаға кирдим, жылымыз - улыў ...

А р ы ў х а н

Аўа, қандай жақсы жас жигит болыў,
Турмысқа шықпайсаң ерикли-ериксиз,
Жасканыў, жалтаңлаў болмайды хәрғиз,
Қатын болып енбейсең жат босағадан.
«Меники бол» демес дус келген адам ...
Саған қызығаман, булай дегеним,
Кеўлиңе келмесин. Егер мен сениң,
Күшиңе, жигитлик тәбиятыңа
Ийе болсам еди ...

А й м а н

Арыўхан, тыңла,
Жулғандай гүл болса сол айтқанларың,

Етеклеп шашар едим жолыңа бәрин,
Бәрин берер едим жалғыз күлкиңе ...

А р ы ў х а н

Көрдің бе, сөзге де шеберсең бәле,
Хәр сөзің дәл тийер мирдің оғындай,
Ким ойлаған сени шайыр деп бундай?
Ауа, айтқаның дурыс, мен неге сонша,
Өкинемен хаял болғанлығыма?
Жоқ, бул - күстанылық, бул - тек те мениң
Өзиме тән бослығым, өз әззилигим.
Усындай натықлығым бираз жерлерде
Жүзимди қаратып болды-ау төменге.
Бул курлақым тилге келгеннен кейин,
Саған бир қызық сөз сөйлеп берейин:
Мине, он күн болды, бунда бир адам
Ерип көлеңкедей жүрипти маған,
Дәслепп ол жиберди маған файтонын.
Барғанша мақсетин билмедим оның.
Кирип барсам, отыр бир муртлаш киси,
Әллен ўаққа дейин болмады иси.
Бир гезде қағаздан көтерип басын,
Бир жат күлки менен сыйпады шашын.
Мейли күлгенинде бар қандай исим,
Билемиз ғой еркеклердің күлкисин.
Бирақ, бир мәхәли шоршып жалма-жан,
Албырақлап ушып турдым орнымнан:
Өйткени, таныдым ғарры сағалды,
Толды бир елеске көзимнің алды:
Биз танысқан едик төрт-бес жыллықта,
Ол гезде жүр едим мен тоқаллықта.
Журттан тасаланып бир күни түнде,
Бир «жүриўши» түсти байдың үйине.
Бай сонда қылпылдап, жүгинип саққа,
Дәрхал бир семиз қой сойды қонаққа.

Түңликти түсирип сөйлести олар,
 Есите алмадым, не дести олар.
 Ал, мени көриўден қонақ өзгерди,
 Байға «қызың ба?» деп сыбырлай берди.
 Бай тез аңлап қонағының шамасын,
 Шығып кетти, «қыс - деп - қәйниңниң басын»...
 Сумырай шал суўқылдап әлемди құртқан,
 Ергенекти илип кетипти сырттан.
 Түлки көрген ийттей бас салды қонақ,
 Менде де жоқ емес екен күш бирақ,
 От басында жатқан садық атөшгир
 Күниме жарады сол жерде де бир ...
 Есикти тайдырып, далаға қаштым,
 Жылап жийделикте маўқымды бастым,
 Келди көз алдыма сол қорлықлы түн,
 Дирилдеп, өзимди жоғалттым пүтин.
 Ал енди, сол сағал шақырып мени,
 Кеширим сорап жүр усы күнлери.
 Хайран болып жүрмен мен басым қатып,
 Хеш адамға айта алмайман уқсатып,
 Қысқасы бир аман қалған пазнадан,
 Уўлы шөп пе, деп ойлайман, бул адам.

А й м а н

Бул әжеп ис екен. Ертең азанда,
 Ойлаһсан қәйтеди Әбдираманға?

А р ы ў х а н

Шақырған гезинде барып еле мен,
 Және бир-еки рет сынап көремен,
 Егер терис пикирли болса ол адам,
 Дәрхал жуп жағадан тутып аламан.

(Куўақыланып, рольге кирип)

«Аха, ғарры сағал, түстин бе қолға» -
 Деп, оны әкетип халықтың алдына,
 Сотлайман. Сот ағасы өзим боламан.
 Жаўдың басына бир зәўлим саламан:
 «А, ну-ка, айтыңшы мынадай ўақта,
 Болғансыз ғой байдикинде қонақта?»
 «Мениң есимде жоқ», «Как, есинде жоқ?»
 Соттың өзи гүўа, былшылдамаң көп.
 Ал, мына атөшгир екінши гүўаң ...»

А й м а н
 (күлип)

Сен нағыз артистсең, олла, Арыўхан.
 Саған жарасады хәр қандай хызмет,
 Мақтағаным емес ... мени әпиў ет.

А р ы ў х а н
 (және қуўақыланып)

Жоқ, әпиў етпеймен мен сени, Айман,
 «Әпиў етсин» десең, қулақ сал маған:
 Отыр усы жерде көзинди ашпай
 Хәм де жүзге дейин сана алжаспай.

«Арыўхан, сүйиклим, жипек минезлим,
 Сениң хәзилиңнен де сулыўлық сездим,
 Мейли, жүз мәртебе жүзди санайын,
 Мейли, алсын мени толқын я жайын,
 Тек сен кеўлиң толып, болсаң шадыман,
 Соның өзи де тек зор бахыт маған.»

Деп Айман қайырда көп ўақыт жатты,
 Көзин жумып, шийрин қыялға батты.
 «Ларс» етти бир ўақта суўға бир нәрсе,

Хаўлығып, көзлерин ашып жиберсе,
 Хеш ким жоқ, тек ғана анадай жерде,
 Қулаған дегиштің айдынын көрди.

Үшінші тараў

ҲАЯЛ ЖҮРЕГИ

1

Сүйип маңлайынан азанғы қуяш;
 Төрткүл көшесінде келер еки жас,
 Бири жигит еди күйгелек көзли,
 Мәгар бултсыз күндей ашық минезли,
 Желге ерегискен өреби шашы,
 Шөлдің қапланындай шыйрақ тулғасы,
 Өткир күн нурына қаймықпай қарап,
 Келер көксин керип, жүзи жадырап.
 Ал, қасында келер арыў келиншек;
 Таңда бир қызғалдақ атқандай шешек,
 Жигит қолтығында майысып талдай,
 Келер бәхәр қызы таңғы самалдай.
 Жупқа орамалы тасалап жүзин,
 Жигитке урланып салар ол көзин,
 Гейде сыңқ-сыңқ күлер шын ықлас пенен,
 Құлкиси шыққандай жүрек төринен.

Ә б д и р а м а н

Арыўхан, жуўап бер, айтайын бир сөз.
 Адамға не ушын бериледи көз?

А р ы ў х а н

Қыйын саўал екен ... мен билсем енди:
 Көз, бул, көриў ушын сүйген киcиңди

Берилетуғын шығар бәлки адамға ...

Ә б д и р а м а н

Дурыс, көриў ушын ... Сен неге сонда,
 Кумар көзлеринди көп тасалайсаң?
 Сен актер адамға хеш усамайсаң,
 Актер жетелейди жаңа өмирге,
 Пердесиз ай болсын ол хәмме жерде,
 Тек сахнада емес актерлық сыры,
 Бүлбил хәмме жерде бүлбил ғой ақыры.
 Сол ушын көзинди тасалама сен.
 Букпа тақыр жерде. Шаршыңды көзден –
 Алып тасла тезирек. Бул нурлы көзлер,
 Берсин басқаларға нур менен жигер,
 Бул көзлер берилген, сен билсең, жаным,
 Көрип тойыў ушын жақты дүньяны.
 Аш хәзир ...

А р ы ў х а н

Ашайын, қолымды жибер,
 Қолтықламай-ақ қой, журт күлип жүрер,
 Бул дәстүр емес ғой оның үстине ...

Ә б д и р а м а н

Таңның нурынан да уялдың эне.

А р ы ў х а н

Таңның нурынан емес, сениң көзиңнен ...

Ә б д и р а м а н

Хе, сөйтип шаршыңды көтер жүзиңнен,

Еле де жоқарылаў ... уялма хасла,
Сыпыр орамалды, ийниңе тасла.

А р ы ў х а н (күлип)

«Көшеге тасла» деп те айтарсыз бәлким?

Ә б д и р а м а н

Жалаңбас жүриўи керек ғой ҳәр ким,
Оның неси айып?

А р ы ў х а н
(*таңырқап*)

Хаял-қызларға?

Ә б д и р а м а н

Аўа, бул жарасар сөзсиз оларға,
Ашық жүзли жүрсин ҳәр азат адам,
Дәстүр заң емес ғой, өмир өзи заң.
Сениң анаң өткен жақты көре алмай.
Анаңның анасы да жасаған солай,
Өзиң де аз-кемлик көрген емессең,
Қыз гезинде шалқып жүрген емессең;
Айтып бермесең де сен өз аўзыңнан,
Өткен өмириң маған аян, Арыўхан.
О, сениң өмириң бир дәстан екен,
Бул туўралы пьеса жазажақпан мен.
Жок, текте сен емес, саған усаған,
Қызлардың өмирин жазып шығаман ...
Рахмет, сен бердиң оның темасын,
Басыңнан кеширдиң хәм ўақыясын,
Турмыс бул ўақыяны өз тили менен
Маған айтып берди, баянлап кеңнен.

Енди мен көширемен оны қағазға,
 Жоқ (адам қыяллап кетеди-аў базда), -
 Көширмеймен, себеби тұрмыстың мен
 Хаткери емеспен, дүзиўшисимен.
 Сонлықтан, шайыр өз мийнетлеринде
 Жанға азық берсин, йош берсин елге.
 Дийқанлар бел менен қазады арна,
 Шайыр қәлем менен жазар шығарма,
 Билсең бул да арна. Бирақта оннан,
 Суў емес, ағар халық руўхына қан ...

А р ы ў х а н

Сонша терең екен адамның жаны.
 Көргенмен дәрьяның усылай аққанын.
 Сен қосық жазасаң, сөзиң мисли пал,
 Жаслар қағып алып, ядлайды дәрхал,
 Гә клубта кружокқа сабақ бересең,
 Гә аўылда ойын қойып жүресең,
 Гә пьеса жазасаң журт сүйсингендей
 Хәм оны сахнаға қоясаң демде:
 Гә йошып, дуўтарды аласаң базда,
 Жазған қосығыңды саласаң сазға;
 Гә қызық сөз бенен ашып пердени,
 Жаңаны мақтайсаң, жаскап гөнени;
 Мине, мыржық кемпир шықты сахнаға,
 Тамашагөй гүўлеп қол шаппатлаған;
 Мине, перде артында суфлер-кулак
 Умытшақ актерға өтти сыбырлап ...
 Булардың, бәри - сен, Әбдираман аға.
 Саған қайдан жуққан өнер буншама?

Ә б д и р а м а н

Өнер ҳеш адамға жуқпас ғайыптан,
 Умтылса, бәрін де ислеиди адам ...

Адам «азатлық» деп гүреске түссе,
 Ийе болар таўсылмас өнерге, күшке,
 Хәзир хәмме шайыр, хәмме өнерпаз –
 Болыўға умтылып етеди талўас.

А р ы ў х а н

Енди қашан жазып сол пьесаңызды,
 Тағы да қуўантар екенсиз бизди?

Ә б д и р а м а н

Егер ең кеминде еки жыл жазсам,
 Пьесаның ҳеш жери болмас еди-аў қам.
 Өттең, маған ондай пурсат қаяқта!
 Тез жуўап күтилер хәзирги ўақта,
 Хәзир биз мылтыққа жайланған бир оқ,
 Асықпай көсип жатыўға жол жоқ,
 Сол ушын ертеңнен жаза баслайман,
 Бир хәпте ишинде питирип таслайман.
 Бес күнде ойнаўын үйренемиз, ал,
 Сөйтип, гастрольге кетемиз дәрхал,
 Мейли, кемис жерин халық дүзесин,
 Теректей путасын, тайдай гүзесин,
 Мейли, соңғы әўлад - билимли әўлад,
 Кемшилигин айтсын, сыншылар ғаўлап ...
 Бирақ та, мен ашық емеспен даңққа,
 Өмирим пайда берсе болғаны халыққа,
 Тек соны өзиме зор бахыт деймен.
 Басқа даңқ, бахытты мен излемеймен.

А р ы ў х а н

Обдираман, айтшы бурынлары сен
 Ойға батпас едиң қыяллап әбден?
 Кеўлинде қандайда тынышсызлық бар,

Сөзлериң де соннан бергендей хабар.
 Қолыңдағы шыбықтың жазығы қандай,
 Соншелли сындырып, майдалағандай?
 Тасла, ол жийде ғой, тикен бар онда,
 Сезбейсең қолыңның қанағанын да ...
 Неге жөтелесең, суұық тийген бе?
 Бир өзгерис бар ғой, шамасы сенде ...
 Күлме. Күлкінде де тынышсызлықтың
 Изи бар екенин қашшан-ақ уқтым.
 Сени, Әбдираман, аяйман гейде,
 Бирақ, қолымнан хеш илаж келмейди ...

Ә б д и р а м а н
 (күлип)

Сондай аянышлы болып қалдым ба?
 Бирақ, аяў деген жақсы шынында ...

А р ы ў х а н

Түсиниуің керек сен, Әбдираман,
 Сақла демекшимиен өзинди мудам,
 Сениң өмириң, билсең, хәммеге керек,
 Тоқтай тур. Шашыңа қонды гүбелек,
 Мен ушлап алайын. Көрдің бе, сени –
 Гүбелекке дейин тәўир көргенин.
 Өттең, ақ гүбелек ушлап кетти,
 Ядыма түсирди-аў ол аўыл бетти:
 Тап сениң шашыңдай сулыў әреби,
 Көзи моншақтай бир қозым бар еди.
 Есимде, мен оған бәхәр таңында,
 Көк терип қайтыўға бир барғанымда,
 Қуўдым жоңышқалықта ақ гүбелекти.
 Бир гезде жамғыр да шелеклеп төкти.
 «Апалап» жуўырдым мен үйге қарап,
 Апам, апам байғус ... сол күни, бирақ ...

Ҳаё, биз кешиктик пе? Клуб алдында
Биреўлер турыпты ғой ...

Ә б д и р а м а н
(аўыр ойланып)

Арыўхан, сонда,
Сен жетим қалғансаң, солай емес пе?
Жетимнен жетилдің, муңайма ҳеш те.
Саған аспандағы қуяш та ашық ...

А р ы ў х а н

Көзге мақтаў саған емес мүнәсип ...
Жүр тезирек. Кешиккен усаймыз бизлер.
Ким екен бизден де алдын келгенлер?
Жума шығар деймен. Жүр-жүр тезирек ...

Ә б д и р а м а н

Қасындағы Айман болыўы керек ...

Ж у м а

Әбдираман, излеп жүриппиз сени,
Биз кеше еситтик бир әңгимени ...

Ә б д и р а м а н

Ол ырас әңгиме. Шықтым жумыстан,
Бирақ, адамлар көп маған туўысқан,
Бәри-бир сизлерден бөлинбеймен ҳеш,
Артистлик ҳеш истен кем жумыс емес.
Дурыс, театр жоқ ҳәзирше бизде,
Бирақ, ол болады, исен бул сөзге.
Алтын таң нурына төсеп жапырақ,

Мине, бүртик жарар бул әжайып бағ.
 Бизлермиз сол бағдың туңғыш нәллери,
 Жаңа турмыс еккен жақыннан бери.
 Бул бағдың гүллери - өмирдің сәни,
 Бул бағдың мийўасы - сулыўлық кәни.
 Бундай бағда пискен шийрин жемисти
 Қарақалпақ халқы татқан емести.
 Оны татқан адам кешеди палдан.
 Өмир сулыўлығын түсинер алдан
 Хәм сол мийўа ушын, келешек ушын,
 Ол адам аямас бойда бар күшин ...

А р ы ў х а н

Бул қандай гәп өзи? Әбдираманды
 Ким, қалай жумыстан босатқан енди?

А й м а н

Оркестр дүзиўди нийетлеп буннан,
 Былтыр Әбдираман өзи Хийўадан
 Әкелген еди жаңа саз-әсбапларын,
 Биз нота билмедик. Сол ушын бәрин
 Жыйнап қойған едик қулыплап хәзирше,
 Дегиш алып кеткен сол жайды кеше ...

Ә б д и р а м а н
 (күлип)

Сөйтип, дәрья ушын жуўапкер болмақ,
 Жаман айып емес, шынында, бирақ,
 Сонша суўын ишип өстик дәрьяның,
 Көтермей бола ма бир ойнағанын ...
 Дегиш алған болса, алыпты жайды,
 Ал, мениң өмиримди ала алмайды.
 Мейли, дегиш жәбирин маған жүклесин,

«Мүлкін жәмийеттің урлады» десін,
 Өнерге хеш ұақта қирли қол менен
 Хызмет қылып болмас. Ондайдан пәкпен.

(Аз-кем ойланып)

Ал, мени жұмыстан қуыушы «ерім»
 Шүбхәли көринип жүр көп ұақтан бери ...

К ө п ш и л и к

Ол ким? Неге гүман еттің, Әбеке?

Ә б д и р а м а н

Өзи тапқа түспес тоңмойын екен.
 Маған ол айтады «баласаң» дейди,
 «Театр деп шаұқым саласаң » дейди,
 «Жаслар оқыұ ушын келген бул жерге
 Алағада салып, ғалаұыт берме.
 Хәзир ойын емес, гүрес қызбақта,
 Сизлер ойнап жүрсиз, - дейди, - аұлақта».
 «Маған гүррес керек, понимаешь» деп,
 Теңселер, мәсликтен көзи мөлдиреп.
 «Саған ойын менен гүрестің парқын
 Билиұ бул турысыңда қыйынды, бәлким» -
 Деп едим, бақырып, сермелеп қолын,
 Шыжа-пыжа болды сабап столын ...

А й м а н

Шүбхәңиз тек сол ма?

Ә б д и р а м а н

Щүбхәм ол емес.

Оны көрген сайын басқа бир елес
Келер көз алдыма. Расын айтсам,
Оны биреулерге шырамытаман ...

А р ы ў х а н,   Ж у м а

Кимди айтып турсаң? Кимге усаттың?

Ә б д и р а м а н

Анығына жетсем сол ҳакыйқаттың.
Оннан соң айтарман ...

А р ы ў х а н

Ах, Әбдираман ...
Шынында бул ислер жәбир ғой саған.

Ә б д и р а м а н

Оның неси жәбир? Меннен ғам жеме ...
Жупқанды көзине жаўыпсаң және,
«Ашық жүр» дегеним қайда мен саған?

Ж у м а
(кек етип)

Сонша не бар дейсең жупқада турған?!
Биреу жамылып жүрер, биреу жалаң бас,
Биреу пүткил ашылып қалғанын аңбас ...

А р ы ў х а н

Биреулер талдан да тикенек излер,
Дос аўзынан шықпас бул ашшы сөзлер.

Ж у м а

Тал болғанда қандай, таўланып өскен,
Бұлбил қонып кетсе, майыса түскен ...

А р ы ў х а н

Майысар, Бирақ ол морт етип сынбас ...

Ә б д и р а м а н

Жумагүл, сен өйтип болма есаўас,
Неге тақыр жерден шаң шығарасаң?

Ж у м а

(Әбдираманға)

Самалдай жөн-алды есип барасаң,
Журттың «мыш-мыш» сөзи дурыс болып шықты.
«Еме билген қозы еки саўлықты.
Бирден емер» деген ... Бәле екенсең.

Ә б д и р а м а н

«Мыш-мыш» таўып жүрген журт емес, сенсең,
Гүман - айнаға дақ ... Жүр кеттик онда.

(Арыўхан хәм Айманға)

Күтиң жолдасларды сиз усыманда.
Арыўхан, қайтарсын кітапханадан
Кешеги кітапты әкелемен саған.
О, қандай тамаша дейсең ол кітап ...

А р ы ў х а н

Рахмет, Әбдираман.

А й м а н

Турысы шатақ,
Жүрегі де дым тар оның үстине,
Хеш бир сөз жоқ жерден сөз тапты, мине,
Шөп басы сылт етсе алады сетем;
Қалайша сүйіп жүр оны Әбекең?

А р ы ў х а н

Дурыс емес, кисини сырттан сөз қылыў,
Хәр кимге өзиниң сүйгени сулыў,
Жума хақлы екен шынында, Айман;
Мен сөзге баҳана берген қусайман.
Жүрегі кең жигитим, қал усы жерде.
Далада турмай-ақ қояйық бирге.
Клубта китап оқып отырайын мен.

А й м а н

(жалғыз)

Ўай, бул ҳаялларды қоя бер деймен;
Жақынласып кетсең, жанып турған шок,
Қашайын десең де, қашыўға жол жоқ,
Сүйсе, қызғыш яңлы қорғар ышқысын,
Ишке бүгип қалмас өз қызғанышын.
Оқ атып, кеўлиңди қылса жарадар,
Еми тек мергенниң өз қолында бар.
Мухаббеттиң оғы, енди билдим мен,
Мүлт кетпей жүректен тийеди екен.
Бир зат сол оқ пенен кирди қаныма,
Енди хеш тынышлық бермес жаныма ...
Уйқысыз геземен көшеде ақшам,
Гейде мәс боламан, гейде қайғы-ғам,

Мийримсиз мергеним сорамас халды.
 Ким сүйе алды екен бундай хаялды?
 Ал, мен сүйдим оны. Бирақ, Арыўхан,
 Хәтте көз қыйығын да салмайды маған.
 Оның жүрегінде ... Әбдираман бар.
 Хәмме «Әбдираман» десип «ах» урар,
 «Әбдираман» десер қызлардың көби;
 Сирә барма деймен мәргия шөби.
 Ал, мен ше? Жүрегим, хәўлирме! Хәзир!
 Оған шын кеўлимди айтайыншы бир ...

(Клубқа киреди)

А й м а н

Неге жақты десем клубтың иши ...

А р ы ў х а н

Турған соң айнадан күн нуры түсип ...

А й м а н

Жоқ, Арыўхан, түсин, шын айтып турман:
 Таңның нурынан да жақтысаң маған.
 Рәхим қыл, сен өйтип қаталлық етпе,
 Жолында жапырақпан, басқылап өтпе.
 Ексең нәл болайын мен бағың ушын,
 Тутсаң шат болайын шарбағың ушын ...

А р ы ў х а н

(мысқыллап)

Ўай, қандай шайырсаң, бул сөзди мәгар,
 Әжинияз шайыр да таппаған шығар ...
 Пай, бул жигитлерди қоя бер сирә,

Сүйсе, жанын жаллап болар бийшара,
Ал, қумары тарқап болғаннан кейін
Таныс жолаушыға усар ешейін ...

А й м а н

Өлшеме хәммени бир аршын менен,
Арыұхан, телмиерер жулдызымсаң сен,
Қан жылатпа мениң жас жүрегимди.
Аяғыңды қушайын тилесең енди,
Мине, бир жыл болды жуұырдым «сен» деп,
Зәрре аяр болсаң жуұап бер жөнлеп.

А р ы ў х а н

Хәзил десем, шын ба айтып турғаның?
Қосымша дәрт салма сен маған, жаным.
Мен сени туұысқан инимдей сүйдим,
Мысал адамындай болдың бир үйдиң.
Саған баұыр басып жүрсем де көптен,
Ойыңа анықлап мен түсинбеппен.
Жигитим, мен саған түсиндим енди,
Туңғыш мухаббеттиң дәрти бар сенде.
Биз де оның дәмин татып көргенбиз.
Ол палызға түскен ең дәслепки из,
Сол изден үзиледи биринши түйнек,
Бәлки писик шығар, бәлки шығар көк, -
Ығбалыңнан көресең. Бирақ та оннан
Нәтийже шықпаса азабы жаман.
Дәслепки мухаббеттиң нурлары лекин,
Көзди қамастырар мысал жазғы күн.
Сөйтип, «қаұын ғой» деп үзгениң гейде,
Ийт түйнек болып та шығады дейди ...
Сонлықтан, сен ойлан, хаұлықпа қуры,
Мен қыз емеспен ғой, хаялман ақыры.
Он гүлден бир гүлиң ашылмаған жас,

Сен қалайша маған боласаң жолдас?
Егер мен қыз болсам, өзим-ақ келип
Саған етер едим дәрхал ийелик.
«Қыз турып ҳаялға үйленди» деген
Жұрттың насағына қалмақшысаң сен.
Сол ушын без бундай қыялдан, Айман,
Ал, сүйгениң ушын жеке пушайман.

А й м а н

«Атқа берилместей ғунан бар» дейди,
«Қызларға бергисиз жәўан бар» дейди.
Шыныңды айт, баҳана излеме, жаным,
Дурыс емес, «жассаң» деп ығұа қылғаның.

А р ы ў х а н

Өтпес пышақ пенен қыйнама мени,
Айттым ғой шынымды, изле өзгени.
Аўзынан сарысы кетпеген еле
Сен бир палапансаң. Бираз жыл және
Қозғалма уяңнан, ўақтың келгенде –
Қанатың жетилип ушарсаң сен де,
Маған да жеңил емес сениң сүйгениң,
Танабын кес енди бул әңгимениң.

А й м а н

Мийримиң жоқ екен ...

А р ы ў х а н

Ақырын, Айман,
Дослар келип калды, қара айнадан.

(Келгенлерге)

Жолдаслар, бул қандай тасбақа жүрис?

Ә б д и р а м а н
(саатына қарап)

Биз тәуір кешиктик, айтқаның дурыс,
Мине, саған кітап әкелдим, бірақ ...
Айман, қәне иним, сақалыңды тақ.
Өтиң рольлерге, турмаң жолдаслар!
Күн қызбай жумысты питкермек дәркар.
Бундай дем алыс хәптеде бир күн.
Хай, анда мүйеште турған екеуі ким?
Бағжан, әпер маған анау жаулықты.

Б а ғ ж а н
(рольге кирип атырған Әбдираманға күлип)

Әне, еркектен де бир кемпир шықты,
Мә, апа, жаулығың...

Ж у м а
(рольге кирип атырып)

Әбдираман шеше,
Мен үлкен келинің, яғный бәйбише ...

А р ы ў х а н
(тоқал ролине өтип атырып)

Ах, қандай азаплы ролиң, тоқал!

А й м а н
(сақал тағып атырып оған сыбырлап)

Сен жассынған едиң, мине енди сақал ...

А р ы ў х а н

Бағана жас көрсем, енди ғаррысаң ...

А й м а н

(бай ролине кирип)

Хэй, катын, мәсимди тарт деймен жылдам!

Ә б д и р а м а н

Айман, сен ынжықсаң, не ушын қуры
Жасқанып сөйлейсең, байсаң ғой ақыры.
Үш қатын ийесинің көкірегі қайда?
Ишиндегі көпшикти көтерип байла.
Қарның аяғыңа түсіп баратыр ...

Қ ы з л а р

(сықақ етип)

Бай сулыў тоқалдан жасқынып атыр ...

Т о қ а л

Тақсырым, сиз аяң, сабамаң енди.
Өйтип қан жылатпаң жас жүрегимди.

Б а й

Ўай, ақмақ! Хаялда не қылған жүрек?

Ә б д и р а м а н

Қәне, болды енди. Баслаң тезирек!

(Репетиция басланады).

Төртінші тараў

УШЫРАСЫҢ

Б е г д и я р

Үш рет жибердим файтонды саған,
Зорға төртіншиде келдің, Арыўхан.
Мейли, көтерейин назыңды енди,
Гийнем ерип кетти көрип төбеңди,
Қымбатлым, сен меннен қашпа оншама ...

А р ы ў х а н
(сыртқа қарап)

Ал, және басланды қәдимги нама ...

Б е г д и я р

Айтқаның дурыс, қошшым, әпиў ет мени.
Шынында да бизлер бул әңгимени
Дым созып жибердик. Келтертиў керек.
Бир аўыз «мақул» деп айтсаң болды тек,
Еле ўәдем - ўәде, тилесең ертең,
Хаялымды қуўып жиберемен мен,
Сүйип алғаным жоқ оны бәри-бир,
Өзи де кетиўге қайыл болып жүр.

А р ы ў х а н
(тиксинип)

«Еки қызым бар» деп айтқан едиңиз,
Соларды да аямай, қалайынша сиз –
Қуўып жибересиз анасы менен?

Б е г д и я р

«Қыз» деген қонақ ғой, бойжетер ертең.
 Хәм де жай-жайына кетер тарасып,
 Ретінде бизден де болар қарасық,
 Қалыұсыз қайғырып хәммениң муңын,
 Қызы емесписең Асан қайғының?
 Хәр кимнің өзінше несибеси бар ...
 Арыұхан, сен маған бол сүйикли яр.
 Сен ушын жүрегим хәм дұнья малым,
 Умыт бул дұньяның бар ғалма-ғалын ...

А р ы ў х а н

Сиз жақсы ойнайсыз ролиңизди ...

Б е г д и я р

Ал, сен көп айтасаң усы бир сөзди,
 Ол қайсындай роль? Мен артистпен бе?

А р ы ў х а н

Өткерип атырсыз сиз артисттен де.

Б е г д и я р

«Артист, артист» десер журт усы күнде,
 Соның өзи ойыншық ғой түбинде,
 «Артист» - бул шынында, масқарапазлық,
 Басқа өнер саған қыла ма азлық?
 Сендей периштеге жумыс не керек?
 Сениң жайың - отаў, саялы терек,
 Бәри де бар менде. Болсаң хаялым,
 Аппақ май шайнайсаң өмириңде, жаным,

Басыңа бахыт қусы қонады сениң,
Шылғауың мақпалдан болады сениң,
Сүй жаным...

А р ы ў х а н
(астарлы мысқыл менен)

Шынында, ондай иззетке, Көнликсек болғаны ғой ..

Б е г д и я р

Ал, келешекте,
Саған буйырмақшы солардың бәри,
Дәўлет қусының да бар өз мәхәли,
Ол саған қонажақ, үркітпе оны.
Мен саған ашаман ығбалдың жолын.
Тасла артистликти, ол төмен кәсип,
Сендей гөззалға ол емес мианасип,
Масқарапаз хеш ўақта илинбес санға,
Ол әрдана болсын Әбдираманға ...
«Сени көрсем» деген бир тилек пенен,
Кеше клуб жаққа барып едим мен,
Шынында, қызық екен «пьесе» дегениң,
Әсиресе унады ролин сениң,
Сен жас тоқал болып ойнағаныңда,
Журт жылап отырды мениң жанымда.
Бай сени урғанда дыр қамшы менен,
Жуўырып бармақшы болып қалдым мен.
Мен умытып кеттим пүткіл өзимди,
Еситтим тек сениң зарлы сөзиңди.
Кийимиң ләтте еди, жүзиң пәрийшан,
Дүнья телмиргендей болды тек саған,
Шобытқа оралған шам-шырақ тастай,
Турдың сәўле шашып, солығыңды баспай.
Хаял шын жүректен жыласа егер,
Сонда ол айрықша гөззал көринер.

Сол қайғылы гезиң еле есимде,
 Сол гезиң тынышлық бермес түсимде.
 Әсиресе сыйқырлы-аў даўысың сениң,
 Жанға дәрт салады сыңқ-сыңқ күлгениң.
 Сонда бетиндеги күлдиргишиңнен
 Көринер адамға бир гөззал әлем.
 Өксип жылаўларың ериксиз аятар.
 Жас түўе ғаррыда хәўес оятар.
 Әх, кумкелле байлар, «болар» деп шығын,
 Текте қарыслайды малдың куйрығын.
 Ийе болсам еди мен сондай малға,
 Бәрін берер едим сол жас тоқалға ...

А р ы ў х а н

Домбықты үйдиңиз-аў дизеге шекем,
 Оған қандай пәлек көгерер екен?

Б е г д и я р

Бул хеш домбық емес, мен айттым дурысын,
 Сөзим жалған болса пайғамбар урсын.
 Сениң ойнағаныңды көрсе егерде,
 Жұлдыз түсер еди жылыслап жерге.

А р ы ў х а н

Бул ушын рахмет Әбдираманға, -
 Бул пьесаны жазған шебер адамға,
 Бизге ойнаў жолын үйреткен де сол.

Б е г д и я р

Сонша мақтағандай не ислепти ол?
 Жазыўдың неси қыйын таяр өмирди?
 Айтпақшы, мен сонда анаў кемпирди

Дым унатып қалдым. Ой, иймансыз-ай,
Ишек-силемизди қатырды-аў сондай ...

А р ы ў х а н

Ол кемпир - Әбдираман ...

Б е г д и я р

Ўай, чорт оңбаған,
Сол ма кемпир болып көринген маған?
Шынында өзи де Әбдираманның
Мәстаннан кем емес. Мен ол адамның –
Минезине көптен қанықлығым бар,
Балықтай жылпылдақ, мәстандай хайяр.
«Клубқа хеш кеўил бөлмейсең сен» деп,
Ол мийимди тескен талай диңгирлеп.
Ал, енди қақпайлап мәжилис сайын,
Мени критикаға тутар удайы,
Хәзирги жасларды қоя бер сирә,
«Қыйт» етсең, жабысар дәрхал жағана.
Олар сескениўди, корқыўды билмес,
Бул баяғы мөмин әўладлар емес:
Сөзилсе сәл исте қамлық еткениң,
Булар кимлигиңе карамас сениң.
«Қәтеңди мойынла, былай исле» деп,
Бетиңе бажырайып турып алар тек.
О, сен билсең еди, периштем мениң,
«Критика» дегеннің не зат екенин.
Бурыштай терлетеди. Бундай бәлени –
Ата-бабамыз хеш көрмеген еди,
Бул жаңа туқымның бурышы ма деймен
Бирақ, Өтеповтан пәнт жемедим мен:
Бир ийни келгенде аттым-аў жардан ...

А р ы ў х а н

(шоршып тұсип)

Демек, сиз бе оны жумыстан шығарған?
Зорлық хәм дөхмет ғой бул көрер көзге,
Иске қайтып алың, буйыраман сизге.

(Дәрхал жөгилик рольге кирип)

Жоқ, әпиў етиңиз ... мениң тилегим:
Усы ашыўыңызды сизден тиледим.
Соны елестирип нетесиз енди,
Жас жигитлик қылып қызып кеткенди.
Жаманлық нийет жоқ ол жигитте ҳеш.
Критика, мен билсем зыян ис емес,
Ақыры, ол жайды дегиш кой алған,
«Әбдираман урлапты» деген сөз жалған.

Б е г д и я р
(таңланып)

Сонша жаның ашыр Әбдираманға?

А р ы ў х а н

Гүнасыз ҳеш жәбир бермең адамға.
Егер «мен» десеңиз, хәзирден баслап,
Сол жалған актти тез жыртып таслаң.
Солай етпесеңиз хәзир кетемен,
Басқан изиме де иңқар етемен.
Хадал болыў керек яр сүйиў ушын ...

Б е г д и я р

Қатты кетпе, сулыў. Сүйгенлигим шын.
Сен айтсаң жыртаман жүрегимди де.
Мә, окы актти, жырт өзин хәм де,

Мейли, жүрсин жасап бир масқарапаз.

А р ы ъ х а н
(актти жыртады)

Енди хызмет қылмас сизге бул қағаз.
Айыплай алмассыз сиз енди оны.

Б е г д и я р

Мейли, жетер енди. Қойыңшы соны.
Сен араға түстиң, кеширдим өзим,
Тилесем, еле де қуртаман көзин.

А р ы ъ х а н

Жоқ, курта алмассаң енди оны сен,
Хәм хәзирден баслап гүдер үз меннен!
Билдим кимлигинди ...

Б е г д и я р

Солайма еле.
Бойға шапшыдың ғой сен келе-келе.
Тоқта асқынлама, мәккар сулыұым.
Мен саған жаяйын тисимнің уұын:
Басқаша сөйлесемиз сиз бенен енди,
Олсыз танымассыз бәлки дәкеңди.
Сен, байдың сүйгилиги ...

А р ы ъ х а н

Жабыспа маған,
Байға барғаным жоқ өз аяғымнан.

Б е г д и я р

Вот, вот, усы сөзге қарыйдарман мен;
 Демек, жинаятлы бул ушын әкең;
 Қырық туұар есабынан жыйған дүньясын ..
 Екиншиден, байдың қайын атасы ...

А р ы ў х а н

Әкем қызын байға бергени ырас.
 Қалыңнан бир сыйыр көргени ырас.
 Бул корлықлы жолдан мыңлаған қызлар,
 Өтти өз басында болмай ықтыяр,
 Бирақ, мениң әкем бир қарны қалқып,
 Бир күн хәз көрген жоқ еркинше шалқып,
 Байдан азап тартты қайтама жаны,
 Байдың атасы емес, болды дийқаны.
 Ал, сен ше? Қәнекей, айтып бер маған,
 Неге қатнастың сен бай менен мудар?
 Қайда сен мүжиген сол қойдың басы,
 Қайда байдың берген тақыр паласы?
 Қайда ...

Б е г д и я р

Муздай тийер хәр айтқан сөзиң,
 Оҳо, ашылыпты ғой бул ғәплет көзиң,
 Бирақ, қалай соны дәлиллерсең сен?

А р ы ў х а н

Маңлайдағы атөшгирдин изинен ...

Бегдияр албырап маңлайын услайды.

Аха, шығып па еди еле есиңнен,
 Неге маңлайыңды усадың бирден?

Қалай, ҳақыйқатлық душшы ма екен?
 Ол тыртық өшпейди сыйпаған менен,
 Ол мәңги қалады маңлайыңызда.
 Енди жүре алмассаң сен арамызда,
 Хәй, сен қой терисин жамылған гәззап.

Б е г д и я р

Болды, хей саллақы, өш, аўзыңды жап!

А р ы ў х а н

Неге қалтырайды қолларың сонша?

Б е г д и я р

Билдим мен де сени, тикенли ғунша,
 Жулып кетермен-аў тамырын менен.

(Албырап, жалтаўлап.)

Арыўхан, әпиў ет ... абайсызда мен ...
 Онша шаплықпашы сен, қарындасым.
 Мен жаўың емеспен, олла ырасым.
 Елестире берме не болса соны.
 Нәлет болғыр байдың үйінде қонып,
 Мәс болғаным ырас ишкен соң арақ,
 Саямды салмадым ол ийтке бирақ ...
 Сабаңа түс қайтып, периштем, тыңла,
 Ағаң үлкен басын ийер алдыңда,
 Шын айтсам, «мақтадың» дейсен, сөгесең:
 Басқалар бир шуқыр, сен бир төбесең ...

А р ы ў х а н

Енди сол төбениң шығып басына,

Бир самаллап қалғың келген екен-дә.

Б е г д и я р

Жоқ, баўрында сол жасыл төбениң,
Өмир бойы қалғым келеди мениң ...

А р ы ў х а н

Хаял-қыз төбе еди бир гезде ғана,
Ким көринген шықты оның басына,
Бирақ та ендиги қызлардың бүгин
Айтайын төбеден өзгешелигин:
Төбеге мине алар қалеген адам,
Самаллар, гүл терер оның баўрынан,
Ал, қызлар - азат қус, услатпас енди.
Өзи келип гүлиңе қонбағаншелли.
Саған ең ақырғы буйрығым мениң:
«Ким басын усласа еки кемениң,
Суўға кетер» деген. Сен ғарры сағал,
Халыққа кимлигинди айтпасаң дәрхал,
Ертең өз теринди өз көзиң менен
Малақай базарында көре бергил сен.
Хош хәзирше енди, шириген түбир.
Және ушырасамыз иретинде бир ...

Б е г д и я р

(жолын тосып)

«Хаялдың, шашы узын, ақылы келте» деп,
Бабамыз дурыс айтқан. Қаншық, бийәдеп.
Саған көрсетермен ким екенимди.
Сендирип кетейин жақты күніңди.

А р ы ў х а н

Ол күн сен сыяқлы жарғанатларды
Күйдирип өлтиреді ...

Б е г д и я р
(*тисин қайрап*)

Хәссений, дарды
Безеп турар еди-аў бул сулыў денең ...
Жоқ, сендей нашардан пәнт жемеспен мен.
Мениң, де ең соңғы бұйрығым саған:
Мына бүлкілдеген ақ тамағыңнан
Бир аўыз сөз шықса ертең далаға,
Көк көйлегіндегі нағыслы жаға
Дардың жиби деп бил. Мына қолларым
Сол күни жумсайды билекте барын.
Хәй, сен азат қатын, жаўыз душпаным,
Мына маўзер сениң қай туўысқаның?
Үңирейген аўзына қарап ал дурыслап ...

А р ы ў х а н

Ах, сен, қанға жерик, алдамшы, гәззап ...
(*қорқып кетип, талып жығылады*).

Бесинши тараў

БИРИНШИ ГАСТРОЛЬ

1

Театр, театр, тилсимли айна,
Бир сырлы күш бар-аў сенде қалайда.
Сенде халық өмириниң қайнаўлары бар,
Руўхыма не керек, сенде бәри бар ...
Сондай сулыў жер бар таў арасында:
Мың көзден булақлар атлығып онда,

Шығар бурқасынлап астынан тастың,
 Соннан пайда болар бир асаў тасқын.
 Дәртиңе дәрман бар суўында оның,
 Жасыл ойпатлар бар бойында оның,
 Сол асаў тасқынды көрген едим бир,
 Сахнада тап сондай қайнайды өмир ...
 Пәренжесин жулған бир азат қыздай,
 Таң менен уласқан Шолпан жулдыздай,
 Азатлық таңында нурланып бирден,
 Бизиң туўған жерге келгенинде сен, -
 Сахна көрмеген халық қуўанып қатты,
 «Артист» деп телпегин аспанға атты ...
 Аўылда ең дәслепп ойын көргенде,
 Театрға хәўес артпаған кимде?
 Артистлер ол жерде сағынышлы мийман,
 Артист келди, демек, басланды байрам,
 Мақал бар «Той десе жумалар қуў бас»,
 Минип там басына сырнайшы, рас –
 Үрсе баламанды томпайтып уртын,
 Кешки аўқатын да умытып журтым, -
 Сансыз жолаўшыдай аққан базарға,
 Өрип қумырсакадай сокпак, гүзарда,
 Колхоз кеңсесиниң алдына кеште,
 Сайға қуйған суўдай толар бир пәсте.
 Сүүреттей сызылар қыз-келиншеклер,
 Соғар жигитлерде дүрс-дүрс жүреклер.
 Ғаррылар умытар ол күни жасын,
 Алып шөгирмесин, бузбай малдасын,
 Изсетке бөленип отырар төрде,
 Сабан калыңырақ төселген жерде,
 Көпке тәртип берип ғошшак дийқанлар,
 Тойда өз миннетин булжытпай ақлар.
 «Тынышлан, хай өңкей бақыраўық қарға!»
 Деп жекирнип жүрер жас балаларға.
 Байланған шомларда өршип жанар май,
 Сес тынар қулаққа урған танадай.

«Наўмир айтқыш» ортада бирден жарқ етер.
 Шаппат қырғауылдай дүрлигип кетер.
 Ал, соның изинше еситилер саз ...
 Тамашагөй достым, шыдай тур бираз,
 Хәзир басланады күткен ойының,
 Соңырақ айтарман тәрипин оның ...

Қандай қызық болды дейсең сол күни!
 Халықтың хошемети - теңиз толқыны.
 Ол гейде силтидей тынып турады,
 Гә толқынлап келип жарға урады.
 Гейде ишин тартып теңиз гүйилдеп,
 Турғандай «қәнекей, алыссаң кел» деп.
 Көзлер шоқ жұлдыздай төгер сәулесин,
 Толқын тербеткендей кеуил кемесин.
 Мине, кеме тоқтар келип жағысқа ...
 Журт қайтар үйине тарап тум-тусқа,
 Жүзлеген аўызда бир ғана сөз бар:
 «Артист, артист» десип таңлай қағысар.
 «Пай, дым қысқа болды-аў мына театр»,
 «Мәс-саған, таўықлар шақырып атыр»,
 «Ўай, заңғар, жаңағы кемпир бәле екен»,
 «Ол кемпир - Өтепов Әбдираман ғой».
 «Былтырғы ўәкил ме?», - «Аўа, аўа», -«Қой?»
 «Тап «Алпамыс» тағы мәстанның өзи,
 Кеңкилдеп күледі-аў мәшшийтип көзин».
 «Сол ғой ойынды да ашқан бағана».
 «Өзинде мол екен ақыл хәм сана».
 «Өзи шөпик екен мәлим пышықтай»,
 «Бенде емес екен сөзге де, пай-пай».
 «Нағыз қара жердің кемеси десеш».
 «Наймыт, куўқыл сөзге сүринбейди-аў ҳеш».
 «Ал, Әбекең, билсең, биз бенен дос-яр:
 ЧОН³³ да бирге хызмет еткенимиз бар,
 Өзи Қоңырат жақтан, соркөлли хожа,

---

³³ ЧОН – айрықша хызмет атқарыўшы әскерий бөлим.

Бир гезде хаткер де болған болысқа.
 Қолдан байлағанды тис пенен шешкендей,
 Мисли дигирманнан тири түскендей.
 ЧОН да жүрген гезде-ақ журт оны билди,
 Оның тарпыұынан үш бандит өлди.
 Бир жола екеұимиз тапсырық пенен
 Теңиз бетке кеттик. Сол гезде бирден,
 Үш баспашы шығып жолымызды кести,
 Бизден жол сорады, азлап сөйлести.
 Сөйткенше болған жоқ, «паңқ» етти мылтық –
 Әбдираман кетти ерден жылысып.
 «Байғус, өлди-аў» дедим артыма қарап,
 Салпылдап баратыр бөктериўдей тап.
 Мен айнала берип аттым биреұин ...»
 «Шылғый өтирик ғой тап усы жериң».
 «Сора Өтеповтан дым исенбесең».
 «Әй, оңбаған көсе, сөзди бөлме сен.
 Ал, сөйтип не болды?» - «Не болғаны бар?!
 Аттан ушып түсти, сөйтип бир заңғар.
 Тири қалған екеұи түсти-аў кейниме.
 Сонда Әбдираман сум екен бәле,
 Зәңгиге илинген өликтей аұып,
 Оқ қапталымыздан өтти бир шаұып.
 Оны «өлген» десип ойлады душпан,
 Бир ўакта «гүрп» етти мылтық жаңадан.
 Артыма қарасам, ийесиз бир ат
 Ылағып баратыр екен қаңырап.
 Бирақ үшіншиси туттырмай кетти ...».
 «Ал, мени анаў қыз гириптар етти.
 «Арыўхан» деп пе еди, ким деди атын?
 Япырмай, өнерин, сулыў-сымбатын
 Бердақ та тәриплеп бере алмас еди-аў».
 «Жүрсеңши, уйқыдан бос қалдық ғой, хаў.
 Сонша жутынасаң Ғәриб ашықтай,
 Қатының еситсе ғой боласаң оқтай».
 «Келгели қорылдап уйықлап ақырда,

«Ойын көрдим» дейди-аў усы пақыр да ...
 «Өтирик сөйлемесе буның өлгени».
 «Шырағым-аў, өзим ғой оятқан сени ...».
 Журт усылай тарқасар үйли-үйине.
 Енди мени тыңла, оқыұшым, қәне.

2

Басына көтерип жолды, шаңлақты,
 «Ойын келди» десип балалар шапты.
 Арбада дәп қағып, шертип баламан,
 Келди жуўдырласқан кеўилли кәрўан.
 Жигитлер қуўанысып қарсы жуўырды,
 Хаяллар есиктен сығалап турды.

Х а я л

Бетим-аў, булар ким, масқарапаз ба?
 Ойнап киятыр ғой биреўи сазға.

К е м п и р

Келиншек түсирген биреўлер шығар ...

М о л л а

Бул нағыз ахирдың нышаны - тәжжал ...

Д и й қ а н

Моллеке, қапылтпаң, «тәжжал дегенің
 Ешкіге усар» деп айтқансаң өзиң.
 Оның хәр түгинде қоңыраўы болар ...

М о л л а

Анаў алтақтада отырған қызлар
 Нағыз ешкилер ғой қарасаң аңлап.
 Арбаның үстінде бәри шошаңлап,
 Бақырысып киятыр. Сақлайгөр аллам,
 Қоңыраўлар даўысы еситилер маған ...

Ә й т е н   г е ш ш е

Тақсыр, тәжжал болса, астапуралла,
 Кәлийма-шаадат қайтарың онда.

Ҳ а я л

Өйбей, алтақтада отырған шетте
 Жездейдің қызы ғой оқыўға кеткен.

Ж и г и т

Яша, ким екенин мен енди билдим:
 Булар артистлери екен Төрткүлдің.
 Өнекей, Арыўхан түсти арбадан,
 Балалар шуўласып жуўырды оған.
 Базарлық берип атыр бәрине бирден.
 Неге собырайып турман бунда мен?!

(Жигит жуўырып кетеди).

Б а л а л а р

Арыўхан!

Ж и г и т

Арыўхан ...

Ҳ а я л

Жийен қыз, баўырым.

А р ы ў х а н

Кише, кише жаным, туўған аўылым,
Сизди сағындым ғой. Саў жүрме дайым?
Мә, саған бир шаршы сыйлық қылайын.
Бизиң ғарры саў ма, уйде ме хәзир?
Бийшара әкемди көрейинши бир ...

А р ы ў х а н
(уийинде)

Аға, келдим мине.

Ә к е с и

Гүлим, Арыўхан.
Кел, сүйип алайын ақ маңлайыңнан.
Ух, ортам толысқан сыяқлы енди,
Шүкир, - умытпапсаң ғарры әкенди.
Зорға көрип турман онлаған айда,
Үйде боласаң ғой енди қалай да?

Қ ы з ы

Аға, мен артистпен!...

Ә к е с и

Ол не, шырағым?

Қ ы з ы

Артист, ол - ойыншы...

Ол - мениң бағым.

Ә к е с и

Балалығың қалмапты-аў, қызым, ха-ха-ха ...
Саған жумыс-пумыс табылмады ма?
Хе-хе, мейли енди ... ойыншы болсаң,
Ендиги жағында үйде ойнарсаң.

К ы з ы

Аға, артист болыў жумыс ғой ол да,
Ойын көрсетемиз қала, аўылда ...

Ә к е с и

Ойын? ... Ха-ха-ха-ха ... ўай, Арыўхан-ай,
Күлкіге батырып тасладың-аў, пай.
Анаң пақыр сени көп еркелетти ...

Қ ы з ы

Аға, қызыңа бир түсинсең нетти!
Егер исенбесең өзиң бил, мейли.
Мен сениң кеўлиңе тийгим келмейди.
Биз ойын қоямыз кеште бул жерде,
Сонда исенерсең, барсаң, егерде ...

3

«Таң нуры» колхозы дүзилген ақшам
Ойын даўам етти бозарғанша таң.
Сахна еки талдың арасы болды,
Перде - қалың жапырақ панасы болды.
Кийимлер жыйналды колхозшылардан ...
Желди шабандоздай тамырларда қан.

Күлки, қол шаппатлаў, шаўқым қыйғырық,
 Бул түни уйқыға бермеди ырық
 Хеш бир бақсы, жыраў, хеш бир сазенде
 Бул түнди көрмеген өз өмиринде.
 Гегирдек созылар, қырылдар тамақ:
 «Ўа-ха-ха», «Ўай, саў бол», «Ха, деймен», «Ўақ-ўақ».
 «Хаў, мынаў Жәлеке бай ғой, шырағым».
 «Ха, нәлет болғырдың айырсаң жағын».
 «Айнымаған өзи, ўай, ғарры шайтан».

Б а й
(сахнада)

Хай, катын, мәсимди тарт деймен саған!

Т о қ а л

Тақсыр, рәхим қылың, сабамаң енди,
 Өйтип қан жылатпаң жас жүрегимди.

Б а й

Ўай, ақмақ, ҳаялда не қылған жүрек?!
 Сүйиў, жумсаў, сабаў - ҳаял ушын тек.
 «Рәхим қыл» деп мына қамшыға жалын,
 Маған айдай анық сениң қыялың:
 Хәзир бақ тайып тур мениң басымнан,
 Ал, сен пайдаланғың келеди соннан.
 Сол муғаллим менен қашқың келеди.
 Мениң бар сырымды ашқың келеди.
 Жоқ, тегин кетпеймен, менде де жан бар,
 Ешки де өлерде тыпырлап қалар.
 Мен сол муғаллимнің қанын ишемен,
 Оны өширип болып өзим өшемен ...

(Сабайды, кетеди. Муғаллим киреди).

А р ы ў х а н

Сени өлтиреді, қаш хәзир, Қалмен...

М у ғ а л л и м

Сени қутқарыўға жетистим, ал мен,
Жүр хәзир кетейик бул жерден ...

А р ы ў х а н

Қайда?

М у ғ а л л и м

Төрткүлде ашылған жаңа оқыўға.
Тоқалы емессең сен енди байдың,
Сен азат хаялсаң жолларың айдын.
Бай жаңа усланды, сынды қамшысы,
Ол енди бола алмас журт хәмиршиси ...
Қәне, тур орныңнан, қолыңды узат,
Қарақалпақ қызы, енди сен азат.

Ә й т е н   г е ш ш е

(тамашагөйлер арасында отырып, сыбырланып)

Масқаралап атыр мениң әкемди,
Моллеке, не қылсам екен мен енди?
Тирилей сойды ғой мына Арыўхан.
Бизден безгениң бе, о заман, заман!
Әкемнен көп иззет көрдің ғой, тақсыр,
Дузын ақласаңшы ебин таўып бир ...

М о л л а

(журтқа еситтирип)

Өдепсиз Арыўхан, намәхрам қатын,
 Журтқа тийер сениң көп қасапатың.
 Егер бул қыздың мен әкеси болсам,
 Шылбыр есер едим бурымларынан.
 «Яр» деп қышқырады-аў көптің алдында.
 Ал, әкеси отыр «былш» етпей бунда.
 Көрмедим буныңдай арсыз әкени ...

Д и й қ а н

Тақсыр, ким шақырған бул жерге сени?

4

Сонда қыз әкеси қутырды бирден,
 Ырғыды сахнаға анадай жерден.
 Журттың тәўеллесин тыңламады ол,
 Жигиттің алқымына бара салды қол.
 «Бай» жуўырып келди. Тәп берди «байға»,
 «Хаў, Жәлеке сүлик, жүр едиң қайда?
 Сени жер аўдарып жибердик десек,
 Бунда екенсең ғой көргенсиз ешек».
 Деп ол асылғанда «бай» сақалына,
 Бир қысым жүн ерип шықты қолына.
 Қашты сақалсыз «бай», - қашты ол Айман.
 Дуў күлки. Бирақ, қыз әкеси ҳайран.
 Жуўырыш келди «кемпир». Ал, қыз әкеси
 «Кемпирге» тәп берди жоғалтып есин.
 Минекей ақ жаўлық иликти қолға,
 Турды Әбдираман кемпир орнында.
 Дуйым журт күлкиден силеси қатып,
 Кими ишин ушлап, кимиси жатып,
 Сылқ-сылқ күлип атыр. Ал, қыз әкеси
 Ҳасла тыңламады журт тәўеллесин.
 Беккем тутып қызын ақ билегинен,

Халықты қақ айырып сүйреді бірден.
 Жараған түйедей бурқырады ол,
 Адамхор ат яңлы умтылады ол,
 Алдынан келгенге сермеди таяқ,
 Арттан келгенлерге жумсады аяқ.
 Жақынлай алмады оған хеш адам,
 Қызын алып кетті, сөйтіп сахнадан.
 Арыұхан, Арыұхан, жаным Арыұхан,
 Өкең азап берді-аў сол түни саған.
 Асты керегеге шашыңнан сени,
 Даўысын елжиретті сонда хәммени.
 Жоқ, бундай хорлыққа хеш төзип болмас,
 Хай, алданған әке, есигінди аш,
 Босат Арыұханды, босат қызыңды!
 «Дослар, қайдасызлар! Ыай, қолым сынды»,
 Деп иште бакырды Арыұхан сонда,
 Адамлар топланды есик алдында.
 «Үй-жайдың қапысын бузыңлар тезден» -
 Деди Әбдираман буйырып бірден,
 Аўыл жигитлери, ойыншы жаслар,
 Есикти қыйратып таслады дәрхал.
 Айман ишке кирди хәммеден бурын,
 Сезді қыз әкеси бул истиң түрин.
 Арқа беріп турып жақлаў ағашқа,
 Айманды абайсыз қондырды басқа,
 Айман қулап түсті. Жұрт гүўлеп кирди ...
 (Сөйтіп, актрисам көп азап көрді).

5

Сондай азаптар да бирақ, Арыұхан,
 Қайтара алмады туўра жолыңнан.
 Себеби, жан-тәнің, руўхың менен
 Бул гөззал өнерди сүйген едиң сен.
 Сонлықтан, аўылыңды, әкенди таслап,
 Туўған үйден безип, көзиңди жаслап,

Хәм қызык, хәм азап берген сол түнде,
 Кеттиң сен кеўилли кәрўан ишинде.
 Нәлетий ескилик салттан, молладан
 Алданған әкенди аяп, Арыўхан,
 Жолда жылағаның бар ма есинде?
 Сондай зор гүресли өмир бар сенде.

Алтыншы тараў БИЙМАЗА ТҮН

1

Булт та жоқ, ай да жоқ, жұлдызлар тек те
 Алмас қыйқымындай шағыраяр көкте.
 Тек те тентирейди ызғырық самал,
 Жапырлып, гүйилдеп жулқынады тал;
 Жулқынар ушқысы келгендей жерден,
 Кублаға сап тартқан қуслар изинен;
 Жулқынар байлаўда турған асаўдай,
 Толқындай лепирип, түнерер таўдай.
 О, сен мунарланған қалың қара тал,
 Неге жулқынасаң түксийип қатал?
 Самал «уйықлама!» деп хұким етти ме,
 Бир тынышсыз хабар алып өтти ме?
 Я сен аңлайсаң ба, айтшы сен маған,
 Еки күш айқасын бул жерде қызған?
 Я анаў кишкене ғана адамның
 Түсиндиң бе үлкен жүрегін, жанын?
 Ол киятыр жалғыз, көкирегі ашық,
 Келер мәс адамдай теңселе басып.
 Қойыў буйра шашы уйытқыса қандай,
 Кеўли де тынымсыз уйытқыйды сондай.
 Келер Әбдираман бағ арасынан,
 Ушқын ушар зуўлап папиросынан.
 Биримлеп сөнбекте сансыз айналар,
 Дастыққа бас қойған шаўқымлы қала,

Ғаўырлы пәсейип шайханалардан,
Бағда хәм көшеде кемейди адам:
Кешеўиллеп калған бир файтон арба
Тасырлап баратыр бағдың алдында.
Биреў кесип өтти жолды сол ўақта,
Өсте қәдем таслап бетледі бағқа.

Мейли, болсадағы хәзир биймезгил.
Арыўхан, жат ойдан, гүманнан безгил,
Асық, ярым жолда сен өйтип тынба,
Күтер дос жүрегі сени алдында.
Әжайып адам ғой дос-яр дегениң,
Талсаң жеңиллетер жүгинди сениң,
Бирақ, ол шаршаса сен де көмеклес,
Дос - досқа мәдеткар хәм де ақыл-ес.
Жанын аямайды ҳақыйқат дослар,
Дослық өнериңе күшинди қос, бар.
Бар сен, бөлис достың кеўлинде барын,
Мейли болсын яки болмасын ярың.
Көрдиң бе, бийхуштай сүйенип талға,
Достың сенсиреп тур телмирип жолға.
Әне, ол да сениң көрди қараңды,
Келер қарсы алғандай сәўлели таңды ...

А р ы ў х а н

Биймезгил шақырған таўықты жулар,
Түнде менлик қандай жумысыңыз бар?
Неге тыныш уйқы бермейсең журтқа?

Ә б д и р а м а н

Әлле кимше сөйлеп диңкемди қуртпа.
Даўысың таныс, Бирақ сөзлериң бөтен.
Шақыртқаным ушын сөкпе мени сен.
Анаў скамейкаға жүр, отырайық.

Дослар сыр айтысса, бул емес айып ...
 Билсең еди мениң бойымды бүгин
 Хәм қайғы, хәм шадлық бийлегенлигин.
 Кууаныш хәм қайғы сыйыспас бирге.
 Екеуі бир жерде турса егерде,
 Олар төбелесер ишинде дәрхал,
 Ондайда досларды излемек дәркар ...
 Айтар кууанышым саған, Арыўхан,
 Кеше Қаратаўдан усланды душпан ...

А р ы ў х а н

Ақыры усланды ма Бегдияр залым?

Ә б д и р а м а н

Сени урламақшы болып Бегдияр,
 Төрткүлге келипти бир неше сапар.
 Ал, биз гастрольден қайтқанда жолда
 Бизди түсирмекши болыпты қолға
 Бирақ, есинде ме, сонда бир дийқан
 «Түнге қарай жүрмең, жолда бар душпан»
 Деп бизге айтқаны Қоңырат қасында?
 Бегдияр екен-аў аңлыған сонда.
 Ыақтында танымай қалғанман, әттең,
 «Қайда көрдим?» десем, ол жаўыз бенен –
 Дүгискен екенбиз теңиз бойында:
 Ислеп жүрген едим ол гезде ЧОН да,
 Бир күни қыстаўлы тапсырық пенен
 Кеттик екеў болып. Жолымызды бирден
 Тоғай қапталында тосты үш атлы,
 Тақымда бесатар, жүриси патлы,
 Биз айкастық. Маған оқ тийди қолдан.
 Бир баспашы сонда қутылды аман,
 Сол қашқын, ойласам, Бегдияр екен ...

А р ы ў х а н

Демек, ол қашшаннан бери-ақ бар екен?
Туҳ, жаўыз гезенде ...

Ә б д и р а м а н

Ондайлар және
Бизиң арамызда жоқ емес еле.
Бул гүрес дойнағы таплап хордасын,
Женишкенде бөдхасыл әждардың басын,
Тепкиден жығылған гейбиреўлери
Шөптиң арасынан жылжыды бери
Хәм дәрхал айланды хәсем таўысқа,
Пәри тамылжыған бийхазар қусқа;
Егер оңашада жолықсаң оған,
Таўыстың кебинен дем шегер жылан ...
Бүгин мени де сол сур жылан шақты,
Жүректеги қаным жас болып ақты.
Мениң қыяметлик ағам бар еди,
Ол - өзбек ушырған мәрт суңқар еди.
Оты жүрегінде, қуралы қолда,
Қайда саўаш қызса, ол жүрди сонда.
Өзи мысал қуйын, анасы - боран,
Өтти уйытқып шаўып бул жағалардан.
Ол ерте оянған бир инсан еди.
Халықтың жүрегинен тамшы қан еди,
Халықлар бахыты ушын от ашылғанда,
Бир күш пайда болды сол тамшы қанда,
Хәм ол найзағайдай жалт етип бирден,
Түсти жаў үстине күтпеген жерден ...

А р ы ў х а н
(шоршып)

Хәмза ма өлген?

Қандай қара хабар тыңлап турман мен.
Бул бир үлкен саўаш дәўири екен,
Енди тереңирек пәмлемектемен.

Ә б д и р а м а н

Ең үлкен драма билсең бул сондай,
Тарийх сахнасында мәңги қалғандай,
Өмир өзи жазған бул драманың
Сүйикли геройысаң сендағы, жаным,
Сен атқарған роль - ерликтің жолы,
Шадлық, кыйынлық хәм гүреске толы,
Рахмет, Арыўхан, сен усы жолда,
Өз қатарларыңнан келесең алда.

А р ы ў х а н

Шақырған екенсең-дә бир мақтаў ушын

Ә б д и р а м а н

Шынында да, жоқ еди сенлик жумысым,
Билмеймен не ушын шақыртқанымды ...
Мениң асаў аттай жүрек-жанымды
Қандай бир күшли қол ушлап жылаўдан,
Мудам бурады да турады саған.

А р ы ў х а н

Ат - зейинли хайўан, таныр өз жолын,
Күшлеп бурған менен жылаўын оның,
Мейили соқпаса не пайдасы бар?
Бәри-бир айланып қазығын табар ...

Ә б д и р а м а н

Аўа, жүрек ҳәмири өз жолын табар,
Оның буйрығыңан күшлирек не бар?
Буйырап ол маған ...

А р ы ў х а н

Сүй, деп, басқаны ...
Қандай шым-шытырық адамның жаны.
Сыртлай қарап көрсең, бир аңсат жумбақ,
Ойласаң, - шешиўи барар қыйынлап.
Жүрек ҳәмири емес, билсең шынында,
Сени сезим айдап әкелген бунда.
Мени де сол сөзим жетелеп-келген.
Өйтпесе, не ушын Жумагүлди сен
Умытып, бул жерде турсаң биз бенен?
Не жазығы болды оның бизлерге?
Есиктен кире салып, таласып төрге,
Оған «шық» демеклик қандай ҳақым бар?
Әне, «ҳақың жоқ» деп жулдызлар ымлар.
Тереклер бас шайқап «ҳақың жоқ» десер,
Самал «ҳақың жоқ» деп гүїлдеп есер.
Демек, бир ғана жол ...

Ө б д и р а м а н

Сабыр ет, сулыў.
Ойым жоқ биреўге қыянет қылыў,
Мүмкин, көп ийримли ышқы ағысы
Ескекшиси әззи қайықтай қысып,
Бизди бурған шығар екинши жолға, -
Ағысты айыплап болар ма сонда?
Сениң муҳаббетің - сол күшли ағыс
Мени айдап келди өз еркимнен тыс ...
Арыўхан, қымбатлым, исен сөзиме,
Шөп салып бола ма ярдың көзине,
Ол мени сүйеди, мен оны сүйдим.

«Сүйсең ышқы отында күй» деди, күйдим,
 Бирақ, ықтыярың қалай түсинсең,
 Мәңги жүрегимде сақланасаң сен.
 Мен - көзсиз гүбелек, сен - жарық шамсаң,
 Сен мениң қол жетпес Жульеттамсаң.
 Биз мәңги дос болып қаламыз енди,
 Әкел, әрманлы дос, ақ билегинди.
 Қалыс қолларыңнан сүйейин, жаным,
 Алдыңда басымды ийейин, жаным ...

2

О сен, шын мухаббет - жүрек хәмири,
 Дәрья қусап тассаң күшиңе кирип,
 Бир қыйқым шөп яңлы айналдырып сен,
 Ығызып әкетесең адамды бирден.
 Сондай жүреклер бар дүньяда, бирақ,
 Күши ағыстан да көп зыятырақ.
 Олар сүйеғойса, хүкими хөктем,
 Олар күйеғойса, шыдамы беккем,
 Өз қанасын кернеп тасқан гезинде,
 Мықлы ақыл менен тежеп сөзимди,
 Оны қайта қуяр өз арнасына ...

Арыұхан жуұырды бағ арасында.
 Мине, аяқ сести адасты оннан.
 Бирақ, жалғыз даұыс тентиреп мудам,
 Оны излер еди биймаза түнде,
 Лекин, жуұап қатпас-сүйиклим енди.
 Тек үнсиз қашады өртенген жүрек,
 (Бундайда өзинди берик тутпақ керек).
 Және аяқ даұысы шықты арқадан,
 Енди үндемеўге жетпеди шыдам ...

А р ы ў х а н

Питти, питти енди бул комедия,
 Өбеке, қал енди, қал, мени ая.

А й м а н

Ол калды, Бирақ мен ...

А р ы ў х а н
(қорқып кетеди)

Сенбисең, Айман?
 Жамғырға тутылдым, қашып тамшыдан ...

А й м а н

Терек тасасында қыйнап жанымды,
 Неге жасырайын анлығанымды.
 Бәрин еситтим хәм көрдим сығалап,
 Мен ушын жаңалық емес бул, Бирақ ...

А р ы ў х а н

Бул - дым уятсызлық, жигитим, билсең!

А й м а н

Билемен, сен сондай тәкаббир гүлсең,
 Қайда бұлбил болса, саған интизар,
 Бирақ, мениң дослық бир кеңесим бар:
 Еситтің бе, еле излеп жүр сени ...

А р ы ў х а н

Айман, тоқтат енди бос әңгимени!

А й м а н

Баспашыға қарсы урысып жүргенде,
 Әбекең боранда қалған бир түнде,
 Суұйққа тоңлаған, әбден жаўраған.
 Енди соннан берли, мен айтсам саған,
 Оның тынышы жоқ ... сыр бермес бирақ,
 Оған айырықша абайлап қарап,
 Ғамхорлық етиўимиз керек биз мудам,
 Дүньяға көп келмес олардай адам ...

А р ы ў х а н

Сениң ҳәр сөзиңнен дослық сүўрети
 Көринип турғандай жүз жилўа етип ...
 Бирақ, уят нәрсе кисини аңлыў ...
 Мейли, аңлы, мейли излеримди қуў,
 Бәри-бир ... Қал енди, өз жөниңе бар.

А й м а н

Аўа, ғаз ашыўын тырнадан алар ...
 Мейли, мен қаламан. Бирақ, бирақ сен ...

Арыўхан «Айман» деп шақырды бирден.
 Бирақ, ол жоқ еди. Тек уйытқып самал,
 Гүўлеп жулқынады қалың қара тал.
 Тек пахта заводы жарқырап шетте,
 Скрипка сыңсыйды жатақжай бетте.

Жетинши тараў

ЖЫЛ ҚУСЛАРЫ АҒЫЛАР ТЫНБАЙ ...

Ийне шаншар орын жоқ еди бунда,
 Турды сыймағанлар клуб аўзында,
 Қызыл сәтийин жапқан столда көзлер,
 Жаңлар түрли даўыс, түрлише сөзлер.
 Қанша тығылса да, адамлар қойдай –
 Қағысып, сыйысты тар болса да жай.
 Журт силтидей тынып кулақ түреді.
 Тек те шешен даўысы хұким сүреді.
 Сөйлер Әбдираман дәрьядай тасып,
 Аўзынан сөз емес, мисли дүр шашып:
 «Бүгин қарақалпақ театрының,
 Биз тойлап отырмыз ашылыў күнин.
 Бурын әрман етсек, бүгин көрди көз,
 Театр! Бул қандай құдиретли сөз!
 Бул сөз еле бизиң турмысымызға
 Сиңисип, қан менен қарысар, сонда, -
 Сонда салтанатлы гүлгин сарайдың,
 Гөззал халық өнери тиклеген жайдың
 Беккем тырнағына қарап ойланып,
 Бахалағыш халқым жазбастан танып,
 Мийримли қол менен сыйпап тырнақты,
 Еске алар биз өткен аўыр соқпақты ...
 «Таң нуры» - жаңа өмир жаршысы болды,
 Көпке жәрдемлесті көриўге жолды ...
 Бул нур түпкирлерге шашып сәўлесин.
 Қуўатлап халықтың әдил гүресин,
 Инсанды үйретип ийгилик ойға,
 Жаңа өмир көркин сиңдирер бойға ...»
 «Әбекең саў болсын, ур шапалақты»,
 «Ал, мынаў ким екен жасыл қалпақлы?»
 «Жазыўшы Бегимов сөйлейди" дей ме?»
 «Сөз техникумның муғаллимине» ...

Әне, президиумнан турды Арыўхан.
 «Сахнамыздың гүли жасасын аман»

Деген хошеметлер астында күлип,
Халықтың ортасында турды ол келип ...

А р ы ў х а н

Күни кеше қызлар гүңликте жасап,
Мисли Өмирзая жуддызға усап,
Жанбай атырып-ақ сөниўши едик,
Тисти-тиске қойып көниўши едик.
Нан орнына жедик қайғы алмасын,
Суў орнына иштик көзимиздің жасын,
Ошақ басы бизиң Ыатанымыз болды,
Суўдың соқпағынан басқа ҳеш жолды
Бизлер ҳеш ўақытта биле алған жоқпыз,
Еркинше сыңғырлап күле алған жоқпыз.
Енди ески өмирдің жулдызы батты.
Енди ығбал таңы биз ушын атты.
Енди хызметинде мәңги турыўға,
Мен тәжим етемен, халқым, алдында ...

Соннан аржағында не ислегенин
Еске түсире алмас сүйиклим мениң.
Тек оның есинде: тәжим еткени.
Бир күдиретли тасқын гүрлеп кеткени;
Халықтың қақ айрылып жол бергенлери;
Айманға бир ымлап «жүр» деген жери
Хәм күлип, ентигип, қарамай журтқа,
Айман менен бирге шыққаны сыртқа.

2

Сахнада көринген минсиз сулыўдай,
Көкте жүзип барар шала толған ай,
Жипек орамалы желбиреп сәўир,
Билмедим, шөплерге не сыбырлап жүр,
Гүўлеп гә елпилдеп, тынбай желеди,

Әтираптан бәхәр ийиси келеди.
 Келеди Арыұхан, көзде қуұаныш,
 Қайтқан ғазлар даўысы еситилер алыс.
 «Хей, кубладан келген соналы ғазлар,
 Айтың, шын ба усы мендеги ығбал?»
 «Ығбалың бар» десип ғазлар ғаңқылдар.

А р ы ў х а н

Айман, айтшы, шын ба мениң ығбалым?

А й м а н

Сен өзін ығбалсаң, түсинсең, жаным.

А р ы ў х а н

Анаў айға қара, қандай такаббир,
 Жүзінде сәўлеси етеди дир-дир ...

А й м а н

Қәне? Көрмей турман сеннен басқа ай ..

А р ы ў х а н

Шайырлығың тutyп турыпты-аў, пай-пай.
 Қәне, бас аяқты, жетейик тезирек,
 Билсем, әкем тегин келмеўи керек,
 Сағынып келдимекен қызын ырастан?
 Ямаса ... жоқ, бирге кетпеспен хаслан.
 Әне, ол өзи де киятыр бунда,
 Байғус күте-күте шаршағанды да.
 Аға, берман бурыл. Күттің бе узақ?
 Хәзир жыйналыстан шыққаным сорап ...

Ә к е с и

Мен исенбей турман, қызым, көзиме,
Сен сол Арыұханның ырас өзи ме,
Я әрұағымысаң? Ба ... ба ... баұырым ...
Сени «өлди» десип отыр аұылың,
Мә, мына газетти оқып көр өзин,
Түсиндир хәм оның мына бир сөзин.

А й м а н

(ай жақтысына тутып оқыйды)

«... Сонда актер өзін умытыұы керек,
Соқсын геұдесинде басқа бир жүрек,
Арыұхан ойнарда қыздың өлимин,
Хәтте алмағандай ишине демин,
Шынтлап өлип қалды» ...

А р ы ұ х а н

Ха-ха-ха, қызық.
Ким оқып берсе де айтқан ғой бузып,
Сөйтпесе келмес едің. Жүр кеттик, аға,
«Тирилген» қызыңнан бир тилек саған
Маған урыспайсаң ба жаңалық айтсам?

Ә к е с и

Урыспайман, «нәмәрт» де ұәдемнен қайтсам.

А р ы ұ х а н

Аға, өз еркимше, ойласпай саған,
Турмысқа шығып қойдым ...

Айман селк етеди,

Ә к е с и

Қуұанышлыман.

Бирақ, кимге шықтың?

А р ы ў х а н

Мына жигитке.

Аға, бул исимди сен айып етпе?

А й м а н

(таңланып, албырап)

Жоқ, жоқ, бизлер еле ...

А р ы ў х а н

... той берген жоқпыз,

Сениң келиўинди күткен едик биз.

Үйди әкел енди көширип тезден,

Қартаяр гезинде жалғыз болма сен ...

А й м а н

(қуұанып)

Алақанымызда сақлаймыз сизди.

Ә к е с и

Қалайша ол жерде аўылымызды

Таслап, мен қалаға көшип келемен?

Күшим бар, тәндарман, қызым, еле мен.

Үйден шыққан едим қашарды сатып,

Мә, ал, тойға жумсаң енди уқшатып.

Қоса қарығайсыз, өнiп-өскейсиз,

Жаңа турмыс палын бирге ишкейсиз,
Қайда жүрсеңіз де болғайсыз аман!

3

Ата, қыз хәм күйеу баратыр қатар,
Ай нурына шөмип айдын жол жатар.
Келер кәрұанлары жыл қусларының,
Тек жалғыз мақсети бардай бәриниң:
Арыұхан гөззалдың туұған жерине,
Таза бәхәр келген мениң елиме,
Олар асыққандай жетиўге мудам.
«Сөнбес ығбалың бар сениң, Арыұхан»
Деп баратырғандай олар қыйқыұлап,
Кәрұан-кәрұан болып өтеди зуұлап ...

Оқыұшым, рахмет, сен көрме айып.
Шаршаған шығарсаң, кел хошласайық?
Тилеп сүйиклиме қайырлы кәдем,
Сүйип Әбекеңнің ышқысы менен,
Мен де усы жерде қалғым келеди,
Тоқтап азырақ дем алғым келеди, -
Тынығып, және жолға түсиұим ушын,
Жыл қусындай узақ ушыұым ушын.
1956 - 1958-жыллар, Нөкис

М А З М У Н Ы

Миннетдаршылық
Халық жүрегиниң терең тамырлары И.Ғафуров

ЖАҢА ҚОСЫҚЛАРДАН

Жаңа әсирге
Түрк улусына
Президент

Ким бар, бизиң жақтың хаялларындай
 Аралға
 Сахра бүлбилине
 Сүмелек қайнатқан жеңгейге
 Орның бәрха төрде болды, ақсақал
 Бу дүнья
 Таллар жапырақ төкти, урықлар қуўрап
 Болмас
 Шырайға енер
 Сүймегенге сәлем жокдур
 Ашықлардың кеўли дәртли
 Жанан енер түслерине
 «Еркин базар»
 Ыа денсаўлық, денсаўлық
 Әскербай алпыс жасында

«БАХЫТ ЛИРИКАСЫ» китабынан
1955

Уллы қытай мақалы
 Диплом алған достыма
 Кавказ
 Лермонтов турған үйде

«КҮНШЫҒЫС ЖОЛАҰШЫСЫНА» китабынан
1959

Қара тал
 Күншығыс жолаўшысына
 Шөгирме
 Қобыз
 Өзбек сазы
 Кегейли
 Қурық
 Мухаллес
 Қой, даңқпараз болыўдан уял

Монтер бала сым тартып келди
 Шынтлап сүйген кеуил хаслан айнымас
 Әнар гүлледі
 Сулыұ екен Алма атаның қызлары
 Ақтас романтикасы
 Магнолия
 Арашан

«ОЙЛАР» кітабынан
1960

Тасқын болып ағып өт
 Туңғыш мухаббат қосықтары
 Әмиўге
 Сағыныў
 Еркін өзек (тымсал)

«ЖЕТИ АСЫРЫМ» кітабынан
1962

Орденли халқыма
 Экспромтлар
 Романс
 Украина, жүрегімдесең!
 Днепр бойындағы емен
 Крещатик каштанлары
 Аббаз шайырға Украинадан хат

«ДАЛА ӘРМАНЛАРЫ» кітабынан
1966

Таллы жағыстағы еске түсириўлер
 Сексеўил
 Алтын дәрьялық самалына
 Ыатан
 Өзбекстан

Мениң жигит ұақтым, сениң қыз ұақтың
 Қырғауыл
 Садық шайырға
 Армения
 Хосе Мартиге
 Өмирбек лаққы

**«ЗАМАН АҒЫМЫ» кітабынан
 1968**

Туўған жер
 Бердаққа
 Бес төбениң таўларында
 Эпиграммалар

**«КЕҰИЛ КЕҰИЛДЕН СУҰ ИШЕР» кітабынан
 1971**

Халық сөзлери
 Ана тилиме
 Кешки иңирде урықлықтан
 Саллана-долана барар бир жанан
 Ана
 Нәресте
 Нервалар
 Ұәсият
 Пошша торғайдың өлими
 Наўайыға
 Жигиттиң соныңдай бир досты болсын
 Бала емизип отырған ҳаялға
 Қызың гөззал болсын, шайыра болсын
 Скульптор болғанда мен
 Кеўил кеўилден суў ишер
 Қазақдәрья
 Тоқайға

Аббаз бенсн хошласыў
 Бүлбил тойына
 Тынбай жамғыр жаўар Пярну жолында
 Мақтымқулының жолына
 Хош келдиң түркменим, сапа келипсең!
 Қырғызларға
 Эпиграммалар
 Биринши муғаллимге

**«ЙОШ» кітабынан
 1977**

Пошша торғайға
 Әмиў жағасында жайнап турарсаң
 Рабочий инсан.
 Қарақалпақты көп мақтама көзимше
 Мениң үйим
 «Бес қонақ»
 Ташкентли шайыр досларыма
 Гесирткениң көзлери
 Айт сен Әжинияздың қосықларынан!
 Халқабадтан қанша адам келмеди
 Бир гезлери Бердақ жүрген жерлерде
 Ағартыўдың жыл қусларына
 Туўысқанлық
 Әмиўди атлаған жолларың сениң
 Шаян
 Шайыр (М.Ю. Лермонтовқа)
 Әжинияздың монологи
 Билим булағы
 Хорезмге
 Бир адамды бир адам
 Ақ алтынлы елдиң ақсақаллары
 Қәлемлес досларыма
 Бизиң аўылдың қызына
 Көл бойында

Венеранын скульптурасына
 Гедсийлик
 Марапат уйығы
 Даңқ арбасы
 Ғаррылар
 Құлпытастағы жазыулар
 Атлар
 Несибен ақ болсын қысқы даладай
 Аяз қала
 Пазналар
 Мен Абайды ядқа билген халықпан
 Көкше тау
 Санат
 Соң көлде
 Аларша
 Қырғыз ГАИ Еркінге честь береді
 Заманынан кеш туылған адамлар

«ДӘҰИР САМАЛЛАРЫ» кітабынан
1982

Болмаса
 Тилек
 Ат зәңгиси зыңылдар
 Сен дегенде
 Излениу
 Өмір вексельлери
 Поезд емес, елдің дәулеті келді
 Ауыл, ауыл
 Келдім (Сулайман Рустамға)
 Булақ (Сырбай Мәуленовка)
 Сабантойда
 Бир сыншыға
 Қыйын хәм аңсат
 Ғазлардың қанатында
 Үйіңнің артындағы шоқ кендірлікте

Қыз дәураны атлы алтын тахтыңнан
 Пазыйлет
 Кеуіл аспаныңда жұлдызлар сөник
 Орфейге
 Ядыма түсти

**«АЛАСАТЛЫ ДҮНЬЯ БУЛ» кітабынан
 1987**

Шөлдің ийсін алса турмас
 Жол самалы
 Сәўбетлі ақшам
 Тәжірийбе тамшылары
 Төртліклер
 Ұатан
 Исеним
 Мен қалада оқығанда
 Гүз көриниси
 Тасқа көгерген гүл
 Пәлеклі қоста түнеу
 Түни менен қырғауыллар шақырады
 Тағы тар соқбақта ушырасып қалдық
 Жаңалан достым
 Ашық сөз
 Хошадәс
 Умтыламан жан тәним менен
 Заман менен аяқ қосып жүрмесен
 Миллионбай Азаматқа
 Кешкі жол ойлары
 Адам
 Ешектің шикаяты
 Сағалаяқ
 Сақлаң Ғамзатовты
 Тау жолына
 Және бәхәр келди
 Ғамал

**«ДУЗЛЫ САМАЛЛАР» китабынан
1988**

Бул жер эле зор болады
 Арал элегиялары
 «Плаха» излеп ... (Ш.Айтматовқа)
 Боранлы кеште
 Тийме оған!
 Байыұлыға
 Еки куұаныш
 Ду фу
 Бурмалаўшыға
 Тусыңнан бир жәнән өтип баратыр
 Ессентукидсги сәрўи таллардай
 Үш оқ
 Әскербайға
 Пери минген ат
 Бердақтың дуўтары
 Кел сен, сәўбетлес бол бизге, хәй самал
 Өмирзая жулдызы

**«ҮМИТ ЖАҒЫСЫ» китабынан
1990**

Тырналар
 Жылқы жылына
 Корабльлер қойымшылығындағы елес
 Монокультура ҳаққында қосық
 Анемия
 Марат Нурмухамедовты еске түсирий
 Өмир, саған ашықпан
 Қайтып келсе еди балалық шағым
 Орынлы кейис
 Эпиграммалар
 Бозатаўдың жолындағы тоғайлар

Тымырық
 Мәңгилик
 Ана жүрегі
 Және бүгін ақшам түсiме ендiн
 Тәғдiр дәрiясы дер ағар мәўжирiп
 Алыс әўладларға
 Ҳаўазың сениң
 Бир кәса шай қолға алып
 Жанан көрiнбес
 Бир ақ қалпақ астында
 Қашқын
 Қырғыз қосығы

«БЕГЛИГИНДИ БУЗБА СЕН» китабынан
1995

Гүллер аңламас
 Мүнажат
 Көрсеткен рәхәтлi күнiң усы ма?
 Базар жолында
 Мустақиллiк майданынан өткенде
 Жубатыў
 Пайғамбар жасындағы адамға
 Беглигинди бузба сен
 Оңбағырлар саттылар сени
 Сен теберик дәрғайысаң билимнiң
 Улуғбек қатиресине
 Ҳағла Әмиўим
 Жарқылық, Наурыздың байрамы келди
 Мен Ташкентти сағынаман көрмесем
 Көзлеримнiң ағы-қарасы қызлар
 Яд етер сизди
 Бул қаланың көшесинен жүргенде
 Шопан халқы - шыныққан шөл перзенти
 Поэзия жұлдызына
 Дәўран

Пара
 Дәуірлерге дауырық салған жас қала
 Сақланың бүгинги бузық хаўадан
 Кендир менсн хошласыў
 Ийшанбай күйи
 Жоллыдан сәлем
 Хийўалы гөззал
 Бир хәмелдар жигитке
 Тусаўлы кийик
 Және келдим сениң қәбириң басына
 Соңғы хат
 Мазлумхан елинде көрдим бир жәнан
 Қарлығаш
 Мен өз тәғдириме қайыл қаламан
 Алыс Малайзия көшелеринде
 Төк таўындағы ойлар

«БҮЛБИЛ УЯСЫ» кітабынан
1997

Ерназар Алакөздің естелигине
 Сорша (сонетлер)
 Дос-яраның болмаса

ПОЭМА

Актрисаның ығбалы